

Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran Isang Pananaw na Itinuro ng Komunidad

MARSO 2025

Mga Pangako sa Komunidad

Ano ang Maaasahan sa Pangkalahatang Plano para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran (Master Plan for Developmental Services o MPDS). Ang MPDS ay isang pangitain na itinuro ng komunidad. Ang layunin ng MPDS ay pahasayin kung paano sinusupportahan ng California ang mga taong may kapansanan sa intelektwal at pag-unlad (I/DD) at kanilang mga pamilya sa hinaharap. Ang MPDS ay nagbibigay ng mga rekomendasyon para sa California upang magbigay ng mga serbisyo para sa mga taong may I/DD na:

- Pantay-pantay
- Pare-pareho
- Naa-access

Ang planong ito ay binuo ng isang magkakaibang grupo ng mga stakeholder. Ang stakeholder ay isang taong apektado ng isang isyu. Ang mga stakeholder na bumuo ng MPDS ay kinabibilangan ng:

- Mga taong may I/DD
- Mga kapamilya nila
- Iba pang miyembro ng komunidad

Ang California Health and Human Services Agency (CalHHS) ay nagbigay ng kawani at iba pang suporta sa mga stakeholder sa pagbuo ng MPDS. Ang lahat ng mga rekomendasyon sa plano ay binuo kasama at ng mga stakeholder ng komunidad. Ang plano ay binuo upang payuhan ang CalHHS, ang Departamento ng Serbisyong Pangkaunlaran (Department of Developmental Services o DDS), at iba pang mga kagawaran ng estado kung paano makamit ang isang ibinahaging pananaw ng mga pinabuting serbisyo at suporta para sa lahat ng taga-California na may I/DD.

Ang ulat na ito ay nagsasalita tungkol sa mga paraan upang gawing mas mahusay ang mga sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Nagbibigay din ito ng pananaw para sa hinaharap kung saan ang mga taong may I/DD ay may mga mapagkukunang kailangan nila para umunlad. Kasama sa mga

mapagkukunang ito ang naibabagay sa mga pangyayari at makabagong mga serbisyo at suporta na kailangan ng mga taong may I/DD upang maging ganap na kalahok sa komunidad na kanilang pinili. Ang MPDS ay idinisenyo upang ipaalam ang patuloy na gawain ng California upang lumikha ng mga pagkakataon para, at maglingkod, sa mga taong may I/DD.

Gawing Naa-access ng Lahat ang Ulat na Ito sa pamamagitan ng Paggamit ng Payak na Wika. Ang ulat na ito ay nakasulat sa payak na pananalita. Gumagamit kami ng payak na pananalita upang maunawaan ng lahat ang mga rekomendasyon sa MPDS. Ang payak na wika ay isang paraan ng pagsulat na ginagawang madaling maunawaan ang impormasyon. Gumagamit ito ng malinaw na mga salita at istruktura ng pangungusap upang matulungan ang mga mambabasa na maunawaan kung ano ang nasa Plano. Ang diskarte na ito ay partikular na nakakatulong para sa mga taong may I/DD. Nakakatulong ito upang matiyak na maa-access at mauunawaan ng lahat ang impormasyon na nakakaapekto sa kanilang buhay.

Maraming impormasyon sa ulat na ito tungkol sa kung paano gagawing mas mahusay ang mga sistema. Ang ilan sa mga rekomendasyong ito ay kumplikado at maaaring gumamit ng mga salitang hindi pamilyar. Mayroong isang talasalitaan sa dulo ng ulat na ito na may mga kahulugan para sa marami sa mga salitang ginamit sa ulat.

Pagtukoy sa Mga Taong May I/DD Gamit ang Pinili nilang Wika. Ang mga taong may I/DD ay may iba't ibang paraan ng paglalarawan sa kanilang sarili. Maaaring mas gusto ng mga tao ang mga termino tulad ng tagapagtaguyod, tagapagtaguyod sa sarili, taong may kapansanan, o indibidwal na may buhay na karanasan. Mas gusto ng ilang tao ang "person-first" ("tao-una") na wika. Ang ibig sabihin ng person-first na wika ay pagsasabi ng mga bagay tulad ng "mga taong may kapansanan." Mas gusto naman ng ibang tao ang wikang "identity-first" ("una sa pagkakakilanlan"). Ang identity-first na wika ay nangangahulugan ng pagsasabi ng mga bagay tulad ng "may kapansanang mga tao."

Ang ulat na ito ay karaniwang gumagamit ng mga termino tulad ng "mga taong may kapansanan sa intelektwal at/o pag-unlad" (I/DD) o "mga taong pinaglilingkuran." Gagamitin din ng ulat na ito ang terminong "self-advocate" ("tagapagtaguyod ng sarili") para tumukoy sa mga taong may I/DD na lumahok sa proseso ng MPDS.

Input ng Self-Advocate (Tagapagtaguyod ng Sarili): Gumagamit ang ulat na ito ng impormasyon at mga ideyang ibinahagi ng mga tagapagtaguyod ng sarili. Ang kanilang mga personal na karanasan ay tumutulong sa amin na maunawaan kung paano pagbutihin ang mga serbisyong ginagamit nila. Ang mga kwento, karanasan, at ideya ng mga self-advocate at miyembro ng pamilya ng mga taong may I/DD ay nakatulong sa paghubog ng mga rekomendasyon upang magbigay ng pantay, pare-pareho, at naa-access na mga serbisyo at patakaran.

Sa ulat na ito mayroong mga kahon na nagha-highlight ng mga panipi mula sa mga tagapagtaguyod ng sarili. Ang mga panipi na ito ay nagsasalita tungkol sa mga karanasan sa pagtataguyod ng sarili sa sistema. Ang mga panipi ay nagsasalita din tungkol sa mga pag-asa at pangarap na mayroon ang mga tagapagtaguyod ng sarili para sa MPDS. Ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay mga eksperto na may tunay na karanasan. Ang kanilang mga ideya ay isang napakahalagang bahagi ng proseso ng Master Plan. Ang mga boses na ito ay tumulong sa pamumuno at gabay sa pagbuo ng Master Plan.

Talaan ng mga Nilalaman

Pagpapahalaga Mula sa Kalihim ng Ahensya.....	7
Bakit Kailangan Natin ang Master Plan para sa mga Serbisyong Pangkaunlaran?.....	9
Ano ang "Ang Sistema"?	13
Katarungan sa Sistema	13
Ano ang Master Plan para sa mga Serbisyong Pangkaunlaran?	15
Paano Namin Ginawa ang Master Plan para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran.....	18
Komite at Workgroup	18
Pampublikong Pakikipag-ugnayan.....	21
Mga Paksa sa Master Plan.....	22
Ang Master Plan ay Nakasentro sa Lived Experience	23
Ano ang Mga Rekomendasyon sa Master Plan para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran?.....	25
Mga Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na may I/DD ay Nakasentro sa Pagkamakatarungan (Equity).....	25
Mga Taong may I/DD na Gumagawa ng Kanilang Sariling Mga Pagpipilian sa Buhay	33
Mga Taong May I/DD na Naninirahan sa Mga Inklusibong Komunidad na May Mga Mapagkukunan na Kailangan Nila Upang Umunlad.....	46
Mga Taong May I/DD na Nakakakuha ng Mga Serbisyong Kailangan at Pinili Nila	82
Mga Taong May I/DD na Bahagi at Pinaglilingkuran ng Isang Matibay na Lakas ng Manggagawa.....	142
Pananagutan at Pagiging Malinaw sa Lahat ng Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na May I/DD	153
Ipaalam ang Kinabukasan ng Sistema ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran.....	183
Rekomendasyon na Nangangailangan ng Karagdagang Pagsasaalang-alang	199

Ano ang Susunod para sa Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran?	202
Mga Sugnay (o Mga dagdag na bahagi)	206
Mga Pasasalamat	239

Pagpapahalaga Mula sa Kalihim ng Ahensya

Minamahal na Komite, Mga Miyembro ng Workgroup, at Komunidad,

Sa ngalan ng Ahensya ng Pangkalusugan at Serbisyong Pantao ng California (California Health and Human Services Agency), ipinaaabot ko ang aking pasasalamat para sa inyong mga kontribusyon sa Master Plan para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran. Ang inyong kadalubhasaan, dedikasyon at pakikipagtulungan ay mahalaga sa pag-unawa at pagkuha ng kung ano ang kailangan at nais ng mga tao sa komunidad ng mga serbisyo ng kapansanan sa pag-unlad ng California para sa hinaharap. Ang proseso ng paglikha ng Master Plan ay ambisyoso, na nangangailangan ng input ng magkakakaibang pananaw. Ang iyong pangako sa pagiging inklusibo, maalalahanin at pag-uusap na nakakapukaw ng pag-iisip, at mga makabagong ideya ay nagpayaman sa Master Plan.

Lumahok ka man bilang Miyembro ng Komite, Miyembro ng Workgroup, o sa pamamagitan ng mga pampublikong pulong, nagbigay ng feedback, lumahok sa isa sa higit sa 45 na sesyon kasama ang mga grupo ng komunidad, o direktang nakipagtulungan sa mga kawani upang mag-alok ng tulong at mga pananaw, napakahalaga ang inyong mga kontribusyon. Ang mga rekomendasyong binuo ninyo ay magpapahusay sa kalidad ng mga serbisyo at mga resulta sa buhay para sa mga indibidwal na may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang gawaing ito ay makakatulong din sa pagpapanatili at pagpapalawak ng mga serbisyo at suporta na manatiling tumutugon, pantay-pantay, naa-access, at napapanatiling para sa mga taga-California.

Gusto kong kilalanin ang gawain ni Victor Duron, Punong Deputy Direktor sa Kagawaran ng Rehabilitasyon (DOR), na namuno sa pagsisikap ng Master Plan habang binabalanse ang kanyang mga kasalukuyang responsibilidad at panandaliang nagsisilbing gumaganap na Direktor. Bilang karagdagan, salamat sa pangkat ng mga eksperto sa logistik, mga consultant, facilitator, interpreter at tagasalin, tagakuha ng tala, manunulat, at iba pa na naging posible sa dose-dosenang mga pulong ng Komite at workgroup, at mga sesyon sa pakikinig sa komunidad. Ang Master Plan mismo ay hindi maaaring magsama-sama kung wala ang inyong mga pagsisikap.

Kasalukuyang isinasagawa ang makabuluhang at pagbabagong pagsisikap sa Pamamahala ni Gobernador Newsom. Kabilang dito ang Enero 1, 2025, na buong pagpapatupad ng reporma sa halaga sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran ng California, upang patatagin at palawakin ang network ng tagapagbigay ng serbisyo at ang mahahalagang manggagawa nito. Ang pagpapalano ay isinasagawa para sa isang moderno at pinag-isang pamamahala ng kaso at sistema ng pananalapi na nagbibigay ng access para sa mga indibidwal, pamilya, at mga tagapagbigay ng serbisyo sa impormasyon, kabilang ang kanilang sarili. Ang mga patakaran sa Employment First at isang Master Plan para sa Career Technical Education at mga bagong programa sa apprenticeship at internship ay nagpapakita ng mga bagong pagkakataon para sa mga tao na makamit ang kanilang mga layunin at tagumpay sa pananalapi.

Sama-sama, ang layunin ay tiyaking walang kinikilingan ang mga sistema, suportahan ang pagbibigay ng mataas na kalidad na pangangalaga, at tulungan ang mga tao na makuha ang mga serbisyong kailangan nila. Habang sumusulong kami, kinikilala namin na ang pagpapatupad ng mga rekomendasyon sa Master Plan ay nangangailangan ng patuloy na pakikipagtulungan at pakikipag-ugnayan. Nananatili kaming lubos na nakatuon sa pakikipagtulungan sa komunidad at sa Lehislatura upang maisakatuparan ang planong binuo ng at para sa komunidad. Samasama, makakamit natin ang pangmatagalang positibong pagpapabuti para sa mga tao ng California.

Sa pakikipagtulungan,

Kim Johnson

Kalihim, Ahensya ng Kalusugan at Serbisyong Pantao ng California

Bakit Kailangan Natin ang Master Plan para sa mga Serbisyon Pangkaunlaran?

Ang lahat ng tao ay may karapatang gumawa ng mga pagpipilian tungkol sa kung paano nila pinamumuhay ang kanilang buhay. Ang mga taong may I/DD ay kadalasang nahaharap sa diskriminasyon at stigma (bahid). Nangyayari ang diskriminasyon kapag hindi makatarungan ang pagtrato sa mga tao dahil sa mga bagay tulad ng kanilang kasarian, edad, lahi, o antas ng kakayahan. Ang stigma ay nangyayari kapag ang mga tao ay naniniwala sa mga negatibong bagay tungkol sa isang tao at tinatratrato ang taong iyon nang hindi patas o hindi sila isinasama. Ang mga taong may I/DD mula sa ilang partikular na grupo ay nahaharap sa higit na diskriminasyon at stigma kaysa sa mga tao sa ibang mga grupo. Ito ay maaaring totoo para sa:

- Mga taong nagsasalita ng isang wika maliban sa Ingles
- Mga taong hindi mamamayan
- Mga taong bahagi ng mga pangkat ng lahi o etniko na dati nang nadiskrimina
- Mga taong may ilang mga kapansanan

Ang mga taong may I/DD ay hindi palaging nakakakuha ng kalayaan, suporta, at pagkakataon tulad ng iba. Nangyayari ito sa maraming kadahilanan:

- Minsan iniisip ng mga taong walang kapansanan na alam nila kung ano ang pinakamainam para sa mga taong may I/DD at sabihin sa kanila kung ano ang gagawin.
- Minsan ang mga taong walang kapansanan ay hindi nakikinig sa mga opinyon ng mga tao na may I/DD.

"Mukhang ipinapalagay nila kung ikaw ay isang mamimili, nangangahulugan iyon na hindi ka kinakailangang sapat na matalino upang gumawa ng mga desisyon para sa iyong sarili o sinuman. Parang— excuse me?"

Elena

- Minsan ang mga sistema na nagbibigay ng mga serbisyo sa mga taong may I/DD ay hindi nagpapaliwanag kung anong mga suporta at pagkakataon ang magagamit.
- Minsan ang mga suporta at pagkakataon na gusto at kailangan ng mga taong may I/DD ay hindi magagamit sa kanila kung kailan dapat.
- Minsan ayaw ng mga vendor (nagtitinda) na magbigay ng mga serbisyo at suporta sa ilang partikular na taong may I/DD dahil sa kapansanan na mayroon sila, o sa iba pang dahilan.

Hindi tama o makatarungan na maraming taga-California na may I/DD ang hindi makakagawa ng mga pagpipilian tungkol sa kanilang sariling buhay. Hindi tama o makatarungan na hindi sila laging pinakikinggan. Hindi tama o makatarungan na ang mga taga-California na may I/DD ay hindi palaging nakakakuha ng pantay na pagtrato.

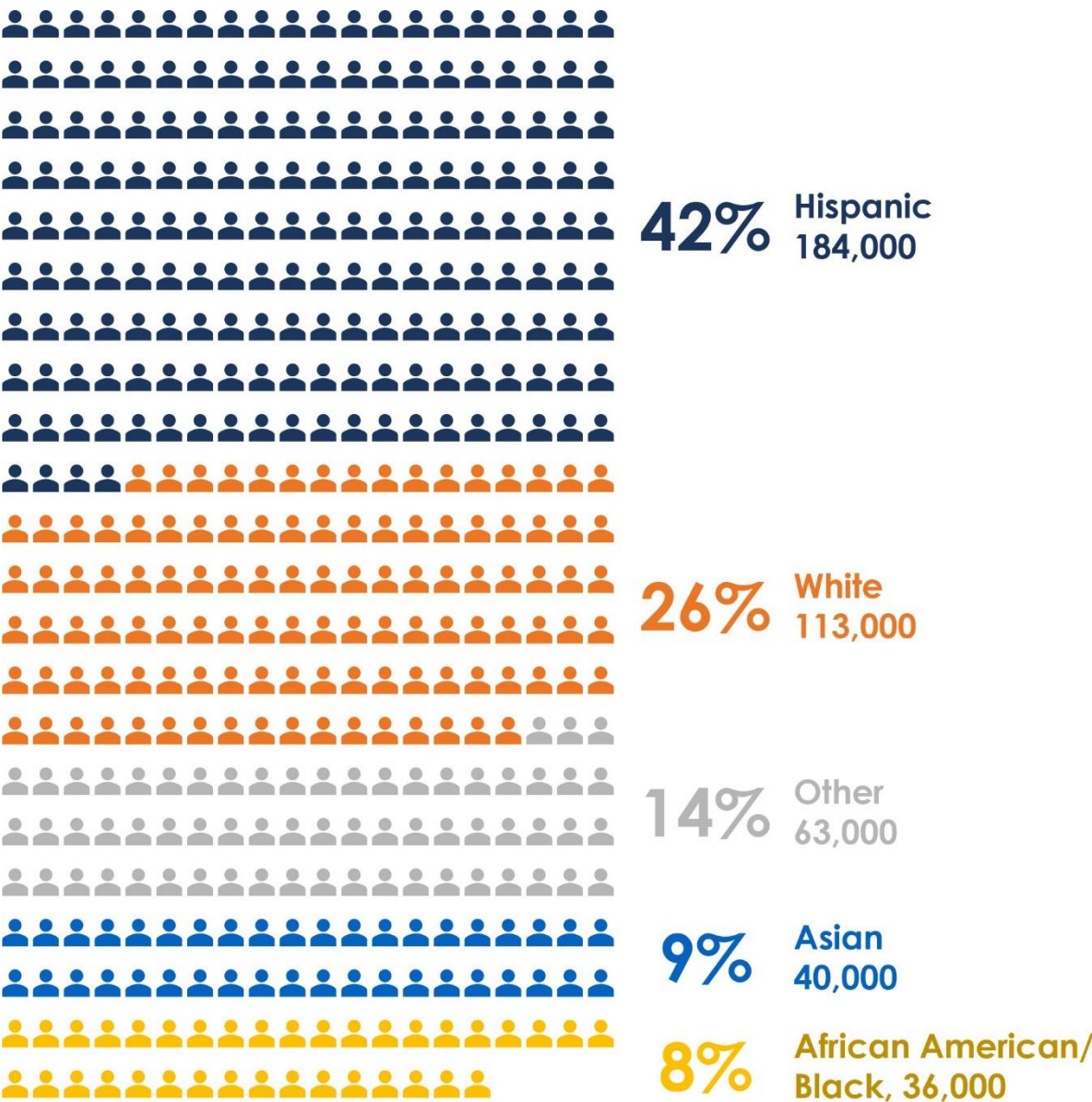
Ang Master Plan para sa mga Serbisyong Pangkaunlaran o MPDS ay isang plano para gawing mas mabuti at mas makatarungan ang mga bagay para sa mga taong may I/DD. Ang Plano ay may mga rekomendasyon upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay makakakuha ng mga serbisyo at suporta na kailangan nila at pipiliin, kapag kailangan nila ang mga ito, upang mamuhay sila sa gusto nilang buhay.

Ang batas ng California para sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran ay tinatawag na Lanterman Act.¹ Ang batas na ito ay ipinasa noong 1969. Sinasabi ng Lanterman Act na ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay may karapatang makakuha ng mga serbisyo at suporta na kailangan nila. Ito ay tinatawag na "karapatdapat." Nangangahulugan ito na ang California ay may pananagutan sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay makakakuha ng mga serbisyong kailangan nila upang mamuhay ng gusto nila. Mayroong iba pang mga batas ng estado at pederal na sumusuporta sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Isa na rito ang programang Early Start (Maagang Pagsisimula). Ang programang Early Start ng California ay nagbibigay ng access sa mga serbisyong pangkaunlaran para sa mga sanggol, maliliit na bata, at kanilang mga pamilya.

¹ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Lanterman Act (<https://www.dds.ca.gov/transparency/laws-regulations/lanterman-act-and-related-laws/>)

Sa California, ang Departamento ng mga Serbisyong Pangkaunlaran (Department of Developmental Services o DDS) ay may pananagutan sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay makakatanggap ng mga serbisyo at suporta. Ang DDS ay may mga kontrata sa mga sentrong pang-rehiyon (regional centers) upang magkaloob at mag-coordinate ng mga serbisyo at suporta sa mga karapat-dapat na taong may I/DD. Mayroong 21 na mga regional center sa California. Ang bawat regional center ay nag-coordinate ng mga serbisyo para sa mga kwalipikadong tao na may I/DD na nakatira sa kanilang lugar. Noong 2024, halos kalahating milyong tao na may I/DD ang pinagsilbihan ng sistema ng serbisyo ng regional center.

Populasyon na Pinaglilingkuran ng Sistema ng Regional Center noong 2024

Ano ang "Ang Sistema"?

Ang mga taong may I/DD at mga pamilyang pinaglilingkuran ng sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran ay kadalasang nakakakuha rin ng mga serbisyo mula sa ibang mga sistema. Ang mga sistemang ito ay nilalayong magtulungan upang magbigay ng mga serbisyo at suporta na kailangan ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ngunit ang mga sistema ay hindi palaging gumagana sa ganoong paraan. Ang mga tao at pamilyang pinaglilingkuran ng sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran ay maaari ding makatanggap ng mga serbisyo at suporta mula sa ibang mga sistema tulad ng:

- Ang Kagawaran ng Serbisyong Pangangalagang Pangkalusugan ng California (California Department of Health Care Services o DHCS)
- Ang Kagawaran ng Rehabilitasyon ng California (California Department of Rehabilitation o DOR)
- Ang Kagawaran ng mga Serbisyong Panlipunan ng California (California Department of Social Services o DDS)
- Mga paaralan, kolehiyo, at mga programang pang-edukasyon

Katarungan sa Sistema

Tinukoy ng mga kamakailang ulat ang mga hamon na nararanasan ng mga tao kapag kumukuha ng mga serbisyo sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Halimbawa, noong 2023 ang isang ulat ng Little Hoover Commission ay nakakita ng mga problema sa mga paraan kung paano nakakakuha ng mga serbisyong pangkaunlaran ang mga taong may I/DD at mga pamilya.² Sinabi ng ulat na ang mga tao mula sa iba't ibang lahi at etnikong grupo ay hindi nakakakuha ng mga serbisyo nang patas. Sinabi rin ng ulat na ang mga taong naninirahan sa iba't ibang bahagi ng estado ay hindi nakakakuha ng mga serbisyo nang patas. Sinabi ng ulat na mahalagang ayusin ang mga problemang ito sa sistema. Ang pag-aayos ng mga problemang tulad nito ay makakatulong upang matiyak na mayroong makatarungan sa sistema.

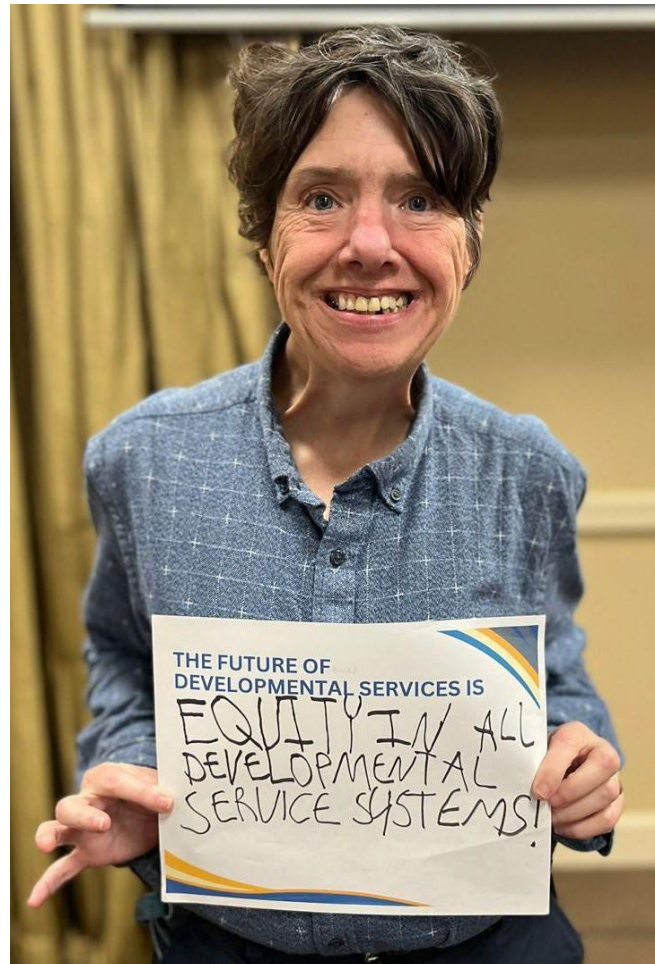
² Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa ulat ng Little Hoover Commission (<https://lhc.ca.gov/report/system-distress-caring-californians-developmental-disabilities/>)

Ano ang Katarungan (Equity)?

- Ang ibig sabihin ng katarungan (equity) ay ang pagbibigay sa bawat taong may I/DD ng tulong na kailangan nila para mamuhay nang gusto nila.
- Ang Equity ay nangangahulugan ng pag-unawa na ang mga tao ay hindi nagsisimula sa pantay o patas na mga lugar.
- Layunin ng Equity na itama ang hindi patas.

Ang Equity ay isang gabay na prinsipyo para sa proseso ng MPDS dahil may mga tao at komunidad na nakakaranas ng hindi patas na pagtrato at hindi pantay na mga resulta sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Sa unang bahagi ng proseso ng MPDS, napag-usapan ng Komite ang tungkol sa equity upang matiyak na ang lahat ay may ibinahaging pag-unawa sa kung ano ang ibig sabihin ng equity. Sa buong proseso ng MPDS, nagkaroon ng outreach sa maraming magkakaibang komunidad, kabilang ang mga komunidad na hindi pinaglilingkuran ng sistema at mga komunidad na pinaglilingkuran ng sistema. Ito ay upang matiyak na ang input ng lahat ay makikita sa MPDS.

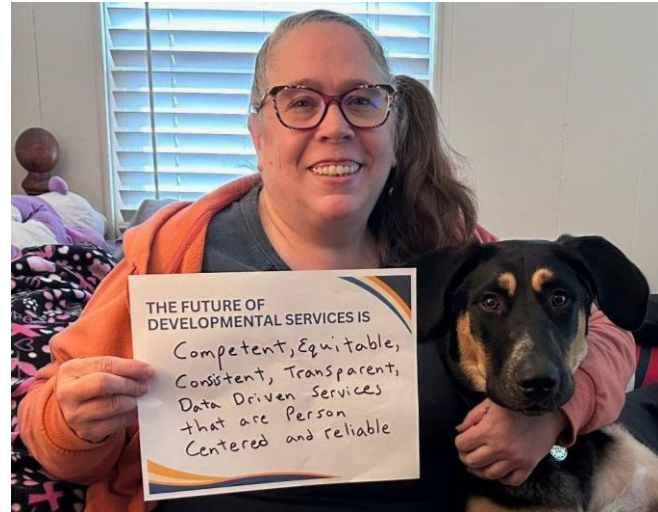
Inilalagay namin ang equity sa gitna ng proseso ng MPDS upang matiyak na ang equity ay isinasaalang-alang sa lahat ng mga rekomendasyon sa Master Plan.

Ano ang Master Plan para sa mga Serbisyon Pangkaunlaran?

Makakatulong ang MPDS na ipaalam ang pag-unlad sa:

- Mas mahusay na mga serbisyo at suporta
- Pinahusay na koordinasyon sa mga sistema
- Nakukuha ng mga taong may I/DD ang mga resulta ng buhay na gusto nila

Nagbigay ang CalHHS ng kawani at iba pang suporta sa mga stakeholder sa pagbuo ng Master Plan. Ngunit ang plano sa huli ay binuo kasama at ng komunidad. Kabilang dito ang mga taong may I/DD na pinaglilingkuran ng sistema at ng kanilang mga grupo ng suporta. Ang ibig sabihin ng "circles of support" ay ang mga tao sa ating buhay na tumutulong sa atin na maging matagumpay. Maaaring kabilang dito ang mga magulang, kapatid, malalapit na kaibigan, at iba pang mahal sa buhay. Ang Master Plan ay binuo din na may suporta mula sa iba pang miyembro ng komunidad tulad ng mga tagapagbigay ng serbisyo (service providers), mga eksperto sa patakaran, at iba pang stakeholder. Sama-sama, binuo ng mga tagapagtaguyod ng sarili (self-advocates) at iba pang stakeholder ang planong ito at lahat ng rekomendasyon dito na nag-uusap tungkol sa kung paano gagawing mas mahusay ang California para sa lahat ng taong may I/DD.

Ang pananaw para sa MPDS ay nakasentro sa:

- Katarungan
- Ang pangako ng karapatan ng Lanterman Act sa mga serbisyo
- Ang karanasan at kadalubhasaan ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya

Nalalapat ang pananaw sa lahat ng sistemang nagsisilbi sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang mga layunin ng Master Plan ay:

- Ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay nakakaranas ng mga sistema ng serbisyong nakasentro sa tao na kanilang pinagkakatiwalaan. Ang kanilang mga pangunahing pangangailangan ay natutugunan upang sila ay mamuhay sa komunidad na kanilang pinili.
- Ang mga taong may I/DD ay tumatanggap ng napapanahon, inklusibo, at walang putol na mga serbisyo sa buong buhay nila sa lahat ng sistema ng serbisyo.
- Ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay tumatanggap ng mga serbisyo mula sa isang mataas na kalidad, matatag, at nakasentro sa tao na manggagawa.
- Ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay nakakaranas ng pare-pareho, transparent, may pananagutan, at mga sistema na batay sa data na tumutuong sa mga resulta.
- Ang mga taong may I/DD ay tumatanggap ng kalidad, panghabambuhay, mga serbisyong nakasentro sa tao mula sa mga sistema na may sapat na mapagkukunan.

Ang MPDS ay nagsasalita tungkol sa kung paano gawin ang mga pagpapahusay na ito para sa lahat ng may I/DD, kahit na:

- Ang uri ng kapansanan na mayroon sila
- Ang kanilang edad, pagkakakilanlan ng kasarian, o oryentasyong sekswal
- Anong wika ang kanilang sinasalita
- Kung saan sa California sila nakatira
- Gaano karami ang pera nila
- Anong lahi o pangkat etniko ang kinabibilangan nila

Ang MPDS ay may maraming mga rekomendasyon upang mapabuti ang mga sistema. Ang mga rekomendasyong ito ay:

- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD mula sa lahat ng pinagmulan ay nakakaramdam ng paggalang at makakuha ng mga serbisyong nakasentro sa tao.
- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay nakatira sa mga inclusive na komunidad kung saan sa tingin nila sila ay kabilang at may mga mapagkukunan upang umunlad.
- Pahasayin ang pananagutan sa mga sistema na nagsisilbi sa mga taong may I/DD. Ang pagiging responsable ay nangangahulugan ng pagiging responsable para sa iyong mga aksyon. Ito ay tungkol sa mga sistema na ginagawa ang sinasabi nilang gagawin nila at harapin ang mga kahihinatnan kung hindi nila gagawin.
- Tiyaking makukuha ng mga tao ang mga serbisyong gusto nila at pipiliin nila.
- Tiyaking mayroong mga mapagkukunan at suporta upang matugunan ang mga pangangailangan ng mas maraming tao.
- Tiyaking may sapat na mataas na kwalipikadong tao na nagtatrabaho upang magbigay ng mga suporta at serbisyo.
- Pagbutihin ang kalinawan sa mga sistema Ang kalinawan ay nangangahulugan ng pagtiyak na ang mga tao ay may impormasyon upang maunawaan kung paano gumagana ang system.

Ang isa pang mahalagang bahagi ng MPDS ay ang pag-alis ng mga hadlang at pagsasara ng mga puwang sa pagitan ng mga sistema na nagsisilbi sa mga taong may I/DD.

Nangangahulugan ito ng pagpapabuti ng koordinasyon sa pagitan ng sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran at iba pang mga sistema. Titiyakin nito na ang mga sistema ay magtutulongan upang matulungan ang mga

tao na makuha ang mga serbisyo at suporta na gusto at kailangan nila.

"Gusto naming magtulungan ang mga sistema sa halip na hayaan ang mga tao na mag-navigate sa lahat ng bagay sa kanilang sarili."

Viri

Paano Namin Ginawa ang Master Plan para sa Mga Serbisyon Pangkaunlaran

Komite at Workgroup

Noong unang bahagi ng 2024, isang Komite ng MPDS ang hinirang ng Kalihim ng CalHHS. Ang gawain ng Komite ay bumuo ng MPDS. Ang mga miyembro ng komite ay may iba't ibang pinagmulan at nabubuhay na karanasan.³ Hiniling sa Komite na gamitin ang kanilang kadalubhasaan upang sama-samang bumuo ng MPDS. Nakakuha sila ng input mula sa magkakaibang mga komunidad sa California.

Nagpulong ang Komite bawat buwan sa pagitan ng Abril 2024 at Marso 2025. Ang lahat ng mga pulong ng Komite ay bukas sa publiko at pinapayagan ang online na pakikilahok. Ang mga pulong ng komite ay naganap sa buong estado, kabilang ang:

- Sacramento
- Los Angeles

³ Para sa kumpletong listahan ng mga miyembro ng Komite ng MPDS, tingnan ang Appendix A.
Marso 2025 | 18

- San Diego
- Fresno
- Berkeley

Bilang karagdagan sa Komite ng MPDS, limang workgroup ang nilikha upang tumuon sa iba't ibang mga lugar ng layunin ng MPDS. Ang trabaho ng bawat workgroup ay bumuo ng mga rekomendasyon para sa kanilang mga lugar ng layunin. Kasama sa mga workgroup ang ilang miyembro ng Komite at miyembro ng publiko na nag-apply para maging sa isang workgroup. Halos 900 katao mula sa buong estado ang nag-apply. Sa mga nag-apply, 57 katao ang napili para maging miyembro ng workgroup.⁴

Upang magkaroon ng malawak na representasyon ng mga miyembro ng workgroup, pinili namin ang mga aplikante na may sumusunod na pagkakaiba-iba:

- Mga taong may I/DD
- Mga taong may magkakaibang kadalubhasaan
- Mga tao mula sa lahat ng bahagi ng estado, kabilang ang mga komunidad sa kanayunan
- Mga taong may magkakaibang background at pagkakakilanlan kabilang ang lahi at etnisidad, oryentasyong sekswal at pagkakakilanlan ng kasarian, at iba't ibang uri ng kapansanan

Ang bawat workgroup ay may humigit-kumulang sa 20 na mga miyembro. Ang bawat workgroup ay pinangunahan ng dalawang mga kapwa tagapangulo. Sa bawat workgroup, ang isa sa mga kapwa tagapangulo ay isang

“Ang bawat isa sa amin sa sarili naming paraan, ay kumakatawan sa libu-libong iba pang mga tagapagtaguyod ng sarili na, sa anumang kadahilanan, ay walang kakayahan o oras o interes na magpakita sa maraming pagpupulong. Sa sarili nating paraan kailangan nating maging boses nila at kumatawan sa kanilang mga pangangailangan at interes.”

Lisa

⁴ Para sa kumpletong listahan ng mga miyembro ng workgroup ng MPDS, tingnan ang Appendix B.

tagapagtaguyod ng sarili sa I/DD, at ang isa ay miyembro ng pamilya ng isang taong may I/DD.

Nagpupulong ang mga workgroup bawat buwan sa pagitan ng Agosto 2024 at Marso 2025. Nakatuon ang bawat workgroup sa pagbuo ng mga rekomendasyon sa isang lugar na pinagtutuunan. Ang limang lugar na pinagtutuunan ng workgroup ay:

- Ang mga taong may I/DD at mga pamilyang nakaranas ng mga sistema ng serbisyong nakasentro sa tao na kanilang pinagkakatiwalaan
- Mga taong may I/DD na nakatanggap ng napapanahon, inklusibo, at tuluy-tuloy na mga serbisyo sa lahat ng sistema ng serbisyo
- Mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya na tumatanggap ng mga serbisyo mula sa isang mataas na kalidad, matatag, at nakasentro sa tao na mga manggagawa
- Ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay nakakaranas ng pare-pareho, malinaw, may pananagutan, at mga sistema na batay sa data na tumutuon sa mga resulta
- Ang mga taong may I/DD ay may karapatan sa panghabambuhay na serbisyo na may sapat na mapagkukunan

Ang mga rekomendasyon mula sa mga workgroup ay tinalakay sa mga pulong ng Komite. Nakatuon ang mga talakayang ito sa kung paano pahasayin ang mga rekomendasyon sa workgroup. Sa mga huling pagpupulong ng Komite, pinag-usapan ng mga miyembro ng Komite ang mga huling rekomendasyon na dapat isama sa MPDS.

Ang ilang rekomendasyon sa workgroup ay wala sa panghuling Master Plan na ito. Ito ay dahil hindi pumayag ang mga miyembro ng Komite na isama sila. Ang mga rekomendasyong ito ay makukuha sa isang hiwalay na dokumento ("Mga Rekomendasyon na Isinasaalang-alang at Hindi Pinagtibay") sa website ng CalHHS MPDS

(<https://www.chhs.ca.gov/home/master-plan-for-developmental-services/>).

Ang mga miyembro ng komite na hindi sumang-ayon sa mga huling desisyon tungkol sa mga rekomendasyon ay maaaring magbigay ng mga komento tungkol sa mga huling desisyon. Ang mga komentong iyon ay makukuha rin sa

website ng Master Plan (Mga Komento ng Stakeholder Committee Tungkol sa Mga Rekomendasyon). May iba pang mahahalagang dokumento sa website ng Master Plan. Ang isang dokumento ay nagbibigay ng higit pang mga detalye at teknikal na impormasyon tungkol sa ilan sa mga rekomendasyon (Background ng Rekomendasyon at Teknikal na Impormasyon).

Pampublikong Pakikipag-ugnayan

Ang bawat pulong ng Komite at bawat pulong ng workgroup ay bukas sa publiko. Ang mga miyembro ng publiko ay inanyayahan na mag-ambag ng kanilang mga ideya. Nagsimula at nagtapos ang mga pulong ng komite sa mga komento mula sa publiko. Ang mga tala ay kinuha sa lahat ng pampublikong komento. Ginamit ang mga tala upang matiyak na isinasaalang-alang ng Komite ang lahat ng mga ideya at karanasan sa Master Plan.

Nagkaroon din ang CalHHS ng pampublikong kampanya sa pakikipag-ugnayan sa panahon ng proseso ng MPDS. Kasama rito ang maraming pagkakataong makipag-ugnayan sa mga taong may I/DD, kanilang mga pamilya, at iba pang mga kasosyo sa kanilang mga komunidad. Ang layunin ng kampanya sa pakikipag-ugnayan sa publiko ay upang mas maunawaan ang mga pag-asa at pangarap para sa isang pinahusay na sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran.⁵ Sa panahon ng proseso ng MPDS, nagkaroon ng pampublikong pakikipag-ugnayan sa 45 iba't ibang grupo. Libu-libong tao

⁵ Para sa kumpletong listahan ng Mga Oportunidad sa Pakikipag-ugnayan sa Komunidad ng MPDS, tingnan ang Appendix C.

mula sa magkakaibang komunidad ang nagbahagi ng kanilang mga ideya sa mga pulong na ito. Halimbawa, may mga kaganapan na may:

- Iba't ibang grupo ng adbokasiya ng komunidad sa kultura
- Mga organisasyon ng karapatang sibil sa kapansanan
- Mga kinatawan ng mga sistema ng tagapagbigay ng serbisyo

Ang mga buod ng mga kaganapan sa pampublikong pakikipag-ugnayan ay makukuha sa website ng CalHHS MPDS ("Mga Buod ng Pakikipag-ugnayan sa Komunidad").

Mga Paksa sa Master Plan

Ang mga rekomendasyon sa MPDS ay inayos ayon sa paksa. Kasama sa mga paksa ang mga rekomendasyon mula sa higit sa isang workgroup. Ang anim na paksa sa MPDS ay:

- Mga Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na may I/DD ay Nakasentro sa Pagkamakatarungan (Equity)
- Mga taong may I/DD na Gumagawa ng Kanilang Sariling Mga Pagpipilian sa Buhay
- Mga taong may I/DD na Nakakakuha ng Mga Serbisyong Kailangan at Pinili Nila
- Mga Taong May I/DD na Bahagi at Pinaglilingkuran ng Isang Matibay na Lakas ng Manggagawa
- Pananagutan at Pagiging Malinaw sa Lahat ng Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na May I/DD
- Pagbibigay-alam sa Kinabukasan ng Sistema ng mga Serbisyong Pangkaunlaran (Developmental Services System)

Ang Master Plan ay Nakasentro sa Lived Experience

Ibinahagi ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ang kanilang mga totoong kwento sa buhay upang makatulong sa paggawa ng Master Plan. Ito ay tinatawag na "lived experience."

Nangangahulugan ito ng pag-aaral mula sa aktwal na mga kaganapan sa buhay, hindi lamang mula sa mga pag-aaral o mga ulat. Sa pamamagitan ng pagsasama ng mga personal na karanasang ito, mas makikita ng plano kung ano ang tunay na kailangan at gusto ng mga tao.

"Sa anumang uri ng malaking pag-uusap tungkol sa mga tao, talagang mahalaga na ang mga taong pinag-uusapan ay nasa loob ng kwarto, tama? At hindi lang para makasama, kundi magbigay ng kadalubhasaan batay sa mga bagay na alam natin."

Elizabeth

Ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay may mahalagang papel sa pagbuo ng Master Plan. Nakatanggap sila ng oras at suporta upang epektibong makilahok at magbahagi ng kanilang sariling mga saloobin at opinyon.

Para bigyan ng kapangyarihan ang mga tagapagtaguyod ng sarili na lumahok, isang bagong tungkulin, ang Support Facilitator, ay nilikha. Tinulungan ng mga facilitator na ito ang mga tagapagtaguyod ng sarili na maghanda para sa mga pagpupulong, maunawaan ang kumplikadong impormasyon, at magbahagi ng kanilang sariling mga ideya nang may kumpiyansa. Ang mga facilitator ay nagbigay ng isa-sa-isaang tulong, mga talakayan ng grupo, at suporta para sa mga tagapagtaguyod ng sarili na lumahok nang mag-isa. Pinili ng bawat tagapagtaguyod sa sarili ang suporta na pinakamahasag na nagtrabaho para sa kanila.

"Maaaring magaling ako sa isang bagay, ngunit hindi ito nakakapagpahusay sa akin sa lahat ng iba pa. Kailangan ko ng mga suporta at tunay na tulong sa maraming iba pang mga lugar na hindi isinasaalang-alang ng maraming tao...Gustung-gusto ko ang mga paunang pulong, dahil nagbibigay ito sa amin ng pagkakataong makasama ang ibang mga tagapagtaguyod ng sarili."

Oscar

Bago ang mga rekomendasyon ay naging pinal, ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay nagkaroon ng kanilang sariling mga sesyon ng impormasyon. Ang mga session na ito ay nagpapahintulot sa kanila na suriin ang mga rekomendasyon mula sa bawat workgroup bago gumawa ng mga desisyon.⁶

⁶ Para sa higit pang detalye kung paano sinusuportahan ang mga tagapagtaguyod ng sarili sa panahon ng proseso ng Master Plan, tingnan ang Appendix D.

Ano ang Mga Rekomendasyon sa Master Plan para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran?

Mayroong anim na lugar ng paksa at 167 na mga rekomendasyon sa Master Plan. Ang ulat na ito ay nagbibigay ng buod ng bawat rekomendasyon. Ang mga rekomendasyon ay nakaayos ayon sa lugar ng paksa. Ang bawat paksa ay nagbibigay ng impormasyon tungkol sa kung anong mga problema ang sinusubukang lutasin ng mga rekomendasyon. Ang ilan sa mga rekomendasyon ay may higit pang mga detalye at background kaysa sa makikita mo sa seksyong ito ng ulat. Ang karagdagang impormasyong ito ay makukuha sa isang hiwalay na dokumento (“Karanasan ng Rekomendasyon at Teknikal na Impormasyon”) sa website ng CalHHS MPDS.

Mga Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na may I/DD ay Nakasentro sa Pagkamakatarungan (Equity)

May mga taong may I/DD na nakakaranas ng hindi patas na pagtrato at mas masahol na resulta kaysa sa iba sa sistema. Ang ilang mga taong may I/DD ay may mas mahirap na oras kaysa sa iba sa pagkuha ng mga serbisyo at suporta na kailangan nila. Ito ay hindi patas, at hindi ito makatarungan.

Ang mga rekomendasyon sa paksang ito ay nakatuon sa pagtugon sa pagiging patas at makatarungan sa mga sistema na nagsisilbi sa mga taong may I/DD. Makakatulong ang mga rekomendasyong ito upang matiyak na ang mga sistema na nagsisilbi sa mga taong may I/DD ay patas at gumagana sa paraang nararapat para sa lahat.

1. **Tukuyin ang Katarungan.** Dapat makipagtulungan ang DDS sa magkakaibang mga komunidad upang lumikha ng isang malinaw, payak na kahulugan ng wika ng katarungan. Dapat na regular na i-update ang kahulugan. Dapat kilalanin ng kahulugang ito na ang bawat isa ay may iba't ibang pangangailangan. Nangangahulugan ito na ang isang pantay na sistema ay dapat na nakasentro sa tao upang mabigyan ang lahat ng pagkakataon na makamit ang kanilang mga layunin. Dapat gamitin ng DDS, mga regional center, at mga stakeholder ang kahulugan ng katarungan upang gabayan ang kanilang trabaho at maging responsable para sa pagkamit ng equity sa system. Upang magawa ito, ang bawat regional center ay dapat makipagtulungan sa DDS upang lumikha ng isang panloob na Koponan ng Katarungan (Equity Team), at isang komite sa pagpapayo sa katarungan na binubuo ng mga miyembro ng komunidad. Parehong ang Equity Team at ang komite ng pagpapayo ng katarungan ay dapat magkaroon ng malakas na representasyon sa tagapagtaguyod ng sarili. Ang Equity Team ng bawat sentrong pangrehiyon ay dapat lumahok sa isang independiyenteng pamayanan ng pagsasanay sa buong estado. Ang "komunidad ng pagsasanay" ay isang grupo ng mga tao na nagtatrabaho sa isang paksa. Ang grupo ay regular na nagpupulong upang talakayin ang paksa at matuto nang sama-sama. Ang komunidad ng pagsasanay na ito ay tumutuon sa paksa ng katarungan. Dapat na mag-ulat ng regular ang Equity Team ng bawat regional center sa DDS equity team. Ang pag-uulat na ito sa DDS ay magiging hiwalay sa relasyon ng Equity Team sa regional center kung saan sila nagtatrabaho.
2. **Bumuo ng Suporta at Pangangasiwa para sa Katarungan sa DDS at mga Regional Center.** Ang mga kawani at pamunuan ng DDS ay dapat magkaroon ng mga mapagkukunan at kadalubhasaan na kailangan nila upang suportahan at pangasiwaan ang katarungan sa lahat ng mga regional center. Nangangahulugan ito na ang DDS ay nauunawaan at tumutugon sa mga isyu sa katarungan para sa mga taong pinaglilingkuran

"Gusto namin ng malinaw na mga alituntunin na walang kinikilingan ngunit kailangan nilang maging flexible para matugunan ang pangangailangan ng bawat tao. Dapat isama ng katarungan ang mga malinaw na aksyon para matiyak na ang lahat ay tinatrato nang patas."

Kecia

ng sistema ng sentrong pangrehiyon. Dapat itong isama ang pagsasanay para sa mga kawani ng DDS at ng sentrong pangrehiyon kung paano nakakaapekto ang pahiwatig at pagkiling sa istruktura sa mga indibidwal at sa kanilang mga grupo ng suporta. Ang ibig sabihin ng "nakatagong pagtatanggi" ("implicit bias") ay mga makapinsala o stereotype na maaaring paniwalaan ng isang tao nang hindi man lang napagtatanto na pinaniniwalaan nila ang mga ito. Ang ibig sabihin ng "pagkiling sa istruktura" ("structural bias") ay mga hindi pagkakapantay-pantay na bahagi ng mga sistema, patakaran, o kasanayan. Dapat ding tumuon ang pagsasanay sa kung paano nakakaapekto ang mga nagsasalubong na mga pagkakakilanlan sa mga taong pinaglilingkuran ng sistema. Ang rekomendasyong ito ay nangangahulugan ng pagkilala na ang mga tao ay maaaring makaranas ng hindi patas na pagtrato dahil sa maraming bahagi ng kanilang pagkakakilanlan, tulad ng kanilang lahi pati na rin ang kanilang kapansanan. Ito ay tinatawag na "intersectionality" ("pagsasama-sama ng mga panlipunang isyu.")

Dapat ding isama ng DDS ang mga kinakailangang katarungan sa kanilang mga kontrata sa mga regional center. Titiyakin ng rekomendasyong ito na ginagamit ng DDS ang kahulugan ng katarungan upang pag-aralan ang data at mga resulta ng sistema. Mapapabuti nito kung paano maipapatupad ng DDS ang pananagutan. Susuportahan din nito ang mga serbisyo, tulad ng Ombudsperson at mga serbisyo ng tulong sa kliyente, na gumamit ng pananaw na makatarungan kapag tinutugunan ang mga pangangailangan ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang "ombudsperson" ay isang independiyenteng ikatlong partido na nag-iimbestiga at nagresolba ng mga reklamo. Ang paggamit ng "equity lens" ay nangangahulugan ng pag-iingat sa katarungan kapag nag-iisip tungkol sa isang problema o isyu. Ang rekomendasyong ito ay makakatulong sa DDS na matugunan ang mga partikular na pangangailangan ng mga taong may I/DD at tumulong na matukoy at malutas ang mga sanhi ng mga isyu na nauugnay sa katarungan.

3. **Ipatupad ang Mga Plano Sa Pag-Access sa Wika (Language Access Plans) sa mga Regional Center.** Dapat magpatibay ang mga regional center ng mga plano sa pag-access sa wika. Ang “language access plan” ay isang plano na malinaw na naglalarawan:

- Ang mga paraan ng pakikipag-ugnayan ng sentrong pangrehiyon sa mga indibidwal at pamilya
- Ang mga wikang kanilang gagamitin
- Anumang iba pang mga suporta na kailangan upang ang mga indibidwal at pamilya ay madaling maunawaan ang mga ito

Ang mga plano sa pag-access sa wika ng sentrong pangrehiyon ay dapat na lumawak sa mga plano na binuo ng ibang mga ahensya ng estado upang pagsilbihan ang mga pangangailangan ng mga indibidwal at kanilang mga komunidad. Ang mga plano ay dapat na idinisenyo upang matugunan ang magkakaibang mga pangangailangan ng mga indibidwal at ang kanilang mga grupo ng mga suporta. Ang mga plano ay dapat magsama ng mga pangako na:

- Gumamit ng simpleng wika
- Gumamit ng ginustong wika
- Magbigay ng digital access
- Magbigay ng Komunikasyong Pangkaragdagan at Pantulong (KPP) (Augmentative and Alternative Communication o AAC) at iba pang mga kaluwagan. Ang ibig sabihin ng “AAC” ay pakikipag-usap gamit ang mga pamamaraan maliban sa o bilang karagdagan sa sinasalitang wika. Ang mga paraan ng komunikasyon na ito ay maaaring magsama ng mga kilos, larawan, simbolo, kagamitang elektroniko, at mga pagbabago sa kapaligiran na nagpapadali sa pakikipag-usap ng mga tao.

Dapat ding ilarawan ng plano kung paano gagamitin ang pantay na wika sa lahat ng pakikipag-ugnayan sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya—halimbawa, sa panahon ng paggamit, sa mga pagpupulong ng Pagpapalano ng Indibidwal na Programa (Individual Program Planning, IPP), at sa mga patas na pagdinig.

4. **Alisin ang Mga Harang sa Wika sa Mga Serbisyo.** Dapat tiyakin ng DDS na ang wika ay hindi hadlang kapag ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay nag-a-access ng mga serbisyo.

Ang DDS ay dapat:

- Siguraduhin na ang lahat ng impormasyon tungkol sa mga programa at serbisyo ay magagamit sa simpleng wika.
- Isalin ang impormasyon ng payak na wika sa mga wikang sinasalita ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon.
- Lumikha ng mga programa at materyales sa maraming wika. Titiyakin nito na makukuha ng mga tao mula sa magkakaibang kultural na komunidad ang impormasyong kailangan nila.
- Bumuo ng proseso ng pagbabahagi ng mga materyal na pangsuporta sa wika sa mga regional center.
- Panagutin ang mga regional center sa paggamit ng mga materyal na pangsuporta sa wikang ito.
- Tiyaking natutugunan ng lahat ng empleyado ng sentrong pangrehiyon ang kakayahan sa wika at pagpapakumbaba sa kultura.
 - Ang ibig sabihin ng “linguistic competency” ay kung ang mga empleyado ay inaasahang gagamit ng isang wika maliban sa Ingles, maaari silang magsalita at maunawaan nang mabuti ang wika.
 - Ang ibig sabihin ng “Cultural humility” ay nauunawaan at iginagalang ng mga empleyado ang mga pagkakaiba na maaaring mayroon ang mga tao mula sa magkakaibang pinagmulan. Nangangahulugan din ito na naiintindihan nila na may mga bagay na hindi nila alam tungkol sa ibang mga kultura, at handa silang matuto mula sa iba.
- Siguraduhing may mataas na kalidad na mga serbisyo ng interpretasyon sa lahat ng mga regional center. Sa ganitong paraan ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay magkakaroon ng suporta na kailangan nila sa panahon ng mga pagpupulong at iba pang mga pakikipag-ugnayan.

- Atasan ang mga kumpanyang nagbibigay ng mga serbisyo ng interpretasyon sa mga regional center na sumailalim sa mga pagsasanay, kumpletuhin ang mga sertipikasyon, at sumunod sa mga pamantayan. Makakatulong ito upang matiyak na ang mga serbisyo ng interpretasyon na ibinibigay nila ay may mataas na kalidad.
- Magtatag ng opisina sa DDS na tumatanggap at tumutugon sa mga reklamo tungkol sa mahinang kalidad ng interpretasyon o mga suporta sa pagsasalin. Titiyakin nito na ang mga isyu sa interpretasyon o pagsasalin na nauugnay sa mga pagpupulong ng IPP, mga tagapagbigay ng serbisyo, patas na pagdinig, at iba pang mga pakikipag-ugnayan, ay naaayos.

5. Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay Makalahok sa Makabuluhang Paraan Sa Mga Sistema na Naglilingkod sa Kanila. Ang DDS at mga regional center ay dapat magbigay ng mga suportang nakasentro sa tao sa mga taong may I/DD, upang sila ay makalahok ng makabuluhan sa mga sistemang nagsisilbi sa kanila. Kabilang dito ang paglahok sa:

- DDS at mga advisory board ng sentrong pangrehiyon
- Mga lupon ng mga direktor ng sentrong pangrehiyon
- Mga pagkakataon sa trabaho sa DDS at mga posisyon sa pamumuno ng sentrong pangrehiyon
- Ang paggawa ng desisyon sa mga sumusunod na hakbang ng MPDS

na mga Suporta ay dapat:

- Isama ang mga facilitator ng suporta
- Ibigay nang hindi binabawasan o nililimitahan ang iba pang mga serbisyong pinahintulutan sa IPP ng isang tagapagtaguyod ng sarili o kanilang badyet sa Programa para sa Sariling Pagpapasiya (Self-Determination Program o SDP)

Ang DDS ay dapat ding magbigay ng mga mapagkukunan at ipaliwanag ang mga hakbang na maaaring gawin ng mga tao kung naniniwala sila

na hindi sila sinusupportahan upang makabuluhang lumahok o pinagbaliwala (tokenized). Ang "Tokenism" ay kapag ang mga taong may magkakaibang background ay isinama nang hindi talaga pinakikinggan ang kanilang mga alalahanin.

6. **Suportahan ang Mga Taong May I/DD at Kanilang Pakikipagkapwang Pagkakakilanlan (Intersectional Identity).** Ang DDS at mga regional center ay dapat bumuo ng mga plano para sa outreach at makabuluhang pakikipag-ugnayan sa mga komunidad sa loob ng kanilang lugar ng serbisyo na nakakaranas ng karagdagang mga hadlang sa katarungan. Ang ilang mga taong may I/DD at ang kanilang mga grupo ng suporta ay nahaharap sa mga karagdagang hadlang depende sa ibang bahagi ng kanilang pagkakakilanlan. Maaaring kabilang dito ang kanilang:

- Lahi
- Sekswal na oryentasyon at pagkakakilanlang pangkasarian
- Heyograpikong komunidad
- Katayuan ng imigrasyon
- Tribal/Native American na ninuno
- Uri ng kapansanan. Ang mga tao ay maaaring makaranas ng diskriminasyon sa loob ng komunidad ng may kapansanan para sa kanilang kapansanan. Ito ay maaaring partikular na totoo para sa mga taong may pinakamataas na pangangailangan ng suporta o para sa mga taong may kakaunti o walang grupo ng suporta.

Dapat ilarawan ng mga plano ang:

- Paano matutukoy ang mga komunidad na nangangailangan ng mas mahusay na serbisyo
- Mga kasosyo sa loob ng mga komunidad, tulad ng mga pinagkakatiwalaang pinuno sa kanilang komunidad
- Paano ibibigay ang outreach sa mga komunidad na iyon. Halimbawa, sa pamamagitan ng:
 - Pagbuo ng mga relasyon

- Pag-imbata sa komunidad na magbigay ng input
- Pagsuporta sa komunidad sa pagiging ganap na kasosyo sa paggawa ng desisyon sa loob ng sistema

7. Makipag-ugnayan sa Mga Tribal na Komunidad para Pahusayin ang Mga Serbisyo. Kinikilala ng Estado at ng sistema ng kapansanan sa pag-unlad sa California ang mga natatanging pangangailangan at katayuan ng pamahalaan ng mga Tribal na komunidad. Sa paglikha ng MPDS, ang Estado ay nakatanggap ng napakahalagang input mula sa mga indibidwal na tumatanggap at nagbibigay ng mga serbisyo ng kapansanan sa pag-unlad sa mga Tribal na komunidad.

- Ang isang halimbawa ng input na ito ay ang Estado ay dapat tumingin sa mga espesyal na pagsasaalang-alang sa batas, tulad ng Indian Child Welfare Act, at isaalang-alang kung ang isang bagay na katulad ay kailangan sa sistema ng kapansanan sa pag-unlad.
- Ang isa pang halimbawa ay pag-aralan ang mga paraan ng paglalaan ng pagpopondo para sa mga Tribal na serbisyo na nasa iba pang mga sistema ng serbisyo at pag-isipan kung dapat magkaroon ng katulad na pantabi na pondo para sa mga Tribal na komunidad na nasa sistema ng kapansanan sa pag-unlad.

Pagkatapos isaalang-alang ito at ang iba pang Tribal na input, ang Estado ay makikibahagi sa Tribal na gobyerno-sa-gobyerno na konsultasyon upang makakuha ng input mula sa mga Tribal na pamumuno at komunidad. Ang input na ito ay makakatulong sa Estado na malaman kung aling mga pagbabago sa sistema ng kapansanan sa pag-unlad ang magpapahusay sa pag-access at mga resulta para sa mga indibidwal na Katutubong Amerikano na may I/DD sa California.

Mga Taong may I/DD na Gumagawa ng Kanilang Sariling Mga Pagpipilian sa Buhay

Ang mga taong may I/DD ay kadalasang hindi naririnig o nirerespeto kapag ibinabahagi nila ang gusto nila sa kanilang sariling buhay. Kung minsan ang mga taong may I/DD ay hindi kasama sa mga desisyon na makakaapekto sa kanilang buhay. Ito ay maaaring mangyari kapag iniisip ng mga miyembro ng pamilya o mga tagapagbigay ng serbisyo na alam nila ang pinakamainam para sa isang taong may I/DD. Maaari rin itong mangyari kapag iniisip ng mga miyembro ng pamilya o mga tagapagbigay ng serbisyo na alam nila kung ano ang gusto ng taong may I/DD nang hindi man lang nila tinatanong.

"Kami ay may napakaraming kaalaman sa aming sariling buhay at kung paano namin nais na maging. Naiintindihan namin ang bawat hakbang ng aming buhay. Kaya kami ang pinakamahusay na eksperto, at kung minsan ang mga ahensyang ito ay hindi nagbibigay sa amin ng sapat na kredito kung saan ang kredito ay kailangang ibigay."

Tracey

Minsan ang mga taong may I/DD ay sumusubok na gumawa ng mga pagpipilian at ang ibang mga tao ay hindi nakikinig sa kanila. Minsan nawawalan ng karapatan ang mga taong may I/DD na pumili para sa kanilang sarili. Ang isang layunin para sa paksang ito ay ang mga taong may I/DD ay maaaring gumawa ng kanilang sariling mga pagpipilian upang mamuhay ng isang nagsasariling buhay. Ang isa pang layunin para sa paksang ito ay makuha ng mga taong may I/DD ang mga suportang kailangan nila para makapagpasya.

Gamitin ang Suportadong Paggawa ng Desisyon (Supported Decision Making o SDM) Higit Pa. Magkaroon ng Mas Kaunting Pagiging Tagapag-ingat (Conservatorship).

Minsan ang korte ay nagdedesisyon na may ibang tao na gagawa ng mga pagpipilian para sa isang taong may I/DD. Ito ay tinatawag na "conservatorship."

Nangangahulugan ito na ang taong may I/DD ay nawawalan ng karapatan na gumawa ng sarili nilang mga pagpipilian. Minsan nangyayari ang conservatorship sa mga taong may I/DD na kailangan lang ng suporta sa paggawa ng mga desisyon. Ang suportadong paggawa ng desisyon (SDM) ay isang gamit na nagbibigay-daan sa mga indibidwal na pumili ng mga tagasuporta na may legal na karapatang maging bahagi ng proseso ng paggawa ng desisyon ng indibidwal. Nangangahulugan ito na ang mga taong may I/DD ay maaaring pumili ng mga taong pinagkakatiwalaan nila sa kanilang mga grupo ng suporta upang suportahan sila sa paggawa ng mga desisyon.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na mas ginagamit ang SDM, at mas kaunti ang paggamit ng mga conservatorship. Ang mga rekomendasyong ito ay batay sa gawain ng isang ekspertong panel at sa ulat nitong Marso 2023:

Eksperto na Panel: Pagrepaso sa Ulat ng Programa ng

*Conservatorship ng Serbisyong Pangkaunlaran ng California.*⁷

"Sa personal na buhay nakakakuha ako ng payo mula sa mga tao. Pinapayuhan ako ng mga tao. Ngunit ako ang pinakahuling gumagawa ng desisyon. Mabuti man iyon o masama, ako ang gumagawa ng mga desisyon."

Sascha

"Ang malayang kalooban ay talagang umiiral, at lahat tayo ay mayroon nito, at mayroon tayong kapangyarihang gumawa ng desisyon. Ngunit kung minsan kami ay nalilito sa isang tiyak na sitwasyon, at kailangan namin ang suportang iyon."

Oscar

⁷ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Eksperto na Panel: Pagsusuri ng Serbisyong Pangkaunlaran ng California Ulat ng Programa ng Conservatorship (<https://www.dds.ca.gov/wp-content/uploads/2023/03/ExpertPanelFinalReportMarch2023.pdf>)

1. **Magpatuloy sa Mamuhunan sa Mga Mapagkukunan ng Buong Estado para sa SDM.** Dapat tiyakin ng DDS na mayroong patuloy na pagpopondo para sa SDM Technical Assistance Program (SDM-TAP). Ang SDM-TAP ay pinag-ugnay sa pamamagitan ng Konseho ng Estado sa Mga Kapansanan sa Pag-unlad (SCDD). Ang SDM-TAP ay isang mapagkukunan sa buong estado at online na pahatiran para sa mga taong naghahanap ng impormasyon tungkol sa SDM. Ang SDM-TAP ay nagbibigay ng edukasyon, patnubay, tulong, at pagsasanay sa:
 - Mga taong may I/DD
 - Mga pamilya
 - Mga tagapagbigay ng serbisyo
 - Mga propesyonal
 - Mga korte
 - Mga abogado
 - Mga tagapamagitan
 - Ang iba sa California na gustong gamitin o palawakin ang SDM sa kanilang propesyonal o personal na buhay
2. **Gumawa ng mga Halaga sa Buong Sistema Tungkol sa Mga Alternatibo sa Conservatorship.** Dapat makipagtulungan ang DDS sa magkakaibang stakeholder, kabilang ang mga taong may I/DD, upang bumuo ng mga halaga sa buong sistema tungkol sa mga alternatibo sa conservatorship. Dapat kasama sa mga halagang ito ang:
 - Gamit ang SDM
 - Paggamit lamang ng mga conservatorship bilang huling paraan
 - Paggamit ng conservatorship para lamang sa pinakamaikling posibleng panahon

Dapat lumikha ang DDS ng mga pagkakataon sa pamumuno para sa mga taong gumagamit ng SDM upang ibahagi ang kanilang karanasan at pinakamahuhusay na kagawian. Ang DDS ay dapat bumuo at gumawa ng mga programa sa pagtuturo na magagamit. Ang mga programang

pagtuturo na ito ay magbibigay-daan sa mga karanasang gumagamit ng SDM na magbigay ng suporta sa mga taong may I/DD na bago sa SDM at mga pamilya. Dapat bumuo ang DDS ng mga user-friendly na app at patakaran na nagpapadali sa mga proseso at komunikasyon ng SDM sa pagitan ng mga taong may I/DD at sa kanilang mga network ng suporta.

3. **Tiyaking Maa-access ng mga Tao na May I/DD at Kanilang Mga Pamilya ang Impormasyon at Pagsasanay sa Pag-gamit ng SDM.** Ang DDS at mga regional center ay dapat makipagtulungan sa magkakaibang stakeholder, kabilang ang mga taong may I/DD, upang bumuo ng simpleng impormasyon sa wika at mga mapagkukunan ng pagsasanay tungkol sa SDM. Ang mga mapagkukunang ito ay dapat na idinisenyo para sa mga taong may I/DD at mga miyembro ng kanilang pamilya. Ang impormasyon at mga mapagkukunan ng pagsasanay ay dapat pag-usapan ang tungkol sa:

- Paano makakapagdesisyon ang mga taong may I/DD
- Bakit hindi lamang ang conservatorship ang opsyon
- Mga alternatibo sa pangangasiwa (conservatorship), kabilang ang SDM

Ang impormasyon at mga mapagkukunan sa pagsasanay ay dapat:

- Tugunan ang mga pangangailangan ng magkakaibang komunidad
- Maging available sa mga wikang sinasalita ng mga indibidwal na pinaglilingkuran ng mga regional center
- Ipaliwanag kung paano matukoy ng mga nasa hustong gulang na may I/DD ang isang tagasuporta, kabilang ang isang miyembro ng pamilya, upang matulungan silang gumawa ng mga desisyon sa mga pulong ng IPP

Dapat talakayin ng mga regional center ang impormasyong ito sa bawat pagpupulong ng IPP para sa mga kabataang nasa edad ng paglipat. Ang ibig sabihin ng "kabataang nasa edad ng paglipat" ay ang mga kabataan na mga tinedyer hanggang sa mga taong nasa edad na gitnang beinte anyos. Dapat suportahan ang mga kabataang nasa edad ng paglipat sa paggawa ng mga desisyon sa bawat pagpupulong ng IPP.

4. Sistema ng Paaralan ng Pagsasanay (Train School System) at Iba Pang Mga Pangunahing Stakeholder Tungkol sa SDM at Paglilimita sa Mga

Conservatorship. Ang Kagawaran ng Edukasyon ng California (CDE) ay dapat makipagtulungan sa DDS upang bumuo ng gabay tungkol sa:

- Paano makakagawa ang mga taong may I/DD ng sarili nilang mga desisyon
- Bakit hindi lamang ang conservatorship ang opsyon
- Mga alternatibo sa pangangasiwa (conservatorship), kabilang ang SDM

Ang patnubay tungkol sa SDM ay dapat mag-usap tungkol sa kung paano matukoy ng mga nasa hustong gulang na may I/DD ang isang tagasuporta, kabilang ang isang miyembro ng pamilya, upang tulungan silang gumawa ng mga desisyon sa mga pulong ng Programa ng Edukasyon ng Indibidwal (Individual Education Program o IEP). Ang impormasyon sa simpleng wika tungkol sa patnubay na ito ay dapat ibigay sa mga kabataang nasa edad ng paglipat na may I/DD at mga miyembro ng kanilang pamilya sa bawat pulong ng IEP. Dapat suportahan ng mga lokal na distrito ng paaralan ang mga kabataang nasa edad ng paglipat upang gumawa ng mga desisyon sa kanilang mga pulong sa IEP.

Ang pagsasanay tungkol sa gabay ay dapat ibigay:

- Ng CDE at mga lokal na distrito ng paaralan sa kanilang mga tauhan
- Ng DDS at mga regional center sa mga hukom at kawani ng hukuman
- Ng DDS at mga regional center sa mga propesyonal, kabilang ang mga propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan
- Ng DDS at mga regional center sa kanilang mga tauhan
 - Ang pagsasanay para sa mga kawani ng sentrong pangrehiyon ay dapat ding magsama ng pagsasanay tungkol sa mga ulat ng korte ng conservatorship na maaaring kailanganin nilang kumpletuhin.

5. Magbigay ng Patnubay at Pagsasanay sa Mga Regional Center upang Limitahan ang mga Conservatorship. Dapat magbigay ang DDS ng higit

pang patnubay at pagsasanay tungkol sa kung paano mababawasan ng mga regional center at mga tagapag-ugnay ng serbisyo ng sentrong pangrehiyon ang mga conservatorship. Ang gabay, kasangkapan, at pagsasanay ay dapat kasama ang:

- Malinaw na direksyon kung paano tasahin ang isang taong may kakayahan ng I/DD na gumawa ng sarili nilang mga desisyon. Ito ay tinatawag na "kakayahang gumawa ng desisyon."
- Malinaw na direksyon tungkol sa kung paano mag-ulat ng impormasyon tungkol sa kakayahan sa paggawa ng desisyon sa mga korte.
- Mga uri ng serbisyo at suporta na magagamit ng mga taong may I/DD para gumawa ng mga desisyon. Halimbawa:
 - Mga kasunduan sa SDM
 - Limitadong mga kapangyarihan ng mga abogado. Nangangahulugan ito na may ibang makakatulong sa taong may I/DD na gumawa ng ilang partikular na desisyon.
 - Mga binabayaran ng kinatawan ng social security. Nangangahulugan ito na may ibang makakatulong sa isang taong may I/DD na pamahalaan ang kanilang mga pagbabayad na benepisyo.
 - Mga paunang direktiba sa pangangalagang pangkalusugan. Nangangahulugan ito na ang isang taong may I/DD ay maaaring gumawa ng desisyon tungkol sa kung ano ang dapat mangyari sa kanila kung mayroon silang malubhang problema sa kalusugan sa hinaharap.
 - Mga karagdagang suporta upang matulungan ang mga kalahok ng SDP na pamahalaan ang kanilang mga indibidwal na badyet at mga plano sa paggastos.
- Paano matutulungan ang mga taong may I/DD na gamitin ang mga serbisyo at suportang ito upang gumawa ng mga desisyon.

Ang mga pagsisikap na ito ay dapat tumuon sa:

- Ang kabataang nasa edad ng paglipat na kadalasang una naging konserbado sa pagitan ng edad na 18 hanggang 21
- Mga matatanda na kung minsan ay nahaharap sa conservatorship pagkatapos gumawa ng sarili nilang mga desisyon sa loob ng maraming taon

Dapat ding magtrabaho ang Estado na baguhin ang batas upang ang mga regional center ay maabisuhan tungkol sa, at kinakailangang magbigay sa korte ng ulat ng hukuman para sa, lahat ng uri ng paglilitis sa conservatorship para sa mga taong may I/DD. Kabilang dito ang pagpapatunay ng conservatorship (probate conservatorship) at conservatorship ng kalusugan ng isip (mental health conservatorships).

6. **Gumawa ng Plano na Alisin ang lahat ng Conservatorship ng DDS na Itinalaga ng Korte.** Dapat gumawa ng plano ang DDS na tanggalin ang lahat ng mga conservatorship na itinalaga ng korte. Sa ngayon, ang DDS ay ang konserbador na itinalaga ng korte ng humigit-kumulang 370 katao na may I/DD. Bilang bahagi ng plano, ang DDS ay dapat:

- Tanggihan ang mga nominasyon ng conservatorship sa hinaharap mula sa mga regional center at mga korte. Maaaring mangailangan ito ng pagbabago sa batas.
- Gamitin ang maraming opsyon na magagamit kung ang isang nasa hustong gulang ay nangangailangan ng SDM. Halimbawa:
 - Hayaang aprubahan ng SCDD ang mga desisyon sa pangangalagang pangkalusugan sa isang indibidwal na batayan
 - Hayaang aprubahan ng doktor ng sentrong pangrehiyon ang mga pamamaraan

7. **Sukatin ang Pag-unlad sa Paglilimita sa Mga Conservatorship.** Dapat magpatuloy ang DDS sa pagkolekta ng data tungkol sa bilang ng mga taong may I/DD na naka-conserve. Dapat kasama sa data na ito ang:

- Demograpikong data tungkol sa mga taong may I/DD na naka-conserve

- Ang uri ng conservatorship
- Mga nauugnay na petsa kung kailan susuriin ang conservatorship

Dapat ay isang priyoridad ang pagkolekta ng data sa mga unang conservatorship ng mga taong edad 18 hanggang 21. Ito ay dahil maraming tao na may I/DD ang unang naka-conserve sa mga edad na ito.

Dapat ding tasahin ng DDS kung hanggang saan binabawasan ng SDM ang bilang ng mga conservatorship sa California. Ang data na ito ay dapat gamitin upang sukatin ang pag-unlad at upang ipaalam sa iba pang mga inisyatiba upang bawasan ang bilang ng mga conservatorship.

Paggawa ng Mga Pagpipilian sa Mga Serbisyo sa Sentrong Pangrehiyon

Ang mga taong may I/DD na pinaglilingkuran ng mga regional center ay maaaring magkaroon ng iba't ibang karanasan. Ito ay maaaring mangyari dahil ang mga regional center ay may iba't ibang paraan ng paggawa ng mga bagay. Kahit na sa parehong sentrong pangrehiyon, ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay maaaring magkaroon ng iba't ibang paraan ng paggawa ng mga bagay-bagay. Nangangahulugan ito na ang ilang taong pinaglilingkuran ay nakakagawa ng mga pagpipilian na hindi binibigyan ng pagkakataong gawin ng ibang tao. Hindi ito makatarungan. Minsan ang IPP ay hindi nangyayari sa paraang nakasentro sa tao. Nangangahulugan ito na ang taong para saan ang plano ay maaaring hindi makapili kung ano ang nasa plano. Minsan ang mga tao ay walang access sa mga programa o serbisyo na gusto at pipiliin nila. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon ay makakapili kung ano ang papasok sa kanilang IPP.

"Hindi ko gusto ang pangunahing ideya ng pagkilos sa aming 'pinakamahusay na interes'... Hindi ko gusto iyon. Gusto kong sila ang kumilos [ang sentrong pangrehiyon] sa aking mga interes."

Derek

"Noong una akong pumasok sa Programa sa Pagpapasya sa Sarili (Self-Determination Program), sanay na ako na walang nagmamalasakit, na nuong nagsimula silang magtanong sa akin kung ano ang gusto ko, kailangan kong pag-isipan ito."

Tina

1. **Gumamit ng Makataong Pamamahala (Person-Centered Approach) sa IPP.**

Dapat tiyakin ng DDS na ang proseso ng IPP ay nakasentro sa tao at pare-pareho sa mga regional center. Para mangyari ito, ang DDS ay dapat:

- Bigyan ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ng sentrong pangrehiyon ng awtoridad na aprubahan ang IPP bilang bahagi ng proseso ng nagtutulungan na pagpapalano kasama ang tao o pamilyang pinaglilingkuran.
 - Gumawa ng malinaw na mga panuntunan tungkol sa kung anong mga uri ng desisyon ang maaaring gawin ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo at kung paano ginagawa ang mga desisyong ito. Titiyakin nito na ang awtoridad sa pag-apruba ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay malinaw at pare-pareho sa lahat ng mga regional center. Ang DDS ay dapat makakuha ng input mula sa magkakaibang stakeholder para bumuo ng mga malinaw na panuntunang ito. Ang mga patakarang ito ay dapat:
 - Linawin na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay maaaring mag-apruba ng mga serbisyong tumutugon sa mga pangangailangan ng isang tao. Sisiguraduhin nito na ang mga serbisyo ay maaaprubahan at mapapahintulutan nang mas mabilis.
 - Linawin na dapat isaalang-alang ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo ang input mula sa lahat ng miyembro ng IPP team para gumawa ng mga desisyon sa pag-apruba ng serbisyo.
 - Linawin na ang mga serbisyo ay maaari lamang tanggihan pagkatapos masubukan ang lahat ng mga opsyon at eksepsiyon. Dapat mayroong malinaw na talaan ng mga pangyayari na itinatag at malinaw na proseso para sa pagtanggihan sa mga serbisyo. Makakatulong ito upang matiyak na walang mga hadlang sa pag-access ng mga tao sa mga serbisyong kailangan nila.
 - Siguraduhin na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay sinanay kung paano mabigyan ng kahulugan ang mga bagong panuntunang ito nang tuluy-tuloy.

- Siguraduhin na ang mga regional center ay:
 - Itigil ang pagkakaroon ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo na magsisilbing "mga mensahero" sa pamamagitan ng pagpapadala ng impormasyon sa mga tagapamahala, pangkat klinikal, o komite na gumagawa ng mga desisyon. Sisiguraduhin nito na ang mga desisyon ay gagawin kasama ang taong pinaglilingkuran at ang tagapag-ugnay ng serbisyo sa silid.
 - I-update ang "proseso ng mga pagbubukod." Ang proseso ng mga pagbubukod ay nangyayari kapag ang mga natatanging pangangailangan ng isang tao ay hindi umaangkop sa karaniwang mga pamantayan ng pagkuha ng mga serbisyo. Ang na-update na proseso ng mga pagbubukod ay dapat na mas malinaw at dapat na gumana nang mas mahusay para sa mga taong pinaglilingkuran.
 - Ang higit pang detalye tungkol sa mga panuntunan at inaasahan na ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Impormasyong Teknikal na dokumento sa website ng CalHHS MPDS.
 - Ugaliing magdaos ng pulong sa mga taong pinaglilingkuran at kanilang mga grupo ng suporta upang makahanap ng mga malikhaing solusyon kapag tinanggihan ang isang serbisyo. Dapat itong mangyari bago maglabas ang sentrong pangrehiyon ng Paunawa ng Aksyon. Kung ang isang solusyon ay hindi maabot sa panahon ng pagpupulong, ang sentrong pangrehiyon ay dapat magpatuloy sa mga pagsisikap sa koordinasyon ng serbisyo upang ikonekta ang taong pinaglilingkuran sa mga pangkalahatang serbisyo o ilang iba pang solusyon.
 - Simulan ang pagbibigay sa mga taong pinaglilingkuran ng access sa mga serbisyo sa isang napapanahong paraan kapag naabot ang isang kasunduan sa pag-apruba ng serbisyo.
 - Magbigay sa mga taong pinaglilingkuran ng pasalita at nakasulat na paliwanag ng lahat ng pag-apruba at pagtangga sa serbisyo.

Ang mga paliwanag na ito ay dapat ibigay sa isang napapanahong paraan at sa simpleng wika, upang maunawaan ng mga taong pinaglilingkuran kung ano ang nangyayari at bakit.

2. **Alisin ang mga hadlang sa SDP. Gawing Opsyon ang SDP para sa Lahat ng Pinaglilingkuran ng mga Regional Center.** Dapat sirain ng DDS ang mga hadlang sa paglahok sa SDP. Dapat ding gawin ng DDS na mas parepareho ang SDP sa buong estado. Para mangyari ito, ang DDS ay dapat:

- Magtatag ng streamlined, pare-parehong proseso at pamamaraan para sa SDP
- Panagutin ang mga regional center para sa:
 - Pagtitiyak na ang limang prinsipyo ng SDP ay natutugunan para sa mga kalahok
 - Paggawa ng masusukat na mga pagpapabuti tungo sa pagkamit ng katarungan sa pagpapatala sa SDP (ayon sa lahi, etnisidad, heograpiya, at sentrong pangrehiyon)
- Tiyaking may awtoridad ang mga kalahok sa SDP sa kanilang mga plano sa paggasta sa pamamagitan ng paglilinaw na:
 - Ang mga regional center ay nagpapatunay lamang ng pederal na pagpopondo at mga kinakailangan sa generic na mapagkukunan
 - Ang mga regional center ay mayroon pa ring lahat ng mga responsibilidad na may kaugnayan sa:
 - Pagtitiyak na ang kalusugan at kaligtasan ng mga tao ay protektado
 - Pagtiyak na ang mga serbisyo sa mga plano sa paggastos ay nauugnay sa mga layunin sa mga IPP
 - Ang mga serbisyong ginamit upang bumuo ng indibidwal na badyet ay hindi nakatali sa mga serbisyong nakalista sa plano sa paggasta
 - Ang mga pamantayan sa pagbili ng serbisyo (POS) para sa tradisyunal na koordinasyon ng serbisyo ng sentrong

pangrehiyon ay hindi dapat ilapat sa mga serbisyo sa plano sa paggasta ng SDP

- I-standardize at pasimplehin ang mga plano sa paggastos sa pamamagitan ng:
 - Nangangailangan lamang sa mga kalahok na magtalaga ng mga gastos sa isa sa tatlong kategorya ng badyet
 - Pinapayagan ang pagtatantya ng mga gastos
 - Hindi nangangailangan ng mga pangalan ng provider na mailista
- Siguraduhin na ang Financial Management Service (FMS) ay may pananagutan para sa anumang mga parusa o multa na nagreresulta mula sa hindi pagsunod sa mga kinakailangan ng estado at pederal sa paggawa, tulad ng napapanahong suweldo
- Atasan ang mga badyet at plano sa paggastos na ibalik hanggang sa makumpleto ang mga bagong awtorisasyon at maipadala sa FMS. Titiyakin nito na ang mga taong pinaglilingkuran ay maaaring patuloy na makilahok sa SDP.
- Bawasan ang mga pagkaantala na nauugnay sa pag-access sa SDP na nasa kontrol ng sentrong pangrehiyon sa pamamagitan ng pagtatakda ng mga tahasang talaan ng mga pangyayari para sa:
 - Pagpapadala sa isang mamimili ng kanilang POS labindalawang buwang ulat sa paggasta
 - Pag-iskedyul ng mga pulong sa badyet
 - Pag-abot para mag-iskedyul ng pulong sa pagkaulit ng badyet kasama ang isang taong pinaglilingkuran
 - Pagsusuri sa plano sa paggasta
 - Pagpapadala ng awtorisasyon sa pagbili ng serbisyo sa FMS
- Tiyaking ang bawat taong pinaglilingkuran ng isang sentrong pangrehiyon ay tumatanggap ng walang pinapanigan na impormasyon sa bawat pulong ng IPP tungkol sa pagkakataong lumahok sa SDP

- Atasan ang mga regional center na mag-alok ng SDP bilang karaniwang opsyon sa modelo ng serbisyo sa bawat pagpupulong ng IPP at sa tuwing hihilingin ito ng isang tao
- Atasan ang mga regional center na isama ang impormasyon tungkol sa SDP bilang karaniwang opsyon sa lahat ng collateral at marketing na materyales
- Kontrata sa isang panlabas na organisasyon upang:
 - Bumuo ng pare-parehong kagamitan na pang-impormasyon tungkol sa SDP sa simpleng wika. Ang mga kagamitan na ito ay dapat ding isalin sa mga wikang sinasalita ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon.
 - Pagbutihin ang oryentasyon ng SDP
 - Halimbawa, sa pamamagitan ng pagbibigay ng maramihang mas maiikling online na pagsasanay, na magagamit kapag kailangan ng mga tao ang mga ito
 - Sanayin ang lahat ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo sa SDP
- Magkaroon ng layunin ng makabuluhang pagtaas ng partisipasyon sa SDP sa pamamagitan ng:
 - Pagbuo ng isang panimulang proyekto sa maraming regional center upang magbigay ng mga karagdagang suporta para sa pagpapatala sa SDP para sa mga komunidad na kulang sa representasyon. Halimbawa:
 - Mga Latino
 - Mga Aprikanong Amerikano
 - Mga mamimili na may mababa o walang pambili ng serbisyo
 - Nangangailangan sa mga regional center na magsagawa ng maagap na pakikipag-ugnayan sa mga indibidwal mula sa mga komunidad na ito at nag-aalok ng komprehensibong pagsasanay sa SDP, masinsinang suporta mula sa mga

independiyenteng facilitator at FMS, at mas mabilis na pag-onboard mula sa mga regional center

- Pagsusuri sa panimulang proyekto para masuri kung mas maraming indibidwal ang nakapag-enroll, ang kanilang kasiyahan at mga resulta kapag pumasok ang mga tao sa SDP, at kung ginamit ang mga streamline na proseso.

Mga Taong May I/DD na Naninirahan sa Mga Inklusibong Komunidad na May Mga Mapagkukunan na Kailangan Nila Upang Umunlad

Ang mga taong may I/DD ay nahaharap sa mga hadlang na mapabilang sa kanilang mga komunidad. Ito ay maaaring mangahulugan na ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay maaaring makaranas ng paghihiwalay. Ang ibig sabihin ng “Isolation” ay pagiging mag-isa at hindi konektado sa ibang tao. Ang mga taong may I/DD ay nahaharap din sa estigma at diskriminasyon tungkol sa kung ano ang maaari nilang gawin at makamit. Maaari ding maging mas mahirap para sa mga taong may I/DD na matugunan ang kanilang mga pangunahing pangangailangan tulad ng pabahay, pangangalagang pangkalusugan, pagkain, at damit. Ang mga hamon tulad ng kakulangan ng transportasyon ay maaaring maging mahirap para sa mga taong may I/DD na makarating sa kung saan sila dapat pumunta at lumahok sa mga aktibidad o kaganapan sa komunidad. Mayroong higit pang mga hadlang para sa:

- Mga taong nakatira sa mga rural na komunidad
- Mga taong imigrante
- Mga taong nahihirapang magbasa, o hindi marunong bumasa
- Mga taong nagsasalita ng isang wika maliban sa Ingles

Mga Relasyong Suporta bilang Bahagi ng Buong Buhay sa Komunidad para sa Mga Taong May I/DD

Gusto ng mga taong may I/DD ng pagkakaibigan, romantikong relasyon, kasal, at mga anak, tulad ng iba. Ang mga ganitong uri ng relasyon ay isang mahalagang bahagi ng pamumuhay ng isang buong buhay at pagiging bahagi ng isang komunidad. Ang mga relasyon na ito ay bahagi din ng mga bilog ng suporta ng isang tao. Ang mga likas na suporta, tulad ng pakikipagkaibigan sa mga taong may kapansanan at walang kapansanan, ay mahalagang bahagi ng isang malusog na social network. Ang mga malusog na social network ay maaaring magbigay sa mga taong may suporta sa I/DD na kailangan nilang maging malaya. Maraming taong may I/DD ang nakakaranas ng mga hadlang sa pagbuo ng malusog na mga koneksyon sa lipunan. Ang mga taong may I/DD ay mas malamang na makaranas ng kalungkutan, pananakot, o pang-aabuso kaysa sa mga taong walang kapansanan.

Maaaring may kaunting mga pagkakataon para sa mga taong may I/DD na makakilala ng mga bagong tao nang personal o sa mga online space na partikular sa kapansanan. Gumagamit ang ilang taong may I/DD ng mga dating app para makipagkilala sa mga tao, kahit na hindi nila laging nararamdaman na ligtas ito.

Ang mga taong may I/DD ay may karapatan sa privacy, dignidad, at romantikong relasyon. Maaaring maging mahirap para sa ilang taong may I/DD na magkaroon ng romantiko o sekswal na relasyon.

- Maaaring mahirapan ang mga nasa hustong gulang na may I/DD na ituloy ang matalik na pakikipagtalik dahil wala silang privacy sa kanilang mga tahanan. Maaaring totoo ito para sa mga taong may I/DD na nakatira sa ilang uri ng kaayusan na tirahan o sa bahay ng kanilang pamilya.
- Ang ilang mga taong may I/DD ay nahihirapang makakuha ng edukasyon tungkol sa sekswalidad.
 - Ang mga mag-aaral na may I/DD ay may karapatan sa edukasyon tungkol sa sekswalidad sa paaralan, ngunit maraming paaralan ang hindi nagbibigay ng pagsasanay na ito para sa mga mag-aaral na nakapag-aral sa mga setting na hindi kasama.

- Maraming mga regional center ang may mahabang listahan ng naghihintay para sa mga serbisyo sa pagsasanay sa sekswalidad.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay makakabuo ng mga uri ng mga relasyon na isang mahalagang bahagi ng isang buong buhay sa isang komunidad.

1. **Tiyaking Maa-access ng Mga Mag-aaral na May I/DD ang Edukasyon Tungkol sa Sekswalidad.** Ang DDS at ang CDE ay dapat makipagtulungan sa iba't ibang tagapagtaguyod ng sarili upang matukoy ang pinakamahuhusay na kasanayan at materyales para sa edukasyong sekswalidad para sa mga mag-aaral na may I/DD. Ang mga materyales na ito ay dapat:

- Pag-usapan ang mga karapatang panlipunan ng mga taong may I/DD
- Pag-usapan ang tungkol sa ligtas na sekswalidad. Dapat itong isama ang hindi naaangkop na paghawak at proteksyon sa pang-aabuso.
- Maging available sa simpleng wika
- Maging available sa mga wikang sinasalita ng mga indibidwal na pinaglilingkuran ng mga regional center
- Maging angkop sa kultura para sa mga magkakaibang komunidad na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon

Ang CDE ay dapat ding magbigay ng patnubay sa mga lokal na distrito ng paaralan tungkol sa responsibilidad na magbigay ng edukasyon sa sekswalidad sa mga taong may I/DD na sumasaklaw sa parehong mga paksa na sinasaklaw sa mga klase sa edukasyong sekswal para sa mga mag-aaral na walang mga kapansanan.

2. **Siguraduhing Maa-access ng mga Tao na Pinaglilingkuran ng mga Regional Center ang Edukasyon Tungkol sa Sekswalidad.** Dapat ding gamitin ng mga regional center at mga kasosyong nakabatay sa komunidad ang mga pinakamahuhusay na kasanayan at materyales para sa edukasyong sekswalidad na binuo ng DDS at ng CDE. Dapat nilang gamitin ang mga mapagkukunang ito upang magbigay ng impormasyon

at pagsasanay tungkol sa sekswalidad para sa mga taong pinaglilingkuran ng mga regional center at kanilang mga pamilya at/o tagapag-alaga.

3. **Tiyaking Maa-access ng mga Tao na May I/DD ang Pagsasanay sa Kasanayang Panlipunan.** Dapat dagdagan ng DDS at mga regional center ang mga opsyon sa serbisyo para sa pagsasanay sa mga kasanayang panlipunan para sa mga kabataan at nasa hustong gulang na may I/DD. Ang ganitong uri ng pagsasanay ay makakatulong sa mga taong may I/DD na magkaroon at panatilihin ang mga pagkakaibigan at romantikong relasyon. Ang mga serbisyong ito ay dapat ibigay nang libre sa mga taong may I/DD. Halimbawa, ang mga serbisyo ay maaaring mabili ng mga regional center sa pamamagitan ng kanilang mga tagapagbigay na bendedor o mula sa iba pang mga serbisyong nakabatay sa komunidad. Ang isang halimbawa ng ganitong uri ng pagsasanay sa kasanayan ay ang PEERS.⁸
4. **Suportahan ang Mga Taong May I/DD para Palakihin ang Kanilang mga Lupon ng Suporta.** Dapat tiyakin ng mga regional center na ang mga pag-uusap tungkol sa mga paraan upang palaguin ang mga bilog ng suporta ng isang tao ay nangyayari sa bawat pagpupulong ng IPP. Dapat kabilang dito ang pakikipag-usap sa mga taong pinaglilingkuran tungkol sa mga paraan na magagawa nila:
 - Makakilala ng mga bagong tao
 - Patuloy na palaguin ang kanilang mga bilog ng suporta
 - Patuloy na palaguin ang kanilang mga social network

Ang mga serbisyong pang-edukasyon at pagsasanay sa seksuwal ay dapat ihandog sa mga pagpupulong ng IPP para sa mga kabataan at matatandang pinaglilingkuran.

5. **Siguraduhing May Mga Pagkakataon ang Mga Taong May I/DD na Makakilala ng mga Bagong Tao.** Ang DDS ay dapat magbigay ng patnubay tungkol sa kung paano magagamit ng mga regional center ang kategorya ng mga serbisyo ng panlipunang libangan o iba pang mga serbisyo upang pondohan ang mga kasamang panlipunang

⁸ Para sa karagdagang impormasyon sa pagsasanay sa PEERS (<https://www.semel.ucla.edu/peers>)

pagtitipon para sa mga taong pinaglilingkuran. Maaaring kabilang dito ang mga kaganapan tulad ng:

- "Mabilisang pag-date" ("Speed dating")
- "Mabilisang pagkakaibigan" ("Speed friendship")

Dapat gamitin ng mga regional center ang patnubay mula sa DDS upang makipagtulungan sa kanilang mga vendor at mga kasosyong nakabatay sa komunidad upang matiyak na may mas maraming pagkakataon para sa mga taong may I/DD na dumalo sa mga inklusibong panlipunang pagtitipon.

6. **Mga Paligsahan sa Pelikula Tungkol Relasyon.** Ang DDS at mga regional center ay dapat mag-host ng mga paligsahan sa pelikula tungkol sa mga relasyon para sa mga taong may I/DD. Ang mga pelikula sa paligsahan ay dapat na kinukunan sa pakikipagtulungan sa mga taong may I/DD. Ang mga pelikula ay maaaring tungkol sa:

- Pagkakaibigan
- Nakikipag-date
- Pagiging Magulang
- Inklusibo na mga kapitbahayan

Upang maisakatuparan ang mga paligsahan sa pelikulang ito, ang DDS at mga regional center ay maaaring:

- Makipagtulungan sa mga paaralan ng Pelikula
- Makipagtulungan sa mga kasalukuyang vendor na may mga studio ng pelikula
- Palawakin ang Access sa Serbisyo at Equity grant na gagamitin sa paggawa ng mga pelikula

Tiyaking May Teknolohiya ang Mga Tao na May I/DD na Kailangan Nila

Ang teknolohiya ay isang mahalagang kasangkapan para sa maraming tao na may I/DD. Maraming taong may I/DD ang gumagamit ng teknolohiya para sa mahahalagang bahagi ng kanilang buhay. Halimbawa, ang mga taong may I/DD ay maaaring gumamit ng teknolohiya upang:

- Makipag-usap
- Manatiling ligtas
- Makilahok sa kanilang mga komunidad

Hindi palaging naa-access ng mga taong may I/DD ang teknolohiyang kailangan nila. Minsan mahirap makakuha ng mga serbisyo at device ng teknolohiya dahil nakakalito ang proseso. Maaaring hindi sinusupportahan ng ilang lokasyon ang mga taong may I/DD sa paggamit ng teknolohiyang kailangan nila. Ang mga taong nakatira sa mga rural na lugar ay maaaring magkaroon ng mga hamon sa internet o serbisyo ng cell-phone upang suportahan ang teknolohiyang kailangan nila. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na maa-access at magagamit ng mga taong may I/DD ang teknolohiyang kailangan nila.

"Ang mga taong may kapansanan sa pagsasalita kung minsan ay nakikita na walang kakayahang magsalita para sa kanilang sarili. Ang mga taong di-berbal (nonverbal) ay maaaring magsalita, maaaring ito ay sa ibang paraan. Nakahanap kami ng paraan para makipag-usap sa ibang paraan."

Sascha

"Lumaki ako sa paanan ng Yuba-Sutter, kung saan nakakakuha ka ng isa o dalawang bar sa iyong telepono, at kailangan mong gumamit ng satellite internet dahil hindi available ang DSL/wi-fi."

Elena

1. **Tiyaking Maa-access at Makagamit ng Teknolohiya ang mga Tao na May I/DD.** Dapat tiyakin ng DDS at mga regional center na makukuha ng mga taong may I/DD ang teknolohiyang kailangan nila. Dapat tiyakin ng DDS at mga regional center na ang mga taong pinaglilingkuran ay may access sa:

- Internet. Dapat itong buuin sa mga kasalukuyang pagsisikap sa California na magkaloob ng access sa mga serbisyo sa internet, tulad ng “Middle-Mile Broadband Initiative.”⁹
- Mga serbisyo ng cell phone
- Mga aparato tulad ng mga laptop, tablet, at cellphone
- Suporta para ma-access ang mga serbisyo at aparato ng AAC. Ang ibig sabihin ng “AAC” ay ang paggamit ng mga paraan ng komunikasyon bilang karagdagan sa o maliban sa sinasalitang wika. Ang mga paraan ng komunikasyon na ito ay maaaring magsama ng mga kilos, larawan, simbolo, kagamitang elektroniko, at mga pagbabago sa kapaligiran na nagpapadali sa pakikipag-usap ng mga tao.

2. **Tiyaking Mapipili ng Mga Tao na May I/DD na Mag-access ng Ilang Serbisyo Mula sa Bahay.** Dapat ding bigyan ng DDS at Regional Centers ang mga taong may I/DD ng higit na access sa mga serbisyo nang virtual at malayuan, sa pamamagitan ng paggamit ng Zoom at iba pang mga tool. Nangangahulugan ito na ang mga taong may I/DD ay maaaring magkaroon ng opsyon na kumuha ng ilang serbisyo na gusto at kailangan nila mula sa kanilang tahanan, sa halip na maging personal. Dapat tiyakin ng DDS na ang mga virtual o remote na serbisyo o ang pagpili ng taong pinaglilingkuran. Sisiguraduhin nito na ang mga serbisyo ay hindi ibinibigay nang virtual o malayuan dahil lamang ito ay mas madali para sa tagapagbigay ng serbisyo.

Ang mas mahusay na pag-access sa teknolohiya ay makakatulong sa mga tao na makakuha ng mas mahusay na access sa mga serbisyo at pagkakataon. Halimbawa:

- Nagtatrabaho mula sa bahay
- Pag-aaral mula sa bahay
- Pagpapatingin sa doktor o therapist mula sa bahay
- Ang pagiging bahagi ng mga virtual na komunidad, tulad ng social media

⁹ Para sa higit pang impormasyon sa Middle-Mile Broadband Initiative (<https://middle-mile-broadband-initiative.cdt.ca.gov/>)

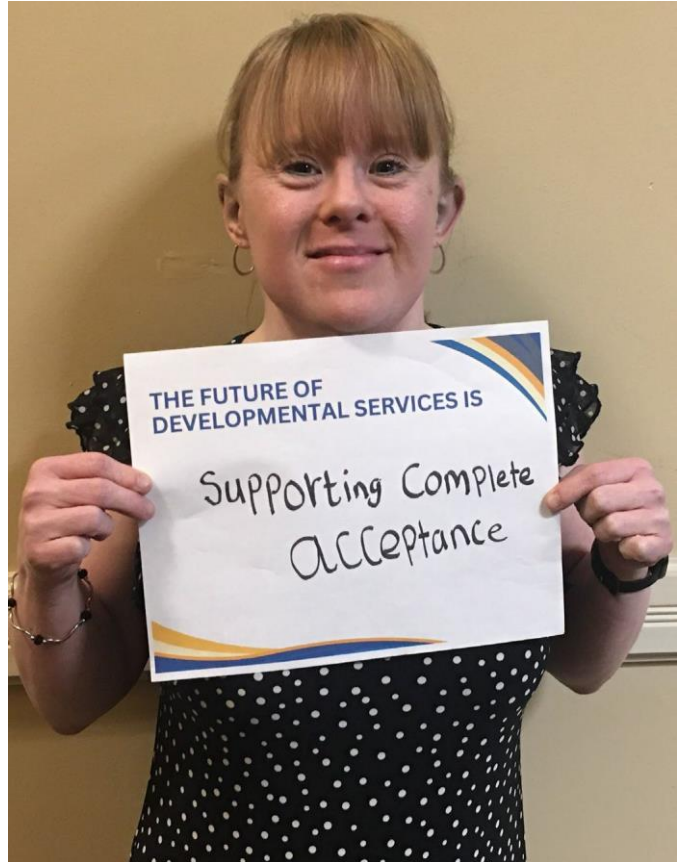
3. **Tiyaking Sinusuportahan ang AAC sa Mga Pampublikong Lugar.** Dapat tiyakin ng Estado na ang mga anyo ng AAC, tulad ng mga kagamitan sa teknolohiya, ay pinapayagan at sinusuportahan sa lahat ng pampublikong lugar at pasilidad ng pamahalaan. Halimbawa:
 - Mga paliparan
 - Mga tanggapan ng imigrasyon
 - Mga kulungan
 - Mga ospital
4. **Tiyaking Maa-access ng Mga Tao na May I/DD ang Pantulong na Teknolohiya.** Ang DDS, mga regional center, at ang DHCS ay dapat magtulungan upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay makaka-access ng pantulong na teknolohiya na kailangan nila. Upang maisakatuparan ito, ang DDS, mga regional center, at DHCS ay dapat magtulungan upang:
 - Gawing madali para sa mga tao na mabilis na makakuha ng pantulong na teknolohiya na kailangan nila
 - Kabilang dito ang pagtutulungan upang gawing malinaw kung paano dapat ibigay at bayaran ang pantulong na teknolohiya
 - Magbigay ng insurance at naa-access na suporta sa serbisyo sa customer kung sakaling kailangang ayusin ang teknolohiyang pantulong
 - Tiyaking may sapat na mga vendor upang magbigay ng pantulong na teknolohiya sa isang napapanahong paraan. Kasama dapat dito ang mga kagamitan (tulad ng mga wheelchair) at mga pagbabago sa accessibility sa kapaligiran (tulad ng mga rampa, o mas malawak na mga pinto).
 - Magsaliksik at bumuo ng mga pilot na programa para sa malayang pamumuhay gamit ang teknolohiya
 - Halimbawa, palawakin ang access sa makabagong teknolohiya, gaya ng "smart homes." Gumagamit ang mga

smart home ng teknolohiya para kontrolin at subaybayan ang mga aparato nang malayuan. Makakatulong ito sa mga taong may I/DD na maging mas malaya sa kanilang sariling mga tahanan.

- Magbigay ng mga suporta at pagkakataon sa pag-aaral upang matulungan ang mga taong may I/DD, kanilang mga pamilya, at kanilang mga tauhan na mapabuti ang mga kasanayan sa paggamit ng teknolohiya. Halimbawa, ang mga kasanayan tulad ng:
 - Paano gamitin at panatilihin ang pantulong na teknolohiya
 - Paano gamitin ang teknolohiya na makakatulong sa mga tao sa kanilang pang-araw-araw na buhay. Maaaring kabilang dito ang software para sa virtual na pagpupulong, tulad ng Zoom.
- Magbigay ng access sa pantulong na teknolohiya sa mga tao saanman sila nakatira

Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay maaaring lumahok sa mga programa, serbisyo, at aktibidad ng komunidad

Kadalasan, hindi naka-set up ang mga aktibidad at espasyo ng komunidad sa paraang nagpapadali para sa mga taong may I/DD na maisama. Minsan hindi nauunawaan ng mga tao sa komunidad kung paano sila makakatulong na isama ang mga taong may I/DD. Minsan ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya ay hindi nakakakuha ng impormasyon tungkol sa mga suporta na magagamit upang matulungan silang ma-access ang mga mapagkukunan ng komunidad. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay makakalahok sa kanilang mga komunidad. Nangangahulugan ito na ginagawang mas madali para sa kanila na maging bahagi ng mga programa at aktibidad ng komunidad, at makakuha ng mga serbisyo sa komunidad.

1. **Alisin ang Mga Harang sa Mga Komunidad.** Ang mga regional center ay dapat makipagtulungan sa mga kasosyo sa komunidad, tulad ng mga lokal na pamahalaan, upang alisin ang mga hadlang na nagpapahirap sa mga taong may I/DD na maging bahagi ng kanilang komunidad. Ang mga regional center at ang kanilang mga kasosyo sa komunidad ay dapat magtulungan upang:

"Minsan parang kailangan mong ipaglaban ang mga bagay na kailangan at gusto mo. Sa halip na magkaroon lamang ng espasyo para sa amin na tanungin kung ano ang gusto namin."

Tracey

- Gumawa ng mas maraming pampublikong espasyo na gumagamit ng "unibersal na disenyo." Ang ibig sabihin ng unibersal na disenyo ay ang paglikha ng mga puwang na magagamit ng pinakamaraming tao hangga't maaari, anuman ang antas ng kanilang kakayahan.
- Turuan ang mga tao tungkol sa mga pangangailangan ng mga taong may I/DD. Halimbawa, magbigay ng impormasyon tungkol sa mga taong may I/DD sa mga opisyal ng lokal na pamahalaan at mga lokal na negosyo upang matiyak na naiintindihan nila kung paano susuportahan ang mga taong may I/DD.
- Magbigay ng mga akomodasyon upang ang mga taong may I/DD ay makalahok sa mga aktibidad sa kanilang mga komunidad.

2. **Mga Flexible na Paraan upang Magbayad para sa Mga Serbisyong Pangkomunidad.** Dapat tiyakin ng DDS at mga regional center na may mga nababagong paraan upang magbayad para sa mga serbisyong pangkomunidad para sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang DDS at mga regional center ay dapat na:

- Bigyan ang mga tao ng I/DD at ang kanilang mga pamilya ng impormasyon tungkol sa kung paano makakatulong ang mga regional center sa pagbabayad para sa mga serbisyong pangkomunidad na kasama. Kasama rin dito ang mga gamit upang gawing madali ang pagbabayad.
- Siguraduhin na ang mga taong pinaglilingkuran ay maaaring bayaran ang nagasta upang magbayad para sa mga serbisyo sa komunidad. Ang reimbursed ay nangangahulugan na ang isang taong may I/DD o ang kanilang pamilya ay mababayaran para sa mga serbisyong pangkomunidad kung saan nila ginastos ang kanilang pera.
- Siguraduhin na magagamit ng mga taong pinaglilingkuran ang Mga Serbisyong Nakadirekta sa Kalahok upang ma-access ang mga serbisyo ng komunidad. Binibigyan ng mga serbisyong nakadirekta sa kalahok ang mga taong pinaglilingkuran ng opsyon na piliin kung paano sila makakatanggap ng ilang partikular na serbisyo, at kung sino ang nagbibigay ng mga serbisyong iyon.

Dapat ding magbigay ng gabay ang DDS na nagsasabing:

- Ang mga patakaran sa regional center ay hindi dapat limitahan ang bilang ng mga serbisyong pangkomunidad na magagamit ng isang tao
- Ang mga kalahok sa SDP ay maaaring mabayaran para sa mga serbisyo sa komunidad sa pamamagitan ng kanilang FMS

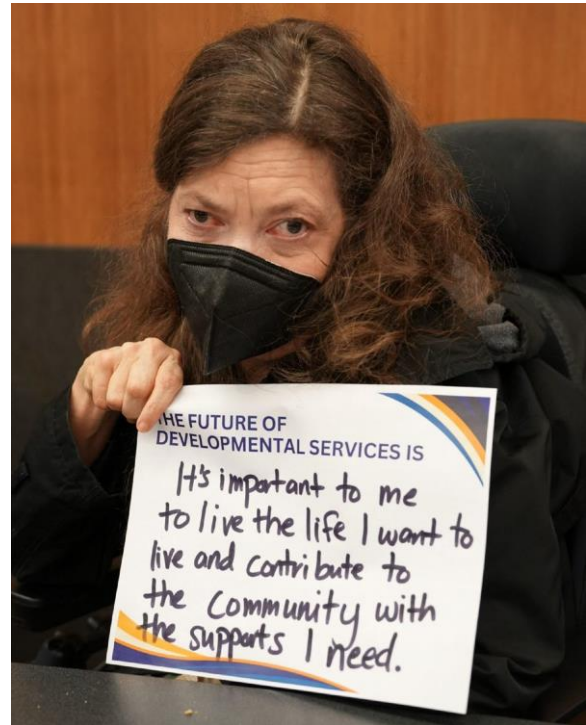
3. **Siguraduhing May Suporta ang Mga May I/DD para Makilahok.** Ang mga regional center ay dapat tumulong sa pagtukoy at pagbibigay ng mga kinakailangang suporta upang ang mga taong may I/DD ay ganap na makalahok sa mga programa ng komunidad. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat:

- Tulungan ang mga tao na matukoy ang mga natural na suporta. Halimbawa, ang natural na suporta ay maaaring isang kaibigan na maaaring makatulong sa isang taong may I/DD na ma-access o makilahok sa isang aktibidad sa komunidad kung saan sila interesado.
- Makipagtulungan sa lokal na pamahalaan at mga negosyo upang magbigay ng mga suporta.
- Magbayad para sa mga suporta kung hindi available ang iba pang mga opsyon.

Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay maaaring lumahok sa paggawa ng desisyon tungkol sa kanilang mga komunidad

Ang mga taong may I/DD ay may mga opinyon tungkol sa mga isyu sa kanilang mga komunidad, tulad ng iba. Ang pagiging bahagi ng paggawa ng desisyon sa mga komunidad ay finatawag na "pakikilahok ng sibiko" ("civic participation"). Maaaring kabilang sa pakikilahok ng sibiko ang mga bagay tulad ng:

- Pagboto sa halalan
- Pagboluntaryo upang ibalik sa komunidad
- Naglilingkod bilang isang miyembro ng isang lupon o komisyon upang ibalik sa komunidad

Minsan kapag sinubukan ng mga taong may I/DD na lumahok sa mga pag-uusap tungkol sa kanilang mga komunidad, sila ay naiiwan o hindi pinakikilinggan. Minsan ang mga taong may I/DD ay sinasabihan pa na hindi sila dapat bumoto. Minsan kapag sinubukan ng mga taong may I/DD na lumahok sa kanilang mga komunidad sa pamamagitan ng pagboboluntaryo, hindi sila sinasama. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na nauunawaan ng mga taong may I/DD kung paano lumahok sa mga proseso ng komunidad tulad ng pagboto o pagboboluntaryo para sa mga lokal na organisasyon. Nakatuon din ang mga rekomendasyon sa pagtiyak na nauunawaan ng mga tao sa komunidad, tulad ng mga lokal na opisyal, kung paano isama ang mga taong may I/DD sa pakikilahok ng sibiko.

“Sa tingin ko, magiging maganda kung ang mga taong may I/DD ay maaaring tumakbo para sa mga inihalal na posisyon sa pamumuno sa loob ng lokal, buong county, Estado ng California, at mga posisyon ng pederal na pamahalaan.”

Kecia

1. **Alamin Kung Paano Suportahan ang Pakikilahok ng Sibiko para sa Mga Taong May I/DD.** Ang mga regional center ay dapat magsama-sama ng magkakaibang grupo ng stakeholder na kinabibilangan ng mga taong may I/DD. Ang pangkat na ito ay dapat magtulungan upang:
 - Tukuyin ang pakikilahok ng sibiko para sa mga taong may I/DD
 - Tukuyin ang mga pagkakataon para sa pakikilahok ng sibiko para sa mga taong may I/DD
 - Tukuyin ang pagsasanay at suporta na maaaring kailanganin ng mga taong may I/DD para sa pakikilahok ng sibiko
2. **Siguraduhing Alam ng Mga Tao na May I/DD Tungkol sa Pakikilahok ng Sibiko.** Dapat tiyakin ng mga regional center na ang pakikilahok ng sibiko ay isang paksa sa lahat ng mga pulong sa pagpapalano. Titiyakin nito na ang mga taong pinaglilingkuran ay makakakuha ng impormasyon tungkol sa paglahok ng sibiko at magkakaroon ng mga pagkakataong humingi ng suporta sa pakikilahok ng sibiko. Dapat itong isama ang mga pulong tungkol sa pag-unlad ng mga planong nakasentro sa tao (PCP), tulad ng mga pulong ng IPP.
3. **Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay may mga pagkakataon para sa pakikilahok ng sibiko.** Dapat makipagtulungan ang mga Regional Center sa mga kasosyo sa komunidad upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay may mga pagkakataon para sa pakikilahok ng sibiko. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat:
 - Bumuo ng mga paraan upang suportahan ang paglahok ng sibiko ng mga taong may I/DD, sa pamamagitan ng natural na suporta o bayad na suporta.
 - Siguraduhing may mga lokal na pagkakataong magboluntaryo para sa mga taong may I/DD.
 - Tiyaking may mga pagkakataon para sa mga taong may I/DD na lumahok sa mga lokal na lupon at komisyon.
 - Tiyaking mayroong mga mapagkukunang magagamit upang suportahan ang mga taong may I/DD na gustong kunin ang mga pagkakataong ito sa pakikilahok ng sibiko. Halimbawa, ang mga mapagkukunan ng pagsasanay at pagtuturo.

- Ang isang halimbawa ng isang programa sa pagsasanay ay ang Mga Kasosyo sa Paggawa ng Patakaran (Partners in Policy Making). Ang programang ito ay idinisenyo upang suportahan ang mga taong may I/DD sa pakikilahok sa sibiko.¹⁰
- Ang mga regional center ay maaari ding lumikha ng mga programa sa paggabay na pinamumunuan ng mga tagapagtaguyod ng sarili na may karanasan sa pakikilahok sa sibiko.
- Turuan ang mga lokal na gumagawa ng patakaran tungkol sa kung paano maaaring mag-ambag ang mga taong may I/DD sa pakikilahok ng sibiko.

4. **Siguraduhin na Ang mga Tao na May I/DD ay May Mga Suporta na Kailangan Nila Para Bumoto.** Ang DDS at mga regional center ay dapat magbigay ng suporta at edukasyon tungkol sa mga karapatan sa pagboto para sa mga taong may I/DD. Dadagdagan nito ang bilang ng mga botante na may I/DD.

- Dapat makipagtulungan ang DDS sa magkakaibang mga tagapagtaguyod sa sarili upang suriin at i-update ang simpleng wika tungkol sa mga karapatan sa pagboto. Dapat din itong isama ang impormasyon tungkol sa kung kailan maaaring bumoto ang isang nakaligtas na indibidwal at tungkol sa mga akomodasyon sa pagboto. Dapat tiyakin ng DDS na available ang na-update na impormasyong ito sa lahat ng mga website ng regional center.
- Ang mga regional center at mga organisasyong nakabatay sa komunidad ay dapat magbigay sa mga pamilya at iba pang tagapag-alaga ng impormasyon tungkol sa mga karapatan sa pagboto para sa mga taong may I/DD.
- Ang mga regional center ay dapat makipagtulungan sa mga organisasyong nakabatay sa komunidad na may kadalubhasaan sa access sa pagboto upang magbigay ng impormasyon sa pagboto sa mga taong may I/DD. Dapat itong magsama ng impormasyon tungkol sa:

¹⁰ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Mga Kasosyo sa Paggawa ng Patakaran \(https://mn.gov/mnddc/pipm/\)](https://mn.gov/mnddc/pipm/)

- Ano ang ibig sabihin ng pagboto
- Paano bumoto
- Paano mauunawaan ang mga isyung binobotohan, upang maging matalinong botante
- Dapat tiyakin ng mga regional center na ang pagboto ay isang paksa sa lahat ng pagpupulong ng IPP.
 - Ito ay lalong mahalaga na ang mga talakayang ito ay magsisimula sa pulong na nangyayari na pinakamalapit sa ika-18 na kaarawan ng tao. Sisiguraduhin nito na ang mga taong may I/DD ay may mga suportang kailangan nila kapag sila ay naging 18 na taong gulang at makakaboto na.

Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay Makakakuha ng Inklusibo at Mataas na De-kalidad na Edukasyon

Ang lahat ng mga bata at kabataang may I/DD ay dapat makatanggap ng "libre, naaangkop na pampublikong edukasyon" (FAPE). Dapat din nilang matanggap ang kanilang edukasyon sa mga inklusibong silid-aralan kasama ang kanilang mga kapantay na walang kapansanan. Ito ang batas. Ngunit ang mga taong may I/DD ay patuloy na nahaharap sa maraming hadlang sa kanilang pag-aaral.

Ang edukasyon para sa mga bata at kabataang may I/DD ay dapat:

- Maging inklusibo
- Maging makatarungan
- Nagbibigay ng mga indibidwal na suporta at serbisyo

Nakatuon ang rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga bata at kabataang may I/DD ay kasama sa kanilang mga paaralan at makakakuha ng pinakamahusay na posibleng edukasyon upang matugunan ang kanilang mga pangangailangan.

1. **Edukasyon na Inklusibo at Naibabagay sa Pangyayari (Flexible).** Ang CDE sa pakikipagtulungan sa mga Lokal na mga Ahensya ng Edukasyon (Local

Education Agencies o LEAs) ay dapat tiyakin na ang lahat ng mga bata at kabataang may I/DD ay makakatanggap ng FAPE.

Maraming bagay ang dapat gawin ng Estado upang matiyak na ang lahat ng mga bata at kabataang may I/DD ay makakatanggap ng isang inklusibo at flexible na edukasyon upang matugunan ang kanilang mga natatanging pangangailangan. Halimbawa, ang Estado ay dapat:

- Tiyaking nakabatay ang sistema ng edukasyon sa mga prinsipyo ng "Unibersal na Disenyo sa Pag-aaral" ("Universal Design for Learning"). Ito ay isang diskarte sa edukasyon na tumutugma sa mga pangangailangan at kakayahan ng lahat ng mga mag-aaral. Nagbibigay ito ng flexibility sa kung paano natututo ang mga mag-aaral.
 - Makakatulong ito na matiyak na ang mga paaralan at iba pang organisasyong pang-edukasyon ay makakapaglingkod sa lahat, kabilang ang mga taong may I/DD, sa isang patas at napapabilang na paraan.
 - Dapat tiyakin ng Estado na ang California CDE at mga lokal na kasosyo ay dapat makipagtulungan sa mga taong may I/DD, kanilang mga pamilya, at iba pang mga kasosyo sa komunidad upang ilipat ang pampublikong sistema ng edukasyon sa Unibersal na Disenyo sa Pag-aaral. Ang prosesong ito ay dapat ding bumuo at magpatupad ng mga paraan upang ayusin ang mga puwang at isyu.
- Tiyaking kasama at sinusuportahan ng mga paaralan ang mga kabataang may I/DD na lumahok sa kanilang proseso ng IEP. Ang mga mag-aaral ay dapat suportahan upang matuto ng mga kasanayan sa pagtataguyod para sa kanilang sarili, gumawa ng matalinong mga pagpili, at magsanay ng pagpapasya sa sarili.
- Siguraduhin na ang mga paaralan at mga guro ay tumatanggap ng sapat na suporta, pagsasanay, at mga mapagkukunan upang maging totoo ang pagsasama.
 - Kabilang dito ang paggawa ng mga suporta sa kalusugan ng isip, kabilang ang pagpapayo, sa mga paaralan na ganap na naa-access ng mga mag-aaral na may I/DD. Kasama rin dito

ang pagsasama-sama ng mga interdisciplinary team para suportahan ang mga mag-aaral na nangangailangan ng suporta mula sa iba't ibang propesyonal. Dapat ding tiyakin ng mga paaralan na ang pagpapayo sa karera at kolehiyo at mga opsyon sa Think College ay kasama kung ang mga mag-aaral may I/DD.

- Bumuo ng mga hakbang sa pananagutan para sa sistema ng pampublikong edukasyon. Maaaring kabilang dito ang pagsubaybay sa impormasyon sa mga halaga ng pagtatapos, paglipat sa post-school na edukasyon o mga trabaho, at iba pang mga resulta para sa mga tao kasama ang I/DD.
 - Ang mga hakbang sa pananagutan na ito ay dapat bumuo o pinuhin ang mga kasalukuyang hakbang upang matiyak na ang data tungkol sa lahat ng mga mag-aaral na may I/DD ay nakolekta.
- Siguraduhin na ang mga kampus ng paaralan ay naa-access para sa lahat.
- Siguraduhin na ang mga paaralan ay may pantay na pagkakataon para sa lahat na lumahok sa lahat ng aktibidad at kaganapan sa paaralan. Dapat kasama dito ang mga aktibidad at seremonya ng pagtatapos, mga kapisanan sa paaralan at higit pa.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

Siguraduhing May Transportasyon ang Mga May I/DD na Makakapunta Kung Saan Nila Kailangang Puntahan

Ang access sa transportasyon ay tumutulong sa mga taong may I/DD na ganap na makilahok sa kanilang komunidad. Kung walang maaasahang transportasyon, maraming tao na may I/DD ang hindi makakarating sa dapat nilang puntahan. Dapat mayroong maraming mga pagpipilian para sa transportasyon. Mahalaga ang mga opsyon sa mga rural na lugar kung saan limitado ang pampublikong transportasyon. Mahalaga rin ang mga ito para sa mga taong gumagamit ng mga aparato para sa madaliang pagkilos (mobility device). Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na maa-access ng mga taong may I/DD ang mataas na kalidad na mga opsyon sa transportasyon.

"Kung kailangan naming pumunta sa mga trabaho o sa ibang mga lugar, kailangan naming malaman na ligtas kami sa labas doon sa komunidad na may mga serbisyo sa transportasyon."

Sara

1. **Gawing Available ang Higit pang Mga Opsyon sa Transportasyon.** Ang DDS at mga regional centers ay dapat gumawa ng mas maraming opsyon sa transportasyon para sa mga taong may I/DD. Kabilang dito ang pagtukoy ng mga mahusay na paraan upang magbayad para sa mga serbisyong ito. Para magkaroon ng mas maraming opsyon sa transportasyon, ang DDS at mga regional center ay dapat na:

- Tiyaking may sapat na mga opsyon sa transportasyon upang suportahan ang malayang paglalakbay. Titiyakin nito na mas maraming tao na may I/DD ang makaka-access sa mga serbisyo ng komunidad kung kailan at saan nila gusto. Ang mga opsyon sa transportasyon upang suportahan ang independiyenteng paglalakbay ay dapat kasama ang:
 - Mga serbisyo ng ride-share, tulad ng Lyft at Uber
 - Mga sasakyan na walang driver (autonomous), tulad ng Waymo
 - Mga carpool
 - Mga sahod sa transportasyon

- Tiyaking may mga pagkakataon para sa mga taong may I/DD na makakuha ng pagsasanay sa pagmamaneho na nakakatugon sa kanilang mga pangangailangan na may kaugnayan sa kapansanan.
 - Magbigay ng pagsasauli ng binayad (reimbursement) sa mga taong may I/DD o sa kanilang pamilya para sa mga pagbabago sa sasakyan na kailangan para makapagbigay ng transportasyon para sa mga taong gumagamit ng mga aparato para sa madaliang pagkilos gaya ng mga wheelchair.
 - Suportahan ang mga vendor ng mga regional center na magbigay ng "on-demand" na mga sakay sa pamamagitan ng pag-alis ng mga hadlang tulad ng mga paghihigpit sa insurance at mga isyu sa pananagutan.
 - Hikayatin ang mga nagbebenta ng transportasyon na palawakin ang mga opsyon sa serbisyo sa gabi at sa katapusan ng linggo.
 - Palawakin ang mga pagsasauli ng binayad sa transportasyon upang madagdagan ang pantay na pag-access sa serbisyo. Kabilang dito ang pag-account para sa mga malalayong distansya sa rural na komunidad upang ma-access ang mga serbisyo, pagbabayad para sa oras ng kawani at milyahe pagkatapos ay tinutulungan ng isang miyembro ng kawani ang isang tao na ma-access ang kanilang komunidad, kabilang ang pamimili ng grocery, pagkuha ng mga reseta, o paggawa ng mga gawain. Tanggalin ang mga pagbawas sa haba ng mga serbisyo na natatanggap ng isang tao dahil sa mahabang oras ng transportasyon.
 - Tiyaking available ang mataas na kalidad na pagsasanay sa kadaliang kumilos sa lahat ng taong may I/DD. Hindi dapat magkaroon ng diskriminasyon batay sa uri ng kapansanan. Dapat magsimula ang pagsasanay sa kadaliang mapakilos ng pampublikong transportasyon habang ang indibidwal ay nasa paaralan dahil pinapataas nito ang kalayaan at maaaring magbago ng pananaw sa buhay ng isang tao. Ang peer-to-peer mobility training ay dapat kabilang sa mga opsyon sa mobility training.
2. **Pagbutihin ang mga Sistema ng Pampublikong Transportasyon.** Ang DDS at mga Regional Center ay dapat makipagtulungan sa mga kasosyo upang bumuo ng mga plano upang mapabuti ang pampublikong sasakyan.

Dapat isama ng mga kasosyo ang pamahalaan ng estado, lokal na pamahalaan, at mga ahensya ng sasakyan. Upang mapabuti ang mga sistema ng pampublikong transportasyon, ang DDS, mga regional centers, at mga kasosyo ay dapat magtulungan upang:

- Tukuyin ang mga puwang at solusyon sa transportasyon.
- Turuan ang mga opisyal ng sasakyan tungkol sa mga pangangailangan sa transportasyon ng mga taong may I/DD.
- Unahin ang mga pagpapahusay ng sistema para sa mga taong nakakaranas ng pinakamaraming hadlang sa paggamit ng pampublikong transportasyon. Kabilang dito ang mga indibidwal na gumagamit ng mga aparato para sa madaliang pagkilos at mga taong nakatira sa mga rural na lugar.

Siguraduhing May Pera ang Mga May I/DD para sa Kanilang Pangunahing Pangangailangan

Ang mga taong may I/DD ay kadalasang walang mga mapagkukunan na kailangan nila upang matugunan ang mga pangunahing pangangailangan tulad ng pabahay at pagkain. Ito ay maaaring dahil wala silang sapat na pera upang bayaran ang mga bagay na kailangan nila. Ang ilang taong may I/DD ay nakakakuha ng pera bawat buwan mula sa pederal na pamahalaan. Ito ay tinatawag na benepisyo ng Pandagdag na Kita sa Seguridad (Supplemental Security Income o SSI). Binibigyan ng California ang mga taong nakakakuha ng SSI ng karagdagang pera. Ito ay tinatawag na Pandagdag na Pagbabayad ng Estado (State Supplemental Payment o SSP). Ang halaga ng pera na nakukuha ng isang tao bawat buwan mula sa SSI at SSP ay mas mababa pa rin sa antas ng kahirapan sa pederal (FPL). Nangangahulugan ito na kahit na nakakakuha ng pera ang mga tao bawat buwan mula sa SSI at SSP, wala pa rin silang sapat na pera upang bayaran ang mga pangunahing bagay na kailangan nila.

Ang isa pang problema ay ang mga taong may I/DD na nagpakasal ay maaaring makatanggap ng mas kaunting mga benepisyo ng SSI. Ang ibang mga taong may I/DD ay maaaring mawalan ng mga benepisyo, tulad ng Mga Benepisyo sa Social Security ng Adultong May Kapansanan (Social Security Disabled Adult Benefits) kung sila ay magpakasal. Ito ay tinatawag na “ang parusang kasal” (“the marriage penalty”).

Pinapataas ng pederal na pamahalaan ang halaga ng pera na nakukuha ng mga tao mula sa SSI bawat taon. Ito ay tinatawag na taunang Pagsasaayos ng Gastos sa Pamumuhay (Cost of Living Adjustment o COLA). Ang COLA ay nilalayong katumbas ng tumaas na gastos sa pagbili ng pagkain o pagbabayad ng upa.

Ang batas ng California ay hindi nangangailangan ng Estado na magbigay ng taunang COLA. Nangangahulugan ito na ang halaga ng pera na nakukuha ng mga tao mula sa benepisyo ng SSI ay maaaring tumaas bawat taon, ngunit ang halaga ng pera na nakukuha ng mga tao mula sa benepisyo ng SSP ay maaaring hindi tumaas bawat taon.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay may sapat na pera upang bayaran ang kanilang mga pangunahing pangangailangan.

1. **Dagdagan ang SSP.** Dapat taasan ng Estado ang halaga ng pera na nakukuha ng mga tao bawat buwan mula sa SSP. Ang pagtaas ay dapat sapat upang matiyak na ang mga taong nakakakuha ng indibidwal na mga benepisyo ng SSI ay nasa itaas ng FPL. Dapat ding dagdagan ng Estado ang mga benepisyo ng SSP para sa lahat ng tatanggap ng SSI bawat taon upang makasabay sa taunang COLA.
2. **Protektahan ang Mga Benepisyo Kapag Nagpakasal ang mga May I/DD.** Dapat suportahan ng Estado ang mga pagbabago sa mga pederal na batas upang protektahan ang SSI at iba pang mga benepisyo sa social security kapag ang mga taong may I/DD ay gustong magpakasal. Kabilang dito ang pagbabago ng mga batas na:
 - Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay hindi tumatanggap ng mas kaunting pera sa mga benepisyo ng SSI kapag sila ay ikinasal.
 - Pahintulutan ang mga taong may I/DD na panatilihin ang kanilang mga benepisyo sa Social Security ng May Kapansanan na Matanda na Bata kapag sila ay ikinasal.
 - Taasan ang limitasyon sa halaga ng pera na maaaring magkaroon ng mga taong may I/DD na may asawa sa kanilang bank account, mula \$3,000 hanggang \$4,000.

3. **Bawasan o Tapusin ang Parusang Kasal.** Nakagawa na ang California ng ilang hakbang upang bawasan ang parusang kasal. Ang CalHHS, na nakikipagtulungan sa DDS at ng Kagawaran ng Pananalapi, ay dapat na suriin ang gastos at mga benepisyo ng higit pang pagbabawas ng "parusang kasal" ng SSI o pag-aalis ng parusang kasal ng SSI. Ang "multa sa kasal ay maaaring bawasan o wakasan sa pamamagitan ng karagdagang pagtaas ng halaga ng SSP. Kapag kumpleto na ang pagsusuri, dapat makakuha ang CalHHS ng input mula sa magkakaibang stakeholder, kabilang ang mga tagapagtaguyod ng sarili, tungkol sa kung ano ang susunod na gagawin.
4. **Magbigay ng Tulong sa Pabahay sa pamamagitan ng SSP.** Ang Estado ay dapat magbigay ng mas maraming pera sa pamamagitan ng SSP para sa mga taong may I/DD, kabilang ang mga nakatira kasama ng mga miyembro ng pamilya, na nagbabayad ng higit sa 40% ng kanilang kita para sa mga gastos sa pabahay. Magbibigay ito ng tulong upang mabayaran ang kanilang pabahay. Makakatulong ito na matiyak na ang mga tao ay hindi mawawalan ng tirahan. Makakatulong din na bigyan ang mga tao ng pagpili kung saan nila gustong tumira.

Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay May Tahanan na Kanilang Pinili

Maaaring napakahirap para sa mga taong may I/DD na makahanap ng pabahay sa California. Ito ay dahil:

- Ang mga gastos sa pabahay ay napakataas sa California.
- Walang sapat na mga apartment at bahay para sa lahat ng nakatira sa California.
- Kahit na mayroong mga programang tulong na salapi ng pamahalaan sa pabahay, na magagamit para sa mga taong may I/DD, hindi lahat ng nangangailangan ng suporta ay makakakuha nito. Ito ay dahil may mga limitadong pagkakataon na mag-aplay para sa mga programang ito, at ang mga listahan ng paghihintay ay maaaring tumagal ng maraming taon.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay may mga suporta na kailangan nila upang makahanap ng matatag

na pabahay. Nakatuon din ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay may naa-access na mga tirahan.

1. **Magtayo ng Higit pang Pabahay.** Ang Estado at DDS ay dapat lumikha ng mas abot-kaya at madaling ma-access na pabahay para sa mga taong may I/DD sa buong California. Para magawa ito, dapat gumamit ang DDS ng mga kasalukuyan at bagong mapagkukunan at programa. Upang matiyak na ang mas abot-kaya at madaling ma-access na pabahay ay magagamit para sa mga taong may I/DD, ang Estado ay dapat na:

- Siguraduhing may pera sa badyet ng Estado para magtayo ng mga unit ng pabahay na nakabatay sa komunidad na abot-kaya at naa-access para sa mga nasa hustong gulang na may I/DD.
 - Halimbawa, mayroong pera sa badyet ng Estado na partikular na ginagamit upang pondohan ang pabahay para sa iba pang mga grupong nasa panganib tulad ng mga beterano, nakatatanda, at mga taong may sakit sa isip. Ang isang katulad na programa ay dapat na maitatag para sa mga taong may I/DD.
- Bigyan ng pera ang mga lungsod at county para gawing available ang abot-kayang pabahay para sa mga taong may I/DD.

Upang matiyak na ang mas abot-kaya at madaling ma-access na pabahay ay magagamit para sa mga taong may I/DD, ang DDS ay dapat:

- Magbigay ng mas maraming pondo sa mga kasalukuyang programa na tumutulong sa pagtatayo ng pabahay sa mga komunidad. Dapat ding tuklasin ng DDS ang mga bagong paraan para magamit ang mga program na ito.
- Mag-set up ng programa ng pautang na mababa ang interes at tulong sa downpayment para matulungan ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya na magbayad para magtayo ng mga Accessory na Yunit ng Tirahan (Accessory Dwelling Units o ADU). Maaaring gamitin ang mga ADU upang suportahan ang mga pangmatagalang pangangailangan sa pabahay ng mga

indibidwal na may I/DD. Ang ADU ay isang espasyo kung saan maaaring tumira ang isang tao sa isang ari-arian na hiwalay sa pangunahing bahay. Halimbawa:

- Isang basement na apartment
- Isang garahe na ginawang apartment

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

2. **Magbigay ng Malinaw na Impormasyon sa Pabahay.** Ang DDS ay dapat bumuo ng simpleng wika, naa-access na impormasyon tungkol sa kung paano tutulungan ang mga taong may I/DD na makakuha ng matatag na pabahay. Dapat tiyakin ng DDS na ang impormasyong ito ay magagamit sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang impormasyon ay dapat gawin sa iba't ibang paraan upang ito ay madaling maunawaan para sa lahat. Halimbawa, sa pagsulat at sa mga video. Ang impormasyong ito ay dapat tungkol sa:

- Mga suporta sa pabahay na magagamit
- Ang mga karapatan ng mga tao kapag sila ay umuupa ng kanilang tahanan
- Iba pang mga isyu sa pabahay

3. **Tulungan ang Mga Taong May I/DD na Makahanap ng Abot-kayang Pabahay.** Dapat tiyakin ng DDS na ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya ay makakakuha ng mabilis na lokal na tulong upang makahanap ng pabahay saanman sila nakatira, o kung saang regional center ang naglilingkod sa kanila. Ang mga serbisyong ito ay tinatawag na Mga Serbisyo sa Pag-Access sa Pabahay (Housing Access Services). Ang DDS ay dapat:

- Siguraduhin na ang mga regional centers ay gumagawa ng Mga Serbisyo sa Pag-access sa Pabahay para sa mga taong may I/DD na kanilang mga pamilya. Lalo na ang mga pamilyang may mga anak at kabataang may I/DD.

- I-update ang mga halaga ng pagbabayad sa mga tagapagbigay ng Serbisyo sa Pag-access sa Pabahay upang makayanan nilang pagsilbihan ang lahat at magbigay ng dekalidad na suporta.

4. **Tiyaking Maa-access ng mga Tao na May I/DD ang Suporta para sa Mga Pagbabago at Paggalaw sa Buhay.** Dapat bumuo ang DDS ng plano sa buong estado upang tulungan ang mga tao na lumipat sa bagong pabahay o mga serbisyo. Dapat kasama sa plano kung paano makakakuha ng tulong ang mga taong may I/DD sa:

- Pag-upa
- Mga deposito
- Mga palingkurang-bayan (utility)
- Muwebles para sa anumang yugto ng buhay nila
- Sumusuporta para sa maayos na paglipat sa mas malayang pamumuhay mula sa iba't ibang sitwasyon sa pamumuhay, tulad ng:
 - Mga tahanan ng pamilya
 - Mga pangkat na tahanan
 - Pag-aalaga
 - Silungan
 - Ang pagiging walang bahay

5. **Tiyaking Maa-access ng Mga Taong May I/DD ang Abot-kayang Pabahay at Tulong sa Pag-upa.** Dapat tulungan ng Estado at DDS ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya na madaling magamit ang mga kasalukuyang abot-kaya at naa-access na mapagkukunan ng pabahay. Halimbawa, mga programa sa pabahay, mga subsidyo sa upa, at iba pang mapagkukunan ng komunidad. Ang DDS ay dapat:

- Mag-set up at pondohan ang isang programa na Subsidy sa Upa (Rent Subsidy program) na nagbibigay ng pondo upang isara

ang agwat na kasalukuyang umiiral sa iba pang mga programa ng subsidy sa upa.

- Maaaring kabilang dito ang pagbibigay ng mga subsidy sa upa habang naghihintay ang mga tao para sa mga voucher ng HUD.
 - Ang DDS at Regional Centers ay dapat makipagsosyo sa mga lokal na awtoridad sa pabahay at mga organisasyon ng pinamamahalaang pangangalaga upang magdisenyo ng isang tuluy-tuloy na proseso para sa mga tao na makakuha ng mga subsidy sa upa.
- Siguraduhin na ang mga tao ay makakakuha ng Pagtatasa ng Pangangailangan sa Pabahay (Housing Needs Assessment) at Mga Serbisyo sa Pag-Access sa Pabahay (Housing Access Services) kapag sila ay may krisis, napag-alamang nasa panganib, o anumang oras na mayroon silang pangangailangan.
 - Makipagtulungan sa mga awtoridad sa pabahay at iba pang ahensya ng pagpapaunlad upang lumikha ng mga espesyal na programa sa pag-upa, mga nakareserbang yunit ng pabahay, o tulong sa pag-upa para sa mga taong may I/DD.

Dapat itigil ng Estado ang mga hindi patas na gawi sa pabahay tulad ng:

- Ang pagtanggì sa mga nangungupahan batay sa kung saan nanggagaling ang kanilang pera
- Ang pagtanggì sa mga nangungupahan batay sa kanilang kakulangan sa kasaysayan ng kredito

6. **Tiyaking Maa-access ng mga Tao na May I/DD ang Legal na Tulong para sa Mga Isyu sa Pabahay.** Dapat tiyakin ng Estado na ang mga taong may I/DD ay makakakuha ng mabilis, lokal, legal na tulong kung kailangan nila ito. Ang Estado ay dapat:

- Dagdagan ang pagpopondo para sa mga programang Tulong Legal (Legal Aid) at mga organisasyon ng adbokasiya upang:
 - Magbigay ng legal na tulong para sa mga isyu sa pabahay

- Magbigay ng adbokasiya sa mga taong may I/DD
- Itigil ang mga lokal na hindi patas na gawi sa pabahay
- Gumawa ng paraan upang mabilang at mag-ulat kung gaano karaming tao ang nangangailangan ng legal na tulong na naka-target sa pabahay. Makakatulong ito na mapabuti ang proteksyon ng mga karapatan sa pabahay, adbokasiya, laban sa diskriminasyon, patas na pabahay, at iba pang mahahalagang batas ng Estado. Dapat itong magsama ng impormasyon tungkol sa:
 - Anong uri ng tulong ang kailangan ng mga tao
 - Mga aksyon na kailangan
 - Mga ahensya o organisasyong kasangkot
 - Mga serbisyong ibinigay
 - Panghuling kinalabasan
- Kumpletuhin ang isang pagsusuri upang matukoy ang mga hadlang na kinakaharap ng mga legal na practitioner kapag sinusubukang pagsilbihan ang mga taong may I/DD. Pagkatapos ay bumuo ng isang plano upang matugunan ang mga hadlang na ito.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

7. Gawing Naa-access ang Mga Tahanan para sa Mga Taong May I/DD.

Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga regional center upang lumikha ng isang malinaw at madaling proseso para sa mga taong may I/DD na humiling ng mga pagbabago sa tahanan na nauugnay sa kanilang kapansanan. Ang mga taong may I/DD ay dapat na makahiling ng mga pagbabago sa tahanan kahit anong uri ng mga serbisyo ang kanilang natatanggap. Ang DDS ay dapat ding:

- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay makakakuha ng mga update sa pagiging naa-access sa kanilang mga tahanan, umuupa man sila o nagmamay-ari ng kanilang bahay.

- Magbigay ng mga pondo upang alisin ang mga pagbabago kung kailangan ito ng isang may-ari kapag ang isang taong may I/DD ay umalis sa isang paupahang bahay.
- Mangolekta at gumamit ng data. Titiyakin nito na magagawa ng DDS na:
 - Unawain ang mga pangangailangan ng mga tao
 - Pagbutihin ang proseso ng paghiling ng mga pagbabago sa bahay
 - Tiyaking patas ang pagpopondo at pag-access para sa mga pagbabago sa bahay

8. **Gumamit ng Mga Insentibo para Hikayatin ang Pagrenta sa Mga Taong May I/DD.** Dapat tuklasin ng Estado ang iba't ibang paraan upang mahikayat (incentivize) ang mga kumpanya, tao, at organisasyon na magrenta ng mga pabahay sa mga taong may I/DD. Ang ibig sabihin ng "incentivize" ay hikayatin ang isang tao na gumawa ng isang bagay sa pamamagitan ng pagbibigay sa kanila ng pera kapag ginawa nila ito. Maaaring kabilang dito ang paglikha ng mga paraan para sa mga taong umuupa ng mga unit ng pabahay sa mga taong may I/DD upang makakuha ng pera, tulad ng pagbibigay sa kanila ng:

- Mga bawas sa buwis ng estado
- Mga incentivito sa buwis sa ari-arian

Dapat ding tuklasin ng Estado ang mga paraan upang magkaloob ng abot-kayang seguro sa ari-arian sa mga tagapagkaloob na naglilingkod at nagbibigay ng pabahay sa mga indibidwal na may I/DD sa mga tirahan na kanilang pagmamay-ari o inuupahan. Makakatulong ito na magkaroon ng mas maraming pabahay para pagsilbihan ang mga taong may mataas na pangangailangan.

9. **Gumawa ng Plano upang Ilipat ang Mga Tao na May I/DD Mula sa Mga Institusyon Patungo sa Komunidad.** Dapat gumawa ang DDS ng plano upang suportahan ang mga taong may I/DD na lumipat mula sa mga setting ng institusyon patungo sa mga setting ng komunidad. Ang California ay nagsara ng malalaking institusyong pinapatakbo ng estado para sa mga taong may I/DD at sinuportahan ang maraming indibidwal na lumipat sa komunidad. Maraming tao ang nakatira pa rin sa mga pribadong institusyonal na setting tulad ng:

- Mga Pasilidad ng Intermediate na Pangangalaga
- Mga tahananang pag-aalaga
- Mga Institusyon para sa Sakit sa Pag-iisip (IMDs). Ang IMD ay isang setting na kung minsan ay ginagamit para sa mga taong may makabuluhang pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali.

Ang planong ito ay makakatulong sa mga tao sa mga institusyonal na setting na lumipat sa komunidad. Ang plano ay dapat:

- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD na lumipat sa komunidad ay nakakakuha ng mga naaangkop na suporta para mamuhay nang may sariling pagpapasya
- Gamitin ang karanasan at mga aral na natutunan mula sa pagsasara ng mga institusyong pinamamahalaan ng estado

10. Tiyaking May Sapat na Espesyalisadong Pabahay para sa Mga Taong May I/DD. Dapat tiyakin ng DDS na may sapat na pinagsama-samang mga opsyon sa pabahay na magagamit. Ito ang mga opsyon sa pabahay kung saan ang mga taong may I/DD ay maaaring tumira kasama ng mga taong walang mga kapansanan at may access sa, at pakikilahok sa, komunidad at makakuha ng mga espesyal na suporta na kailangan nila. Kasama sa pinagsama-samang mga opsyon sa pabahay ang:

- Medikal at asal na mga tahanan
- Bahay ampunan (Foster homes)

Dapat tiyakin ng DDS:

- Nakatuon ang pinagsama-samang mga opsyon sa pabahay sa personal na pagpili, pagsasarili, at pagsasama
- Ang mga patakaran sa pabahay ay sumusunod sa mga patas na tuntunin at nakakatugon sa mga pangangailangan ng lahat ng indibidwal
- Ang lahat ng mga setting ng tirahan ay ganap na sumusunod sa mga kinakailangan sa mga setting ng panghuling tuntunin ng Home and Community-Based Services (HCBS)

- Ang higit pang mga detalye sa pagsubaybay at pangangasiwa sa mga setting ng tirahan upang suportahan ang rekomendasyong ito ay makikita sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS

11. Mas Matibay na Kolaborasyon ng Gobyerno at Kasosyong Ahensya sa Pabahay. Dapat pagbutihin ng Estado at DDS kung paano nagtutulungan ang estado, pederal na pamahalaan, at mga lokal na ahensya sa pabahay. Kabilang dito kung paano sila nagtutulungan upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay makaka-access ng mga serbisyo sa pabahay at pag-iwas sa kawalan ng tirahan.

Ang Estado ay dapat:

- Magtatag ng mga cross-sector na pakikipagsosyo sa pamamagitan ng pag-aatas ng mga pormal na kasunduan sa pagitan ng DDS, mga sentrong pangrehiyon, at mga ahensya ng pabahay ng California. Titiyakin ng mga pakikipagsosyo na ito na mayroong pantay na pag-access sa abot-kaya, naa-access, at sumusuporta sa mga mapagkukunan ng pabahay.

Ang DDS ay dapat:

- Lumikha ng isang espesyal na dibisyon ng pabahay upang tumuon sa mga isyu sa pabahay na nakabatay sa komunidad, abot-kaya, at naa-access para sa mga taong may I/DD. Dapat ding tumuon ang dibisyon sa pakikilahok sa komunidad ng mga taong may I/DD.
- Bumuo ng komite ng Pagpapayo sa Pabahay upang payuhan ang DDS at ang mga kasosyong ahensya nito. Dapat kasama sa komiteng ito ang mga eksperto at mga taong may karanasan sa buhay.

12. Iayon sa Mga Batas ng Pabahay Muna ng California. Dapat iayon ng Estado ang mga programa at serbisyo sa pabahay para sa mga taong may I/DD sa mga batas ng "Pabahay Muna" ("Housing First") ng California. Dapat tiyakin ng Estado na ang mga punong-guro ng Pabahay Muna ay ginagamit bilang mga halaga sa buong sistema. Ang ibig sabihin ng "Housing First" ay handa na ang lahat para sa pabahay, gaano man

kakomplikado ang kanilang mga pangangailangan. Dapat palitan ng mga punong-guro ng Housing First ang anumang wikang modelo ng "kahandaan sa pabahay" na nangangailangan ng isang tao na matugunan ang ilang pamantayan bago payagang makakuha ng pabahay na kanilang pinili. Dapat tiyakin ng Estado na ang lahat ng pamumuhunan at pagsisikap na bumuo ng abot-kaya at mapupuntahan na mga opsyon sa pabahay para sa mga indibidwal na may I/DD ay ganap na naaayon sa mga pangunahing prinsipyo at kinakailangan ng HCBS.

13. Tiyaking Patas ang Mga Batas at Teknolohiya sa Pabahay. Dapat tiyakin ng Estado na ang mga batas sa pabahay at mga programa sa pabahay ay pantay-pantay para sa mga taong may I/DD. Upang gawin ito, ang Estado ay dapat:

- Suportahan ang mga batas na:
 - Protektahan ang mga karapatan sa makatarungan na pabahay para sa mga taong may I/DD
 - Alisin ang mga hadlang sa pabahay para sa mga taong may I/DD
 - Pigilan ang diskriminasyon laban sa mga taong may I/DD
 - Protektahan ang mga taong may I/DD
- Ayusin ang mga batas na kailangang i-update o baguhin para mas maprotektahan ang mga taong may I/DD
- Siguraduhin na ang anumang bagong teknolohiya na ginagamit para sa mga programa sa pabahay ay hindi sinasadyang:
 - Nagtatangi sa mga taong may I/DD
 - Mag-iiwan ng mga taong may I/DD
 - Lumikha ng hindi pantay-pantay na mga resulta para sa mga taong may I/DD na sumusubok na manirahan sa kanilang komunidad at ma-access ang pabahay
- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD na sumusubok na ma-access ang mga programa, serbisyo, o mapagkukunan ng pabahay ay maaaring:

- Humingi ng tulong
- Mag-ulat ng mga problema
- Pagtagumpayan ang mga hadlang

Tiyaking Gumagana ang Sistema ng Hustisya para sa mga Taong May I/DD

Kapag ang mga taong may I/DD ay gumawa o inakusahan ng mga krimen, nakikipag-ugnayan sila sa sistema ng hustisya tulad ng ginagawa ng iba. Ang sistema ng hustisya ay may maraming problema sa katarungan at pagiging patas, sa pangkalahatan. Ang mga taong may I/DD ay maaaring makatagpo ng higit pang pagkawalang-katarungan sa sistema ng hustisya. Ito ay maaaring dahil ang mga serbisyo ng sistema ng hustisya ay hindi idinisenyo upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga taong may I/DD. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na gumagana ang sistema ng hustisya para sa mga taong may I/DD.

1. **Magbigay ng Mga Serbisyo sa Paglilipat ng Tuloy-tuloy.** Ang DDS at mga regional centers ay dapat magtulungan upang bumuo ng patnubay sa kung paano nakakakuha ang mga taong may I/DD ng mga serbisyo sa paglilipat. Ang mga serbisyo sa paglilipat ay isang alternatibo para sa mga taong kung hindi man ay makukulong dahil sa paggawa ng isang hindi marahas na krimen. Ang pagiging "nakakulong" ay nangangahulugan ng pagpunta sa kulungan o sa bilangguan.

Ang lahat ng mga taong may I/DD na nakakatugon sa mga legal na pamantayan para sa mga serbisyo sa paglilipat ay dapat magkaroon ng opsyong iyon na magagamit sa kanila. Ang mga serbisyo ng paglilipat, tulad ng lahat ng serbisyo ng Lanterman Act, ay batay sa mga indibidwal na pangangailangan ng suporta ng isang tao. Ang mga ito ay batay din sa isang hukom na nagsasabi na ang plana ng paglilipat ay hindi magdulot ng hindi makatwirang panganib sa kaligtasan ng publiko.

Ang patnubay na binuo ng DDS at mga regional centers ay dapat pag-usapan ang tungkol sa:

- Mga bahagi ng proseso ng dibersiyon
- Paano siguraduhin na ang dibersiyon ay available sa lahat ng karapat-dapat na tao na may I/DD

- Ang tungkulin ng regional center
 - Ang tungkulin ng regional center ay hindi dapat:
 - Upang magbigay ng opinyon tungkol sa kung ang dibersiyon ay angkop
 - Upang gumawa ng mga rekomendasyon para sa o laban sa dibersiyon

Makakatulong din ang DDS na palakasin ang mga programa sa paglilipat sa pamamagitan ng pag-streamline ng mga kahilingan sa pagtaas ng halaga kapag kailangan para sa plano ng dibersiyon ng isang tao, tulad ng para sa emergency na pabahay o mga serbisyo sa interbensyon sa krisis.

2. Pagpapalano ng Paglipat para sa mga Indibidwal na Nakatuon sa Sentrong Pangkaunlaran ng Porterville (Porterville Developmental Center o PDC).

Ang DDS at ang mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat magtulungan upang bumuo ng patnubay tungkol sa mga komprehensibong plano ng paglipat para sa mga tao sa PDC. Minsan ang mga taong may I/DD ay hindi nakakakuha ng mga serbisyo sa paglilipat at kailangang pumunta sa bistahan. Kung hindi maintindihan ng tao kung bakit sila kinasuhan o kung paano tumulong sa kanilang depensa, sila ay makikitang "walang kakayahan na humarap sa paglilitis." Kapag nangyari ito, sila ay hindi makukulong at hindi mapapatunayang nagkasala. Sa halip, maaari silang utusan ng korte na pumunta sa PDC, isang malaking institusyong pinamamahalaan ng DDS. Sa PDC dapat silang tumanggap ng paggamot na tutulong sa kanila na maunawaan kung bakit sila kinasuhan ng isang krimen at kung paano gumagana ang mga pagsubok. Ngunit may ilang mga tao na hindi kailanman mauunawaan kung bakit sila kinasuhan ng isang krimen. Ang ilang mga tao sa sitwasyong ito ay nakakulong sa PDC sa loob ng maraming taon, kung minsan ay mas matagal kaysa sa oras na sila ay magsilbi sa bilangguan kung sila ay pumunta sa paglilitis at napatunayang nagkasala. Ngunit hindi lahat ng nasa PDC ay kailangang naroon.

Ang mga plano sa paglipat para sa mga tao sa PDC ay dapat:

- Tukuyin kung anong uri ng mga serbisyo ang kailangan ng tao upang mabuhay muli sa kanilang komunidad

- Tukuyin ang mga pinakamahusay na kagawian para sa pagsuporta sa mga tao habang sila ay nasa PDC at pagkatapos ng kanilang paglaya
- Isama ang isang paglalarawan ng mga isyu o mga hadlang na pumipigil ng paglalagay sa komunidad para sa tao
- Isama kung anong mga aksyon ang ginagawa upang malutas ang mga hadlang sa paglalagay

3. **Tiyaking Ibinibigay ang Mga Serbisyo ng Regional Center Kahit na Nakakulong ang Isang Tao.** Dapat tiyakin ng DDS at mga regional center na ang lahat ng nakakulong na mga tao na karapat-dapat para sa mga serbisyo ng mga regional center ay patuloy na makakakuha ng kinakailangang suporta habang sila ay nakakulong.

- Ang tao ay dapat makakuha ng suporta mula sa mga regional center upang maihanda sila para sa pagpapalaya.
- Ang tao ay dapat makakuha ng suporta mula sa regional center sa pagbabalik nila sa komunidad pagkatapos ng pagpapalaya.
- Ang mga regional center ay hindi dapat pahintulutan na "i-buwag" ("deactivate") ang kaso ng isang tao para lamang sa pagkakakulong. Ang ibig sabihin ng pag-deactivate ay isara ang kaso ng isang tao at ihinto ang pagsuporta sa kanila.
- Ang mga regional center ay dapat na patuloy na maglingkod at subaybayan ang mga indibidwal na nakakulong upang maiwasan ang masasamang resulta, tulad ng taong ibabalik sa bilangguan.
- Ang DDS at mga regional center ay dapat magtulungan sa kung paano matukoy at mapagsilbihan ang mga nakakulong na mga taong karapat-dapat para sa mga serbisyo ng regional center.
- Ang DDS, regional center, mga kulungan, mga bilangguan ng kabataan at mga bilangguan ng estado ay dapat magtulungan upang bumuo ng isang plano upang suportahan ang mga taong may I/DD na nakakulong. Ang plano ay dapat magsama ng mga kinakailangan at pinakamahusay na kagawian para sa pagsuporta

sa mga tao sa panahon ng pagkakulong at pagkatapos ng kanilang paglaya.

- Dapat magbigay ng gabay ang DDS na naglililaw sa mga tungkulin at responsibilidad ng mga regional center sa paglilingkod sa mga indibidwal na nakakulong. Dapat pag-usapan ng patnubay na ito kung paano makipagsosyo sa ibang mga sistema, gaya ng DHCS, upang matiyak na ang mga taong lalabas sa pagkakakulong ay may iba pang mahahalagang serbisyo, tulad ng pangangalaga sa kalusugan.

Paghahanda sa Emergency

Ang mga taong may I/DD ay dapat magkaroon ng mga plano at suporta upang manatiling ligtas sa panahon ng mga emerhensiya, tulad ng ibang mga tao sa kanilang mga komunidad. Maaaring kabilang sa mga emerhensiya ang:

- Isang emerhensiya na maaaring maranasan ng isang miyembro ng kanilang sambahayan. Halimbawa, isang biglaang problema sa kalusugan o pagkawala ng kuryente sa kanilang tahanan.
- Isang mas malaking emerhensiya tulad ng isang natural na kalamidad. Ang mga malalaking emerhensiya ay maaaring makaapekto sa buong komunidad. Ang isang halimbawa ng ganitong uri ng emerhensiya ay ang mga napakalaking sunog na naganap kamakailan sa Southern California.

1. Tiyaking Ligtas ang Mga Tao na May I/DD Sa Panahon ng Mga Emerhensiya.

Ang mga regional center ay dapat tumulong sa mga tao na magkaroon ng plano para sa kung ano ang gagawin sa panahon ng isang indibidwal na emerhensiya ng pamilya, gayundin ang isang kalamidad na nakakaapekto sa buong komunidad. Ang planong pang-emerhensiya ay dapat talakayin at i-update sa mga pagpupulong ng IPP ng bawat indibidwal. Ang planong pang-emerhensiya ay dapat magsama ng impormasyon at mga opsyon kung sino ang tatawagan para sa tulong at kung paano lumikas mula sa isang mapanganib na sitwasyon. Ang DDS at maraming mga regional center ay mayroon ding dedikadong kawani na responsable para sa paghahanda at pagtugon sa emerhensiya. Dapat malaman ng mga pamilya at ng indibidwal kung sino ang mga tauhan na ito at kung paano sila maabot sa isang emerhensiya.

Ang mga regional center ay dapat ding magkaroon ng plano kung paano sila tutugon sa isang malaking sakuna na makakaapekto sa:

- Mga tauhan nila
- Kanilang mga kakayahang magbigay ng mga serbisyo
- Ang kanilang kakayahan na panatihiling bukas ang kanilang mga opisina

Ang plano na ito ay dapat kabilang ang:

- Mga kasunduan sa mga kalapit na mga regional center, upang matulungan nila ang mga apektadong indibidwal, anuman ang lugar ng serbisyo kung saan sila nakatira.
 - Dapat kabilang dito ang mga kalapit na mga regional center na nagbibigay ng lugar na maaaring tawagan, i-text, o email ng mga tao para makakuha ng impormasyon at tulong.
 - Ito ay lalong mahalaga kung ang lokal na regional center ay naapektuhan ng sakuna at hindi direktang makapagbigay ng tulong.
- Isang plano ng koordinasyon sa mga institusyon ng estado tulad ng DDS, ang Opisina ng Mga Serbisyong Pang-emerhensiya ng California, at ang Mga Pangkat ng Serbisyo sa Paggana ng Pagtatasa ng Estado
- Isang plano para sa pakikipag-ugnayan sa mga unang tumugon, tulad ng mga bumbero at paramedic, para malaman nila kung nasaan ang mga taong may I/DD at kung ano ang kailangan nila.

Mga Taong May I/DD na Nakakakuha ng Mga Serbisyong Kailangan at Pinili Nila

Maaaring mahirap para sa maraming taong may I/DD na makuha ang mga serbisyo at suportang kailangan nila. Maaaring mas mahirap makuha ang mga serbisyo para sa mga tao sa ilang grupo kaysa sa iba.

- Ang mga taong nakatira sa mga rural na lugar ay madalas na malayo sa mga lugar na nagbibigay ng mga serbisyo. Maaaring

mahirap para sa kanila na maglakbay upang makakuha ng mga serbisyo. Maaari ding maging mahirap para sa mga tagapagbigay ng serbisyo na maglakbay papunta sa kanilang mga tahanan upang magbigay ng mga serbisyo.

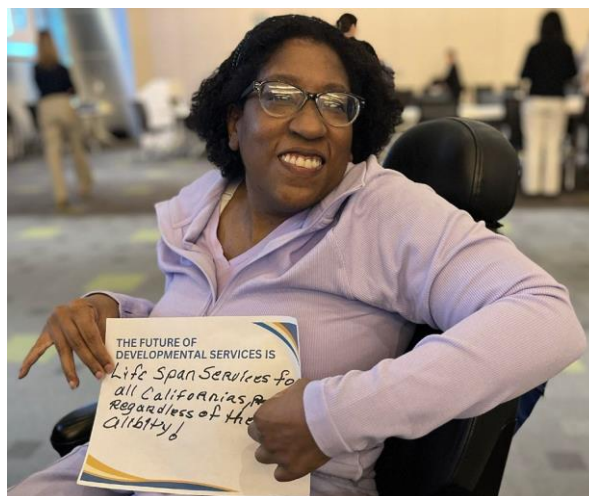
- Maaari ding maging mas mahirap para sa mga taong may iba't ibang antas ng kakayahan na makakuha ng mga serbisyo. Ang mga taong may I/DD na may mga partikular na pangangailangan, tulad ng pagiging bulag o paggamit ng AAC, ay maaaring mas mahirapan sa paghahanap ng mga tagapagbigay ng serbisyo na makakatugon sa kanilang mga pangangailangan.
- Ang mga taong may I/DD na hindi nagsasalita ng Ingles ay maaaring mas mahirapan sa pagkuha ng mga serbisyo. Kung minsan ang impormasyon tungkol sa mga serbisyo ay hindi available sa iba't ibang wika sa paraang nararapat. Minsan mahirap makahanap ng mga tagapagbigay ng serbisyo na nagsasalita ng iba't ibang wika.

Ang ilang mga taong may I/DD na karapat-dapat ay hindi nakakakuha ng anumang mga serbisyo. Ang mga hamon sa pag-access sa mga serbisyo ay maaaring maging mahirap dahil sa mga hadlang sa sistema. Ang mga hadlang sa sistema ay nangyayari kapag:

- Ang impormasyon tungkol sa mga serbisyo at suporta ay hindi naa-access ng mga taong may I/DD
- Ang mga taong may I/DD ay nakatira sa malayo na mga lugar kung saan available ang mga serbisyo at suporta
- Walang sapat na mga provider para sa lahat na makatanggap ng serbisyo na kanilang pinili
- Walang sapat na pera upang bayaran ang lahat para makatanggap ng serbisyo na kanilang pinili

Ang mga hadlang na ito ay maaaring sanhi ng hindi makatarungan na mga panuntunan, diskriminasyon, o hindi makatarungan na pagtrato. Maaari ding magkaroon ng mga hadlang dahil walang sapat na mapagkukunan para makuha ng lahat ang kanilang kailangan.

Ang layunin para sa paksang ito ay makuha ng mga taong may I/DD ang mga serbisyo at suportang kailangan nila at pipiliin nila, kapag kailangan nila ang mga ito, para mamuhay sila ng gusto nila.

Mga Serbisyo ng DDS at ng Regional Center

Ang sistema ng regional center ng DDS ay nagbibigay ng mahahalagang serbisyo at suporta sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Mayroong 21 na mga regional center sa California, at hindi sila lahat ay gumagawa ng mga bagay sa parehong paraan. Ang mga taong I/DD na tumatanggap ng mga serbisyo ng regional center ay maaaring magkaroon ng ibang kakaibang karanasan sa sistema. Minsan ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya ay nahihirapang makuha ang impormasyong kailangan nila mula sa mga regional center. Minsan ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay hindi makakakuha ng mga serbisyong kailangan at pipiliin nila, kahit na sila ay karapat-dapat. Ang mga taong may I/DD at mga pamilya mula sa iba't ibang grupo ay maaaring mahihirapang makakuha ng kanilang kailangan mula sa mga regional center.

Ang mga rekomendasyong ito ay tungkol sa mga bagay na dapat gawin ng DDS at mga regional center upang gawing mas mahusay ang mga serbisyo ng regional center para sa mga taong may I/DD at ay nakolekta.

1. **Gawing Mas Mahusay ang Komunikasyon.** Dapat magtrabaho ang DDS at mga sentrong pangrehiyon upang mapabuti ang paraan ng pakikipag-ugnayan ng mga sentrong pangrehiyon at mga provider sa mga indibidwal at pamilya. Upang gawin ito:

- Dapat magtatag ang DDS ng mga pamantayan ng serbisyo sa customer na gumagabay sa mga Sentrong Pangrehiyon at provider kung paano mas masusuportahan ang mga indibidwal at pamilya. Dapat kasama sa mga pamantayang ito ang:

- Mga kinakailangan na ang komunikasyon ay dapat sa simpleng wika at sa wikang gusto ng taong pinaglilingkuran at ng kanilang pamilya.
- Mga kinakailangan upang makabalik ng mga tawag sa telepono o email sa isang napapanahong paraan.
- Mga kinakailangan na huwag gumamit ng kumplikadong "mga puno ng telepono" ("phone trees"). Ang "phone tree" ay isang automated na sistema ng telepono na nagdidirekta sa mga tumatawag ayon sa mga napiling opsyon bilang tugon sa mga naitala na tanong. Ang phone trees ay maaaring nakakalito at nakakadismaya. Ang mga taong pinaglilingkuran ay dapat na makakuha ng isang buhay na tao kapag sila ay tumawag. Dapat tulungan sila ng taong ito na makarating sa tamang lugar upang masagot ang kanilang mga tanong.
- Mga kinakailangan upang magkaroon ng mga opsyon para sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya na makipag-usap nang walang teknolohiya, kung iyon ang kanilang kagustuhan. Ang mga Sentrong Pangrehiyon at mga provider ay dapat lamang gumamit ng teknolohiya upang makipag-usap kapag ito ay nakakatulong.

"Karamihan sa mga impormasyong nauugnay sa regional center, kinailangan kong malaman nang sarili ko, at nandiyan si Inay para tulungan ako...huwag pabayaang mamimili na alamin ang mga bagay nang kanilang sarili kung nandiyan ang mga coordinator upang tumulong sa mga serbisyong ibinibigay nila... Patuloy akong natututo ng mga bagay na maaari kong makuha."

Eric

2. **Magsagawa ng Nakatuon na Outreach sa Mga Komunidad na Kulang sa Representasyon.** Ang DDS at mga regional centers ay dapat bumuo ng mga outreach na plano sa mga komunidad na kulang sa representasyon.

Maraming tao na may I/DD at kanilang mga pamilya ang nakatira malayo sa isang regional center. Makikinabang sila sa nakatutok na outreach mula sa mga regional center. Ang DDS ay dapat:

- Atasan ang mga regional center na bumuo at magpatupad ng mga outreach na plano. Ang mga outreach na plan ay dapat tumuon sa mga heyograpikong lugar na malayo sa mga regional center office.
- Atasan ang mga regional center na magpadala ng mga tauhan sa mga komunidad kung saan mas mahirap ang pag-access at pagpapanatili ng mga serbisyo. Halimbawa:
 - Mga pamayanan sa kanayunan
 - Mga Tribal na komunidad
 - Mga komunidad ng mga migranteng manggagawa
 - Mga komunidad na hindi nagsasalita ng Ingles
- Dapat kasama sa outreach ang impormasyon tungkol sa Medi-Cal at iba pang magagamit na mga serbisyo. Makakatulong ito na matiyak na alam ng lahat ng karapat-dapat na indibidwal at maa-access ang mga serbisyong kailangan nila.
- Atasan ang mga regional center upang sukatin ang mga pagsisikap at resulta ng outreach.
- Isama ang mga inaasahan sa outreach at pananagutan sa mga kontrata ng regional center.

3. **Tiyaking Maa-access ng mga Tao na May I/DD ang Mga Serbisyo at Suporta.** Dapat tiyakin ng DDS at mga regional center na ang bawat taong pinaglilingkuran ay may access sa anumang serbisyo at suporta kung saan sila karapat-dapat. Ito ay dapat na totoo kahit saan man nakatira ang isang taong may I/DD o ang kanilang pamilya. Ang bawat regional center ay dapat:

- Mag-alok ng parehong pangunahing hanay ng mga serbisyo.

- Tiyaking available ang mga serbisyong iyon sa lahat ng lugar, kabilang ang mga may kaunting mapagkukunan.
- Makipagtulungan sa mga taong pinaglilingkuran upang makahanap ng mga katanggap-tanggap na solusyon sa mga kaso kung saan naaprubahan ang isang serbisyo ngunit walang available na mga bendedor. Ang responsibilidad at kakulangan ng mga serbisyo ay hindi dapat maging pasanin ng indibidwal na pinaglilingkuran.
- Palawakin ang paggamit ng mataas na kalidad na mga serbisyong online para sa mga karapat-dapat na kalahok sa buong estado.
- Siguraduhin na ang mga taong may I/DD at mga pamilya ay makaka-access ng mga serbisyo sa loob ng makatwirang distansya sa pagmamaneho at may maaasahan at napapanahong mga opsyon sa transportasyon upang ma-access ang mga serbisyong iyon.
- Gumawa ng mga paraan para makapagbayad ng sapat ang mga bendedor para matiyak na makakapagpadala sila ng mga clinician at iba pang provider para pagsilbihan ang mga taong may I/DD na nakatira sa malalayong lugar.

4. Tiyaking Malinaw at Pare-pareho ang Mga Kahulugan ng Mga Serbisyo.

Dapat tiyakin ng DDS na ang lahat ng kahulugan ng serbisyo ay madaling maunawaan para sa mga indibidwal at miyembro ng pamilya. Ang DDS ay dapat makakuha ng tulong mula sa isang independiyenteng organisasyon upang bumuo at mag-update ng mga kahulugan para sa mga serbisyo. Ang mga kahulugang ito ay dapat na magagamit sa:

- Mga taong may I/DD at ang bilog ng mga suporta. Dapat kasama sa organisasyong iyon ang mga taong nakatirang may I/DD at mga taong nakakaunawa sa komunidad, katarungan, at mga regional centers. Ang mga kahulugang ito ay dapat:
 - Ilarawan ang mga bagay na dapat isama sa bawat uri ng serbisyo, kung sino ang karapat-dapat na tumanggap ng bawat serbisyo, at kung paano ma-access ang mga serbisyo.
 - Magagamit ng lahat ng mga sentrong pangrehiyon at mga provider.
 - Maging madaling maunawaan ng lahat.

- Maging mapag-angkop upang matugunan nila ang mga natatanging pangangailangan ng mga indibidwal, kabilang ang mga nasa kanayunan o iba pang mga komunidad na maaaring may mga hadlang sa mapagkukunan.
 - Ang mga regional center ay dapat hilingin na magbigay ng pagsasanay tungkol sa mga kahulugang ito para sa mga kawani ng regional center at mga taong sumusuporta sa mga indibidwal at pamilya. Dapat mangolekta, magsuri, at mag-ulat ng data ang DDS tungkol sa karanasan ng mga tao sa pagtanggap ng mga serbisyo.
5. **Bigyan ang Mga Taong May I/DD ng Higit na Kakayahang Umangkop sa Mga Serbisyo at Tagapagkaloob.** Dapat gawing moderno ng DDS ang sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay may higit na kakayahang umangkop sa kung paano sila tumatanggap ng mga serbisyo.
6. **Tiyaking Nakasentro sa Tao ang Mga Programa sa Araw.** Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga taong may I/DD, kanilang mga pamilya at iba pang mga kasosyo sa komunidad upang matiyak na ang mga pang-araw na programa ay nakasentro sa tao. Maaaring kabilang dito ang pagbuo ng mga pang-araw-araw na programa na indibidwal.
7. **Pagbutihin ang Mga Serbisyong Suporta na Natatanggap ng Mga Taong May I/DD sa Bahay.** Dapat pagbutihin ng DDS ang mga serbisyo ng suporta na natatanggap ng mga taong may I/DD kapag nakatira sila sa kanilang sariling tahanan o tahanan ng kanilang pamilya. Ang mga tao ay nangangailangan ng nababaluktot na suporta na tumutugon sa kanilang mga pangangailangan. Ang mga suporta at serbisyo ay dapat ibigay kung kailan at saan kailangan ng mga tao. Dapat sundin ng mga serbisyo ang indibidwal sa buong buhay nila at hindi dapat maabala ng mga pagbabago sa buhay.

Ang mga serbisyong magagamit ay hindi gumagana nang maayos para sa maraming tao na may I/DD. Ang mga serbisyo ay kumplikado, magkahiwalay, at nililimitahan nila sa halip na suportahan ang pag-access. Ang ilan sa mga serbisyong ito ay ibinibigay ng mga regional center. Ang ilan sa mga serbisyong ito ay ibinibigay ng ibang mga ahensya at programa. Ang mga serbisyong ito ay nakasalalay sa isang tao na patuloy na

nakakatugon sa mga pamantayang itinakda ng sistema. Maaaring kabilang sa mga pamantayang ito kung saan sila nakatira o ilang taon na sila.

Kasama sa mga serbisyong ito ang:

- Mga Serbisyo sa Malayang Pamumuhay (Independent Living Services o ILS)
- Mga Serbisyong Sinusuportahang Pamumuhay (Supported Living Services o SLS)
- Mga Serbisyong Pansuporta sa Bahay (In-Some Supportive Services o IHSS)
- Mga serbisyo sa personal na pangangalaga
- Mga serbisyo ng personal na katulong

Ang mga panandaliang pagpapahusay sa mga serbisyong ito ay dapat tumuon sa pagpapalawak ng programa ng SLS at pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay maa-access ang SLS na nakasentro sa tao.

Ang mga pangmatagalang pagpapabuti ay dapat na muling idisenyo ang mga serbisyong ibinibigay sa mga taong nakatira sa kanilang sariling tahanan o pamilya. Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga indibidwal, pamilya, at iba pang mga kasosyo sa komunidad upang muling idisenyo ang mga serbisyo para sa mga indibidwal na nakatira sa sarili nilang mga tahanan o pamilya gamit ang isang naaangkop na pinag-isang diskarte.

Higit pang detalye para suportahan ang rekomendasyong ito ay makukuha sa Background ng Rekomendasyon at dokumentong Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

8. **Mga Maayos na Serbisyo sa Pagitan ng Kapakanan ng Bata, Probasyon, at Mga Regional Center.** Dapat ipagpatuloy ng DDS at mga regional center ang kanilang trabaho sa mga county upang magtatag ng pinakamahuhusay na kagawian sa buong estado para sa paglilingkod sa mga batang may I/DD sa mga sistema ng kapakanan ng bata o probasyon, kabilang ang mga kabataang pinaglilingkuran sa parehong sistema. Ang pinakamahuhusay na kagawian ay dapat kasama ang:

- Pagbibigay ng mga sistema ng kapakanan ng bata at probasyon na may mga kagamitan para sa pagsusuri para sa mga kapansanan sa pag-unlad ng mga bata na hindi pa pinaglilingkuran ng mga regional center
- Pagpapabilis ng mga referral para sa mga pagtatasa ng regional center

Ang mga sistema ng pamamahala ng kaso ay dapat magsama ng data sa mga pangangailangang may kaugnayan sa kapansanan ng mga bata na kanilang pinaglilingkuran na maaari ding ibahagi sa mga regional center. Dapat din nilang isama ang isang proseso para sa tuluy-tuloy na paglilipat ng mga kaso sa pagitan ng mga regional center kapag ang isang bata sa mga sistema ng kapakanan ng bata at mga probasyon ay lumipat sa ibang lugar ng pagtanggap ng regional center. Ang mga regional center at ang sistema sa kapakanan ng bata ay dapat magtulungan upang lumikha ng isang plano sa paglipat kasama ang mga pamilya at kabataan kapag sila ay lumipat mula sa kapakanan ng bata o mga legal na sistema ng kabataan. Ito ay partikular na mahalaga para sa mga kabataang may edad na may I/DD na tatanda na sa mga sistemang ito. Dapat kasama sa plano ang paglalarawan sa mga serbisyong kakailanganin, at kung aling organisasyon ang magbibigay ng mga serbisyo, tulad ng:

- Pabahay
- Pangangalaga sa kalusugan at kalusugan ng pag-uugali
- Mga serbisyo sa pagtatrabaho

Pangangalaga sa Kalusugan at Kagalingan

Ang mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan at kagalingan ay maaaring magsama ng maraming iba't ibang uri ng mga serbisyo. Halimbawa:

- Mga serbisyong medikal
- Mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali. Ito ay mga serbisyo upang suportahan ang mga taong may pangangailangan sa kalusugan ng isip o paggamit ng sangkap.
- Mga serbisyo sa ngipin

Maraming tao na may I/DD ang may kumplikadong mga pangangailangan sa kalusugan. Maaaring mangahulugan ito na kailangan nilang kumuha ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan mula sa iba't ibang sistema. Ang mga taong may I/DD ay dapat makakuha ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na kailangan nila upang maging malusog hangga't maaari, tulad ng sinuman. Ngunit ang mga taong may I/DD kung minsan ay nahihirapang makakuha ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na kailangan nila. Maraming dahilan para sa hadlang na ito.

- Sa ilang lugar, walang sapat na tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan. Ito ay maaaring mangahulugan na ang mga tao ay kailangang maghintay ng mahabang panahon upang makuha ang mga serbisyong kailangan nila.
- Minsan ang mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan, tulad ng mga doktor, ay hindi lubos na nauunawaan na ang mga taong may I/DD ay maaaring magkaroon ng mga problema sa kalusugan na walang kinalaman sa kanilang kapansanan. Maaari silang maniwala na ang mga taong may I/DD ay dapat lamang makakuha ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na partikular sa kapansanan. Halimbawa:
 - Kung ang isang taong may I/DD ay mayroon ding kalagayan sa kalusugan ng isip, tulad ng depression, maaaring isipin ng kanilang doktor na ang taong may I/DD ay hindi nangangailangan ng mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali tulad ng pagpapayo. Maaaring isipin ng doktor na kailangan lang talaga ng taong may I/DD ng mga serbisyo para sa kapansanan.
- Kung minsan ang mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan ay walang pagsasanay upang maayos na pagsilbihan ang mga taong may I/DD.
- Ang ilang mga provider ay maaaring walang mga mapagkukunan na kailangan nila upang magbigay ng mga kaluwagan na may kaugnayan sa kapansanan upang makapaglingkod sa mga taong nangangailangan ng mga akomodasyon o karagdagang suporta.
- Minsan ang mga system na nagbibigay ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan sa mga taong may I/DD ay hindi

nagtutulungan upang i-coordinate ang mga serbisyo sa paraang nararapat.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagpapadali para sa mga taong may I/DD na makuha ang mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na kailangan nila. Nakatuon din ang mga rekomendasyon sa pagtiyak na ang mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na ibinibigay sa mga taong may I/DD ay mataas ang kalidad.

1. **Tugunan ang Lahat ng Bahagi ng Kalusugan para sa Mga Taong May I/DD.** Ang Estado ay dapat bumuo ng pantay-pantay na pangangalagang medikal at pangkalusugan kung saan ang lahat ng bahagi ng kalusugan ng isang indibidwal ay tinutugunan. Nangangahulugan ito na ang kanilang mga pangangailangan sa kalusugan ay hindi dapat palampasin dahil sila ay may kapansanan. Ito ay hahantong sa mas malusog na mga indibidwal na may mga kapansanan na namumuhay ng mas magandang kalidad ng buhay.
2. **Kilalanin na Ang mga Taong May I/DD ay May Mga Pangangailangan sa Pangkalusugan na Walang Kaugnayan sa Kanilang Kapansanan.** Dapat tiyakin ng Estado na ang pangangalaga sa kalusugan at mga sistema ng kalusugan ng pag-uugali ay kinikilala na ang mga indibidwal na may I/DD ay maaaring magkaroon ng buong hanay ng mga karanasan ng tao. Nangangahulugan ito na maaari silang magkaroon ng pisikal na kalusugan, kalusugan ng isip at mga kondisyon sa paggamit ng sangkap, bilang karagdagan sa kanilang kapansanan. Ang mga taong may I/DD na may mga kondisyong pangkalusugan ay may karapatang tumanggap ng mga kinakailangang serbisyo at suporta upang matugunan ang lahat ng kanilang mga pangangailangan.
3. **Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay hindi nahaharap sa diskriminasyon mula sa pangangalagang pangkalusugan at mga sistema ng kalusugan ng pag-uugali.** Dapat tiyakin ng Estado at DHCS na ang mga sistema ng pangangalagang pangkalusugan ay walang diskriminasyon laban sa mga taong may I/DD. Kabilang dito ang pangangalagang pangkalusugan at mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na pinopondohan at pinangangasiwaan ng DHCS. Ang mga taong may I/DD ay minsan tinatanggi ng mga serbisyo dahil sila ay may kapansanan. Ito ay tinatawag na diskriminasyon. Maraming taong may I/DD ang nakakaranas ng diskriminasyon kapag sinusubukang kumuha ng

mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan at mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali. Kapag ang mga taong may I/DD ay hindi makakuha ng pangangalagang pangkalusugan at mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na kailangan nila, hindi nila mabubuhay ang mga buhay na gusto nila at ganap na lumahok sa komunidad. Maaari din nitong gawing mas mahirap at mas magastos para sa DDS at Regional Centers na maglingkod sa mga tao. Upang maiwasan ang diskriminasyon, maraming bagay ang dapat gawin ng Estado at DHCS. Halimbawa:

- Dapat baguhin ng DHCS ang mga kontrata at kasunduan sa mga organisasyon at provider sa kanilang sistema para malinaw na hindi sila maaaring magdiskrimina laban sa mga taong may I/DD. Ang DHCS ay dapat gumawa ng mga hakbang at paraan upang panagutin sila sa mga inaasahan na iyon.
- Dapat lumikha ang Estado ng isang responsableng organisasyon kung saan maaaring mag-ulat ang mga tao kapag nakaranas sila ng diskriminasyon at mga hadlang sa mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan.
 - Kapag tinanggihan ng mga provider ang mga serbisyo sa mga taong may I/DD, dapat silang magbigay ng paliwanag. Dapat suriin ng organisasyong ito ang paliwanag na ito upang matiyak na hindi ito diskriminasyon.
- Ang DHCS ay dapat magbigay ng paghahatid ng tulong (outreach) at edukasyon sa pangangalagang pangkalusugan at mga tagapagbigay ng kalusugan sa pag-uugali upang lumipat sa pagsunod sa mga batas laban sa diskriminasyon. kasama ang:
 - Magbigay ng outreach at edukasyon, kabilang ang impormasyon tungkol sa pagbibigay ng mga akomodasyon, kung kinakailangan, sa mga indibidwal na may I/DD.
 - Magbigay ng teknikal na tulong, pagsasanay, at outreach upang matulungan ang mga propesyonal at organisasyon sa pangangalagang pangkalusugan at kalusugan ng pag-uugali na maunawaan ang kanilang mga karapatan, responsibilidad, at utos na pagsilbihan ang mga indibidwal na may I/DD.

- Dapat makipag-ugnayan ang DHCS sa mga tagapagtaguyod ng sarili, miyembro ng pamilya, DDS, at mga kasosyo sa komunidad upang bumuo ng mga estratehiya upang matiyak na sinusunod ang mga batas at panuntunan laban sa diskriminasyon.

Ang background at higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay makikita sa website ng CalHHS MPDS sa "Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon."

4. **Tiyaking Nauunawaan ng Mga Tagapagbigay ng Pangangalagang Pangkalusugan Kung Paano Suportahan ang Mga Taong May I/DD.** Dapat makipagtulungan ang CalHHS sa University of California at sa mga Sistema ng Unibersidad ng Estado upang matiyak na natututo ang mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan tungkol sa kapansanan at tungkol sa paglilingkod sa mga taong may I/DD. Ito ay magbibigay sa mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan ng kaalaman at kasanayan na kailangan nila upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga taong may I/DD. Nangangahulugan ito ng pagbibigay ng impormasyon sa mga propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan. Ang impormasyong ito ay dapat isama sa mga kinakailangan para sa mga programa sa pagsasanay, tulad ng medikal na paaralan. Ang impormasyong ito ay dapat ding isama sa mga kinakailangan sa patuloy na edukasyon. Ang Estado ay dapat:

- Isama ang mga kinakailangan para sa pagsasanay sa mga prinsipyo at kasanayan na nakasentro sa tao sa pag-unlad ng manggagawa sa pangangalagang pangkalusugan.
- Tiyaking alam ng mga sistema at propesyonal ang kanilang legal na obligasyon na pagsilbihan ang lahat ng indibidwal anuman ang katayuan ng kapansanan. Dapat silang magbigay ng mga kinakailangang kaluwagan upang matiyak ang mga pantay na serbisyo para sa mga indibidwal na may I/DD.
- Magtatag ng mga pagsisikap sa pagbuo ng kamalayan at edukasyon tungkol sa kapansanan para sa pangkalahatang komunidad.
- Isama ang mga tagapagtaguyod ng sarili at mga miyembro ng pamilya sa pagbuo at paghahatid ng mga pagsasanay.

- Magbigay ng mga pinansiyal na insentibo sa mga tagapagkaloob upang kumpletuhin ang kapansanan at mga partikular na pagsasanay sa I/DD.
- Mangolekta ng data sa kasalukuyang edukasyon/pagsasanay ng mga manggagamot, therapist, psychiatrist at iba pang propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan at kalusugan sa pag-uugali sa mga paksang nauugnay sa mga populasyon at pangangailangan ng I/DD. Gamitin ang data upang i-promote at pahusayin ang pagsasanay.
- Ang pagsasanay ay dapat sumasalamín sa demograpiko, kultural, heograpiko, at iba pang magkakaibang katangian ng populasyon ng California.
- Ang mga pagsisikap sa pagsasanay at pagbuo ng kamalayan ay dapat ding sumasakop sa iba't ibang mga lugar na nagsisilbi o nakakaapekto sa mga taong may I/DD kabilang ang, ngunit hindi limitado sa:
 - Mga sistema ng pagpapatupad ng batas at pagwawasto
 - Mga sistema ng kapakanan ng bata
 - Mga dentista

5. **Tiyaking May Sapat na Mga Tagapagbigay ng Pangangalagang Pangkalusugan para Suportahan ang mga Taong May I/DD.** Ang DHCS at DDS ay dapat magbigay ng mga mapagkukunan at pagpopondo upang matiyak na mayroong sapat na mga tagapagkaloob na mapagpipilian ng mga tao sa buong Estado. Kabilang dito ang mga provider sa sistema ng I/DD, sistema ng pangangalaga sa kalusugan, at sistema ng kalusugan ng pag-uugali.

Ang DDS at DHCS ay dapat bumuo ng mga paraan upang magbayad ng I/DD, pangangalagang pangkalusugan, at mga tagapagbigay ng kalusugan ng pag-uugali upang ang mga taong may I/DD ay makakuha ng mga serbisyong kailangan nila sa isang napapanahong paraan. Ang mga provider ay dapat bayaran ng sapat upang magbigay ng mga akomodasyon at accessibility na suporta na kailangan ng mga tao.

Dapat kilalanin ng DDS at DHCS ang masamang pagpili bilang isang anyo ng diskriminasyon. Ang masamang pagpili ay kapag sumasang-ayon

lamang ang mga provider na pagsilbihan ang mga taong may mas kaunting pangangailangan sa suporta. Ang DDS at DHCS ay dapat bumuo ng mga modelo ng pagpopondo para sa I/DD, pangangalagang pangkalusugan, at mga tagapagbigay ng kalusugan sa pag-uugali na nagpapakita ng antas ng pangangailangan ng mga taong may I/DD at ang halaga ng mga serbisyong tumutugon sa kanilang mga pangangailangan. Pipigilan nito ang masamang pagpili.

6. **Siguraduhing Nag-uugnay ang mga Sistema ng Serbisyo sa Pangangalagang Pangkalusugan upang Suportahan ang mga Taong May I/DD.** Dapat tiyakin ng CalHHS na ang lahat ng system na nagbibigay ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan sa mga taong may I/DD ay nagtutulungan. Ang iba't ibang mga sistema ay may iba't ibang mga panuntunan at paraan para makakuha ng mga kinakailangang suporta ang mga tao. Ito ay maaaring maging napakahirap para sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya na malaman kung paano makuha ang mga serbisyo at suporta na kailangan nila. Mahalagang magtulungan ang mga sistema para mapadali ang pagkuha ng mga serbisyo. Makakatulong ito na matiyak na ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay makakakuha ng lahat ng mga serbisyong kailangan nila mula sa iba't ibang sistemang nagsisilbi sa kanila. Maraming bagay ang dapat gawin ng CalHHS upang matiyak na ang mga sistema ng pangangalagang pangkalusugan ay gumagana nang sama-sama. Ang CalHHS ay dapat:

- Atasan na mag-set up ang DHCS at DDS ng mga kasunduan na nagpapalinaw kung paano nila ikoordina ang lahat ng serbisyo na kailangan ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya.
- Atasan na ang DHCS at DDS ay lumikha ng mga paraan upang i-coordinate ang mga serbisyo at suporta sa mga sistema gamit ang mga prinsipyo at kasanayan na nakasentro sa tao. Kabilang dito ang pagbabahagi ng data at impormasyon.
- Atasan na ang DHCS at DDS ay magtulungan upang gawing malinaw kung paano makakakuha ng mga partikular na serbisyo ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Mangangailangan ito ng pagtiyak na ang mga tao ay makakakuha ng mga serbisyo mula sa DHCS at DDS na maaaring magkatulad, ngunit maaaring matugunan ang iba't ibang pangangailangan.

- Halimbawa, ang mga serbisyo ng DHCS ECM at mga serbisyo ng Suporta ng Komunidad mula sa DHCS.¹¹

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

7. **Siguraduhing Makakakuha ng mga Serbisyo ng Telehealth ang mga Tao na May I/DD.** Ang DDS at DHCS ay dapat makipagsosyo sa mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan upang patuloy na palawakin ang mga opsyon sa telehealth, upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay makaka-access ng mga espesyal na serbisyo ng telehealth. Ang ibig sabihin ng "mga serbisyong telehealth" ay mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan na matatanggap ng isang tao nang malayuan o halos, sa halip na pumunta sa isang tanggapan ng pangangalagang pangkalusugan. Dapat isama ng mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan ang mga organisasyon ng pinamamahalaang pangangalaga at mga organisasyong nakabatay sa komunidad. Makakatulong ito sa mga taong may I/DD na makakuha ng malayuan at virtual na suporta mula sa mga doktor at iba pang propesyonal na dalubhasa sa pagsuporta sa mga taong may I/DD. Ito ay maaaring magbigay-daan sa mga indibidwal na mabilis na kumonekta sa isang doktor sa anumang oras ng araw, 365 na araw sa isang taon, para sa anumang medikal na alalahanin o para sa payo na partikular sa kapansanan. Nakakatulong din ito sa mga taong may I/DD at mga pamilyang nakatira sa mga rural na lugar. Maaaring hindi nila ma-access ang parehong mga mapagkukunan ng pangangalagang pangkalusugan tulad ng mga taong naninirahan sa mas urban na mga lugar. Sa telehealth, maa-access nila ang mga serbisyo mula sa mga eksperto nang hindi kinakailangang umalis sa kanilang sariling mga tahanan at komunidad.

Pangangalaga sa Kalusugan at Kaayusan: Mga Serbisyong Pangkalusugan sa Pag-uugali

Maraming taong may I/DD ang hindi makakakuha ng mga serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan ng pag-uugali na kailangan at pipiliin nila. Maraming dahilan para dito. Halimbawa:

¹¹ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa ECM at mga Suporta ng Komunidad \(https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/ECM/Pages/Home.aspx\)](https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/ECM/Pages/Home.aspx)

- Walang sapat na mga tagapagbigay ng pangangalaga sa kalusugan ng pag-uugali na may mga kasanayan at kaalaman upang pagsilbihan ang mga indibidwal na may I/DD. Mahirap ding humanap ng mga provider na nagsasalita ng mga wika maliban sa Ingles at maaaring suportahan ang mga tao sa paraang tumutugon sa kultura.
- May kakulangan ng koordinasyon sa pagitan ng maraming mga regional center, mga ahensya sa kalusugan ng pag-uugali ng county, at mga plano sa pinamamahalaang pangangalaga.
- Mayroong mas kaunting mga mapagkukunan sa mga rural na lugar. Sa maraming lugar sa buong Estado, may mahabang listahan ng paghihintay upang makatanggap ng mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali.
- Ang mga taong may I/DD at magkakasamang nagaganap na makabuluhang kapansanan sa kalusugan ng pag-uugali ay maaaring ilagay sa mga mahigpit na setting gaya ng Mga Institusyon para sa Sakit sa Pag-iisip (Institutions for Mental Disease o IMDs).
 - Ang mga IMD ay mga naka-lock na pasilidad sa paggamot na tirahan na may hindi bababa sa 16 na residente. Maaaring gamitin ang mga pagkakalagay na ito dahil walang sapat na suporta para sa mga tao na manirahan sa kanilang sariling tahanan o tahanan ng pamilya, o sapat na mas maliliit na pasilidad na nakakatugon sa kanilang mga pangangailangan.
 - Minsan, maaaring hindi alam ng mga kawani ng regional center ang mga opsyon sa serbisyong hindi gaanong mahigpit para sa mga taong may makabuluhang kasabay na mga kapansanan sa kalusugan ng pag-uugali.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na maa-access ng mga taong may I/DD ang mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na kailangan nila. Nakatuon din ang mga rekomendasyon sa pagtiyak na ang mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali para sa mga taong may I/DD ay mataas ang kalidad.

1. **Bumuo ng Sistema ng Pangangalaga para sa mga Taong May I/DD at Mga Pangangailangan sa Kalusugan ng Pag-uugali.** Bilang bahagi ng mas malaking gawain upang i-coordinate ang pangangalaga sa pagitan ng mga sistema ng pangangalagang pangkalusugan, ang DHCS ay dapat bumuo ng isang Sistema ng Pangangalaga (System of Care) na plano para sa pagbibigay ng mga serbisyo sa mga taong may I/DD. Ang "System of Care" ay nangangahulugan na ang iba't ibang sistema ng serbisyo ay nagtutulungan upang ibigay ang lahat ng iba't ibang serbisyo na kailangan ng isang grupo ng mga tao. Ang plano para sa mga taong may I/DD ay dapat na nakabatay sa mga prinsipyo ng pangangalaga na may kaalaman sa trauma at ang katotohanan na ang mga indibidwal na may I/DD ay maaari ding magkaroon ng mga kondisyon sa kalusugan ng isip. Dapat kasama sa plano ang:

- Kasunduan sa Pag-unawa (Memorandum of understanding o MOU) sa lahat ng 58 county. Ang MOU ay isang kasunduan na nakasulat. Ang kasunduan sa MOU ay dapat magsama ng iba't ibang organisasyon na nagbibigay ng mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali sa mga taong may I/DD, kabilang ang:
 - Mga sentrong pangrehiyon
 - Mga departamento ng kalusugan ng pag-uugali ng County
 - Mga pinamamahalaang plano sa pangangalagang pangkalusugan
 - Mga tanggapan ng edukasyon ng county
- Ang gawaing MOU ay dapat pangunahan ng isang pangkat ng mga pinuno mula sa iba't ibang organisasyon.
- Ang MOU ay dapat magsama ng impormasyon tungkol sa:
 - Mga proseso para sa screening, pagtatasa, at pagpasok sa mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali
 - Mga proseso para sa pangkalahatang pagpapalano ng serbisyo
 - Mga proseso para sa paghahanay at koordinasyon ng mga serbisyo
 - Mga proseso para sa pagbabahagi ng impormasyon at data

- Mga proseso para sa pamamahala sa pananalapi at pagbabahagi ng gastos
- Mga proseso para sa paglutas ng mga hindi pagkakasundo sa pagitan ng mga organisasyon

2. Tiyaking May Sapat na Mga Tagapagbigay ng Kalusugan sa Pag-uugali para sa mga Tao Na May I/DD.

Ang CalHHS at ang mga kagawaran nito, kabilang ang DHCS, ay dapat bumuo sa mga pagsisikap ng mga manggagawa na isinagawa ng Departamento ng Pag-access at Impormasyon sa Pangangalagang Pangkalusugan ng California (HCAI). Halimbawa, ang DHCS at HCAI ay dapat na:

- Palawakin ang Mga Proyektong Pang-Paunang Pangangalaga sa Kalusugan ng Manggagawa (Health Care Work Force Pilot Projects) at mga Inisyatiba ng Manggagawa (Workforce Initiatives) ng HCAI upang isama ang mga pagsisikap na dagdagan ang bilang ng mga propesyonal na may pagsasanay upang pagsilbihan ang mga indibidwal na may I/DD at magkakasamang nagaganap na mga pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali
- Bumuo sa mga kasalukuyang inisyatiba ng manggagawa para payagan ang mga kawani na may Associate of Arts (AA), Bachelor of Arts (BA), o Bachelor of Science (BS) degree at hindi lisensyadong kawani na may master's degree na maghatid, na may naaangkop na pangangasiwa, ang "manu-mano", nakabalangkas, nakabatay sa ebidensya na mga serbisyo
- Palawakin ang pagkakaroon ng mga praktika ng HCAI sa mga regional center, Mga Sentro ng Unibersidad para sa Kahusayan sa I/DD at iba pang mga programang nagsisilbi sa mga indibidwal na may I/DD at mga pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali
 - Ang isang pokus ng mga praktika na ito ay maaaring nasa mga komunidad sa kanayunan at iba pang mga komunidad na kulang sa serbisyo

- Palawakin ang pagsasanay bago ang serbisyo at nasa serbisyo na patuloy na edukasyon para sa mga tagapagbigay ng kalusugan sa pag-uugali upang isama ang kaalaman at kasanayan upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga indibidwal na may I/DD
- Makipagtulungan sa mga kolehiyong pangkomunidad, kolehiyo ng estado at unibersidad upang bumuo ng mga landas sa karera para sa mga indibidwal na makapaglingkod sa mga indibidwal na may I/DD at mga pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali
 - Isaalang-alang ang pagbabayad ng pautang, mga iskolarsip, o mga grant ng pautang ng mag-aaral

3. Baguhin ang Mga Kasanayan sa Pagsingil sa Kalusugan ng Pag-uugali.

Dapat baguhin ng DHCS ang mga kasanayan at panuntunan sa pagsingil upang payagan ang mga bagong modelo ng paghahatid ng serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na masingil sa lahat ng pinagmumulan ng pagpopondo. Sisiguraduhin nito na ang mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali ay mababayaran at ibibigay.

Halimbawa, payagan ang pagsingil para sa:

- Mga serbisyong ibinibigay ng mga provider na karaniwang hindi pinapayagang magbigay ng mga serbisyo, hangga't mayroon silang naaangkop na pangangasiwa
 - Halimbawa, ang mga kawani na may associate's degree, bachelor's degree, o master's degree, ngunit walang lisensya
- Mga serbisyo ng panggrupong therapy
- Mga serbisyo ng interbensyon sa kalusugan ng pag-uugali na ibinibigay sa parehong araw bilang isang pagbisita sa pangangalagang pangkalusugan sa Kwaliplikadong Pederal na mga Sentrong Pangkalusugan
 - Ang mga kasalukuyang tuntunin ay hindi nagpapahintulot sa mga provider na mabayaran para sa ilang mga serbisyo kung ang mga ito ay ibinibigay sa parehong araw ng iba pang mga serbisyo

- Mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na ibinibigay batay sa mga sintomas na nararanasan ng isang tao, kahit na wala silang diagnosis sa kalusugan ng isip
- Mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na ibinibigay sa mga magulang o iba pang pangunahing tagapag-alaga ng mga taong may I/DD
 - Halimbawa, ang pagpayag sa isang tagapagbigay (provider) ng kalusugang pangkaisipan na gumagamot sa isang bata na may I/DD na may kailangang kalusugan sa pag-uugali ay magbigay at maniningil para sa mga serbisyong ibinigay sa isang pangunahing tagapag-alaga na magulang na nakakaranas ng pagkabalisa o depresyon na may kaugnayan sa pangangalaga sa bata. Ito ay magbibigay-daan sa isang katulad na diskarte sa paggamot sa parehong bagong panganak at isang ina na nakakaranas ng post-partum depression ng tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan ng bata.

4. **Siguraduhin na ang mga taong may I/DD at Kalusugan ng Pag-uugali ay nangangailangan ng Pinahusay na Pamamahala na Pangangalaga (Enhanced Care Management o ECM) at Pinahusay na Koordinasyon ng Serbisyo (Enhanced Service Coordination).** Ang DDS at DHCS ay dapat bumuo at magpatupad ng isang pambuong-estadong diskarte upang magbigay ng ECM at pinahusay na koordinasyon ng serbisyo.

- Ang DHCS ay dapat gumawa ng bagong populasyon ng focus para sa benepisyo ng ECM Medi-Cal. Ang ibig sabihin ng "populasyon ng focus" para sa ECM ay isang pangkat ng mga tao na may mga partikular na pangangailangan na tutulungan ng ECM. Ang ECM ay isang serbisyo na nagbibigay ng isang Lead Care Manager upang i-coordinate ang kalusugan at pangangalaga at mga serbisyong nauugnay sa kalusugan. Tinutulungan ng ECM na ikonekta ang mga taong may kumplikadong mga pangangailangan sa pangangalaga na kailangan nila, nasaan man sila. Ang paggawa ng mga taong may I/DD na mayroon ding mga pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali na maging population of focus para sa ECM ay makakatulong na matiyak na ang mga taong may ganitong mga uri

ng kumplikadong pangangailangan ay makakakuha ng suporta sa koordinasyon ng pangangalaga.

- Dapat isama ng DDS at mga regional center ang mga taong may I/DD na may kumplikadong mga pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali sa mas mababang mga ratio ng caseload ng regional center para sa mga indibidwal na may kumplikadong mga pangangailangan. Dapat itong partikular na kabilang ang mga taong "nasa panganib" na nangangailangan ng mga serbisyo sa krisis o kung kanino ang mga serbisyo sa krisis ay hindi magagamit. Dapat ding isama ng DDS at mga regional center ang paglalagay sa mga IMD bilang pamantayan para sa mga kumplikadong pangangailangan at mas mababang mga ratio ng caseload.

5. **Palawakin ang Mga Serbisyo para sa Mga Taong May I/DD na May Masalimuot na Pangangailangan.** Ang DDS at DHCS ay dapat magtulungan upang matiyak na mayroong sapat na mga serbisyo para sa mga taong may I/DD na may mga kumplikadong pangangailangan. Halimbawa, ang mga taong may I/DD at mataas na pangangailangan sa kalusugan ng pag-uugali. Para magawa ito, dapat tuklasin ng DHCS at DDS ang iba't ibang modelo para sa pagbibigay ng pangangalaga sa mga taong may I/DD na may mga kumplikadong pangangailangan. Dapat kasama sa mga modelong ito ang:

- Sinusuportahan ang mga modelo sa mga tahanan ng krisis. Kabilang dito ang mga modelong nagbibigay ng therapeutic, may kaalaman sa trauma na pangangalaga para sa mga taong may I/DD na may mga isyu sa paggamit ng sangkap.
 - Ang kaalaman sa trauma (trauma-informed) na pangangalaga ay isang diskarte sa pagbibigay ng mga serbisyo na kinikilala na ang mga tao ay nakakaranas ng trauma, at ang trauma ay nakakaapekto sa kanilang buhay at mga karanasan.
- Mga modelong naiiba sa tradisyonal na Inilapat na Pagsusuri sa Pag-uugali (Applied Behavioral Analysis o ABA).
 - Ang ABA ay isang serbisyong gumagana upang maunawaan ang isang taong may pag-uugali ng I/DD at tulungan silang baguhin ang kanilang pag-uugali. Ang ABA ay hindi

gumagana para sa lahat, at ang ilang mga taong may I/DD ay nangangailangan ng iba't ibang paraan.

- Ang mga diskarte sa pamamahala ng krisis ay nag-ugat sa paniniwala na ang paggamit ng mga pisikal na pagpigil ay hindi kailangan at hindi produktibo. Halimbawa, Ukeru.¹²
- Mga indibidwal na tahanan para sa mga kabataan.
- Mga pangmatagalang wraparound na mga serbisyo para sa mga pamilya at mga tirahan ng nag-iisang bata.
 - Ito ay mga serbisyong nagbibigay ng mga bata at pamilyang nangangailangan ng maraming iba't ibang serbisyo at suporta upang matugunan ang kanilang mga pangangailangan, sa loob ng mahabang panahon.
- Mga panandaliang tahanan ng nag-iisang tao para sa mga taong may I/DD na may mga suporta sa paglipat pabalik sa tahanan ng pamilya o pamumuhay sa komunidad.
- Mga tahanan para sa mga taong may I/DD at Alzheimer's, upang mabigyan sila ng mga kinakailangang serbisyo at suporta.
 - Ang sakit na Alzheimer ay isang karaniwang sanhi ng demensya. Ang demensya ay nagdudulot ng mga problema sa memorya at pag-iisip.

6. **Tugunan ang Mga Kumplikadong Pangangailangan para sa Mga Taong May I/DD.** Ang DDS at mga regional center ay dapat gumamit ng isang pinahusay na diskarte upang matugunan ang mga komplikadong pangangailangan ng mga taong may I/DD. Ang diskarte na ito ay dapat:

- Gumamit ng mga estratehiya at mga gamit sa pagtatasa
- Kilalanin ang mas mataas na klase ng pang-aabuso, kapabayaan, at trauma na maaaring maranasan ng mga taong may I/DD
- Isama ang pagsasanay para sa regional center at iba pang kawani

¹² [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Ukeru \(https://www.ukerusystems.com/\)](https://www.ukerusystems.com/)

- Gabay sa mga pagtatasa para sa mga serbisyo sa komunidad
 - Sisiguraduhin nito na ang mga taong may I/DD na may mga kumplikadong pangangailangan ay makakakuha ng suporta sa kanilang kasalukuyang kaayusan sa pamumuhay
 - Makakatulong ito upang matiyak na ang mga taong may I/DD at kumplikadong mga pangangailangan ay mananatiling nakatira sa mga setting ng tirahan na nakabase sa komunidad sa halip na mas mahigpit na mga setting.
 - Ang mga mas mahigpit na setting ay kinabibilangan ng mga IMD, Pasilidad ng Komunidad ng Canyon Springs, at mga pasilidad na pinapatakbo ng estado

7. **Suportahan ang Mga Pamilya at Tagapag-alaga na Suportahan ang Mga Taong May I/DD at Mga Kumplikadong Pangangailangan.** Dapat linawin, at palawakin ng DDS kung kinakailangan, ang mga uri ng pagsasanay, serbisyo, at suporta na magagamit sa mga indibidwal, miyembro ng pamilya, at iba pang tagapagbigay ng pangangalaga. Ang mga regional center ay dapat magbigay ng pagsasanay at mga serbisyo at suporta sa mga pamilya at tagapag-alaga ng mga taong may I/DD at mga kumplikadong pangangailangan. Makakatulong ito sa mga pamilya at tagapag-alaga na mas masusuportahan ang mga pangangailangan ng mga nasa panganib na indibidwal na may mga kumplikadong pangangailangan. Dapat kasama sa suporta ang:

- Indibidwal at nakasentro sa tao na mga diskarte upang mabawasan ang mga hamon sa pag-uugali
- Mga pagbabago sa kapaligiran
- Napapanahong pag-access sa mga karagdagang suporta at serbisyo

8. **Siguraduhin na ang mga Magulang at Tagapag-alaga ng mga Taong May I/DD ay Makakakuha ng Suporta sa Kalusugan ng Pag-uugali.** Ang DHCS, DDS, at mga regional center ay dapat makipag-ugnayan upang matiyak na ang mga magulang at ibang miyembro ng pamilya na tagapag-alaga ng mga taong may I/DD ay makaka-access ng mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali. Ang mga serbisyong ito ay hindi dapat limitado sa mga serbisyo ng suporta ng mga kasamahan. Sisiguraduhin nito na ang mga

tagapag-alaga ng pamilya ng mga taong may I/DD ay makakakuha ng mga serbisyo at suporta na kailangan nila upang patuloy na magbigay ng pangangalaga sa kanilang mahal sa buhay.

9. Bumuo ng Mga Planong Pangangalaga sa Krisis na Nakasentro sa Tao.

Dapat tukuyin ng DDS ang mga rekomendasyon sa pinakamahusay na kasanayan para sa mga plano sa pangangalaga sa krisis na nakasentro sa tao. Ang mga regional center ay dapat bumuo ng mga plano sa pangangalaga sa krisis na nakasentro sa tao para sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya at/o tagapag-alaga. Ang mga plano sa pangangalaga sa krisis na ito ay dapat magsama ng mga paraan upang magamit ang mga partikular na serbisyo sa krisis na makukuha sa pamamagitan ng mga regional center at mga kasosyo sa sistema sa panahon ng isang krisis. Ang Planong Pangangalaga sa Krisis na ito ay dapat na kasama sa IPP ng tao.

10. Palawakin ang Mga Koponan ng START. Dapat na patuloy na palawakin ng DDS ang pagkakaroon ng mga pangkat ng Sistematisiko (Systemic), Nakapagpapagaling (Therapeutic), Pagtatasa (Assessment), mga Mapagkukunan (Resources) at Paggamot (Treatment) o START sa lahat ng mga regional center. Ang mga koponan ng START ay nagbibigay ng mga serbisyong nakasentro sa tao, may kaalaman sa trauma, at suporta sa krisis para sa mga taong may I/DD na higit sa anim na taong gulang. Ang mga koponan ng START ay nagbibigay ng mga serbisyo 24 na oras sa isang araw sa mga taong may I/DD. Ang pagpapalawak ng mga serbisyo ng START sa lahat ng mga regional center ay titiyakin na ang mga serbisyo sa pag-iwas at maagang interbensyon ay magagamit sa lahat ng mga taong pinaglilingkuran ng mga regional center sa California.¹³

Mga Serbisyo sa Ngipin

Ang mga taong may I/DD ay maaaring may malaking pangangailangan sa ngipin dahil sa kanilang kapansanan. Maaari rin silang makaranas ng kahirapan sa napapanahong pag-access sa pangangalaga ng ngipin. Ang ilang mga regional center ay may mga Dental Coordinator, na makakatulong sa pagharap sa mga hamon sa pag-access. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na maa-access ng mga taong may I/DD ang mga serbisyo sa ngipin na kailangan nila. Nakatuon din ang mga

¹³ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa START \(https://www.dds.ca.gov/services/crisis-safety-net-services/start-program/\)](https://www.dds.ca.gov/services/crisis-safety-net-services/start-program/)

rekomendasyon sa pagtiyak na ang mga serbisyo sa ngipin para sa mga taong may I/DD ay mataas ang kalidad.

1. Pagtaas ng Access sa mga Tagapagbigay ng Pangangalaga ng Ngipin.

Dapat tukuyin ng DDS at mga regional center ang mga estratehiya upang madagdagan ang access sa mga dental coordinator. Maaaring kabilang dito ang mga modelong pangrehiyon na nag-uugnay ng mga serbisyo sa kabila ng mga partikular na lugar na pinaghuhugutan ng regional center.

Ang DDS at iba pang mga kasosyo ng Estado ay dapat makipagtulungan sa industriya ng pangangalaga ng ngipin upang tukuyin at ipatupad ang mga estratehiya upang madagdagan ang bilang ng mga tagapagbigay ng pangangalaga ng ngipin para sa mga taong may I/DD. Dapat kabilang dito ang pakikipagtulungan sa mga paaralan ng dentistry upang ihanda ang mga mag-aaral sa ngipin na gamutin ang mga taong may I/DD. Ang mga mag-aaral ng ngipin ay maaari ding magbigay ng mga pangunahing serbisyo ng ngipin sa mga taong may I/DD bilang bahagi ng kanilang pagsasanay.

Dapat ding isaalang-alang ng Estado ang mas mataas o karagdagang mga rate para sa mga tagapagbigay ng pangangalaga ng ngipin sa mga kanayunan at mga komunidad na kulang sa serbisyo. Ang mga isyu sa ngipin na hindi naagapan ay kadalasang nagreresulta sa mas mahal na mga paggamot sa hinaharap, kaya ang pag-aalok ng mas mataas na mga rate ay maaaring makatipid ng pera ang Estado at madagdagan ang pagkakaroon ng mga provider.

2. Dumadaming Opsyon para sa Mga Serbisyo sa Pangangalaga ng Ngipin. Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga tagaseguro, sistema ng DHCS at Medi-Cal, at mga tagapagbigay ng pangangalaga ng ngipin upang madagdagan ang access sa mga uri ng serbisyo na kadalasang kailangan ng mga taong may I/DD. Kabilang dito ang mga serbisyo tulad ng:

- Pangangalaga ng ngipin sa bahay
- Mga serbisyong pagpapawala ng damdamin (desensitization) para sa mga indibidwal na madaling sobrang magpasigla
- Anesthesia para sa mga indibidwal na may higit na pangangailangan sa pag-uugali o hindi boluntaryong paggalaw

Dapat magsimula ang DDS sa pamamagitan ng pagbibigay ng edukasyon at kamalayan tungkol sa kung bakit medikal na pangangailangan ang mga serbisyong ito para sa maraming taong may I/DD. Dapat ding makipagtulungan ang DDS sa mga tagaseguro at Medi-Cal upang matukoy ang mga hadlang sa pag-access sa mga serbisyong ito at mga posibleng solusyon. Halimbawa:

- Pagbibigay ng mga paglilibre o pinabilis na proseso ng pag-apruba para makakuha ng mga serbisyo tulad ng anesthesia at mga serbisyo sa bahay para sa mga indibidwal na may I/DD
- Pagbibigay ng mga insentibo upang palawakin ang mga provider na tumatanggap ng Medi-Cal Dental

Mga Suporta sa Paglipat (Transition)

Ang mga rekomendasyong ito ay tungkol sa mga suporta sa paglipat. Ito ay mga suporta at serbisyo na nakukuha ng mga taong may I/DD kapag dumaranas sila ng malaking pagbabago sa kanilang buhay. Ang mga pagbabago sa buhay (life transitions) ay kinabibilangan ng:

- Kapag ang isang bata ay umalis sa mga serbisyo ng Maagang Simula (Early Start) at nagsimulang pumasok sa paaralan
- Kapag ang isang binata ay umalis sa paaralan at nagsimulang magplano kung ano ang gusto nilang gawin pagkatapos ng paaralan
- Kapag ang isang tao ay naging isang magulang
- Kapag ang isang mas matandang nasa hustong gulang ay gustong gumawa ng mga pagbabago sa kanilang buhay at sa mga serbisyong natatanggap nila

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na makukuha ng mga taong may I/DD ang mga suportang kailangan nila sa panahon ng mga paglipat.

1. Tiyaking May Mga Suporta sa Paglipat (Transition) ang Mga Tao na May I/DD. Ang DDS at mga regional center ay dapat magbigay ng mga suporta sa paglipat ng mga taong may I/DD bago magsimula ang anumang paglipat. Tinitiyak nito na ang lahat ng taong gumagawa ng paglipat ay magkakaroon ng suporta na kailangan nila. Ang mga suporta sa paglipat na ito ay dapat kasama ang:

- Ang opsyon ng isang PCP ng isang provider na kanilang pinili
- Isang taong tutulong sa kanila, kung sino ang maaari nilang piliin. Ang taong ito ay tinatawag na "maglalayag" ("navigator").
 - Makakatulong ang mga navigator sa pamamagitan ng:
 - Pagdalo sa mga pulong sa pagpapalano
 - Pagkumpleto ng mga aplikasyon ng serbisyo
 - Pagkilala sa mga opsyon sa serbisyo
 - Dapat ay may opsyon ang mga tao na pumili ng navigator na isang kapantay na may I/DD
- Impormasyon tungkol sa pagbabago ng buhay at kung ano ang susunod na mangyayari. Dapat makipagtulungan ang DDS sa iba't ibang stakeholder, kabilang ang mga tagapagtaguyod ng sarili, upang bumuo ng impormasyon para sa bawat pangunahing pagbabago sa buhay. Ang impormasyong ito ay dapat na:
 - Idisenyo na nasa isip ang "mga huling gagamit" ("end-users"). Ang mga end user ay mga indibidwal at kanilang mga pamilya. Ang mga end-user ay maaari ding mga organisasyong nakabatay sa komunidad, navigator, at coordinator ng serbisyo.
 - Isama ang impormasyon tungkol sa mga karapatan ng indibidwal.

- Ang opsyon ng isang PCP at mga serbisyo sa pagpapalano ng isang provider na pipiliin nila bilang bahagi ng bawat paglipat. Ang DDS ay nagmungkahi ng pag-bago ng pagpaubaya (waiver amendment) upang payagan ang isang PCP sa panahon ng mga pagbabago sa buhay. Ang rekomendasyong ito ay magpapalawak sa pagsisikap na iyon gaya ng sumusunod:
 - Dapat bumuo ang DDS ng impormasyon tungkol sa PCP kasama ng iba't ibang stakeholder, kabilang ang mga tagapagtaguyod ng sarili. Ang impormasyon ay dapat nasa simpleng wika. Dapat itong isalin sa mga wikang sinasalita ng mga indibidwal at ng kanilang mga pamilya.
 - Dapat tukuyin ng DDS ang isang PCP bilang tool sa pagpapalano batay sa mga pangunahing prinsipyo ng PCP, gaya ng:
 - Nakatuon ang PCP sa buong tao.
 - Nakatuon ang PCP sa mga layunin at pangarap sa buhay. Nangangahulugan ito ng mga pangmatagalang layunin, kung paano makamit ang mga ito at mga paraan upang matugunan ang mga hadlang.
 - Tinutukoy ng PCP kung ano ang kailangan ng tao para umunlad. Kabilang dito ang mga uri ng suporta na pinipili ng indibidwal upang maabot ang kanilang mga layunin.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

2. **Magkoordinang Mga Suporta para sa Mga Paglipat Mula sa Maagang Simula.** Ang CalHHS, DDS, mga sentrong pangrehiyon, ang CDE, at mga lokal na distrito ng paaralan ay dapat magtulungan upang magbigay ng epektibong mga suporta sa paglipat. Ang pagtutulungang gawaing ito ay dapat kasama ang:

- Pagbuo ng payak na impormasyon sa wika tungkol sa mga uri ng mga programang magagamit ng mga bata. Kabilang dito ang mga kwalipikasyon ng mga provider. Dapat itong isalin sa mga

wikang sinasalita ng mga pamilyang pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon at mga distrito ng paaralan.

- Pagbuo ng mga karaniwang proseso at mga gamit sa pagpapalano para sa mga paglipat ng Maagang Simula. Ang lahat ng mga distrito ng paaralan at mga sentrong pangrehiyon ay dapat ding hilingin na gamitin ang mga proseso at kagamitang ito.
- Nangangailangan sa mga sentrong pangrehiyon at distrito ng paaralan na bumuo o mag-update ng mga lokal na MOU tungkol sa proseso ng paglipat. Dapat itong magsama ng impormasyon tungkol sa mga responsibilidad ng bawat ahensya at kung paano nila lulutasin ang anumang mga hindi pagkakaunawaan.
- Pagbuo ng mga estratehiya upang madagdagan ang mga opsyon ng preschool at paglilipat ng kindergarten para sa mga 3–5 na taong gulang na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon. Dapat kabilang dito ang pagbibigay ng mga kinakailangang suporta at kaluwagan upang matagumpay na maisama ang mga bata.

3. **Suportahan ang Mga Paglipat Mula sa Maagang Simula.** Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay sa mga pamilya ng maliliit na bata na lumilipat mula sa mga serbisyo ng Maagang Pagsisimula patungo sa mga serbisyo sa paaralan ng mga suporta sa paglipat na kailangan at pipiliin nila.

- Ang mga suporta sa paglipat ay dapat magsimula nang hindi bababa sa anim na buwan bago ang referral sa mga serbisyo sa paaralan at magpatuloy hanggang sa matanggap ng bata at ng kanilang pamilya ang mga serbisyong kailangan at piliin nila.
- Ang mga suporta sa paglipat ay dapat ibigay sa bawat pamilya ng Maagang Simula.
- Ang mga suporta sa paglipat ay dapat kasama ang:
 - Impormasyon tungkol sa paglipat, pagpapalanong nakasentro sa tao, at mga suporta sa nabigasyon.

- Mga Navigator na nakatanggap ng pagsasanay at may kaalaman tungkol sa:
 - Mga pangangailangan at lakas ng mga batang may kapansanan at kanilang mga pamilya.
 - Available na mga serbisyo. Halimbawa, mga serbisyo mula sa mga sentrong pangrehiyon, mga distrito ng paaralan, iba pang mga programa ng estado (tulad ng Medi-Cal at California Children's Services), at mga lokal na mapagkukunan.
 - Mga navigator na alam kung paano suportahan ang mga pamilya, bago, habang, at pagkatapos ng pagpapalano ng mga pulong. Dapat silang makadalo sa mga pulong sa pagpapalano kasama ang mga pamilya.
4. **Sanayin ang Mga Kawani sa Maagang Pagsisimula ng mga Paglipat.** Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng pagsasanay at suporta sa mga paglipat ng Maagang Simula. Titiyakin nito na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo at iba pang mga navigator ay may kaalaman tungkol sa mga pangangailangan at lakas ng mga maliliit na bata at mga magagamit na serbisyo. Dapat alam ng mga navigator kung paano suportahan ang mga pamilya o tagapag-alaga bago, habang at pagkatapos ng pagpapalano ng mga pulong. Dapat ay handa silang dumalo sa mga pulong sa pagpapalano. Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng pagsasanay at impormasyon upang ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay mas mahusay na nasangkapan upang suportahan ang mga pamilya sa mga pagpupulong na ito.
5. **Pagbutihin ang mga Paglipat Mula sa Maagang Simula.** Dapat suportahan ng DDS ang matagumpay na paglipat mula sa Maagang Pagsisimula sa mga serbisyo ng paaralan. Kabilang dito ang:
- Pagsubaybay sa mga desisyon sa pagiging karapat-dapat. Kabilang dito ang pagtukoy at pagwawasto ng mga pagkakaiba tungkol sa kung sino ang karapat-dapat para sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon.
 - Pagbuo ng patnubay tungkol sa mga sentrong pangrehiyon na nagbabayad para sa mga serbisyong

hindi makukuha sa pamamagitan ng mga paaralan at iba pang mga departamento. Ang gabay na ito ay gagamitin ng lahat ng mga sentrong pangrehiyon.

- Isasama nito ang impormasyon tungkol sa mga uri ng mga serbisyo at mga suportang matatanggap ng mga bata na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon. Kabilang dito ang mga bata na:
 - Kwalipikado para sa mga serbisyo sa paaralan
 - Hindi karapat-dapat para sa mga serbisyo sa paaralan
 - Pansamantalang karapat-dapat
 - Nasa mga waiting list para sa mga serbisyo ng paaralan o HeadStart
- Pagbuo ng patnubay tungkol sa mga responsibilidad ng mga Tagapag-ugnay ng Serbisyo ng Early Start na dumalo sa mga pulong ng IPP. Kabilang dito ang:
 - Pagsubaybay at pagsusuri sa Lanterman Act at mga pansamantalang desisyon sa pagiging karapat-dapat upang matukoy kung may mga pagkakaiba sa kung sino ang karapat-dapat.
 - Kung may mga pagkakaiba, bubuo ang DDS ng plano para tugunan ang mga pagkakaiba.
- Pagbuo ng patnubay tungkol sa responsibilidad ng Koordineytor ng Serbisyo ng Early Start na dumalo sa mga pulong sa pagpapalano ng distrito ng paaralan kasama ang mga pamilya.
 - Dapat isama rito ang responsibilidad ng sentrong pangrehiyon na magbigay ng pagsasanay at impormasyon, kaya nasangkapan sila upang suportahan ang mga pamilya sa mga pagpupulong na ito.
- Pagbuo ng patnubay upang matiyak na ang mga pansamantalang desisyon sa pagiging karapat-dapat ay nakumpleto bago ang isang bata ay itukoy para sa mga serbisyo sa paaralan.

- Pagsusuri ng data upang matukoy kung may mga pagkakaiba sa kung sino ang karapat-dapat sa ilalim ng pansamantalang pamantayan sa pagiging kwalipikado.
 - Kabilang dito ang pakikipagtulungan sa magkakaibang mga stakeholder upang bumuo ng mga estratehiya upang matugunan ang mga natukoy na pagkakaiba.
- 6. **Suportahan ang mga Paglipat Mula sa High School.** Ang mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat magbigay sa lahat ng mga mag-aaral sa mataas na paaralan ng mga suporta sa paglipat na kanilang pinili. Ang mga suportang ito ay dapat magsimula sa edad na 14. Sisiguraduhin nito na may oras para magplano bago umalis ang tao sa paaralan. Ang mga suporta ay magpapatuloy hanggang sa matanggap ng tao ang mga serbisyong pinili nilang matanggap pagkatapos ng high school.
- 7. **Suportahan ang mga Mag-aaral sa High School na Gumawa ng mga Desisyon.** Ang DDS, ang CDE, at ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magtulungan upang tulungan ang mga mag-aaral na nasa edad na ng paglipat na gumawa ng kanilang sariling mga desisyon. Dapat kabilang dito ang pagsasanay ng kawani tungkol sa kung paano tutulungan ang mga indibidwal na may I/DD na gumawa ng mga desisyon. Dapat din nilang isama ang pagbuo ng pare-parehong simpleng impormasyon sa wika tungkol sa mga alternatibo sa conservatorship. Ang impormasyong ito ay dapat ibigay sa mga kawani, mga taong pinaglilingkuran, at kanilang mga pamilya.
- 8. **Pagbutihin ang mga Paglipat Mula sa High School.** Ang CalHHS, DDS, DOR, at ang CDED ay dapat magtulungan upang mapabuti ang pagpapalano para sa mga paglipat mula sa mataas na paaralan. Dapat silang bumuo ng isang paraan para sa bawat taong may I/DD na aalis ng high school upang bumuo ng plano ng landas pagkatapos ng high school (post-secondary pathway plan) Ang post-secondary pathway ay ang landas pang-edukasyon, pagsasanay o karera na pinipili ng isang indibidwal. Ang kolaboratibong pagpapalano sa paglipat ay dapat magsama ng pare-parehong patnubay at mga kagamitan para bumuo ng planong ito na gagamitin ng lahat ng departamento. Dapat nitong kilalanin na ang pagpapalano ng paglipat ay isang patuloy na proseso at hindi isang beses na kaganapan. Ang mga pagsisikap na ito ay dapat

na iugnay sa Master Plan ng California para sa Edukasyon sa Karera (California Master Plan for Career Education).

9. Suportahan ang mga Paglipat Mula High School hanggang Trabaho.

Dapat suportahan ng DDS at mga sentrong pangrehiyon ang matagumpay na mga paglipat pagkatapos ng sekondarya sa pamamagitan ng pagpaparaming mga paraan upang makakuha ng karanasan sa trabaho. Dapat ding isama rito ang pagpapalano para sa mapagkumpitensyang pinagsamang trabaho (competitive integrated employment o CIE). Dapat kasama dito ang:

- Pag-piloto ng mga pinababang caseloads ng tagapag-ugnay ng serbisyo para sa mga kabataang may edad na sa paglipat
- Pagpapalawak ng programang mga Landas ng Pinag-ugnay na Karera (Coordinated Career Pathways) para matulungan ang mas maraming estudyante na makakuha ng CIE
- Pagbibigay ng impormasyon at patnubay tungkol sa kung paano makakapagbigay ang mga sentrong pangrehiyon ng karanasan sa trabaho habang ang mga indibidwal ay nasa mataas na paaralan
- Pagbuo ng patnubay upang maalis ang mga listahan ng naghihintay para sa mga serbisyo pagkatapos ng high school (post-secondary)
- Pagdaragdag ng bilang ng mga empleyadong may I/DD sa lahat ng antas ng DDS at mga organisasyon ng sentrong pangrehiyon

10. Dagdagan ang mga Oportunidad Pagkatapos ng High School. Ang DDS, ang CDE, at ang DOR ay dapat magtulungan upang suportahan ang mga post-secondary na paglipat. Dapat kasama dito ang:

- Pag-alis ng mga hadlang para sa mga suporta sa serbisyo sa pagtatrabaho.
 - Ang DDS at DOR ay dapat pumasok sa isang MOU upang matiyak na ang mga serbisyo sa pagtatrabaho ay ibinibigay at magpatuloy kahit saang departamento unang nakipag-ugnayan ang mamimili.

- Dapat dagdagan ng DDS at DOR ang bilang ng mga benepisyong tagapayo upang ma-access ng bawat taong may I/DD ang serbisyong ito.
- Nakikipagtulungan sa pamunuan ng Estado at lokal na kolehiyo upang palawakin ang mga opsyon sa kolehiyo.
 - Ang DDS at DOR ay dapat makipagtulungan sa tanggapan ng Chancellor ng Community College, at mga sistema ng Unibersidad ng Estado at Unibersidad ng California at mga paaralang pangkalakalan upang madagdagan ang bilang ng mga mag-aaral na may I/DD na pumapasok sa kolehiyo.
 - Maaaring kabilang dito ang pagpapalawak ng mga opsyon ng kolehiyo at pagpapalawak ng mga suportang magagamit para sa mga mag-aaral na may I/DD sa kolehiyo.
- Ang CDE ay dapat magbigay ng gabay at mga mapagkukunan upang madagdagan ang bilang ng mga mag-aaral na may I/DD na nakakuha ng diploma sa mataas na paaralan. Titiyakin nito na mayroon silang access sa parehong mga suporta sa edukasyon sa karera gaya ng mga estudyanteng walang mga kapansanan. Halimbawa:
 - Paggalugad ng karera.
 - Mga pagkakataong magboluntaryo.
 - Mga pagkakataon para sa bayad at hindi bayad na CIE.
- Ang CDE ay dapat magbigay ng gabay sa mga lokal na distrito ng paaralan tungkol sa mga karapatan ng mga mag-aaral na may I/DD na kumpletuhin ang mga kinakailangang klase para sa post-secondary na edukasyon.
 - Dapat itong isama ang pinakamahuhusay na kagawian para sa pagbibigay ng mga akomodasyon at suporta upang ang mga mag-aaral na may I/DD ay makakumpleto ng mga klase.

11. Bigyan ang mga Batang Nasa Gulang na May I/DD ng Pagpipiliang Umalis sa Paaralan sa Edad 18. Dapat amyendahan ng Estado ang Lanterman Act upang ang mga taong may I/DD na nasa edad 18 o mas matanda ay

maaari pa ring makatanggap ng mga serbisyo mula sa kanilang mga sentrong pangrehiyon, kahit na pinili nilang umalis sa sistema ng paaralan nang hindi pormal na nagtapos. Ang mga indibidwal na ito ay hindi dapat hilingin na manatili sa mga programa ng paglipat ng pampublikong paaralan hanggang sa edad na 22 upang makatanggap ng mga serbisyo. Sa halip, dapat silang magkaroon ng opsyon na umalis sa sistema ng paaralan na may access sa mga serbisyong pangkaunlaran sa pagitan ng edad na 18 at 22. Ang batas ay dating nag-aalok ng pagpipiliang ito bago ang pagbawas ng badyet ng Estado noong 2009.

Bagama't maraming mga mag-aaral na may I/DD ay maaaring masaya na manatili sa kanilang paaralan para sa isang programa ng paglipat hanggang sa edad na 22, ito ay hindi totoo para sa lahat. Nakikita ng ilang tao na ang paaralan ay nakaka-stress o walang galang. Ang mga batang nasa gulang na may I/DD ay dapat na makalabas ng paaralan sa edad na 18 tulad ng mga batang nasa gulang na walang mga kapansanan. Kung gagawin nila, dapat pa rin nilang makuha ang mga serbisyong kailangan nila mula sa kanilang sentrong pangrehiyon upang mamuno sa uri ng buhay na gusto nila.

12. **Tiyaking Ang mga Magulang na May I/DD ay May Mga Suporta na Kailangan Nila.** Dapat tiyakin ng DDS at mga sentrong pangrehiyon na ang mga taong may I/DD na mga magulang o nagiging mga magulang ay makakakuha ng mga suportang kailangan at pipiliin nila. Kasama sa mga suportang ito ang:

- Impormasyon at pagsasanay sa simpleng wika na makukuha sa maraming format. Dapat kasama sa mga paksa ang:
 - Mga komplikasyon sa pagbubuntis
 - Pangangalaga bago at pagkatapos manganak
 - Pangangalaga ng malusog na sanggol
 - Mga mahalagang yugto sa pag-unlad
 - Pagharap sa mga emerhensiya
 - Pagharap sa stress
 - Disiplina

- Kalinisan
- Pagpapalanong nakasentro sa tao
- Mga suporta sa nabigasyon
- Tumulong sa pakikipag-ugnayan sa mga korte, at sa sistema ng kapakanan ng bata
- Tumulong sa pagkuha ng pabahay, mga benepisyo ng gobyerno, at iba pang mga serbisyo

13. Palawakin ang Mga Serbisyo para sa Mga Magulang na May I/DD. Dapat suportahan ng DDS at mga sentrong pangrehiyon ang matagumpay na paglipat para sa mga magulang na may I/DD sa pamamagitan ng pagbuo ng mga karagdagang opsyon sa serbisyong may kakayahang umangkop. Dapat kasama dito ang:

- Mga bagong uri ng kaayusan sa pamumuhay na nababagay gaya ng co-housing.
- Pagpapalawak ng programa ng mga Koordinadong Suporta sa Pamilya (Coordinated Family Supports o CFS) at hindi nililimitahan ang bilang ng mga direktang oras ng serbisyo na magagamit.
- Pagkilala sa higit pang mga provider na maaaring suportahan ang mga magulang na may I/DD.
- Pagbili ng naaangkop na kagamitan (adaptive equipment) na kailangan ng mga magulang na may I/DD. Halimbawa, isang binagong kuna na maaaring gamitin ng isang magulang na gumagamit ng kagamitan para sa paggalaw (mobility device).

14. Suportahan ang Mga Magulang na May I/DD Gamit ang Impormasyon Tungkol sa Mga Serbisyo at Suporta. Ang CalHHS at ang mga departamento nito, kabilang ang DDS at ang DSS ay dapat bumuo ng impormasyon sa simpleng wika tungkol sa:

- Mga serbisyo at suporta na makukuha ng mga taong may I/DD na mga magulang mula sa iba't ibang ahensya ng estado at lokal
- Mga proseso ng sistema sa kapakanan ng bata (child welfare system) at proseso ng korte

- Karahasan sa tahanan at pambibiktima at kung paano makakuha ng tulong

Ang impormasyon ay dapat na binuo sa konsultasyon sa mga indibidwal na may I/DD na mga magulang at iba pang stakeholder.

15. **Suportahan ang Mga Magulang na May I/DD para Panatiliing**

Magkasama ang Kanilang mga Pamilya. Ang CalHHS at ang mga departamento nito, kabilang ang DDS at DSS, ay dapat bumuo ng mga epektibong pinakamahusay na kagawian at modelo para sa pagsuporta sa mga magulang na may I/DD. Ang mga kasanayan at modelong ito:

- Ay susuportahan ang prinsipyo na maraming taong may I/DD ang kayang alagaan ang kanilang sariling mga anak
- Ay isasama ang mga estratehiya upang mabawasan ang pag-alis ng mga bata sa tahanan at pangangalaga ng kanilang mga magulang

Makikipagtulungan ang CHHS at ang mga departamento nito sa mga sentrong pangrehiyon at mga ahensya ng kapakanan ng bata ng county upang bumuo ng mga kasunduan tungkol sa kung paano nila ipapatupad ang mga pinakamahuhusay na kagawian na ito. Dapat kasama sa mga kasunduang ito ang:

- Pagkilala sa mga epektibong pinakamahusay na kagawian at modelo para sa pagbibigay ng mga coordinated na serbisyo sa mga taong may I/DD na tumatanggap ng mga serbisyo mula sa mga sentrong pangrehiyon at mga ahensya ng kapakanan ng bata
 - Ang mga kasanayan at modelong ito ay dapat matugunan ang mga pangangailangan ng mga magulang mula sa magkakaibang kapansanan, lahi at kultural na pinagmulan
- Pag-aatas sa mga ahensya ng kapakanan ng bata at mga sentrong pangrehiyon na bumuo ng mga MOU na tumutukoy kung paano nila ipapatupad ang mga natukoy na epektibong pinakamahuhusay na kagawian at modelo para mabawasan ang pag-alis ng mga bata sa tahanan ng magulang

- Pagbuo ng mga module ng pagsasanay tungkol sa mga pangangailangan ng mga magulang na may I/DD at mga diskarte at serbisyo sa pinakamahusay na kasanayan upang matugunan ang mga pangangailangang iyon
 - Dapat tugunan ng pagsasanay ang stigma at diskriminasyon na kinakaharap ng mga magulang na may I/DD tungkol sa kanilang kakayahang matagumpay na maging magulang ng isang anak
 - Dapat tugunan ng pagsasanay ang hindi katimbang na pagtuon sa pag-alis ng bata sa pangangalaga ng magulang
 - Ang pagsasanay ay dapat na magagamit para sa mga kawani ng sentrong pangrehiyon, kawani ng kapakanan ng bata, mga propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan, at mga abogadong kasangkot sa sistema ng kapakanan ng bata

16. Siguraduhing Makakakuha ng Mga Suporta sa Paglipat ang mga

Matatanda. Dapat tiyakin ng DDS at mga sentrong pangrehiyon na makukuha ng mga matatanda ang mga suporta sa paglipat na kailangan at pipiliin nila, kapag kailangan nila ang mga ito. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat na aktibong magbigay ng impormasyon at talakayin ang mga suporta sa paglipat sa mga taong pinaglilingkuran nang hindi lalampas sa edad na 55. Dapat itong mangyari nang mas maaga kung hihilingin o kapag kailangan ng taong pinaglilingkuran. Halimbawa, para sa mga indibidwal na may kapansanan na Down Syndrome na nasa panganib na magkaroon ng dementia. Kasama sa mga suportang ito ang:

- Impormasyon
- Pagpaplanong nakasentro sa tao
 - Dapat itong isama ang ginustong hinaharap ng indibidwal bilang isang mas matandang nasa hustong gulang at anumang karagdagang pangangailangan ng suporta. Dapat din nitong talakayin ang pagpaplano ng katapusan ng buhay kabilang ang mga paunang direksyon (o direktiba) sa pangangalagang pangkalusugan, mga kapangyarihan ng abogado, mga

testamento, mga tagubilin sa paglilibing. Dapat nitong isaalang-alang ang pamilya sa kabuuan, karagdang mga mapagkukunan ng pangangalaga at access sa mga ibinahaging mga pangkalahatang serbisyo.

- Mga suporta sa nabigasyon
 - Ang lahat ng mga navigator ay dapat makatanggap ng pagsasanay at magkaroon ng kaalaman tungkol sa:
 - Ang mga pangangailangan at lakas ng mga matatanda
 - Ang mga pangangailangan ng matatandang magulang o tagapag-alaga kung saan nakatira ang nakatatandang nasa hustong gulang
 - Mga serbisyo, kabilang ang mga makukuha mula sa mga sentrong pangrehiyon, mga serbisyong nakabatay sa komunidad para sa mga matatanda, at iba pang mga programa ng estado (tulad ng Medi-Cal, IHSS, Mga Sentro ng Mapagkukunan ng Pagtanda at Kapansanan (Aging at Disability Resource Centers), at mga lokal na mapagkukunan)
- Access sa mga grupo ng suporta na pinamumunuan ng mga kapantay na may I/DD
- Access sa mga grupo ng suporta para sa mga matatandang tagapag-alaga upang makakonekta sila sa kanilang mga kapantay

17. Pagbutihin ang Mga Suporta para sa Mas Matatanda. Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat bumuo ng mga bago at mas nababagay na paraan upang suportahan ang mga matatanda. Para sa mga taong may I/DD na nakatira kasama ng isang matandang magulang o iba pang may edad nang miyembro ng pamilya, ang suporta ay dapat tumugon sa mga pangangailangan ng unit ng pamilya. Dapat kasama sa mga suportang ito ang:

- Patnubay tungkol sa pagbabayad para sa mga suporta para makadalo sa mga programa ng matatanda sa kanilang komunidad.

- Mga nababagay na paraan para makakuha ng mga serbisyo ang mga matatanda sa araw at kung saan sila nakatira gaya ng kakayahang dumalo sa mga programang naibenta nang part-time. Palawakin ang kahulugan ng mga serbisyo sa pagsuporta sa pamumuhay upang isama ang paninirahan sa kanilang mga tahanan ng pamilya, upang ang mga matatanda ay patuloy na manirahan sa kanilang tumatanda na tagapag-alaga sa tahanan.
- Pagsasanay sa mga module para sa mga direktang suportang propesyonal (DPS), mga tagapag-ugnay ng serbisyo at iba pang mga propesyonal tungkol sa mga pangangailangan ng mga matatandang may I/DD at kanilang mga tumatanda na tagapag-alaga.
- Isinasaalang-alang kung paano magagamit ang teknolohiya ng matalinong tahanan (smart home technology) upang suportahan ang mga taong may I/DD na nakatira sa kanilang sariling tahanan.
- Ipagpatuloy at palawakin ang programa ng mga Koordinadong Suporta sa Pamilya (Coordinated Family Supports o CFS) upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga matatanda at kanilang matatandang magulang. Halimbawa:
 - Palawakin ang CFS upang matulungan ang mga taong namumuhay nang nakapag-iisa na maaaring mangailangan ng tulong sa pag-aayos ng kanilang mga serbisyo.
 - Alisin ang limitasyon sa mga direktang oras ng serbisyo upang ang mga taong nakatira kasama ang isang matandang tagapag-alaga ay patuloy na manirahan sa kanilang tahanan ng pamilya.
- Pagbuo ng mga bagong paraan upang matulungan ang mga matatandang matanda na mapanatili ang mga benepisyo tulad ng IHSS, Medi-Cal at SSI kapag kailangan nila ng tulong sa pamamahala ng kanilang mga benepisyo.
- Pagbuo ng mga bagong paraan para sa mga kalahok ng SDP na makakuha ng karagdagang tulong upang pamahalaan

ang kanilang Plano sa Paggastos at Mga Badyet upang manatili sila sa SDP.

18. Tumulong na Magplano para sa Kinabukasan para sa Mga Taong May I/DD na Naninirahan Kasama ang Isang Matandang Tagapag-alaga.

Dapat tulungan ng DDS at mga sentrong pangrehiyon ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya na magplano para sa pangmatagalang pangangailangan sa pabahay at pangangalaga sa tirahan. Nangangahulugan ito ng paggawa ng plano kung saan titira ang isang taong may I/DD kapag ang kanilang magulang o ibang tagapag-alaga ng pamilya ay hindi na makakasama at mapangalagaan sila. Ang pagpaplanong ito ay dapat mangyari bago ang mga tumatandang tagapag-alaga ay hindi na makapagbigay ng suporta. Ang plano ay dapat isama sa IPP ng taong may I/DD.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa mga gamit sa pagpaplanong ito ay suportahan ang rekomendasyong ito ay makikita sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

19. Pagbutihin ang mga Paglipat para sa mga Matatanda. Ang CalHHS at ang mga kagawaran nito kabilang ang DDS, at ang Kagawaran ng Pagtanda ay dapat magtulungan upang suportahan ang mga paglipat ng mas matatanda. Dapat silang:

- Bumuo ng payak na impormasyon sa wika tungkol sa mga uri ng mga programang magagamit ng mga matatanda.
 - Dapat kabilang dito ang mga serbisyong makukuha sa pamamagitan ng mga sentrong pangrehiyon at mga opsyon ng lokal na mga serbisyo para sa matatanda sa pamumuhay na nakabatay sa komunidad. Partikular ang mga serbisyo para sa mga indibidwal na maaaring hindi na makakasama ng isang matandang magulang o tagapag-alaga.
 - Ang impormasyon ay dapat na binuo kasama ang magkakaaibang mga stakeholder. Dapat itong isalin sa mga gustong wika ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon.
- Dagdagan ang bilang ng mga Sentro ng Sakit na Alzheimer (Alzheimer's Disease Center). Siguraduhin na ang mga sentrong ito

ay may kaalaman sa I/DD at sapat na pondo upang makapagbigay ng mga pagtatasa. Tukuyin ang mga estratehiya upang sanayin ang mga kawani ng Sentro ng Sakit na Alzheimer (Alzheimer's Disease Center), kawani ng sentrong pangrehiyon, at mga kawani sa mga Sentro ng Mapagkukunan sa Pagtanda at Kapansanan (Aging and Disability Resource Centers) at mga tagapagbibigay ng serbisyong pangkomunidad tungkol sa mga pangangailangan ng mga taong may I/DD at dementia.

20. Tiyaking Available ang Pagpapalano ng Katapusan ng Buhay (End of Life Planning). Ang mga DDS at Regional center ay dapat na aktibong tiyakin na ang pagpapalano ng katapusan ng buhay ay magagamit para sa mga matatanda at indibidwal na may I/DD na may malubhang kondisyon sa kalusugan. Dapat tiyakin ng sentrong pangrehiyon na makukuha nila ang mga suportang kailangan nila at pipiliin sa katapusan ng kanilang buhay. Kabilang dito ang:

- Pagbuo ng unipormeng payak na wika ng impormasyon sa katapusan ng buhay na aktibong ibinabahagi ng mga sentrong pangrehiyon sa lahat ng nasa hustong gulang.
- Pagbuo ng mga mapagkukunan ng katapusan ng buhay.
 - Dapat itong magsama ng impormasyon at mga form para sa isang Advanced na Direktiba sa Pangangalagang Pangkalusugan kabilang ang pagkakakilanlan ng isang kapalit na gumagawa ng desisyon na makakatulong sa paggawa ng mga desisyon kapag hindi ito magagawa ng tao at mga Kapangyarihan ng Abogado (Powers of Attorney).
 - Dapat din itong isama ang impormasyon sa pagpapalano ng ari-arian tulad ng isang simpleng testamento. Makakatulong ito sa mga indibidwal na gumawa ng sarili nilang mga desisyon tungkol sa kung sino ang makakakuha ng kanilang ari-arian.
- Pagbuo ng mga nababagay na modelo para sa pagtaas ng mga uri/dami ng suporta na matatanggap ng mga tao.
- Pagbuo ng mga modyul ng pagsasanay para sa mga kawani at iba pang mga propesyonal. Dapat kasama sa impormasyong ito ang:

- Isang estratehiya o direksyon (road map) upang matulungan ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya o iba pang tagapag-alaga na maunawaan ang proseso ng pagtatapos ng buhay.
- Impormasyon sa mga available na serbisyo at suporta, kabilang ang hospice, at ang mga desisyon na kailangan nilang gawin kabilang ang mga kagustuhan sa serbisyo sa paglilibing at pang-alaala.
- Pagbuo ng pinakamahuhusay na kagawian para sa pagpapalano ng masinsinang pangangalaga (intensive care), para sa mga taong may malubhang kondisyon sa kalusugan. Maaaring kabilang sa pagpapalano ng intensive care ang hospice at iba pang mga serbisyo. Ang pagpapalano ng intensive care ay dapat na may kasamang grupo ng suporta ng indibidwal. Ang pinakamahuhusay na kagawiang ito ay dapat isaalang-alang sa panahon ng pagbuo ng isang PCP.
- Pagbuo ng mga nababagay na modelo para sa pagtaas ng mga uri at dami ng suporta na matatanggap ng mga tao sa katapusan ng kanilang buhay. Dapat kasama dito ang:
 - Mga karagdagang serbisyo at suporta para sa mga indibidwal na naospital.
 - Suporta para sa pakikipag-ugnayan sa mga tagapagbigay ng pangangalagang pangkalusugan at mga programa ng benepisyo.
 - Pagdaragdag ng suporta upang ang mga indibidwal ay patuloy na manirahan sa kanilang sariling tahanan sa katapusan ng kanilang buhay.
 - Pagpapalawak ng programa ng CFS upang maging available sa mga indibidwal sa katapusan ng kanilang buhay. Dapat itong isama ang pag-aalis ng limitasyon sa mga oras ng mga direktang serbisyo.

Access sa Iba Pang Serbisyo

Ang mga rekomendasyong ito ay tungkol sa mga serbisyong ginagamit ng mga taong may I/DD na hindi partikular sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Ang mga serbisyong ito ay tinatawag na “generic services.” Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagpapadali para sa mga tao na makakuha ng mga pangkalahatang serbisyo na kailangan nila at pumili mula sa iba't ibang sistema ng serbisyo.

1. **Linawin ang Kahulugan ng Mga Pangkalahatang Serbisyo (Generic Services).**

Dapat linawin ng DDS ang kahulugan ng mga pangkalahatang serbisyo. Titiyakin nito na ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay nauunawaan kung anong mga serbisyo ang magagamit sa kanila.

Makakatulong ito sa kanila na ma-access ang mga serbisyo at suporta na kailangan at pipiliin nila.

Ang kahulugan ay dapat:

- Maging madaling maunawaan ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya.
- Magagamit ng lahat ng mga sentrong pangrehiyon.
- Igalang ang pagpili ng indibidwal tungkol sa kung paano nila ginagamit ang mga pangkalahatang serbisyo.
- Sabihin kung ano ang generic na serbisyo at kung kailan available ang serbisyo.
- Sabihin kung ano ang at hindi isang generic na serbisyo.
 - Halimbawa, ang mga benepisyo sa pera gaya ng mga benepisyo ng Social Security, SSI, at Cal Fresh ay hindi mga pangkalahatang serbisyo.

- Sabihin kung kailan available ang mga pangkalahatang serbisyo. Sisiguraduhin nito na ang mga serbisyo ay ibinibigay sa oras.
 - Dapat matanggap ng mga indibidwal ang serbisyo sa loob ng 30 araw o mas maaga kung ito ay isang emergency o agarang pangangailangan na naglalagay sa panganib sa kalusugan at kaligtasan ng indibidwal.
 - Dapat linawin ng kahulugan na kung ang isang tao ay nasa listahan ng naghihintay, ang serbisyo ay hindi magagamit sa kanila.
- Ipaliwanag na ang mga ahensya ng pangkalahatang serbisyo ay dapat gumamit ng kanilang sariling pagiging kwalipikado, pagtatasa, o mga proseso sa pagpapalano kapag gumagawa ng mga desisyon tungkol sa mga serbisyo.
- Ipaliwanag na ang mga sentrong pangrehiyon ay maaaring magkaloob ng mga serbisyong iba sa mga pangkalahatang serbisyo na ibinibigay.
 - Nangangahulugan ito na maaaring magpasya ang mga IPP team na kailangan pa rin ang ibang mga serbisyo, bilang karagdagan sa mga pangkalahatang serbisyo.
 - Halimbawa, ang isang pangkat ng IEP ng paaralan ay maaaring magpasya na magbigay ng isang aparatong pangkomunikasyon para magamit ng isang taong may I/DD sa paaralan. Ang sentrong pangrehiyon ay maaaring magpasya na magkaloob ng kagamitang pangkomunikasyon sa bahay upang matugunan ang mga pangangailangan ng komunikasyon sa bahay ng tao.
- Ipaliwanag na dapat kasama sa IPP ang:
 - Ang mga pangkalahatang serbisyo na tinutukoy ng isang tao.
 - Ang paraan na susuportahan ng sentrong pangrehiyon ang tao sa pag-access sa mga serbisyong ito.
 - Ang mga hakbang na gagawin ng sentrong pangrehiyon upang matiyak na makukuha ng tao ang serbisyong kailangan nila at pipiliin, kung hindi available ang generic na serbisyo.

2. Tiyaking Makakapagbigay ang Mga Sentrong Pangrehiyon ng Mga Pangkalahatang Serbisyo na May Mga Listahan ng Naghihintay (Waitlists).

Ang CalHHS at DDS ay dapat magmungkahi ng mga pagbabago sa Lanterman Act. Ang mga pagbabagong ito ay magpapahintulot sa mga sentrong pangrehiyon na magbayad para sa isang pangkalahatang serbisyo kapag ang serbisyo ay hindi maibigay ng isang ahensya ng pangkalahatang serbisyo sa loob ng 30 na araw (o mas maaga sa isang emergency o iba pang agarang pangangailangan na naglalagay sa kalusugan at kaligtasan ng indibidwal sa panganib). Ito ay tinatawag minsan na pagpopondo ng puwang ("gap" funding). Kung ang tao ay nasa listahan ng naghihintay, ang serbisyo ay hindi magagamit sa kanila. Dapat ding bumuo ang CalHHS at DDS ng mga paraan para mabayaran ang mga sentrong pangrehiyon para sa halaga ng mga pangkalahatang serbisyong binabayaran nila.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

3. Gawing Mas Madali para sa Mga Tao na Makakuha ng Mga

Pangkalahatang Serbisyo. Dapat baguhin ng CalHHS at DDS ang Lanterman Act para alisin ang pangangailangan na ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya ay dapat mag-apela ng isang pagtangga ng mga pangkalahatang serbisyo. Dapat din silang gumawa ng paraan upang malutas ang mga hindi pagkakasundo sa pagitan ng mga sistema tungkol sa kung aling sistema ang dapat magbayad para sa isang generic na serbisyo. Gagawin nitong mas madali para sa mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya na makuha ang mga generic na serbisyo na kailangan nila.

- Dapat ding tiyakin ng DDS na:
 - Kung nais ng isang taong pinagsilbihan na mag-apela ng pagtangga, dapat silang tulungan ng sentrong pangrehiyon na kumuha ng abogado o ahensyang tutulong.
 - Kung ang abogado ay hindi gumana para sa isang programang legal na tulong at nangangailangan ng pagbabayad, ang sentrong pangrehiyon ay dapat magbayad para sa abogado.

- Hindi magagamit ng sentrong pangrehiyon ang impormasyong natutunan nito kapag tinutulungan ang isang tao na ma-access ang isang serbisyo o benepisyo laban sa tao.
 - Halimbawa, kung tinutulungan ng sentrong pangrehiyon ang isang taong pinaglilingkuran na magsulat ng isang liham upang suportahan ang isang apela sa SSI at may natutunan sila tungkol sa kapansanan ng tao, hindi nila magagamit ang impormasyong iyon upang baguhin ang pagiging karapat-dapat ng sentrong pangrehiyon ng tao.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

Tulong sa Pagkuha ng Mga Serbisyo

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa mga paraan kung saan maaaring makakuha ng tulong ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya sa pagkuha ng mga serbisyo.

1. **Palakasin ang mga Network ng Komunidad.** Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat na magtrabaho upang palakasin ang mga network ng komunidad na nagko-konekta ng mga taong may I/DD sa mga serbisyo. Dapat matuto ang DDS mula sa isang matagumpay na diskarte sa outreach na kasalukuyang ginagamit ng DHCS para ikonekta ang mga tao sa mga serbisyo.
 - Gumagamit ang DHCS ng mga manggagawang pangkalusugan ng komunidad—na tinatawag ding Promotor sa mga komunidad ng Latino—upang turuan at i-refer ang mga tao sa mga serbisyo sa mga komunidad na dati nang nasa laylayan (marginalized) at nahiwalay sa sistema ng kalusugan
 - Ang mga indibidwal na ito ay nagsasalita ng iba't ibang wika at naglilingkod sa iba't ibang komunidad na may magkakaibang mga pangangailangan sa buong Estado

Dapat gamitin ng DDS ang diskarteng ito upang ikonekta ang mga taong may I/DD at mga pamilya sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Mahalagang makipagsosyo sa mga organisasyong pinagkakatiwalaan at

mapagkakatiwalaan upang ikonekta ang mga indibidwal at pamilya sa kinakailangang suporta. Ito ay totoo lalo na para sa mga komunidad ng imigrante na nahaharap sa mga tunay at pinaghihinalaang mga panganib ng pakikipag-ugnayan sa mga serbisyong nauugnay sa pamahalaan, ang mga pinagkakatiwalaang organisasyon ng komunidad at mga indibidwal ay maaaring kabilang ang:

- Mga organisasyong nakabatay sa pananampalataya, tulad ng mga pinuno ng relihiyon sa mga simbahan, templo, o mosque
- Mga tagapagbigay ng medikal, tulad ng mga pediatrician
- Mga kawani ng paaralan, tulad ng mga administrador at guro ng paaralan
- Mga manggagawang panlipunan
- Mga kawani sa mga sentro ng matatanda

Kapag naiintindihan ng mga komunidad na ito ang mga kapansanan at ang mga serbisyong magagamit, maaari silang magsilbi bilang mahahalagang referral na network upang ikonekta ang mga taong may I/DD sa mga serbisyo. Dapat pondohan at panagutin ng DDS ang mga sentrong pangrehiyon para sa pag-abot sa mga pinagkakatiwalaang komunidad at pinuno. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat:

- Turuan ang mga pinuno at organisasyong ito. Ang edukasyong ito ay makakatulong sa kanila na maging modelo ng pagtanggap, paggalang, at pagdiriwang ng pagkakaiba-iba ng utak (neurodiversity). Dapat kabilang dito ang pagbibigay ng edukasyon tungkol sa:
 - Pagkakaiba-iba ng utak (Neurodiversity)
 - Pag-aapi sa mga may kapansanan (Ableism)
 - Mga isyu at serbisyo ng I/DD
- Magbahagi ng tumpak at pare-parehong impormasyon at materyales, sa maraming wika, sa mga pinagkakatiwalaang miyembro at organisasyon ng komunidad na ito tungkol sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon, upang matutunan nila ang

tungkol sa at maiugnay ang mga pamilya at indibidwal sa mga serbisyo, nang maaga hangga't maaari.

2. **Tiyaking Nag-aalok ang mga Sentrong Pangrehiyon ng Pagtuturo ng Magkakasing-gulang (Peer Mentoring).** Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon upang matiyak na ang bawat sentrong pangrehiyon ay nagbibigay ng epektibong mga pagkakataon ng peer mentoring. Ang peer mentoring ay isang proseso kung saan ang dalawang tao na may magkatulad na karanasan ay nagtutulungan upang tulungan ang isa't isa. Nag-aalok ang peer mentoring ng antas ng pagtanggap, pag-unawa, at pagpapatunay na hindi makikita sa maraming iba pang relasyon. Ang paglapit sa mga kapantay para sa payo at suporta ay isang mahalagang paraan para sa mga taong pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon upang:

- Unawain ang sistema ng serbisyo
- Matutong magtaguyod para sa kanilang sarili
- Magkaroon ng pamumuno, panlipunan, at iba pang mga kasanayan
- Tumuklas ng mga pagkakataon at network sa mas malawak na komunidad
- Kumonekta sa iba na "nakakakuha" at maaaring nauugnay sa kanilang mga partikular na hamon

Mayroong malawak na pagkakaiba-iba sa mga sentrong pangrehiyon sa pagkakaroon ng at suporta para sa peer mentoring. Ang lahat ng mga sentrong pangrehiyon ay dapat magkaroon ng umuunlad na mga pamayanan na nagtuturo ng mga kasamahan kung saan ang mga taong pinaglilingkuran ay nakadarama ng pakiramdam ng pag-aari at koneksyon, gaano man kakumplikado ang kanilang mga pangangailangan. Dapat gumana ang DDS na:

- Bumuo ng isang pag-unawa sa kung ano ang hitsura ng "peer mentoring" sa bawat sentrong pangrehiyon ngayon
 - Hayaang magsumite ang mga sentrong pangrehiyon ng mga paglalarawan at magbahagi ng imbentaryo sa buong estado ng 21 na mga programa o pagkakataon sa website ng DDS

- Tukuyin ang mga sentrong pangrehiyon na may malakas na mga programa o pagkakataon sa paggabay sa mga kasamahan at ibinabahagi ang mga pinakamahuhusay na kagawian na ito sa mga sentrong pangrehiyon
- Bumuo ng isang karaniwang balangkas upang gabayan ang mga sentrong pangrehiyon sa mga elemento ng epektibong peer mentoring na isasama sa pagbuo ng programa
- Hayaang makipagtulungan ang mga sentrong pangrehiyon sa mga taong pinaglilingkuran upang magdisenyo ng isang plano sa pagme-mentor ng mga kasamahan na kinabibilangan ng mga elemento mula sa balangkas at tumutugon sa mga pangangailangan ng mga taong pinaglilingkuran ng komunidad
 - Halimbawa, maaaring gusto ng mga taong pinaglilingkuran na pumili mula sa grupo at isa-sa-isang mga pagkakataon sa pagme-mentor. Maaaring gusto nilang pumili mula sa iba't ibang platform para sa pakikipag-ugnayan sa kanilang peer mentor: online, personal, o sa pamamagitan ng isang app.
- Bumuo at magpatupad ng pagsasanay para sa mga indibidwal na magsisilbing peer mentor
- Magpatupad ng mga programa ng peer mentoring sa mga sentrong pangrehiyon na may patuloy na feedback mula sa mga taong pinaglilingkuran at pakikipagtulungan upang mapabuti ang mga programa ng peer mentoring
- Mag-post ng impormasyon at mapagkukunan ng peer mentoring sa bawat website ng sentrong pangrehiyon kung saan madaling mahanap at maunawaan; at ang website ng DDS ay magsilbi bilang isang sentral na mapagkukunan ng impormasyong ito.

3. **Tiyaking Naa-access ang Impormasyon Tungkol sa Mga Pangkalahatang Serbisyo.** Dapat makipagtulungan ang CalHHS sa mga departamento at stakeholder nito upang palawakin o lumikha ng naa-access, madaling gamitin na impormasyon sa simpleng wika, at mga tool tungkol sa mga pangkalahatang serbisyo. Kabilang dito ang kung paano i-access ang mga serbisyong ito at kung paano makakuha ng tulong. Ang mga tool ay

dapat makatulong sa mga tao na makalap ng impormasyong kailangan nila. Ang mga materyales ay dapat nasa mga wikang sinasalita ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon. Ang impormasyon, mga kasangkapan at anumang mga form ay dapat maikli. Maa-access ang mga ito sa mga mobile na device. Ang mga ito ay nasa mga format na ginagamit ng mga taong may mga kapansanan, kabilang ang mga video. Ang madaling gamitin na simpleng impormasyon ay dapat na:

- Idisenyo na nasa isip ang mismong gagamit (end user). Ang mga gagamit ay mga indibidwal at kanilang mga pamilya.
 - Dapat isaalang-alang ng disenyo ang mga karanasan ng mga tao sa pag-access ng mga generic na serbisyo at data tungkol sa pantay na paggamit ng mga pangkalahatang serbisyo
 - Dapat tugunan ng impormasyon ang mga karaniwang hadlang sa pag-access sa mga serbisyo, halimbawa, pamantayan sa pagiging karapat-dapat
 - Ang mga materyales ay dapat na binuo kasama ang Tanggapan ng Datos at Pagbabago ng California (California Office of Data and Innovation)
- Dapat maging madaling ma-access sa pamamagitan ng estado at lokal na ahensya, mga sentrong pangrehiyon, at mga organisasyong nakabatay sa komunidad.
 - Ang impormasyon ay dapat na matatagpuan sa website ng DDS at naa-update kung kinakailangan upang matiyak na ito ay tumpak
 - Ang mga sentrong pangrehiyon, mga ahensyang pangkaraniwang serbisyo, at mga website ng mga organisasyong nakabatay sa komunidad ay dapat magbigay ng mga link sa impormasyong ito
- Isama ang mga link sa iba pang madaling gamitin na impormasyon tulad ng BenefitsCal.com na tumutulong sa mga tao na mag-aplay para sa mga benepisyong pera gaya ng CalFresh, tulong na pera gaya ng CalWORKs at Medi-Cal. Nagbibigay din ito ng impormasyon tungkol sa pag-access sa mga serbisyo sa kalusugan ng isip.

- Dapat suportahan ng mga diskarte sa sentrong pangrehiyon upang aktibong makipag-ugnayan sa mga komunidad na hindi gaanong gumagamit ng mga pangkalahatang serbisyo.
 - Ang data tungkol sa kung sino ang gumagamit ng mga generic na serbisyo ay dapat gamitin upang ituon ang outreach sa mga pangkat na hindi gaanong gumagamit ng mga pangkalahatang serbisyo
 - Dapat kasama sa outreach ang iba pang hindi tradisyonal na paraan, tulad ng pagbibigay ng impormasyon sa mga serbisyong pag-uugnay sa pamamagitan ng video (video relay)

4. **Bigyan ang Mga Tao na May I/DD at Kanilang Mga Pamilya ng Mga Kagamitan Para Sumangguni Sila sa Mga Tamang Pangkalahatang Serbisyo at Mapanatili ang mga Benepisyo na Nasa Kanila.** Dapat makipagtulungan ang CalHHS sa mga departamento at stakeholder nito upang bumuo ng mga kagamitan upang matulungan ang mga tao na makuha ang mga pangkalahatang serbisyo na kailangan nila. Dapat kabilang dito ang mga serbisyong available sa lahat ng ahensya, departamento, at system. Ang unang priyoridad ay dapat ang pagbuo ng mga kagamitan (tool) para sa pinakamadalas na ginagamit na mga pangkalahatang serbisyo.

Ang mga kagamitan (tool) ay dapat:

- Isama ang mga kagamitan sa pagsusuri ng pagiging karapat-dapat para sa mga pangkalahatang serbisyo na gagamitin bago gumawa ng referral
- Maging batay sa mga panuntunan para sa mga pangkalahatang serbisyo na binuo ng DDS at iba pang mga departamentong nagbibigay ng mga generic na serbisyo
 - Nangangahulugan ito na ang mga kagamitan ay dapat magsama ng mga kinakailangan sa pagiging karapat-dapat at mga hakbang na gagawin bago makapagpasya ang pagiging karapat-dapat.
 - Halimbawa, upang makatanggap ng ilang mga generic na serbisyo, ang isang tao ay kailangang maging karapat-dapat sa Medi-Cal. Kung hindi sila karapat-dapat sa Medi-Cal, hindi sila

dapat i-refer sa generic na ahensya maliban kung sila ay maging karapat-dapat sa Medi-Cal.

- Maging available sa lahat ng mga ahensya ng pangkalahatang serbisyo, navigator, at mga organisasyong nakabatay sa komunidad
- Gamitin ng lahat ng mga sentrong pangrehiyon bawat taon upang tulungan ang mga taong nagtatrabaho na panatilihin ang kanilang mga benepisyo
- Isama ang mga kagamitan upang matulungan ang mga tao na panatilihin ang kanilang mga benepisyo sa SSI at SSDI
 - Halimbawa, ang mga kagamitan ay dapat magsama ng magkakatulad na proseso upang mag-ulat ng kita na may kaugnayan sa trabaho at mga subsidyo ng employer at mga espesyal na kundisyon na nagpapababa ng mabibilang na kita. Makakatulong ito na matiyak na maiiwasan ng mga taong nagtatrabaho ang malalaking benepisyo ng Social Security sa mga pagwawakas at sobrang bayad.

5. **Gumawa ng Isang On-Line na Aplikasyon para sa Mga Serbisyo.** Dapat makipagtulungan ang CalHHS sa mga departamento nito at magkakaibang stakeholder upang bumuo ng isang on-line na aplikasyon para sa mga serbisyong pangkalusugan at pantao na kailangan at pinipili ng indibidwal. Kapag binubuo ang sistema na ito, dapat isaalang-alang ng CalHHS ang mga kasalukuyang sistema na nagbibigay ng ilan sa inaasahang pagpapagana at tasahin kung ang practicalidad ng mga sistema na iyon ay maaaring palawakin. Ang mga halimbawa ng mga umiiral na sistema ay kinabibilangan ng:

- BenefitsCal
- Ang Pagpapalitan ng Pagsasama-sama ng Komunidad ng San Diego (San Diego Community Integration Exchange), na bahagi ng 211 na sistema nito

Ang layunin ng nag-iisang on-line na aplikasyon ay ang lumikha ng isang pinag-isang, naa-access na platform na nagpapahintulot sa mga taong may I/DD, mga pamilya, o mga tagapag-alaga na ma-access ang lahat

ng mga karapat-dapat na serbisyo mula sa alinmang departamento ng CalHHS anuman ang departamento na una nilang nakontak. Ang sistema ay dapat:

- Magbigay ng tuluy-tuloy na karanasan.
- Magbigay ng mga personalized na rekomendasyon sa serbisyo.
- Magbigay ng mga awtomatikong pagpapatala.
- Payagan ang 24/7 na access para sa mga tao na ma-access ang kanilang impormasyon.
- Magbigay ng mga abiso tungkol sa katayuan ng aplikasyon.
- Magbigay ng mga koneksyon sa mga paraan upang makakuha ng tulong.
- Suportahan ang pagpapatala sa pamamagitan ng paggamit ng network ng mga kasosyong nakabatay sa komunidad at mga sentro ng serbisyo upang magbigay ng tulong nang personal o batay sa telepono para sa mga indibidwal na nangangailangan ng tulong sa pag-navigate sa system.
- Unahin ang mga gumagamit na may agarang krisis. Kabilang dito ang kawalan ng tirahan, karahasan sa tahanan, kawalan ng seguridad sa pagkain, o emerhensiyang medikal.
- Protektahan ang kapribaduhan (privacy) at pagiging kumpidensyal.
- Nangangailangan ng pagbabahagi ng data sa iba't ibang sistema.
- Magbigay ng pagsasanay para sa mga gumagamit.
- Hilingin sa mga gumagamit na magbigay ng katugunan.
 - Gagamitin ang katugunan upang suriin ang mga pagpapabuti ng sistema at para sa pagpapalano sa hinaharap. Makakatulong ito na matiyak na sinasamantala ng sistema ang mga bagong teknolohiya na magpapahusay dito.

Ang higit pang mga detalye tungkol sa rekomendasyong ito ay matatagpuan sa Background ng Rekomendasyon at Addendum ng Teknikal na Impormasyon sa website ng CalHHS MPDS.

6. **Tiyaking Magagamit ang mga Nabigador.** Dapat dagdagan ng DDS ang bilang ng mga nabigador na magagamit upang tulungan ang mga taong may I/DD na ma-access ang mga pangkalahatang serbisyo na kailangan at piliin nila. Ang mga taong pinaglilingkuran ay dapat magkaroon ng mga pagpipilian tungkol sa kung sino ang magbibigay ng mga suporta ng nabigasyon. Kasama dapat sa mga serbisyo ng nabigasyon ang mga serbisyong ibinibigay ng mga taong may I/DD. Ang mga nabigador ay dapat na magkakaibang kultura at may kababaang-loob sa kultura. Kapag pinalawak ang programa ng nabigasyon nito, dapat makipagtulungan ang DDS sa iba't ibang stakeholder, kabilang ang mga tagapagtaguyod ng sarili, upang bumuo ng:
 - Mga karaniwang serbisyo na ibinibigay ng mga nabigador. Halimbawa:
 - Impormasyon at pagsasanay tungkol sa mga pangkalahatang serbisyo. Kabilang dito ang mga kinakailangan sa pagiging kwalipikado, kung paano i-access ang mga serbisyo, kung paano makakuha ng tulong.
 - Tulong sa mga aplikasyon ng pangkalahatang serbisyo at taunang mga form ng pagsusuri.
 - Tumulong sa pakikipag-usap sa mga ahensya ng pangkalahatang serbisyo. Ito ay maaaring tungkol sa isang aplikasyon, pagtatasa, mga abiso mula sa ahensya, o upang ayusin ang isang problema.
 - Pakikipagtulungan sa iba pang mga nabigador at ahensya upang matiyak na ang tao ay makakakuha ng tamang tulong sa tamang oras.
 - Mga karaniwang kasanayan at kaalaman para sa mga nabigador. Halimbawa:
 - Mga kasanayan sa komunikasyon.
 - Mga kasanayan sa pang-ugnayan at pagbuo ng relasyon.

- Mga kasanayan sa pag-navigate at adbokasiya.
- Mga kasanayan sa edukasyon at pagsasanay sa komunidad.
- Mga kasanayan sa pag-abot (outreach).
- Kaalaman sa sistema ng sentrong pangrehiyon. Kaalaman sa (mga) sistema ng pangkalahatang serbisyo.
- Ang mga pangangailangan ng komunidad na kanilang paglilingkuran.
- Karaniwang pag-uulat na ginagamit ng lahat ng mga nabigador na iniuulat sa DDS kahit isang beses sa isang taon. Halimbawa:
 - Demograpikong data tungkol sa bawat taong natulungan.
 - Ang uri ng (mga) serbisyong ibinibigay sa bawat tao.
 - Ang mga kinalabasan. Halimbawa, ang mga pangkalahatang serbisyo na natanggap ng tao. O ang mga kasanayang natutunan ng tao.

7. **Dagdagan ang Pagpopondo para sa Mga Nabigador.** Ang CalHHS at DDS ay dapat magtrabaho upang madagdagan ang pederal na pagpopondo para sa mga serbisyo ng nabigasyon. Dapat gamitin ang mga pederal na pondo upang madagdagan ang bilang ng mga nabigador.

- Dapat matuto ang CalHHS mula sa gawaing ginawa ng mga departamento upang bumuo ng mga programa tulad ng Manggagawang Pangkalusugan at mga Promotor ng Komunidad. Ito ang iba pang mga programa na tumutulong sa mga tao na makuha ang mga serbisyong kailangan nila sa ibang mga sistema ng serbisyo. Ang mga natutunan mula sa pagbuo ng mga programang ito ay dapat na ipaalam sa mga serbisyo ng nabigador na karapat-dapat para sa mga pederal na pondo.
- Ang modelo ng nabigasyon na iminungkahi para sa pederal na pagpopondo ay dapat na binuo sa konsultasyon sa mga stakeholder.

8. **Bumuo ng Mga Lokal na Gabay na Mapagkukunan (Local Resource Guide).** Ang mga sentrong pangrehiyon at DDS ay dapat makipagtulungan sa mga lokal na kasosyo upang bumuo at palawakin ang mga gabay sa lokal na mapagkukunan. Ang mga gabay ay dapat magbigay ng impormasyon tungkol sa mga mapagkukunan na magagamit ng mga taong may I/DD.

- Ang mga gabay ay dapat magsama ng impormasyon tungkol sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Ang impormasyong ito ay dapat magsama ng pare-parehong impormasyon sa kung sino ang karapat-dapat para sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon at ang mga serbisyong magagamit.
- Ang mga gabay ay dapat na magagamit online. Dapat din silang naa-access ng mga taong walang madaling access sa internet. Mahalagang panatilihin ang mga mapagkukunang materyales.
- Maaaring gamitin ang AI upang panatilihin ang mga materyales. Maaaring gumamit ang AI ng magagamit na impormasyon sa mga website at iba pang mapagkukunan upang i-update ang impormasyon sa pakikipag-ugnayan at ang mga serbisyong ibinigay ng mga nakalistang ahensya.

Ang mga sentrong pangrehiyon at DDS ay dapat ding:

- Magtrabaho upang mapabuti ang kalidad ng impormasyong ibinigay ng 211
- Magbigay ng pagsasanay sa nangungunang mga kawani na gumamit ng mga sistema tulad ng 211

9. **Magbigay ng Pagpopondo para sa Mga Sentro ng Mapagkukunan (Resource Centers).** Ang DDS ay dapat magbigay ng pang-estadong pagpopondo para sa Mga Sentro ng Mapagkukunan upang matulungan ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya o iba pang mga tagapag-alaga na ma-access ang mga mapagkukunan at serbisyo ng estado at lokal na komunidad.

- Ang layunin ay dapat na bumuo ng isang sistema upang mas mahusay na pagsamahin ang mga magagamit na

mapagkukunan, kabilang ang mga mapagkukunan ng suporta ng mga kasamahan.

- Ang mga Sentro ng Mapagkukunan na ito ay maaaring isang pagpapalawak ng mga kasalukuyang modelo tulad ng Mga Sentro ng Mapagkukunan ng Pamilya (Family Resource Centers), Mga Sentro ng Mapagkukunan sa Pagtanda at Kapansanan (Aging and Disability Resource Centers) o Mga Sentro ng Malayang Pamumuhay (Independent Living Centers).
- Ang isa pang modelo ay ang pagbibigay ng pondo sa ibang mga organisasyong nakabatay sa komunidad upang magtatag ng mga Sentrong Mapagkukunan. Dapat isama ng kawani ng Sentrong Mapagkukunan ang mga indibidwal na may I/DD.
- Ang mga serbisyo ay dapat ibigay sa mga wikang sinasalita ng mga tao at pamilya na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon.

10. Bumuo ng Mga Modelo ng Nakabahaging Serbisyo. Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga taong may I/DD, mga pamilya, at iba pang mga kasosyo sa komunidad upang bumuo ng mga makabagong modelo ng serbisyo kung saan ang mga tao ay maaaring magbahagi ng mga mapagkukunan at serbisyo sa iba. Ang mga modelong ito:

- Ay maaaring tawaging "mga modelo ng co-op"
- Maaaring maging mas epektibong mapagkukunan
- Maaaring kasama ang pagbabahagi ng mga tauhan o oras ng suporta
- Maaaring gawing mas madali para sa mga tao na makakuha ng tulong mula sa mga provider na hindi nila mga magulang o kamag-anak
- Maaaring galugarin upang bumuo ng mga suporta para sa mga taong may I/DD na nakatira kasama ng kanilang tumatanda nang magulang o tagapag-alaga na nangangailangan din ng mga serbisyo at mga suporta
- Dapat sumasalamin sa mga kinakailangan sa kabayaran sa overtime ng Departamento ng Paggawa ng Estados Unidos

Ang DDS at Mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat bumuo ng mga patakaran at pangangasiwa upang maiwasan ang modelong ito na magamit upang bumuo ng mga hindi lisensyadong grupong tahanan o katulad na mga modelo na hindi batay sa pagpili ng tao. Ang DDS at Mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat ding bumuo ng mga paraan upang sukatin ang kalidad at mga resulta ng serbisyong ito.

11. Sistemang Tagasubaybay ng Buhay (Life Tracker System). Ang Estado ay dapat bumuo ng isang Sistemang Tagasubaybay ng Buhay ("Life Tracker System") na sumusuporta sa mga indibidwal mula sa kapanganakan hanggang sa katapusan ng buhay. Ang sistemang ito ay dapat magbigay sa mga taong pinaglilingkuran ng access sa impormasyon tungkol sa kanilang mga serbisyo sa lahat ng mga sistema ng suporta. Kabilang dito ang:

- Mga sentrong pangrehiyon
- Pangangalaga sa kalusugan, kabilang ang kalusugan ng pag-uugali
- Mga paaralan
- DOR
- Iba pang mga sistema ng serbisyo

Sa pagbuo ng sistemang Life Tracker, dapat isaisip ng Estado:

- Ang mga indibidwal ay dapat magkaroon ng isang pagpipilian upang lumahok sa sistemang Life Tracker o hindi.
- Ang mga indibidwal ay dapat magkaroon ng pagpipilian kung anong impormasyon tungkol sa kanila ang dapat ibahagi sa Life Tracker
- Ang Life Tracker ay dapat magkaroon ng portal upang ang mga taong may I/DD ay makakita ng mahalagang impormasyon nang sarili nila. Ang portal na ito ay maaaring katulad ng "MyChart." Ang "MyChart" ay isang kagamitan ng portal ng isang pasyente sa sistema ng elektronikong talaan ng kalusugan. Sa pag gamit ng portal ang mga taong may I/DD ay dapat na makipag-ugnayan sa kanilang RC at mga provider sa pamamagitan ng pagpapadala ng mga secure na mensahe.

- Ang Life Tracker ay dapat na makapag-alerto sa mga sistema ng suporta upang maiwasan ang mga huli na tugon, pagkaantala sa mga suporta, at alisin ang mga hadlang sa mga serbisyo.
- Ang bawat sistema ng suporta ay dapat magkaroon ng access sa sistemang Life Tracker batay sa kanilang papel sa buhay ng isang tao. Makakatulong ito sa kanila na sundan, ihatid, subaybayan ang mga serbisyo, at makipag-ugnayan sa ibang mga sistema, kung pipiliin iyon ng tao.
- Ang sistemang Life Tracker ay dapat magbigay ng mga mapagkukunan sa mga indibidwal at pamilya at suportahan sila sa pagpapalano at pagdaan sa mga pagbabago sa buhay. Maaaring kabilang dito ang impormasyon tungkol sa mga serbisyo at mapagkukunan, suporta sa mga papeles, at higit pa.

Mga Taong May I/DD na Bahagi at Pinaglilingkuran ng Isang Matibay na Lakas ng Manggagawa

Walang sapat na mga tao ang nagtatrabaho upang magbigay ng mga serbisyo sa mga taong may I/DD. Ang mga ganitong uri ng trabaho ay tinatawag na “larangan ng kapansanan” (“disability field”). Walang sapat na mga tao ang nagtatrabaho sa mga trabahong ito dahil ang larangan ng kapansanan ay madalas na finitingnan bilang isang pansamantalang trabaho na may mababang suweldo at mga sitwasyong mapaghamon na trabaho. Ang mga tao ay hindi sapat na binabayaran at hindi nakakakuha ng sapat na mga benepisyo upang nais na manatili sa larangan. Napipilitan silang maghanap ng ibang trabaho, kahit na ayaw nilang magpalit ng karera. Walang sapat na pagkakataon para sa pagsasanay at promosyon. Ang isa pang dahilan kung bakit walang sapat na mga tao na nagtatrabaho sa larangan ng kapansanan ay dahil maraming tao ang walang alam tungkol sa mga karerang konektado sa kapansanan. Walang sapat na impormasyon para sa kung paano makakuha ng karera sa mga serbisyong kapansanan.

Ang ilang mga trabaho sa larangan ay maaaring ibang-iba depende sa kung saan nagtatrabaho ang isang tao. Halimbawa, ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo sa mga sentrong pangrehiyon. Ang mga tungkulin at dami ng hawak na kaso (caseload) ng tagapag-ugnay ng serbisyo ay ibang-iba sa iba't ibang sentrong pangrehiyon. Ang kanilang mga responsibilidad ay maaaring lumipat at magbago sa paglipas ng panahon. Maaari nitong maging

mahirap para sa mga tagapag-ugnay ng serbisyo na suportahan nang maayos ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya.

Marami rin ang may I/DD na gustong magtrabaho sa larangan ng kapansanan ngunit nahihirapang maghanap ng trabaho. Ang mga taong may I/DD ay hindi hinihikayat at sinusupportahan na maghanap ng mga trabaho sa larangan ng kapansanan.

Ang layunin para sa paksang ito ay ang mga taong gustong magtrabaho para suportahan ang mga taong may I/DD ay mayroon na ng mga kinakailangan nila upang manatili sa kanilang mga trabaho. Kabilang dito ang mga taong may I/DD na gustong magtrabaho sa larangang ito. Kasama sa mga rekomendasyon sa paksang ito ang:

- Mga paraan upang makakuha ng mas maraming tao na magtrabaho sa larangan ng kapansanan
- Mga paraan upang gawing mas madali para sa mga taong nasa larangan ng kapansanan na manatili sa kanilang mga trabaho
- Mga paraan upang gawing mas madali para sa mga tao sa larangan na gawin nang maayos ang kanilang mga trabaho

Mga Tao na Nagbibigay ng Mga Serbisyo sa Mga Taong May I/DD

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD ay maaaring suportahan ng isang malakas na manggagawa. Ang ilan sa mga rekomendasyon ay tungkol sa pagtiyak na ang mga taong nagtatrabaho na sa larangan ay mayroon na ng kinakailangan nila para magawa ng maayos ang kanilang mga trabaho. Nakatuon ang ilan sa mga rekomendasyon sa pagtiyak na ang mga taong nagtatrabaho sa larangan ay mayroon na ng kinakailangan nila upang manatili sa kanilang mga trabaho. Nakatuon ang ilan sa mga rekomendasyon sa pagtiyak na mas maraming tao ang magtatrabaho sa larangan. Makakatulong ito upang matiyak na may sapat na mga taong nagtatrabaho sa larangan upang suportahan ang mga taong may I/DD.

1. **Bumuo ng Tiwala Sa Mga Tagapag-ugnay ng Serbisyo ng Sentrong Pangrehiyon.** Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon upang panagutin ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo sa ilang mga inaasahan tungkol sa kung paano nila ginagawa ang kanilang

mga trabaho. Ang mga inaasahan na ito ay makakatulong sa mga taong pinaglilingkuran na madama na mapagkakatiwalaan nila ang kanilang mga tagapag-ugnay ng serbisyo. Para suportahan ang tiwala, dapat tiyakin ng DDS na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay makakatanggap ng pagsasanay para suportahan ang mga taong may I/DD at mga pamilya:

- Ng may kababaang-loob at kamalayan sa kultura
- Sa paraang may kaalaman sa trauma.
- Gamit ang isang diskarte na inklusibo at nakasentro sa tao.

Ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay dapat ding asahan na:

- Subukang unawain kung ano ang sinasabi ng mga taong pinaglilingkuran tungkol sa kanilang mga pangangailangan at layunin.
 - Kabilang dito ang pagtatanong kapag hindi nila naiintindihan.
- Suportahan ang mga taong pinaglilingkuran kapag nakikipag-usap sila sa mga kawani sa mga sentrong pangrehiyon at mga tagapagbigay ng serbisyo.
 - Ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay hindi dapat gumawa ng mga pagpapalagay tungkol sa kung ano ang nasa "pinakamahusay na interes" ng tao.
- Sabihin sa mga taong pinaglilingkuran ang tungkol sa lahat ng posibleng opsyon at tagapag-ugnay ng serbisyo na nauugnay sa kung ano ang gusto at kailangan nila.
- Isangguni ang mga taong pinaglilingkuran sa mga pagtatasa, kung kinakailangan, sa halip na hatulan ang kanilang mga kakayahan at pangangailangan.
- Suportahan ang mga taong pinaglilingkuran sa pamamagitan ng pagtatanong kung gusto nila ng payo, sa halip na magbigay ng payo sa mga tao na hindi nila hiningi.

- Hayaang magpasya ang mga taong pinaglilingkuran kung aling mga serbisyo ang maaaring mabuting akma. Ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay hindi dapat gumawa ng mga paghatol o panghinaan ng loob kung ano ang gusto ng mga taong pinaglilingkuran.
- Pahalagahan ang mga pananaw ng mga taong pinaglilingkuran kaysa sa mga pagkiling ng iba. Isulong ang pagtataguyod sa sarili ng mga taong pinaglilingkuran sa pag-apruba ng lipunan.
 - Halimbawa, hindi dapat pigilan ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo ang mga taong pinaglilingkuran na ipaalam ang mga bagay na nagdudulot at tunay na layunin, kahit na hinuhusgahan sila ng tagapag-ugnay ng serbisyo na "masyadong negatibo."
- Suportahan ang mga taong pinaglilingkuran na ipahayag ang kanilang mga damdamin. Kabilang dito ang pagpapatunay ng mga paniniwala tungkol sa mga kapintasan sa sistema.
- Ipagpalagay na kapag ang mga taong pinaglilingkuran ay naghahanap ng impormasyon, ang mga ito ay hindi kinakailangang nagpapahiwatig ng isang aksyon na dapat gawin.
 - Nangangahulugan ito na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo ay dapat kumuha ng tahasang pahintulot mula sa isang taong pinaglilingkuran bago sumulong.
- Panatilihin ang isang tala ng lahat ng mga aksyon na ginawa para sa taong pinagsilbihan at ibahagi ito sa kanila.
- Magpakita ng paggalang kapag ang mga taong pinagsilbihan ay nagpasyang magpalit ng tagapag-ugnay para sa anumang kadahilanan. Kabilang dito ang hindi pagpapaubaya sa anumang anyo ng paghihiganti ng sentrong pangrehiyon bilang tugon sa mga ito o sa iba pang mga desisyon.
- Makilahok sa mga panayam upang mapili ng mga taong pinaglilingkuran ang tagapag-ugnay ng serbisyo na tama para sa kanila. Dapat itong mangyari sa labas ng mga pagpupulong ng IPP.

- Ganap na ibunyag nang maaga ang lahat ng mga desisyon na gagawin tungkol sa isang taong pinaglilingkuran nang walang kanilang pahintulot. Dapat itong isama ang mga desisyon na magpigil ng impormasyon upang maiwasan ang pagkabalisa ng isang tao.
- Alamin at igalang kung paano nag-iisip at nakikipag-usap ang mga taong pinaglilingkuran.
- Tulungan at hikayatin ang mga taong pinaglilingkuran sa paggawa ng mga reklamo, kahit na laban sa tagapag-ugnay ng serbisyo mismo.

Ang paghingi ng tulong ay isa sa mga pinaka-maselan na bagay na magagawa ng sinuman. Ang paghingi ng tulong ay kung ano ang ginagawa ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon sa tuwing makikipag-ugnayan sila sa isang tagapag-ugnay ng serbisyo. Kung ang mga taong pinaglilingkuran ay hindi nagtitiwala sa kanilang mga tagapag-ugnay ng serbisyo, maaaring hindi sila ligtas na magbahagi ng impormasyon. Ang pagtitiwala sa relasyon sa pagitan ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo at ng mga taong pinaglilingkuran ay mahalaga para sa mga tagapag-ugnay ng serbisyo na gawin ang kanilang trabaho.

2. **Kawani ng Suporta sa mga Sentrong Pangrehiyon.** Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat lumikha ng posisyon ng kawani ng suporta sa mga sentrong pangrehiyon. Ang kawani na ito ay maaaring italaga upang suportahan ang maramihang mga tagapag-ugnay ng serbisyo sa pagproseso ng mga papeles. Ang mga layunin para sa posisyon na ito ay:

- Pahintulutan ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo na tumuon sa pagbuo ng mga ugnayan sa mga tao at pamilya na kanilang pinaglilingkuran
- Payagan ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo na gumugol ng mas maraming oras sa pagbibigay ng mga serbisyo
- Magbigay ng isa pang pagkakataon para sa mga taong interesado sa mga karerang may kaugnayan sa kapansanan

Ang unang hakbang ay dapat na makakuha ng impormasyon tungkol sa pinakamahuhusay na kagawian na ginagamit ng mga sentrong pangrehiyon na may katulad na mga posisyon ng kawani ng suporta. Maaaring ipakita nito kung ano ang gumagana nang maayos sa mga sentrong pangrehiyon. Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magtulungan upang magpasya kung aling mga gawain ang pananagutan ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo na maaaring mangyari sa iba't ibang, mas mahusay na mga paraan. Halimbawa, sa pamamagitan ng:

- Paggamit ng teknolohiya upang makumpleto ang ilang partikular na gawain sa halip na itatalaga ang mga gawaing iyon sa isang kawani ng sentrong pangrehiyon
- Pag-alis ng mga gawain na hindi naman talaga kailangan
- Pagpapaganda ng daloy ng mga gawain na maaaring gawing mas simple o mas mabilis

Dapat gamitin ang impormasyong ito upang ipaalam ang paglalarawan ng trabaho para sa posisyon ng kawani ng suporta sa sentrong pangrehiyon.

3. **Bigyan ang mga Estudyante ng Impormasyon Tungkol sa Mga Karera ng Serbisyo sa Kapansanan.** Dapat makipagtulungan ang DDS sa CDE upang maglunsad ng kurikulum para sa mga estudyante sa middle at high school, kabilang ang mga estudyanteng may kapansanan. Ang kurikulum na ito ay dapat magturo sa mga mag-aaral tungkol sa:

- Kasaysayan ng kapansanan.
- Ang mga kakayahan at kontribusyon ng mga taong may kapansanan.
- Mga karera sa serbisyo sa kapansanan. Dapat din itong isama ang impormasyon at gabay sa karera para sa mga mag-aaral na interesado sa mga karerang may kaugnayan sa kapansanan.

4. **Ipalaganap ang Kamalayan Tungkol sa Mga Trabahong May Kaugnayan sa Kapansanan.** Ang Estado ay dapat mag-sponsor ng isang kampanya ng kamalayan upang mapataas ang interes sa mga karerang may kaugnayan sa kapansanan. Dapat itong:

- Tampok ang mga pangunahing employer

- I-highlight ang mga taong may I/DD sa matagumpay na mga karera
- Bawasan ang bahid (stigma) tungkol sa kapansanan

Ang kampanyang ito ay dapat umabot sa magkakaibang kultura at mga hindi nabibigyang serbisyo sa mga komunidad at kabataan sa gitna at mataas na paaralan.

5. **Tulungan ang mga Tao na Magsimula ng Mga Karera sa Serbisyo para sa Kapansanan.**

Dapat lumikha ang Estado ng pakikipagtulungan sa mga kolehiyong pangkomunidad, at mga tagapag-employo upang magtatag ng isang bayad na internship na programa. Ang programang ito ay makatutulong sa mga tao na simulan ang kanilang mga karera sa mga serbisyo ng may kapansanan. Ito ay dapat na karagdagan sa Bayad na Internship na Programa (Paid Internship Program), na kilala bilang PIP. Ang bagong internship na programa na ito ay dapat na magagamit ng sinumang interesado sa isang karera sa mga serbisyo sa kapansanan. Ang internship na programa na ito ay maaaring magsimula bilang pangunahing programa sa pamamagitan ng pakikipagtulungan sa isang kolehiyong pangkomunidad at sa kanilang lokal na sentrong pangrehiyon.

6. **Tulungan Ikonekta ang mga Tao sa Mga Trabaho.** Ang DDS at mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat lumikha ng mga pangrehiyong plano para sa paggamit ng mga kasalukuyang kagamitan sa pagtatrabaho. Ang mga kagamitan ay dapat gamitin sa:

- Pag-promote ng mga karera sa mga serbisyo sa kapansanan
- Itugma ang mga taong naghahanap ng mga karera sa serbisyo sa kapansanan sa mga organisasyon at indibidwal na naghahanap ng pag-upa

Dapat kabilang dito ang pagpapalawak at pagpapahusay ng mga online na kagamitan na inisponsor ng estado, tulad ng DSP Collaborative at CalJobs. Dapat din itong magsama ng higit pang pakikipagsosyo sa mga mapagkukunan ng pribadong industriya tulad ng Indeed at LinkedIn.

7. **Tulungan ang mga Tao na Maging Matagumpay Bilang Mga Tagabigay ng Serbisyo sa Kapansanan.** Ang Estado ay dapat makipagtulungan sa

sistema ng kolehiyong pangkomunidad upang magkaloob ng pagsasanay at mga programa sa Karera at Teknikal na Edukasyon (Career and Technical Education o CTE) para sa mga nasa karera sa mga serbisyo sa kapansanan. Ang mga programa ay dapat magsama ng isang pag-aaral sa trabaho (apprenticeship) at edukasyong nakabatay sa kakayahan (competency-based education) upang matiyak na ang mga mag-aaral sa programa ay makakakuha ng mga kasanayang kailangan nila upang maging matagumpay bilang mga tagapagbigay ng serbisyo sa kapansanan. Ang mga programang ito ay magbibigay ng madaling ma-access na mga pagkakataon sa pagsasanay na mura/walang gastos. Maaaring magsimula ang Estado sa pamamagitan ng pagtukoy ng isang nangungunang tao sa DDS upang magtrabaho kasama ang isang kolehiyong pangkomunidad na handang i-sponsor ang pagsisikap na ito o palawakin ang mga umiiral na katulad na programa.

8. **Siguraduhing May Mga Benepisyo ang Mga Taong nasa Karera ng Serbisyo sa Kapansanan.** Ang Estado ay dapat lumikha ng isang direktoryo ng mga programa ng benepisyo na maaaring ma-access ng mga tao sa mga karerang may kaugnayan sa kapansanan kung hindi sila makakatanggap ng mga benepisyo sa pamamagitan ng kanilang tagapag-empleyo. Ito ay partikular na makakatulong para sa mga taong may sariling hanapbuhay o nagtatrabaho sa pamamagitan ng SDP. Maaaring kabilang sa mga benepisyo ang:

- Mga benepisyo sa pangangalagang pangkalusugan
- Mga programa sa pagreretiro
- Iba pang mga programa sa pagtitipid at seguro

Maaari ding tuklasin ng Estado ang paglikha ng mga bagong mga programang benepisyo na itinataguyod ng estado kung saan mayroong anumang mga kakulangan sa benepisyo.

9. **Siguraduhing Kumita ng Sapat ang Mga Taong nasa Karera ng Serbisyo sa Kapansanan.** Dapat i-update ng Estado ang paraan ng pagtukoy nito kung magkano ang babayaran sa mga bendedor at DSP. Ito ay kilala bilang modelong singil ng bendedor. Ang layunin ng isang na-update na modelo ng singil ng bendedor ay magkaroon ng isang singil na nagbibigay-daan sa mapagkumpitensyang pagbabayad para sa mga DSP at sumasakop sa mga gastos sa pangangasiwa ng mga serbisyo.

Dapat ding magsagawa ng pag-aaral ang Estado upang maunawaan ang mga sahod at ang mga kinakailangang kasanayan at kwalipikasyon para sa iba pang mga uri ng trabaho na kung minsan ay inaaplay ng mga DSP. Dapat ding suriin ng pag-aaral na ito ang mga singil na kailangan upang matiyak na mayroong sapat na mga tagapagkaloob sa mga komunidad sa kanayunan, upang sapat na suportahan ang mga serbisyo ng grupo, at para sa paglilingkod sa mga indibidwal na may mataas na suporta na mga pangangailangan.

Dapat isama ng Estado ang isang pagtatasa kung paano ginagamit ng mga bendedor ang pagtaas ng singil, kabilang ang kung gaano karaming pera mula sa tumaas na mga singil ang napupunta sa pagbabayad ng mga DSP.

Dapat gamitin ng DDS ang mga resulta ng mga pag-aaral na ito upang matiyak na ang modelo ng singil ng bendedor ay nagbabayad sa mga DSP ng isang mapagkumpitensyang sahod at magbigay ng mas naaangkop na paraan para sa mga tagapagbigay na makakuha ng mga pagbubukod sa singil kapag kinakailangan. Pagkatapos makumpleto ang update na ito, dapat gumawa ng pangako ang Estado na i-update pana-panahon ang modelo ng singil ng bendedor upang matiyak na patuloy itong nagbabayad ng mapagkumpitensyang sahod sa hinaharap.

Mga Pagkakataon para sa Mga Taong May I/DD

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD na gustong magtrabaho ay may pagkakataong magtrabaho. Nakatuon ang ilan sa mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na makakahanap ng trabaho ang mga taong may I/DD. Nakatuon ang ilan sa mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ang mga taong may I/DD na nagtatrabaho ay may mga suporta na kailangan nila para maging matagumpay.

1. **Siguraduhin na ang mga taong may I/DD ay Makakakuha ng De-kalidad na Serbisyo sa Pagtatrabaho.** Ang DOR at mga sentrong pangrehiyon ay

dapat magtulungan kung paano sila nagbibigay ng mga serbisyo sa pagtatrabaho. Sisiguraduhin nito na ang mga tao ay makakakuha ng mahusay na serbisyo mula sa parehong mga programa. Magagawa nila ito sa pamamagitan ng pagkakaroon ng mga itinalagang tagapag-ugnay ng DOR para sa bawat sentrong pangrehiyon na maaaring makipagtulungan sa tagapag-ugnay ng serbisyo sa pagtulong sa mga tao na makamit ang kanilang mga layunin sa trabaho. Dapat din silang magtulungan upang matulungan ang mga kabataan na nag-aaral pa upang sila ay:

- Makaalam ng tungkol sa mga opsyon sa trabaho
- Magsimula sa pag-iisip tungkol sa kanilang mga layunin sa trabaho sa hinaharap
- Magsama ng mga layunin sa trabaho sa kanilang IEP

Dapat itong isama ang pakikipagtulungan sa mga magulang, guro, at kawani ng espesyal na edukasyon sa pagkakaroon ng mataas na inaasahan at paniniwala sa mga layunin ng mga kabataang may I/DD.

2. Suportahan ang Mga Taong May I/DD sa Mga Posisyon sa Pamumuno.

Dapat magtulungan ang DDS, DOR, at CalHHS upang lumikha ng taunang Akademya ng Pamumuno ng Estado (State Leadership Academy). Susuportahan ng programang ito ang trabaho para sa mga taong may kapansanan sa I/DD sa mga posisyon sa pamumuno na may mahusay na suweldo. Ang mga posisyon na ito ay dapat nasa:

- Mga sentrong pangrehiyon
- Mga kagawaran ng Estado
- Ang Lehislatura ng Estado

Dapat ihanda ng akademya ng pamumuno na ito ang mga kalahok nito kung paano maging mga pinuno sa pampublikong serbisyo. Dapat itong isama ang patuloy na paggabay at isang paglalagay sa internship sa Estado, lehislatura, o isang sentrong pangrehiyon kapag natapos ang programa.

3. Siguraduhing Makakakuha ng Mga Benepisyo ang Mga Taong May I/DD.

Ang Estado ay dapat lumikha ng patnubay para sa mga tagapag-employo kung paano mag-alok ng mga naaangkop na benepisyo para sa

mga empleyadong may I/DD na nakakakuha din ng mga pampublikong benepisyo. Dapat itong ibigay sa mga sentrong pangrehiyon at sa kanilang mga bendedor. Maaaring ipaalam ng DDS, mga eksperto sa pagpapalano ng insentibo sa trabaho, at mga indibidwal na may karanasan sa buhay ang pinakamahuhusay na kagawian na ibabahagi sa mga tagapag-emplo. Ang pinakamahuhusay na kagawian ay dapat gamitin upang mabigyan ang mga tao ng mahusay na mga benepisyo sa kompensasyon nang hindi negatibong nakakaapekto sa kanilang pagiging karapat-dapat para sa iba pang mga pampublikong benepisyo. Ang pinakamahuhusay na kagawian ay dapat kasama ang:

- Pagpapalano ng mga benepisyo
- Pagpapalano sa pananalapi
- Paggamit ng CalABLE at iba pang katulad na mga programa. Halimbawa, pinapayagan ng CalABLE account ang mga taong may I/DD na makatanggap ng pera (tulad ng bayad mula sa kanilang tagapag-emplo) nang hindi binibilang ang perang iyon sa paraang maaaring maging sanhi ng pagbaba ng kanilang mga benepisyo.

4. Suportahan ang Mga Taong May I/DD para Magsimula ng Mga

Negosyo. Ang DOR at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magtulungan upang lumikha ng isang programa na tumutulong sa mga mamimili na matagumpay na magsimula at magpatakbo ng kanilang sariling negosyo. Ang programang ito ay dapat magbigay ng sunud-sunod na pagsasanay sa:

- Mga kinakailangan para makapagsimula ng negosyo
- Pamamahala ng pera
- Paghahanap ng mga customer
- Pag-unawa sa mga batas sa paggawa
- Paggawa ng mahahalagang bagay tulad ng pagbabayad ng buwis at pamamahala ng mga benepisyo

Ang DDS at Mga Sentrong Pangrehiyon ay dapat na kasosyo sa iba pang mga programa na nagbibigay na ng mga serbisyo para sa mga taong

interesadong magsimula ng kanilang sariling negosyo. Halimbawa, Mga Sentro ng Trabaho at mga bendedor ng serbisyo sa trabaho.

Dapat ding isama sa programa ang paghahanap sa mga tao ng isang tagapagturo na may karanasan sa pagpapatakbo ng isang negosyo. Ang tagapagturo ay magbibigay ng madalas na pagkumusta, payo, at tulong upang sagutin ang mga tanong.

Pananagutan at Pagiging Malinaw sa Lahat ng Sistema na Naglilingkod sa mga Tao na May I/DD

Ang impormasyon ay dapat na magagamit upang matulungan ang mga indibidwal na maunawaan kung anong mga serbisyo at suporta ang magagamit at kung ano ang mga patakaran para sa pagkuha ng iba't ibang mga serbisyo at suporta. Ito ay tinatawag na "kalinawan" o "transparency." Ang kalinawan ay nangangahulugan na ang mga tao ay makakakuha ng impormasyon na kailangan nila upang maunawaan kung ano ang nangyayari at kung bakit. Maraming tao na may I/DD ang hindi nakakakuha ng malinaw na impormasyon tungkol sa sistema. Ang mga taong may I/DD ay nangangailangan ng malinaw na impormasyon upang:

- Unawain ang kanilang mga karapatan
- Unawain kung paano makakuha ng tulong na kailangan nila upang manatiling ligtas
- Kunin ang mga serbisyo at suportang pinili nila para mamuno sa buhay na gusto nila

Wala ring sapat na impormasyong magagamit para sa sistema upang masubaybayan kung gaano kahusay ang ginagawa ng mga sentrong pangrehiyon at tagapagbigay ng serbisyo upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga taong pinaglilingkuran. Ito ay dahil ang impormasyong nakolekta ay mas nakatuon sa pagsunod, at hindi sapat sa pagiging nakasentro sa tao o mga resulta. Ito rin ay dahil ang mga sistema ng impormasyon sa teknolohiya (IT) na ginagamit ng mga sentrong pangrehiyon at DDS ay masyadong luma para kolektahin ang lahat ng data na kailangan upang subaybayan at magbayad para sa mabuti, patas na mga resulta. Mahalagang magagamit ang impormasyon tungkol sa kung ano ang nangyayari sa buong sistema at kung gumagana nang maayos ang sistema. Ang pagkakaroon ng ganitong uri ng impormasyon ay makakatulong na matiyak na ang lahat ay may pananagutan sa paggawa ng mga bagay na dapat nilang gawin. Ito ay finatawag na "pananagutan." Ang layunin para sa paksang ito ay ang mga sistema ay magkakaroon ng higit na kalinawan at pananagutan.

"Kailangan mayroong mga kahihinatnan na para sa sentrong pangrehiyon, hindi lamang sa mga kliyente. Maraming kahihinatnan para sa atin, ngunit walang pananagutan para sa kanila. Kailangan mo ng pananagutan, o walang magbabago."

Tina

Kasama sa mga rekomendasyon sa paksang ito ang:

- Mga paraan upang matiyak na ang mga taong may I/DD ay ligtas sa mga sistema na nagsisilbi sa kanila
- Mga paraan upang lumikha ng mga pamantayan sa buong estado na naaangkop din upang matugunan ang indibidwal na mga pangangailangan at kalagayan sa iba't ibang komunidad
- Mga paraan upang gawing mas madaling ma-access, maunawaan at magamit ng mga tao ang impormasyon
- Mga paraan ng paggamit ng impormasyon upang matulungan ang lahat na mag-navigate sa mga sistema habang pinananatiling pribado at ligtas ang impormasyon
- Mga paraan upang matiyak na ang lahat ay mananagot para sa pagkamit ng pantay at nakasentro sa tao na mga resulta

Pagpapanatiling Ligtas ang Mga Tao na May I/DD

Ang mga taong may I/DD ay mas malamang na pinagmamaltrato, inaabuso, o pinababayaan kaysa sa mga taong walang kapansanan. Minsan ang mga taong may I/DD ay nakakaranas ng pagmamaltrato at hindi sigurado kung ano ang gagawin. Ang mga taong may I/DD ay dapat ligtas sa mga sistema na nagsisilbi sa kanila. Kung ang isang taong may I/DD ay pinagmamaltrato, dapat ay mayroon silang paraan upang iulat ang nangyari sa kanila at tiyaking hindi na ito mauulit. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagpapanatiling ligtas ang mga taong may I/DD.

1. **Panatiliing Ligtas ang Mga Taong May I/DD Mula sa Pagmamaltrato, Pang-aabuso, at Pagpapabaya.** Pigilan ang mga hinaharap na pagkakataon ng pagmamaltrato, pang-aabuso, at pagpapabaya. Suportahan ang mga indibidwal at pamilya na nangangailangan ng tulong sa mga kaso ng pagmamaltrato, pang-aabuso, at pagpapabaya.
 - Dapat suriin at pagtibayin ng DDS ang ulat ng Tagasuri ng Estado ng California (California State Auditor) at karamihan sa mga rekomendasyon ng Komisyon sa Proteksyon ng mga Taong may Kapansanan ng Massachusetts (Massachusetts Disabled Persons Protection Commission) upang maiwasan ang pinsala sa mga pinaglilingkuran ng sistema. Nangangahulugan iyon na ang DDS ay dapat:
 - Siguraduhing may pananagutan at mga kahihinatnan na ipinapatupad para sa mga taong umaabuso, nagmamaltrato at nagpapabaya sa mga indibidwal.
 - Lumikha ng hotline sa pag-uulat ng pang-aabuso sa buong estado.
 - Dagdagan ang kalinawan sa pag-uulat ng mga pagsisiyasat, kabilang ang paggawa ng rehistro.
 - Gumawa ng plano na “bago, habang, at pagkatapos” ng pang-aabuso sa panahon ng mga pagpupulong ng IEP at IPP kasama ang mga sistema ng paaralan at iba pang mga kasosyo.
 - Tiyaking mayroong malinaw na proseso, teknolohiya, at sistema para sa pagtukoy, pakikipag-usap, at pag-aalaga sa mga potensyal na panganib nang maaga. Tiyaking

sinusuportahan ng mga prosesong iyon ang pag-uulat, pagsisiyasat, at pagtugon sa mga kaso ng pagmamaltrato, pang-aabuso, at pagpapabaya.

- Siguraduhin na ang mga tao ay may mga opsyon at independiyenteng suporta upang mag-ulat ng mga problema. Tiyaking sila ay may pakiramdam ng ginhawa at kaligtasan kapag nag-uulat sila ng mga problema. Tiyaking sinusuportahan ang mga taong may kumplikadong pangangailangan kabilang ang mga taong gumagamit ng mga alternatibong aparato ng komunikasyon.
- Siguraduhin na ang mga tagapagtaguyod ng sarili na natatalo sa kanilang mga kaso laban sa mga pinaghihinalaang nang-aabuso ay hindi ginagantihan.
- Palakasin ang Tanggapan ng Tanod-bayan ng DDS (DDS Office of the Ombudsperson) para mas mahusay na mahawakan ang mga problema. Lumikha ng isang espesyal na yunit sa tanggapan upang suportahan ang mga reklamo at proseso ng pang-aabuso. Mag-hire ng mga dalubhasang tao upang harapin ang mga kasong ito.
- Mangangailangan ng pagsasanay sa pag-iwas sa pinsala, pangangalaga sa mga taong nakakaranas ng pang-aabuso, at pag-uulat. Isama ang mga taong may kapansanan at iba pang may espesyal na mga kasanayan nitong mga pagsasanay para sa pagharap sa mga kasong ito.
- Tiyaking mayroong pagsasanay at mga mapagkukunan para sa mga indibidwal at pamilya tungkol sa mga halimbawa ng pagmamaltrato, pang-aabuso, at pagpapabaya at kung paano ito iulat.
- Ang mga indibidwal ay dapat na gumamit ng mga camera sa pagbabantay (surveillance cameras) sa kanilang sariling mga tahanan upang ligtas ang pakiramdam nila. Dapat tiyakin ng mga indibidwal na alam ng mga taong papasok sa kanilang mga tahanan na mayroong mga camera na ginagamit. Dapat gumawa ng mga panuntunan na mag-uusap tungkol sa kung paano maaaring gamitin ang mga camera sa

pagbabantay sa ibang mga setting. Dapat pag-usapan ng mga panuntunang iyon kung gaano kahalaga ang pagkapribado, at kung anong mga karapatan ng mga indibidwal tungkol sa paggamit ng mga camera.

- Himukin at turuan ang medikal na komunidad tungkol sa pang-aabuso at kung paano ito maiuulat.
- Lumikha ng mga pakikipagtulungan sa pagitan ng mga sentrong pangrehiyon at mga sentro ng krisis sa panggagahasa at sanayin ang mga taong nagtatrabaho sa mga sentro ng krisis sa panggagahasa tungkol sa mga taong may mga kapansanan at kung paano ang pinakamahusay na mapaglilingkuran sila.

2. **Protektahan ang mga Bata at Kabataan na May I/DD sa Sistema ng Kapakanan ng Bata (Child Welfare System).** Ang DDS at ang DSS ay dapat magtulungan upang bumuo ng magkasanib na balangkas para sa pagpigil at pagtugon sa pang-aabuso sa mga batang may I/DD. Dapat gamitin ng mga sentrong pangrehiyon at mga ahensya ng kapakanan ng bata ng county ang balangkas na ito upang palakasin ang kanilang kakayahang magkatuwang na pagsilbihan ang mga bata na maaaring nakakaranas ng pang-aabuso o pagpapabaya sa alinmang sistema. Ang balangkas na ito ay dapat magsama ng mga estratehiya para sa:

- Mabilis na mga tugon
- Magandang komunikasyon
- Paggamit ng mga solusyon sa teknolohiya
- Isinasaalang-alang ang mga pangangailangang nauugnay sa kapansanan ng bata kapag tinutugunan ang posibleng pang-aabuso at pagpapabaya
- Edukasyon ng sentrong pangrehiyon, kawani ng kapakanan ng bata at mga kasosyo sa lokal na komunidad tulad ng sistema ng edukasyon, sa mga isyung kinakaharap ng mga pamilya sa komunidad ng I/DD
 - Kabilang dito ang pag-unawa na ang kahirapan ay hindi nangangahulugang pagpapabaya

- Kasama rin dito ang pag-unawa sa mga hamon sa pag-uugali na kinakaharap ng ilang mga bata at kabataang may autism at iba pang mga kapansanan at ang pangangailangan para sa mga karagdagang serbisyo at suporta sa tahanan ng pamilya upang matugunan ang mga hamong ito kapag nagpapasya kung may isyu ng pang-aabuso

Panagutin ang mga Sentrong Pangrehiyon

Dapat na may pananagutan ang mga sentrong pangrehiyon para sa mga paraan kung paano nila sinusuportahan ang mga taong may I/DD. Minsan ang mga serbisyo na may parehong pangalan ay maaaring mangahulugan ng iba't ibang bagay sa iba't ibang mga sentrong pangrehiyon. Minsan ang mga patakaran para sa kung anong mga serbisyo at suporta ang makukuha ng mga tao ay hindi pareho sa bawat sentrong pangrehiyon. Ito ay dahil walang pare-parehong mga pamantayan sa buong estado tungkol sa kung anong mga serbisyo ang makukuha ng mga indibidwal at kung paano nila makukuha ang mga ito. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magkaroon ng malinaw na proseso para sa kung ano ang kailangang mangyari upang suportahan ang mga taong pinaglilingkuran. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa pagtiyak na ginagawa ng mga sentrong pangrehiyon ang dapat nilang gawin. Nakatuon din ang mga rekomendasyon sa pagpapabuti kung paano ginagawa ng mga sentrong pangrehiyon ang mga bagay na dapat nilang gawin.

1. Tiyaking Malinaw at Pantay ang Mga Proseso ng Pagtanggap at

Pagtatasa. Dapat gumawa ang DDS ng proseso ng pagtanggap at pagtatasa na batay sa mga kinakailangan ng SB-138 at nakasentro sa pamilya, sumusuporta, naa-access, at pantay. Dapat makipagtulungan ang DDS sa magkakaibang hanay ng mga stakeholder upang:

- Pagbutihin ang kalinawan (transparency), katarungan (equity) at pananagutan (accountability) sa buong proseso ng pagtanggap at pagtatasa.
- Atasan ang mga sentrong pangrehiyon na bumuo ng mga proseso ng pagtanggap at pagtatasa na mas nakasentro sa tao. Titiyakin nito na ang proseso ay magalang, pantay at sensitibo sa kultura at background ng indibidwal at pamilyang pinaglilingkuran.

- Bumuo at magbahagi ng malinaw na mga kinakailangan tungkol sa bawat hakbang ng proseso ng pagtanggap at pagtatasa. Dapat pag-usapan ng mga kinakailangan na iyon kung ilang araw dapat gawin ang bawat hakbang. Ang mga nakalilitong termino at legal na kinakailangan para sa mga proseso ng pagtanggap at pagtatasa ay dapat na mas malinaw. Sisiguraduhin nitong mauunawaan ng lahat kung paano ito gumagana.
- Siguraduhing simple at malinaw na ipinapahayag ng mga sentrong pangrehiyon ang mga bagay-bagay sa paraang personal at sensitibo sa kultura.
- Tiyaking ang mga sentrong pangrehiyon ay nagbibigay ng mga suporta sa buong proseso ng pagtanggap at pagtatasa para sa mga indibidwal at pamilya na gusto at nangangailangan ng mga ito.
- Siguraduhin na ang kalusugan ng isip at iba pang hindi karapat-dapat na mga kondisyon ay isinasaalang-alang sa panahon ng mga proseso ng pagtanggap at pagtatasa. Ang mga kundisyong ito ay hindi dapat gamitin bilang dahilan upang tanggiin ang mga serbisyo at suporta.
- Mangolekta at gumamit ng higit pang data sa panahon ng mga proseso ng pagtanggap at pagtatasa. Makakatulong ito upang mapabuti ang kalinawan, katarungan, pananagutan, at pagganap. Dapat isama sa data na iyon kung gaano katagal ang bawat hakbang sa proseso, kung gaano karaming tao ang tinataboy, at kung bakit sila tinataboy. Dapat din itong magsama ng higit pang impormasyon tungkol sa mga uri ng tao na tinataboy. Halimbawa, impormasyon tungkol sa kanilang lahi, etnisidad, o wikang kanilang sinasalita, kung saan sila nakatira, at iba pang bagay tungkol sa kanila.
- Tiyaking hindi awtomatikong tinataboy ang mga tao dahil wala silang mga “tama” na dokumentong kailangan nila na magpatunay na sila ay karapat-dapat. Bumuo ng kagamitan sa pag-susuri para makatulong na matukoy ang mga tao na dapat ay awtomatikong kwalipikado para sa mga pagtatasa.

- Tukuyin ang mga paraan upang palawakin ang paggamit at pagtatasa ng kapasidad ng mga manggagawa.

2. **Tiyaking Pare-pareho at Pantay ang Mga Proseso ng IPP.** Sinasabi ng DDS sa departamento na gumawa ng isang paraan para gumawa ng IPP at magbigay ng mga direksyon. Sinasabi rin nito sa lahat ng sentrong pangrehiyon na gamitin ang bagong IPP bago ang Enero 1, 2025. Dapat tingnan at i-update ng DDS ang bagong IPP upang matiyak na ito ay mas pare-pareho, maliwanag, at patas sa lahat ng mga sentrong pangrehiyon. Ibig sabihin nito:

- Dapat na ma-update ang mga proseso ng IPP upang matiyak na pinag-uusapan nila kung anong mga serbisyo ang kailangan ng mga tao, at kapag available ang mga serbisyong iyon sa mga pagpupulong ng IPP.
 - Dapat din itong pag-usapan kung kailan hindi magagamit ang mga serbisyo, kung gaano katagal bago makuha ang mga ito, at kung ano pang mga opsyon ang magagamit.
- Ang teknolohiya at iba pang proseso ay dapat gamitin upang gawing mas madaling ma-access ang mga pagpupulong ng IPP. Dapat itong isama ang paggamit ng teknolohiya at mga kagamitan upang ang mga pagpupulong ng IPP ay maaaring mangyari nang personal o virtual (hal., gamit ang Zoom).
- Ang pagsasanay tungkol sa bagong IPP ay dapat ibigay sa mga indibidwal at kawani ng sentrong pangrehiyon.
- Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng malinaw at pare-parehong komunikasyon na sensitibo sa iba't ibang kultura at kabilang ang mga serbisyo sa pagsasalin.
- Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng detalyadong dokumentasyon ng mga pagpupulong ng IPP, kabilang ang mga kopya ng IPP ng indibidwal, mga pagtatala ng pulong at mga katitikan sa lahat ng kalahok ng IPP.
- Ang mga indibidwal ay dapat magkaroon ng access sa mga tagapagtaguyod upang makatulong na mapadali ang mga proseso ng IPP.

- Ang mga walang pangalang survey ay dapat ipadala sa mga tagapagtaguyod ng sarili, kanilang mga magulang, at iba pang mga tao sa kanilang grupo ng mga suporta tungkol sa proseso ng IPP.
- Dapat repormahin ang mga proseso ng patas na pagdinig upang maging pantay at malinaw ang mga ito. Ang mga katitikan at pagtatala ng patas na pagdinig ay dapat na magagamit sa lahat ng kalahok.
- Ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay dapat magkaroon ng higit na suporta sa panahon ng pantay na pagdinig. Dapat silang magkaroon ng malinaw at madaling maunawaan na impormasyon tungkol sa bawat hakbang sa patas na mga pagdinig at apela. Ang impormasyong ito ay dapat magsalita tungkol sa kung ano ang dapat asahan ng mga tagapagtaguyod ng sarili kapag nakikipagpulong sa mga hukom at ibang tao. Dapat ding pag-usapan ang mga salitang maaaring gamitin. Ito ay tinatawag na "talasalitaan" ("glossary"). Ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay dapat magkaroon ng access sa mga independiyenteng tagapagpadaloy (facilitator) na may kadalubhasaan sa proseso ng mga apela upang suportahan sila.
- Dapat na bumuo ng portal ng teknolohiya upang ma-access ng mga indibidwal ang kanilang mga dokumento sa IPP. Pinag-uusapan ito ng rekomendasyon ng Modernize IT Systems.

3. **Tiyaking Malinaw at Pare-pareho ang Mga Panuntunan Tungkol sa Mga Pag-apruba ng Serbisyo.** Dapat bumuo at magpanatili ang DDS ng na-update na listahan ng malinaw, patas, at pare-parehong mga panuntunan para sa kung paano inaaprubahan ang mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Ang mga ito ay tinatawag ding "mga pamantayan ng awtorisasyon sa serbisyo." Ang mga patakarang ito ay dapat na likhain ng isang komite sa buong estado na kinabibilangan ng mga tagapagtaguyod ng sarili, mga miyembro ng pamilya at mga eksperto. Dapat ay may kaalaman ang mga eksperto sa patakaran, regulasyon, at Lanterman Act ng DDS. Nangangahulugan ito na ang DDS ay dapat:

- Siguraduhin na ang lahat ng mga sentrong pangrehiyon ay gumagamit ng pare-parehong mga pamantayan ng awtorisasyon

sa serbisyo para sa isang pangunahing hanay ng mga serbisyong kailangan nilang ibigay. Ang mga pamantayang ito ay dapat na malinaw, patas, maaninag, at naaangkop upang matugunan ang mga natatanging pangangailangan ng lahat ng indibidwal. Dapat na pare-pareho ang mga pamantayan ng awtorisasyon, ngunit maaaring may ilang partikular na serbisyo na magagamit lang sa ilang komunidad at hindi magagamit sa iba.

- Ang bawat sentrong pangrehiyon ay dapat magkaroon ng magkakaibang, maraming kultura na kinatawan ng konseho ng pagpapayo ng kanilang lokal na komunidad upang payuhan sila tungkol sa mga pamantayang ito.
- Tiyaking walang mawawalan ng serbisyo dahil binago ang isang pamantayan o lumipat sila sa ibang sentrong pangrehiyon. Ang mga patakarang ito ay hindi dapat hadlangan ang pag-access sa anumang mga serbisyo na dapat matanggap ng isang indibidwal.
- Siguraduhin na ang mga sentrong pangrehiyon ay nagbibigay ng pagsasanay para sa mga kawani sa mga pamantayan ng mga awtorisasyon sa serbisyo.
- Suriin ang lahat ng mga pamantayan ng awtorisasyon sa serbisyo. Ang ilan sa mga panuntunang ito ay hindi patas at dapat ayusin. Ang iba ay maaaring ayusin kapag mayroong mga pamantayan sa buong estado. Ang mga panuntunang dapat ayusin ngayon ay maaaring pagusapan tungkol sa mga pamantayan na hindi nagbibigay ng mga independiyenteng kasanayan sa pamumuhay para sa mga taong nakatira sa bahay. Ang iba pang alituntunin na dapat ayusin ngayon ay tungkol sa regional center na hindi nagbabayad ng transportasyon para sa mga bata dahil dapat daw itong gawin ng mga magulang.
- Atasan ang mga sentrong pangrehiyon na magkaroon ng malinaw, pare-pareho, at maaninag na mga proseso para sa Mga Paunawa ng Mga Pagkilos (ito ay tinatawag ding "mga pagtangga sa serbisyo") at mga apela. Dapat itong isama sa IPP ng isang indibidwal.

4. **Tiyaking Makakakuha ng Suporta sa Kompensasyon ang Mga Taong Pinaglilingkuran Gamit ang Mga Apela at Reklamo.** Dapat lumikha ang DDS ng patas, malinaw na sistema at mga proseso para makakuha ang mga tao ng kabayaran at suporta para sa mga apela at reklamo. Ang ganitong uri ng kabayaran ay kung minsan ay tinatawag na "kabayaranang pinsala" ("compensatory damages"). Dapat kilalanin ng sistema ang mga pagkakaiba at tiyaking pantay ang mga resulta. Ang sistema at mga proseso ay dapat ding pananagutan ng mga sentrong pangrehiyon at mga bendedor. Ibig sabihin nito:

- Kapag ang mga tao ay nagsampa ng apela o reklamo at nanalo, dapat silang makatanggap ng mga karagdagang serbisyo, o pagpopondo para sa mga karagdagang serbisyo, upang makabawi sa hindi nila nakuha. Ang pagbawi ng nawala sa kanila ay makakatulong sa pagbuo ng tiwala sa system.
- Ang anumang karagdagang serbisyo o pondo ay dapat na nakabatay sa mga indibidwal na pangangailangan ng isang tao. Dapat ding mayroong ilang kakayahang umangkop kung gaano katagal dapat gamitin ng indibidwal ang mga karagdagang serbisyo.
- Dapat makakuha ng karagdagang tulong ang mga tao kung kailangan nila ito para makapag-apela sila sa mga maling desisyon sa pagdinig sa korte. Dapat sakupin ng DDS o ng sentrong pangrehiyon ang gastos ng abogado ng indibidwal kung nanalo ang indibidwal sa kanilang kaso sa korte.
- Dapat ding protektahan ang mga tao laban sa paghihiganti upang madama nilang ligtas sila kapag gumagawa ng apela o reklamo.
- Dapat tingnan ng DDS ang iba pang mga sistema na gumagawa nito nang maayos, tulad ng espesyal na edukasyon.
- Dapat ding suportahan ng isang komite ng katarungan ang sistema. Dapat tiyakin ng komite na iyon na mababawasan ng sistema ang mga pagkakaiba. Dapat din nitong tiyakin na ang sinuman ay may patas na pagkakataon na subukan at makakuha ng mga kabayaranang pinsala.

- Wala sa rekomendasyong ito ang dapat pumipigil sa isang pangkat ng IPP na sumang-ayon na ang isang tao ay hindi nakatanggap ng mga serbisyong kailangan nila. Hindi rin nito dapat pigilan ang isang pangkat ng IPP na sumang-ayon ng kusang-loob na magbigay ng mga karagdagang serbisyo upang matulungan silang makabawi ng nawala sa kanila.

5. **Pagbutihin ang Mga Proseso ng Pagbebededor (Vendorization).** Dapat pagbutihin ng DDS ang proseso ng pagbebededor at pag-access sa mga tagapagbigay ng serbisyo at bendedor upang gawing mas naa-access ang mga ito sa lahat. Ang pagbebededor ay ang proseso kung saan ang mga sentrong pangrehiyon ay nakikipagkontrata sa mga provider at iba pa para maghatid ng mga serbisyo. Dapat pagbutihin ng DDS ang proseso ng pagbebededor sa pamamagitan ng:

- Pag-streamline ng proseso ng aplikasyon ng bendedor sa lahat ng mga sentrong pangrehiyon. Kapag naaprubahan ng isang sentrong pangrehiyon ang isang bendedor, dapat tanggapin ng lahat ng iba pang sentrong pangrehiyon ang bendedor na iyon.
- Pag-accommodate ng iba't ibang pangangailangan para sa iba't ibang rehiyon, partikular na sa kanayunan at para sa iba't ibang populasyon.
- Pagsusuri at pag-update ng mga panuntunan sa pagbebededor ng Pamagat 17.
- Ginagawang mas transparent ang mga pamantayan at proseso ng pagbebededo.
- Pabilisin ang mga pagbebededo at pag-aalis ng mga gawi na "pagtanggap sa pamamagitan ng pagkaantala."
- Pagkilala sa mga kakulangan sa bendedor at pagbuo ng mga plano upang bawasan ang mga ito.
- Ginagawang mas madali para sa mga independiyenteng facilitator at mga non-profit na korporasyon na maging mga bendedor. Magagawa ito sa pamamagitan ng pag-alis ng mga hadlang at pagkakaroon ng mas naaangkop na proseso para sa kanila (para sa kanila). Ang isang mas nababaluktot na proseso upang maakit ang mga bendedor ay hindi dapat

nangangahulugang mas mababa ang mga pamantayan at inaasahan para sa kalidad ng bendedor.

- Pagtitiyak na may mga pagsusuri sa background para sa mga bendedor at kanilang mga tauhan, at may mga paraan upang alisin ang mga tao at bendedor na gumawa ng pang-aabuso.
- Nangangailangan sa mga sentrong pangrehiyon na sanayin ang mga kawani sa mga proseso ng pagtitinda.
- Nangangailangan sa mga sentrong pangrehiyon na mag-host ng mga sesyon ng impormasyon tungkol sa mga proseso ng vendorization.

6. Gumamit ng Mga Panukala sa Kinalabasan para sa Pananagutan.

Ang DDS ay dapat lumikha ng malinaw na pagganap, kalidad, pananagutan at mga resulta sa mga hakbang ng antas sa indibidwal, sentrong pangrehiyon, at sa buong sistema. Ang lahat ng mga hakbang ay dapat:

- Isama ang mga pamantayan na makakatulong sa pagpapanagot sa mga bendedor, sentrong pangrehiyon, at DDS.
- Isama ang pananagutan sa pamamagitan ng koordinasyon sa ibang mga departamento at ahensya.
- Siguraduhing hindi sila magreresulta sa hindi sinasadyang mga kahirinatnan na magpapalala ng mga bagay para sa mga taong may I/DD, lalo na sa mga may mas matinding pangangailangan.
- Isama ang mga hakbang na pumipigil sa pang-aabuso, pagmamaltrato, at diskriminasyon laban sa mga taong pinaglilingkuran at mga pamilya.
- Matugunan ang mga legal na kinakailangan ng pederal at estado at mga prinsipyo ng karapatang pantao. Ang mga kinakailangang ito ay dapat ibahagi sa mga sentrong pangrehiyon at mga bendedor.
- Masusukat at masubaybayan sa anumang bagong sistema ng IT sa buong estado na binuo ng DDS.

- Kumonekta sa iba pang mahahalagang pangkat ng datos ng estado para sa pananaliksik.
 - Ang isang halimbawa ng mga hakbang sa kinalabasan ay ang mga hakbang sa pananagutan para sa pampublikong sistema ng edukasyon sa rekomendasyong "Inklusibo at Naaangkop na Edukasyon" ("Inclusive and Flexible Education").

7. **Gantimpalaan ang Mabuting Kinalabasan.** Dapat bayaran ng DDS ang mga tagapagbigay ng serbisyong pangkaunlaran at mga sentrong pangrehiyon para sa mahusay na pagganap na nagpapabuti sa mga resulta para sa mga indibidwal at sistema. Ang mga pagbabayad na ito ng insentibo ay dapat na karagdagan sa mga batayang singil na sapat na mataas. Nangangahulugan ito na ang DDS ay dapat:

- Kumuha ng impormasyon tungkol sa kung ano ang gumagana (o hindi gumagana) sa mga kasalukuyang modelo ng insentibong programa. Halimbawa, ang mga kasalukuyang inisyatiba ng DDS tulad ng Kalidad na Insentibong Programa (Quality Incentive Program).¹⁴
 - Dapat kasama sa bahagi nito ang pagbuo ng mas mahuhusay na mga kahulugan kung ano ang hitsura ng mabuti at masamang pagganap at mga resulta.
 - Dapat gamitin ang impormasyong ito upang magdisenyo kung paano ibibigay ang mga pagbabayad para sa magagandang resulta.
- Tiyaking mayroong pagpopondo para sa mga sentrong pangrehiyon at tagapagkaloob na magbayad ng mga insentibo para sa mahusay na pagganap na higit sa kung ano ang kinakailangan ng trabaho. Dapat gantimpalaan ang pagganap kung ito ay mahusay sa lahat ng mahahalagang lugar. Ngunit hindi ito dapat gantimpalaan kung ito ay mahusay sa ilang mga lugar at masama sa iba.
- Tiyaking ginagamit ang input mula sa magkakaibang indibidwal, pamilya at iba pang stakeholder para magpasya

¹⁴ [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Quality Incentive Program \(https://www.dds.ca.gov/rc/vendor-provider/quality-incentive-program/\)](https://www.dds.ca.gov/rc/vendor-provider/quality-incentive-program/)

kung ano ang dapat na mga layunin at kung ano ang hitsura ng magandang pagganap.

- Siguraduhin na ang mga grupo ng mga tao na mas nahihirapan sa pag-access ng mga serbisyo ay makakapagbigay ng patuloy na input tungkol sa mga pamantayan ng resulta at mga layunin ng programa ng insentibo. Dapat makipagtulungan ang DDS sa bawat sentrong pangrehiyon, SCDD, at iba pa upang tumulong na matukoy ang magkakaibang grupo. Kasama sa mga pangkat na ito ang:
 - Mga taong may kumplikadong pangangailangan
 - Mga taong may maraming kapansanan
 - Mga taong nakatira sa mga rural na lugar
 - Mga tao mula sa mga komunidad na dating nahaharap sa diskriminasyon
 - Mga taong nagsasalita ng isang wika maliban sa Ingles
- Makakatulong ito na matiyak na ang mga layunin at pamantayan para sa mahusay na pagganap ay pantay. Makakatulong din ito na matiyak na ang mga layunin at pamantayan ay walang hindi sinasadyang negatibong epekto sa kalidad ng buhay o paghahatid ng serbisyo. Tiyaking nakakatulong din ang iba't ibang grupo na tukuyin ang hindi magandang pagganap at masamang kinalabasan na gagamitin upang magresulta sa mga kahihinatnan at pagwawasto, kung naaangkop.
- Tiyaking alam ng mga sentrong pangrehiyon at tagapagbigay ng serbisyo kung anong mga pamantayan sa pagganap ang inaasahan nilang matutugunan upang makatanggap ng mga insentibo. Dapat itong isama ang pananagutan at mga layunin ng pagsukat ng kinalabasan.
 - Siguraduhin na kapag ang mga sentrong pangrehiyon at tagapagkaloob ay lumampas sa mga pamantayan at layunin, sila ay gagantimpalaan.

- Siguraduhin na kung hindi nila natutugunan ang mga pangunahing pamantayan sa pagganap, haharapin nila ang mga pagkilos sa pagwawasto.
 - Siguraduhin na ang mga pagsisikap para sa pananagutan ay hindi magresulta sa masamang kinalabasan para sa mga taong pinaglilingkuran. Nangangahulugan din iyon ng pagtiyak na hindi aalis ang pera sa sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Bumuo ng mga insentibo na nakikinabang sa mga DPS upang matiyak na pinangangalagaan ng mga tagapagbigay ng serbisyo ang ilang partikular na populasyon na maaaring mas mahirapan sa pag-access ng mga serbisyo.
 - Gumawa ng mga insentibo para sa mga bendedor upang ang kanilang mga empleyado ay direktang magantimpalaan.
 - Mag-isip ng mga paraan upang magbigay ng mga insentibong hindi pinansyal para sa mga empleyado ng sentrong pangrehiyon na umaayon sa mga layunin ng mga indibidwal na pinaglilingkuran.
 - Imbistigahan ang mga provider at sentrong pangrehiyon kapag patuloy na mahina ang pagganap o kapag may naiulat na pagmamaltrato na nagaganap. I-update ang mga kontrata ng sentrong pangrehiyon para magbayad para sa mga tamang resulta ng mataas na kalidad.
 - Siguraduhin na ang lahat ng data na kinakailangan upang matukoy ang mataas na kalidad na mga kinalabasan ay maaaring kolektahin at magamit para sa pagbabayad, pananaliksik, at pananagutan. Ang isang halimbawa ng paggamit ng mga insentibo upang hikayatin ang isang kinalabasan ay ang rekomendasyong "Gumamit ng Mga Insentibo upang Hikayatin ang Pagrenta sa Mga Taong may I/DD".
8. **Gumamit ng Mga Kontrata para sa Pananagutan.** Dapat suriin at i-update ng DDS ang mga kontrata na mayroon sila sa mga sentrong pangrehiyon upang matiyak na nagbibigay sila ng mataas na kalidad na mga serbisyo at kinalabasan para sa lahat ng kanilang pinaglilingkuran. Nangangahulugan ito na:

- Dapat suriin at irekomenda ng Lehislatura kung may mga paraan upang mapabuti ang mga kontrata ng DDS sa mga sentrong pangrehiyon. Dapat pag-usapan ng mga rekomendasyon kung kailangan ng DDS ng higit na kapangyarihan upang matiyak na mahusay ang trabaho ng mga sentrong pangrehiyon.
- Ang mga indibidwal, pamilya, sentrong pangrehiyon, at iba pang mga stakeholder ay dapat makapagbigay ng kanilang mga ideya kapag ina-update ng DDS ang mga kontrata ng sentrong pangrehiyon. Dapat ding makakuha ng input ng stakeholder ang DDS kapag nag-update sila ng mga kontrata sa pagganap ng sentrong pangrehiyon. Pinag-uusapan ng mga kontrata sa pagganap ng sentrong pangrehiyon ang tungkol sa mga insentibo sa pananalapi at mga layunin na dapat matugunan ng mga sentrong pangrehiyon.
- Ang DDS ay dapat lumikha ng isang proseso at mga pamantayan upang matiyak na ang mga sentrong pangrehiyon ay nagbibigay ng mataas na kalidad ng mga serbisyo at mga kinalabasan. Dapat magbayad ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon para matugunan ang mga pamantayan at may mga kahihinatnan kapag hindi.
- Dapat tiyakin ng DDS na ang mga parusa para sa mga sentrong pangrehiyon ay hindi hahantong sa mas kaunting mga serbisyong magagamit. Dapat ding tiyakin ng DDS na walang mga hindi inaasahang kahihinatnan para sa mga taong pinaglilingkuran ng system.
- Dapat na mas regular na suriin ng DDS upang matiyak na ginagawa ng mga sentrong pangrehiyon ang dapat nilang gawin. Ang mga ito ay tinatawag na audit.
- Dapat tiyakin ng DDS na ang mga sentrong pangrehiyon ay may mga kinakailangan sa kanilang mga kontrata sa bendedor na naguusap tungkol sa kung paano dapat maghatid ang mga bendedor ng mga serbisyo at kinalalabasan ng mataas na kalidad.

9. **Palakasin ang Mga Komite sa Pagpapayo ng Mamimili (Consumer Advisory Committee o CAC).** Dapat palakasin ng DDS at mga sentrong pangrehiyon ang papel ng CAC upang matiyak na ang mga taong pinaglilingkuran ay may malakas na papel sa pangangasiwa ng sistema. Ang CAC ay dapat na gumanap ng isang pangunahing papel sa paghimok ng mga pagpapabuti sa antas ng sentrong pangrehiyon at sa buong estadong antas ng mga serbisyong pangkaunlaran. Ang Lanterman Act ay dapat susugan upang ipakita ang mga inaasahan na ito. Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon upang palakasin ang tungkulin ng mga CAC sa mga sumusunod na paraan:
- Ang bawat sentrong pangrehiyon ay dapat kailanganin na magkaroon ng CAC.
 - Ang Lanterman Act ay kasalukuyang nagsasaad na ang mga sentrong pangrehiyon ay "maaaring" magkaroon ng CAC. Ang pagpipiliang ito ay dapat na baguhin sa isang kinakailangan.
 - Ang sentrong pangrehiyon na CAC ay dapat magpulong buwan-buwan.
 - Lahat ng taong pinaglilingkuran ay dapat imbitahan na dumalo sa mga pulong ng CAC.
 - Ang mga opisyal ng CAC ay dapat ihalal ng mga taong pinaglilingkuran sa isang taunang pulong ng halalan.
 - Ang tungkulin ng CAC ay dapat na:
 - Magbahagi ng mga karanasan ng mga taong pinaglilingkuran.
 - Gumawa ng mga rekomendasyon tungkol sa:
 - Mga serbisyong nakasentro sa tao at koordinasyon ng serbisyo.
 - Paano maalis ang sistematikong diskriminasyon at kakayahan;
 - Upang maglahad ng mga rekomendasyon para sa pagpapabuti ng mga serbisyong pangkaunlaran at koordinasyon ng serbisyo sa bawat pagpupulong ng lupon ng mga direktor ng sentrong pangrehiyon.

- Upang tukuyin at planuhin ang mga aktibidad na nais ng mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon. Maaaring kabilang sa mga aktibidad na ito ang mga pagsasanay at mga pagkakataon sa impormasyon.
- Dapat suportahan ng sentrong pangrehiyon ang CAC sa pamamagitan ng:
 - Pagbibigay ng indibidwal na suportahan ang CAC sa paghahanda at paglalahad ng mga rekomendasyon. Ang CAC ay dapat may mga opsyon para sa mga tagapagpadali (facilitator) na mapagpipilian.
 - Pagbibigay ng sapat na mapagkukunan at kadalubhasaan upang matulungan ang CAC na lumago at mapanatili ang mga pagsisikap nito.
 - Pagbibigay ng suporta para sa CAC na magbahagi ng mga ideya at reklamo. Ang sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng isang ligtas at malugod na espasyo para sa CAC upang makapagbahagi ng input.
- Ang isang ulat sa mga rekomendasyon ay dapat ipunin ng bawat sentrong pangrehiyon at ipadala sa DDS CAC. Dapat ding mai-post ang ulat sa website ng bawat sentrong pangrehiyon sa ilalim ng "Kalinawan" ("Transparency").
- Ang DDS CAC ay dapat:
 - Maging binubuo ng mga tagapangulo ng CAC ng bawat sentrong pangrehiyon, o ang itinalaga ng tagapangulo kapag wala sila.
 - Magkita kada tatluhan-buwan upang payuhan ang DDS sa pagtugon sa mga sistematikong pagbabago sa:
 - Pagbutihin ang koordinasyon at paghahatid ng serbisyo.
 - Tanggalin ang sistematikong diskriminasyon at kakayahan.
- Ang bawat miyembro ng DDS CAC ay dapat suportahan ng indibidwal na sumusuporta sa indibidwal na iyon sa CAC ng sentrong pangrehiyon.

- Ang isang ulat ng mga rekomendasyon ng DDS CAC ay dapat isama ng DDS at i-post sa website ng DDS sa ilalim ng "Transparency."
- Ang DDS CAC ay dapat gumawa ng mga rekomendasyon para sa mga update at pagbabago sa Katipunan ng mga Karapatan (Bill of Rights) sa Lanterman Act at/o ayon sa patakaran ng departamento.

10. Suportahan ang Mga Namumunong Lupon ng Sentrong Pangrehiyon (Regional Center Governing Boards) para sa Pangangasiwa ng Pagganap ng Punong Ehekutibo ng Sentrong Pangrehiyon (Regional Center at Executive Director Performance). Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon upang matiyak na sinusupportahan ang mga namumunong lupon ng sentrong pangrehiyon. Papayagan nito ang mga namumunong lupon na magbigay ng epektibo at independiyenteng pangangasiwa sa pagganap ng sentrong pangrehiyon at punong ehekutibo. Upang palakasin ang mga namumunong lupon, dapat pagbutihin ng DDS ang mga proseso para sa:

- Pangangalap at pag-mungkahi ng mga miyembro ng namumunong lupon.
 - Ang proseso para sa mga paghirang ng lupon ay kailangang maging malinaw. Kabilang dito ang mga proseso ng nominasyon at pagboto. Ang mga prosesong ito ay dapat na naa-access at madaling maunawaan para sa sinumang gustong lumahok.
 - Ang proseso ay dapat na malinaw at madaling mahanap sa mga materyales na nauugnay sa mga lupon ng mga sentrong pangrehiyon. Halimbawa, sa kanilang mga website.
 - Ang impormasyon tungkol sa proseso ay dapat na malinaw na mahikayat ang mga tagapagtaguyod ng sarili, mga miyembro ng pamilya, at mga miyembro ng komunidad na lumahok.
 - Ang impormasyon tungkol sa namumunong lupon at ang proseso ng aplikasyon ay dapat na makukuha ng bawat

taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon at/o kanilang pamilya.

- Ang komite sa pagtatalaga ng lupon ay dapat humingi ng interes at mga nominasyon mula sa mas malawak na komunidad sa pamamagitan ng pag-abot.
 - Ang komunidad ay dapat humingi ng tulong sa nominasyon ng miyembro ng lupon, pangangalap, at pagpili.
 - Dapat makapanayam ng komite ang mga kandidatong miyembro ng lupon. Pagkatapos ang komite ay dapat gumawa ng mga rekomendasyon sa namumunong lupon para sa halalan.
- Ang proseso ng nominasyon ay dapat ding magtatag ng mga panuntunan para sa isang indibidwal na maging nominado "mula sa bulwagan."
 - Nangangahulugan ito na ang isang tao ay maaaring maging nominado bilang isang kandidato para sa lupon sa panahon ng pulong ng lupon. Mangangailangan ito ng isang miyembro ng lupon na magmungkahi ng indibidwal sa pulong at magkaroon ng pangalawang miyembro ng lupon na magpahayag din ng suporta para sa nominasyong ito.
- Ang Tagapangulo at Pangalawang Tagapangulo ng rehiyonal na CAC ay dapat bigyan ng opsyon na maupo sa namumunong lupon o pumili ng taong uupo sa lupon para sa kanila.
 - Dapat itong isama ang mga suporta para sa pagtulong sa mga tao na makahanap ng taong mauupo sa lupon para sa kanila.
- Ang mga Punong Ehekutibo, kawani, at bendedor ng sentrong pangrehiyon ay dapat pagbawalan sa pagboto, o pag-impluwensya sa mga boto, sa halalan ng mga miyembro ng lupon.

- Pagbibigay ng epektibong pagsasanay at suporta sa lupon.
 - Ang DDS ay dapat magbigay ng pagsasanay sa miyembro ng lupon para sa lahat ng mga lupon na namamahala sa sentrong pangrehiyon. Ang DDS ay dapat makipagtulungan sa itinalagang "ahensiya ng proteksyon at pagtataguyod" ng Estado at ang Konseho ng Estado sa Mga Kapansanan sa Pag-unlad.
 - Ang pagsasanay ay dapat na binuo na may input ng komunidad, kabilang ang mga indibidwal na pinaglilingkuran at mga miyembro ng pamilya.
 - Ang DDS ay dapat magbigay at mangailangan ng pareparehong pagsasanay sa miyembro ng lupon.
 - Bilang karagdagan sa mga pangkalahatang pagsasanay ng miyembro ng lupon mula sa DDS, ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat magkaroon ng kakayahang umangkop upang magbigay ng mga pagsasanay na tiyak sa kanilang mga lokal na pangangailangan.
 - Dapat itong isama ang pagsasanay para sa pag-abot at pangangalap ng magkakaibang representasyon mula sa kanilang natatanging komunidad.
 - Dapat isama sa pagsasanay ang kahalagahan ng pakikisangkot at pagkatawan sa boses ng komunidad.
 - Ang pagsasanay at impormasyon ay dapat ibigay sa mga miyembro ng komunidad na gustong mas maunawaan ang mga responsibilidad ng lupon at kung paano pinamamahalaan ang isang lupon.
 - Makakatulong ito na hikayatin ang mga miyembro ng komunidad na maghanap ng mga posisyon sa lupon. Ang pagsasanay sa lupon ay dapat ibigay taun-taon.
 - Dapat tiyakin ng DDS ang angkop at sapat na suporta para sa mga miyembro ng lupon ng mamimili at pamilya sa

pamamagitan ng pagsusuri sa mga miyembro tungkol sa kanilang kakayahan na makabuluhang lumahok at maunawaan ang mga paksa at mga boto sa mga pulong ng lupon at paggamit ng feedback sa pagsusuri para gumawa ng mga pagpapabuti sa pagsasanay at upang matiyak na may mga karagdagang suporta.

- Pahusayin ang pagpapadali para sa mga mamimili at miyembro ng pamilya na nakaupo sa mga lupon ng sentrong pangrehiyon sa pamamagitan ng paggamit ng mga independiyenteng tagasuporta, na ginagawang hindi gaanong umaasa ang mga miyembro ng lupon sa mga kawani.
- Pagprotekta sa mga miyembro ng lupon at kanilang mga pamilya.
 - Dapat suriin ng DDS ang mga patakaran upang maprotektahan ang mga miyembro ng lupon mula sa paghihiganti. Dapat ding suriin ng DDS ang mga pamamaraan ng karaingan para sa mga miyembro ng lupon na may mga alalahanin, reklamo, o tanong. Batay sa pagsusuring ito, ang DDS ay dapat gumawa ng mga pagpapabuti kung kinakailangan.
 - Ang mga miyembro ng namumunong lupon ay dapat magsilbi ng anim na taong termino at kinakailangang umalis sa lupon sa loob ng limang taon bago maging karapat-dapat na tumakbong muli para sa lupon. Ito ay lilikha ng mas maraming pagkakataon para sa mga miyembro ng komunidad na maglingkod sa lupon.
- Iba pang mga suporta at proteksyon.
 - Dapat magtatag ang DDS ng mga alituntunin para sa mga namumunong lupon sa kompensasyon ng Punong Ehekutibo ng sentrong pangrehiyon.
 - Dapat suportahan ng DDS ang mga lupon sa kanilang pagsusuri ng malalaking kontrata sa pamamagitan ng pagbuo ng isang layunin na sistema ng kaurian o hanay ng mga pamantayan na dapat isaalang-alang sa kanilang paggawa ng desisyon.

- Siguraduhin na ang mga sentrong pangrehiyon ay mananatag sa kanilang kontrata sa DDS at sa Estado ng California at hindi sa mga panlabas na organisasyon o mga asosasyon sa kalakalan.
- Atasan ang mga lupon na maabisuhan tungkol sa mga reklamo na may sapat na ebidensya laban sa isang tagapagbigay ng serbisyo bago bumoto ang lupon para aprubahan, magpanibago, o tanggiin ang kontrata ng provider na iyon. Kasama sa mga reklamong ito ang pagmamaltrato, pang-aabuso, o kapabayaang pinsala o kamatayan.

11. Tiyaking Malinaw ang Mga Pagpupulong ng Namumunong Lupon ng Sentrong Pangrehiyon. Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga sentrong pangrehiyon upang matiyak na ang mga pulong ng mga namumunong lupon ay may ganap na malinaw. Nangangahulugan ito na ang mga pulong ng namumunong lupon ay dapat suportahan ang matatag na komento ng publiko sa mga desisyon na kanilang gagawin. Upang suportahan ang komento ng publiko, dapat tiyakin ng DDS at mga sentrong pangrehiyon na ang publiko ay:

- May sapat na access sa mga materyales sa pagpupulong bago ang mga pagpupulong
- May sapat na oras upang magbigay ng pampublikong komento sa mga pagpupulong tungkol sa mga bagay na wala sa agenda at bago ang anumang mga boto na nakuha sa pulong
- Nagagawang dumalo sa mga pagpupulong nang malayuan

Ang mga sumusunod na kinakailangan ay dapat itatag, sa pamamagitan ng pag-amyenda sa Lanterman Act o sa pamamagitan ng isang direktiba ng DDS. Ang mga kinakailangang ito ay dapat na subaybayan at ipatupad ng DDS:

- Ang lahat ng impormasyon na ipapakita sa isang pulong ng lupon ay dapat ilagay sa website ng sentrong pangrehiyon nang hindi bababa sa pitong araw bago ang pulong na iyon. Dapat subaybayan ng DDS kung sinusunod ang probisyong ito at alertuhan ang sentrong pangrehiyon at ang publiko kapag hindi.

- Kung ang impormasyong tinatalakay sa isang pulong ay hindi ibinigay sa publiko nang hindi bababa sa pitong araw bago ang pulong na iyon, anumang mga boto na pumapalibot sa impormasyong iyon ay dapat ituring na walang bisa. Nangangahulugan ito na ang mga boto ay hindi mabibilang.
- Dapat maglaan ng hindi bababa sa 30 minuto para sa pangkalahatang komentong pampubliko sa bawat pulong ng lupon. Maaaring mangyari ito bago magsimula ang pulong o sa pagtatapos ng pulong. Magbibigay ito ng pagkakataon sa publiko na maglabas ng mga isyu na wala sa agenda. Ang mga lupon ay dapat gumawa ng isang magandang loob na pagsisikap na payagan ang bawat miyembro ng publiko na gustong magbigay ng komento na magawa ito.
- Ang mga limitasyon sa oras para sa bawat komentong pampubliko ay dapat pagpasiyahan ng lupon sa isang pampublikong pagpupulong. Ang mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon ay dapat bigyan ng mas maraming oras upang magbigay ng komentong pampubliko.
- Dapat kailanganin ang mga panahon ng komentong pampubliko bago ang bawat pagboto ng board. Ang lupon ay dapat iharap na may impormasyon at magkaroon ng talakayan. Pagkatapos bago ang botohan, dapat bigyan ng pagkakataon ang publiko na magkomento sa isyu sa harap ng lupon. Maaaring isaalang-alang ng lupon ang komentong pampubliko kapag bumoto sa isyung iyon.
- Kung ang isang komentong pampubliko ay ginawa na nangangailangan ng isang bagay ng aksyon, isang tugon ay dapat ibigay ng lupon sa susunod na pulong ng lupon o sa loob ng isang tinukoy na takdang panahon.
- Dapat hikayatin ang mga lupon na mag-alok ng kanilang mga pulong sa lupon nang halos o bilang isang hybrid upang hikayatin ang pakikilahok ng publiko.
- Para sa mga pulong ng lupon na gaganapin online o bilang isang hybrid na pulong, dapat na bukas ang chat, sa pinakamababa sa panahon ng pampublikong pagkomento.. Papayagan nito ang

mga taong hindi kayang o ayaw magbigay ng kanilang komento sa paraan ng pananalita.

Siguraduhin na ang DDS System ay Maaninag

Ang mga taong pinaglilingkuran ng system ay nangangailangan ng malinaw na impormasyon tungkol sa kung ano ang aasahan. Tinutulungan nito ang mga taong may I/DD at ang kanilang mga pamilya na magkaroon ng pagpili at kontrol sa kanilang buhay.

Nakakatulong din ito sa kanila na malaman kung ang mga bagay ay hindi nangyayari sa paraang nararapat, upang maabot nila ang tulong. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa paggawa ng sistema ng DDS, kabilang ang mga sentrong pangrehiyon, na mas malinaw.

1. **Siguraduhing Malinaw at Naa-access ang Impormasyon Mula sa Mga Sentrong Pangrehiyon.** Siguraduhin ng DDS na ang impormasyong ibinabahagi ng mga sentrong pangrehiyon sa mga taong pinaglilingkuran ay naa-access at malinaw. Dapat panagutin ang mga kawani ng sentrong pangrehiyon upang matugunan ang mga pangangailangan sa komunikasyon ng mga taong pinaglilingkuran. Upang matiyak na ang mga sentrong pangrehiyon at kawani ay nagbibigay ng impormasyon sa isang malinaw at naa-access na paraan:

- Dapat tanungin ng mga kawani ng sentrong pangrehiyon ang mga taong pinaglilingkuran tungkol sa pinakamahusay na paraan upang matugunan ang kanilang mga pangangailangan sa komunikasyon.
- Ang impormasyon ay dapat na naa-access ng mga taong pinaglilingkuran at kanilang mga pamilya sa lahat ng oras. Ang impormasyong ito ay dapat na kasama, sa pinakamababa:
 - Paano ma-access ang mga serbisyo
 - Paano matutugunan ng mga serbisyo at suporta ang mga pangangailangan
 - Pagiging karapat-dapat para sa mga serbisyo
 - Mga dahilan para sa pagtanggì
 - Mga pagbabago at update (bago mangyari ang mga ito)

- Ang mga karapatan ng mga taong pinaglilingkuran
- Mga tungkulin at responsibilidad, para sa mga taong pinaglilingkuran at mga tagapagbigay ng serbisyo

Upang maging accessible sa mga taong pinaglilingkuran at kanilang mga pamilya, ang impormasyon ay kailangang:

- Maging mas malinaw at magagamit.
- Ibigay sa maraming paraan at sa maraming beses. Kasama sa mga naa-access na paraan ang isang napi-print na bersyon, video, pag-record ng boses, isa sa isa, ipinapadala sa koreo, na may mga grapika/walang grapika, at paggamit ng mga naa-access na estilo ng titik.
- Ibahagi nang walang paghuhusga kapag nagtanong ang isang taong pinagsilbihan tungkol sa impormasyong nauna nang ibinahagi.
- Maging mas madaling ma-access, tulad ng sa paghahanap o hanapin. Upang humiling o makahanap ng impormasyon, kailangang mayroong paghahanap o madaling paraan upang makakuha ng impormasyong kailangan at malaman kung saan pupunta para makuha ang impormasyong ito.
- Isaalang-alang ang mga pagkakaiba sa pandama, gaya ng pagiging sensitibo sa kulay o ang bilang ng mga larawan.
- Isaalang-alang kung paano pinoproseso ng mga tao ang impormasyon, tulad ng pagkuha ng mga bagay nang literal.
- Gawing malinaw ang mga tagubilin. Halimbawa, kung ang isang form ay kailangang kumpletuhin sa isang asul o itim na panulat, kung gayon ang form ay dapat na sabihin iyon.
- Isama ang pangalan at impormasyon sa pakikipag-ugnayan kung kanino ang taong pinaglilingkuran ay maaaring mag-follow up kung mayroon silang anumang mga katanungan o nais na talakayin pa ang impormasyon.

2. **Pagbutihin ang Sistema ng Teknolohiya ng Impormasyon (Information Technology System).** Dapat bumuo at magpanatili ang

DDS ng isang sistema ng teknolohiya ng impormasyon ("IT") sa buong estado para sa mga serbisyo ng kapansanan sa pag-unlad ng California.

- Ang DDS at lahat ng sentrong pangrehiyon ay dapat gumamit ng iisang IT na sistema para subaybayan ang pag-access sa serbisyo, paghahatid, pagbabayad, at pamamahala ng kaso.
- Dapat makipagtulungan ang DDS sa mga stakeholder upang lumikha ng isang plano at isang karta ("mga tuntunin ng daan") upang gabayan ang pagbuo ng sistema. Dapat pag-usapan ng plano ang tungkol sa mga layunin ng sistema ng IT at kung paano ito ilalagay. Dapat pag-usapan ng Plano kung paano makakakuha ang Sistema ng IT ng mas maraming data para sa pagsusuri, pag-uulat at pananaliksik. Ang mga mananaliksik at ibang tao mula sa komunidad ay dapat na kasangkot sa plano at kung paano ginagamit ang Sistema ng IT.
- Dapat na regular na magpakita ang DDS ng mga update tungkol sa pagbuo ng sistema ng IT sa Lehiislatura.
- Ang sistema ay dapat ipagbutihin ang pagpapalitan ng data sa pagitan ng mga sentrong pangrehiyon, DDS at iba pang departamento ng serbisyong pangkalusugan at panlipunan. Dapat kailanganin ng mga Sentrong Pangrehiyon na lagdaan ang Kasunduan sa Pagbabahagi ng Data ng Balangkas ng Pagpapalitan ng Data ng CalHHS (CalHHS Data Exchange Framework Data Sharing Agreement).¹⁵ Dapat mayroong malinaw na pagkapribado sa palitan ng data at mga panuntunan sa seguridad.
- Dapat ay mayroong portal ang sistema na magagamit ng mga indibidwal at pamilya para ma-access ang lahat ng kanilang impormasyon. Dapat pahintulutan ng portal ang mga tao na subaybayan ang mga kahilingan at makipag-ugnayan sa sentrong pangrehiyon at mga provider.

¹⁵ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Kasunduan sa Pagbabahagi ng Data ng Balangkas ng Pagpapalitan ng Data ng CalHHS \(https://www.cdii.ca.gov/committees-and-advisory-groups/data-exchange-framework/\)](https://www.cdii.ca.gov/committees-and-advisory-groups/data-exchange-framework/)

- Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat bumuo at magbigay ng pagsasanay para sa mga sentrong pangrehiyon, kawani, indibidwal, pamilya, at iba pang mga stakeholder tungkol sa kung paano gamitin ang sistema. Ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay dapat tumulong sa paglikha ng mga programang ito sa pagsasanay.
- Ang sistema ay dapat magsama ng isang plano kung paano magagamit ang data para sa pagsusuri, pag-uulat at pananaliksik.
- Dapat tiyakin ng DDS na mayroong suporta para sa mga indibidwal at pamilya para makakuha sila ng serbisyo sa internet at mga aparato. Ang mga suportang iyon ay dapat gamitin upang matulungan ang mga tao na ma-access at magamit ang bagong sistema ng IT.
- Dapat tiyakin ng DDS na ang mga sentrong pangrehiyon na may mas kaunting mga mapagkukunan at hindi gaanong maaasahang mataas na bilis ng internet ay may higit na suporta upang matugunan ang mga rekomendasyong ito. Dapat ding tiyakin ng DDS na ang mga sentrong pangrehiyon na ito ay hindi nahaharap sa mga hindi sinasadyang kahihinatnan sa pamamagitan ng paggamit ng bagong sistema ng IT.

3. **Gawing Mas Malinaw ang Pag-access ng Serbisyo at Programa ng Paggawad ng Pantay na Pagbabahagi (Service Access and Equity Grant Program).** Dapat palakasin ng DDS ang Service Access at Equity Grant Program. Nangangahulugan ito na ang DDS ay dapat:

- Bumuo ng isang malinaw na kahulugan ng pantay na pagbabahagi. Ang kahulugan na iyon ay dapat gamitin upang makatulong na magpasya kung anong mga uri ng mga proyekto, organisasyon, at komunidad ang dapat pondohan ng programa ng paggawad. Dapat ding gamitin ang kahulugang iyon upang lumikha ng kakayahang umangkop sa mga proseso ng paggawad upang matugunan ang mga pangangailangan ng komunidad.
- Isama ang mas maraming tao sa proseso ng pagsusuri at pagpili ng paggawad. Dapat itong isama ang mga taong may karanasan sa buhay mula sa komunidad, at mga taong may pananaliksik, pagsusuri ng programa, at karanasan sa pagsusuri ng data.

- Magbigay ng higit pang suporta sa mga organisasyong nakabatay sa komunidad upang matulungan silang magsulat ng mga gawad at ma-access ang pagpopondo.
- Panagutin ang mga grantista sa paggamit ng mga pondo sa paraang dapat nilang gamitin. Siguraduhin na ang mga grantista ay nagbibigay ng mga ulat kung paano sila nagsilbi sa komunidad, anong mga tagumpay ang mayroon sila, at kung anong mga hadlang ang kanilang hinarap.
- Maging mas malinaw tungkol sa mga resulta ng bawat gawad at kung paano ginagamit ang mga pondo ng gawad.
- Bigyan ng pagkakataon ang mga stakeholder na magbigay ng feedback kung ang mga serbisyong binayaran nila ng isang gawad ay nakakatugon sa kanilang mga pangangailangan. Dapat kasama sa feedback na ito ang mga survey mula sa mga taong tumatanggap ng mga serbisyo na binayaran ng isang paggawad ng pantay na pagbabahagi.
- Bumuo ng katarungan at iba pang mga hakbang upang matukoy ang mga matagumpay na programa ng paggawad na dapat bigyang-prioridad.
- Alamin kung aling mga gawad ang nagtrabaho nang maayos. Gawing magagamit sa buong estado ang mga matagumpay na programa ng gawad. Idagdag ang mga ito sa mga patakaran sa POS ng sentrong pangrehiyon.
- Suriin ang programa ng paggawad ng pantay na pagbabahagi gamit ang katarungan at iba pang mga hakbang. Humingi ng tulong mula sa mga mananaliksik upang suriin ang programa.

Ipaalam ang Kinabukasan ng Sistema ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran

Dapat ipaalam ng MPDS ang hinaharap ng sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran. Nangangahulugan ito na ang mga rekomendasyon sa MPDS ay maaaring patuloy na magtrabaho upang gawing mas mahusay ang sistema, kahit na ang hinaharap ay maghahatid ng mga hindi inaasahang pagbabago. Ang hinaharap ay maaaring magdala ng mga bagong hadlang o mga bagong pagkakataon para sa sistema. Ang paksang ito sa MPDS ay tumutuon sa kung paano patuloy na pahasayin ang sistema sa hinaharap, anuman ang mga hadlang o pagkakataon na maaaring nasa unahan.

Ang layunin para sa paksang ito ay ang sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran ay patuloy na bubuti sa paglipas ng panahon. Ang isang mahalagang bahagi nito ay ang pagpapabuti sa paraan ng pagkolekta ng data at iba pang impormasyon tungkol sa sistema. Kasama sa mga rekomendasyon sa paksang ito ang mga paraan kung paano mapapahusay ng mga sistema na sumusuporta sa mga taong may I/DD kung paano kinokolekta ang data at impormasyon. Kasama rin sa mga rekomendasyon sa paksang ito ang mga paraan upang mapabuti kung paano ginagamit ang data at impormasyon.

Kasama sa mga rekomendasyon sa paksang ito ang:

- Mga paraan upang maghanda para sa mga pagbabago sa hinaharap
- Mga paraan upang maunawaan kung bakit nangyayari ang mga puwang o hadlang sa system
- Mga paraan para makakuha ng mas magandang impormasyon at data para pag-aralan kung ano ang nangyayari sa sistema at bakit

- Mga paraan upang mapabuti kung paano ginagamit ng sistema ang data at impormasyon

Pagpopondo para sa Mga Serbisyo ng I/DD sa California

Ang Medicaid ay isang programang pakikipagsosyo sa pagitan ng pederal at estado na pamahalaan. Magkasama silang nagbabayad para sa pangangalagang pangkalusugan at mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali, pati na rin ang mga suporta para sa mga taong may I/DD. Sa California ang programang Medicaid ay tinatawag na Medi-Cal. Nagbibigay ito ng saklaw ng segurong pangkalusugan para sa 14.8 na milyong mga taga-California na mababa ang kita. Kabilang dito ang mga bata at kanilang mga magulang, mga buntis na kababaihan, mga nakatatanda, mga taong may kapansanan, at mga hindi matatandang nasa hustong gulang.

Binabayaran ng Medi-Cal ang maraming bagay kabilang ang pangunahing pangangalaga, espesyalidad, ospital, at parmasya at kalusugan ng pag-uugali at iba pang mga serbisyo. Ang mga serbisyong ito ay tinutukoy din bilang mga serbisyo ng Plano ng Estado. Nagbibigay din ang Medi-Cal ng Mga Serbisyong Nakabatay sa Tahanan at Komunidad (Home and Community Based Services o HCBS) para sa mga taong may mga kapansanan, kabilang ang mga may I/DD. Ang mga serbisyong ito ay tinutukoy din bilang mga serbisyo na ipinaubaya (waiver) na ibinibigay ng DDS. Kasama sa mga serbisyo at suportang ito ang pagtulong sa mga tao sa pang-araw-araw na gawain, tulad ng pagbibihis, pagkain, at pamimili ng pagkain. Kasama rin sa mga ito ang mga suporta upang makakuha at mapanatili ang mga trabaho sa komunidad, pantulong na teknolohiya, transportasyon, paggawa ng mga tahanan na mas madaling maa-access, at higit pa.

Ngayon ang DDS ay pinondohan at nagbibigay ng mga serbisyo sa ilalim ng dalawang Medicaid Waiver:

- HCBS Waiver para sa mga taga-California na may mga Kapansanan sa Pag-unlad, at
- SDP (o Self Determination Waivers) para sa mga taong may mga Kapansanan sa Pag-unlad

Ang DDS ay mayroon ding ikatlong opsyon sa Medicaid na tinatawag na 1915(i) na nagsisilbi sa mga taong karapat-dapat sa Medicaid ngunit hindi kwalipikado para sa HCBS o Self Determination Waivers. Minsan ito ay

tinatawag na pagbabago o opsyon sa plano ng estado. Lahat ng tatlong programa ay nagbibigay ng mga katulad na serbisyo.

Sa California, nagkakahalaga ito ng humigit-kumulang sa 15 bilyong dolyar bawat taon para gumana ang sistema ng mga kapansanan sa pag-unlad. Ang mga pondo ng Pederal na Medicaid ay humigit-kumulang sa 5 bilyong dolyar, o isang-katlo ng lahat ng mga pondo para sa sistema ng mga kapansanan sa pag-unlad.

Sa California, ang mga taong karapat-dapat sa ilalim ng Lanterman Act ay may karapatang tumanggap ng mga serbisyo anuman ang kanilang pagiging karapat-dapat sa Medi-Cal o Waiver.

Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa kung paano mas madaling ma-access ng mga taong may I/DD ang mga serbisyo ng plano ng estado. Magdadala ito ng mas maraming pederal na pagpopondo ng Medicaid sa California. Ang mga rekomendasyong ito ay tungkol din sa kung paano mas mahusay na kumonekta at mag-coordinate ng waiver at mga serbisyo sa plano ng estado. Makakatulong ito sa lahat ng sistema na magtulungan upang matulungan ang mga tao na mamuhay ng mas magandang buhay at maabot ang kanilang mga layunin.

1. **Gawing Mas Madali para sa Mga Taong May I/DD na Mag-enroll sa I/DD Waivers at Medi-Cal.** Ang DHCS, mga County, DDS, at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magtulungan upang gawing mas madali hangga't maaari o ang mga indibidwal na magpatala sa I/DD Waivers at Medi-Cal sa pamamagitan ng isang simpleng proseso na may mga suporta.

- Ang DHCS, DDS, mga sentrong pangrehiyon at mga county ay dapat magbigay sa mga indibidwal ng naa-access na impormasyon sa simpleng wika. Makakatulong ito sa kanila na gumawa ng matalinong pagpili tungkol sa pagiging karapat-dapat at pagpapatala ng Medicaid/Medi-Cal at DDS Waivers.
 - Maaaring kasama sa pagbabahagi ng impormasyon ang mga suporta mula sa mga taong may karanasan sa buhay (mga suporta ng kasamahan), mga sentro ng impormasyon, mga kagamitang pang-impormasyon, mga workshop, mga visual na proseso, mga dokumento ng maiikling payak na wika, at mga video sa pagtuturo.

- Ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magbigay ng impormasyon sa mga indibidwal, pamilya, at iba pang mga kasosyo sa komunidad upang maunawaan nila kung bakit mahalaga ang Medicaid para sa pangmatagalang pagpapanatili ng sistema at mga serbisyo ng I/DD.
- Dapat tuklasin ng DDS at DHCS ang mga opsyon para sa pagpapataas ng mga limitasyon sa kita nang higit sa kasalukuyang mga antas upang bigyang-daan ang mas maraming tao na maging karapat-dapat sa Medicaid, kabilang ang sa pamamagitan ng "programang pagtatrabaho nang may kapansanan" ("working disabled program"). Ang programang ito ay nagpapahintulot sa mga taong may kapansanan na magtrabaho at kumita ng pera nang hindi nawawala ang kanilang access sa Medi-Cal.
- Ang DDS at DHCS ay dapat magtulungan upang matiyak na ang karanasan at kinalabasan ng taong iyon sa pagiging kwalipikado at proseso ng pagpapatala ay pantay. Nangangahulugan ito na ang kanilang mga karanasan ay hindi tinukoy ng kanilang lahi, etnisidad, wika, kasarian, edad, kondisyon ng kalusugan, o anumang iba pang pagkakakilanlan o background. Dapat suriin ng Estado ang data upang matukoy at malutas ang anumang mga pagkakaiba.
- Ang DHCS, DDS at mga sentrong pangrehiyon ay dapat magsagawa ng pag-aaral upang makita kung gaano karaming pondo ang matatanggap kung inuuna ng Estado at mga sentrong pangrehiyon ang pagpapatala ng mga karapat-dapat na indibidwal sa Medi-Cal at DDS Waivers.

2. **Sinusupportahan ng mga Sentrong Pangrehiyon ang Mga Taong May I/DD na Kumuha ng Medi-Cal.** Dapat tiyakin ng DDS na inuuna ng mga sentrong pangrehiyon ang pagsuporta sa mga indibidwal at pamilya na may pagiging karapat-dapat sa Medi-Cal at proseso ng pagpapatala. Upang magawa ito, ang DDS ay dapat:

- Magbigay ng mga sentrong pangrehiyon na may sapat na mapagkukunan at kawani upang suportahan ang mga indibidwal at pamilya sa pag-navigate sa pagiging kwalipikado at proseso ng pagpapatala.

- Makakatulong ito na gawing mabilis at madali ang proseso hangga't maaari. Maaaring kailanganin ang ilang paunang pagpopondo upang simulan ang proseso bago dalhin ang karagdagang pederal na pondo sa Estado.
- Maghanap ng mga sentrong pangrehiyon na mahusay sa pagbibigay ng mabilis at mahusay na suportadong proseso ng pagiging kwalipikado.
 - Dapat ibahagi ng DDS kung ano ang ginagawa ng mga sentrong pangrehiyon na ito at kung paano nila ito ginagawa sa ibang mga sentrong pangrehiyon.
 - Dapat magtatag at suportahan ng DDS ang isang komunidad ng pagsasanay upang patuloy na mapabuti ang mga proseso sa mga sentrong pangrehiyon.
- Bumuo ng mga sukatan ng kinalabasan at mga paraan upang panagutin ang mga sentrong pangrehiyon para sa pagsuporta sa mga indibidwal at pamilya na may pagiging karapat-dapat at pagpapatala.
- Siguraduhin na ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo at iba pang kawani ng sentrong pangrehiyon ay makakatanggap ng dekalidad na pagsasanay sa Medi-Cal, at waiver na pagiging karapat-dapat at pagpapatala.
 - Dapat itong isama ang pagsasanay kung paano kumpletuhin ang mga kinakailangang form at papeles para sa pagiging karapat-dapat.

3. **Pagbutihin ang Mga Salitang Ginagamit sa Pag-uusap Tungkol sa Kwalipikasyon.** Dapat makipagtulungan ang CalHHS sa mga departamento nito upang baguhin ang wika tungkol sa pagiging karapat-dapat sa Medi-Cal at Lanterman. Ang bagong wika ay dapat na simple at hindi nakakatakot. Ang wikang may negatibong kahulugan para sa ilang tao o maaaring magdulot ng pinsala ay dapat na baguhin. Halimbawa:

- Ang mga salitang tulad ng "pagpapalagay sa institusyon," at "pagwawaksi" ay maaaring nakakatakot at maaaring magkaibang kahulugan sa iba't ibang tao

- Ang mga salitang tulad ng "banayad," "katamtaman," at "malubha" ay dapat na alisin mula sa mga pamagat ng mga kwalipikadong diagnosis ng Lanterman at ang proseso ng pagiging kwalipikado.
4. **Linawin ang Mga Panuntunan Tungkol sa Kwalipikasyon.** Dapat maglabas ang DDS ng patnubay sa mga sentrong pangrehiyon upang matiyak na ang mga taong pinaglilingkuran ay makakatanggap ng mga serbisyo nang mabilis at walang pagkaantala. Kung ang mga tao ay tumatanggap ng mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon ay hindi dapat umasa sa waiver at pagiging karapat-dapat sa Medi-Cal. Dapat linawin ng gabay na ito na:
- Ang proseso ng pagiging karapat-dapat sa Waiver at Medi-Cal o ang uri ng awtoridad ng Medicaid na ini-enroll ng indibidwal ay hindi dapat maantala o higitan ang pag-access sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon.
 - Ang mga tao ay dapat na makapagsimulang makatanggap ng mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon habang naghihintay sa proseso ng pagiging kwalipikado ng Medicaid na makumpleto
 - Magsasagawa ang mga Sentrong Pangrehiyon ng pre-screening para sa mga serbisyo upang ang mga tao ay makapagsimulang makatanggap ng ilang pangunahing suporta nang mabilis, kahit na sila ay dumadaan sa proseso ng pagiging kwalipikado.
 - Ang pagiging karapat-dapat at proseso ng pagpapatala ay hindi dapat makaapekto sa pagpapatuloy ng mga serbisyo sa muling pagpapasiya ng pagiging karapat-dapat
5. **Gumamit ng Mga Pagwawaksi para Gumawa ng Mga Sistema na Tuluy-Tuloy na Serbisyo.** Ang DDS at DHCS ay dapat magtulungan upang bumuo ng isang paraan upang magamit ang mga waiver ng Medicaid at mga opsyon sa plano ng estado. Ang layunin ay lumikha ng tuluy-tuloy at madaling pag-access sa mga serbisyo at suporta. Makikipagtulungan ang DHCS at DDS sa mga indibidwal na may I/DD, mga miyembro ng pamilya, at mga kasosyo sa komunidad upang tingnan ang mga Waiver at mga opsyon sa plano ng estado at makita kung ang paraan ng pag-iral ng mga programa ng Medicaid ngayon ay nagpapahirap para sa mga tao at pamilya na makuha ang mga serbisyong kailangan nila. Dapat suriin ng

DHCS at DDS kung may mga serbisyong hindi makukuha ng mga tao dahil sa waiver o opsyon sa plano ng estado kung saan sila naka-enroll.

- Ang DDS at DHCS ay dapat makipagtulungan sa mga taong may I/DD, mga miyembro ng pamilya, at mga kasosyo sa komunidad upang bumuo at magpatupad ng programang Medicaid na tumutulong sa mga indibidwal na makuha ang lahat ng serbisyong kailangan nila sa buong buhay nila. Ang programang Medicaid na ito ay dapat tumulong sa mga tao na ma-access ang mga serbisyo nang hindi kinakailangang pumili sa pagitan ng iba't ibang Waiver o kailangang lumipat mula sa isang Waiver patungo sa isa pa.
- Dapat pagbutihin ng mga sentrong pangrehiyon ang paraan ng pagsuporta nila sa mga indibidwal at pamilya sa pag-unawa sa mga magagamit na opsyon para sa mga waiver at programa ng HCBS at paggawa ng pinakamahusay na mga pagpipilian para sa kanilang sarili. Ang mga sentrong pangrehiyon ay dapat ang isang mapagkukunan ng impormasyon upang malaman kung saan mag-eeenrol at kumonekta sa mga suporta.
- Ang DDS at DHCS ay dapat magbigay sa mga sentrong pangrehiyon at mga tagapag-ugnay ng serbisyo ng mga mapagkukunan, pagsasanay, at impormasyon na kailangan nila upang masuportahan nang mabuti ang mga indibidwal at pamilya sa pag-unawa sa kanilang mga pagpipilian sa mga programa ng Medicaid. Kabilang dito ang mga Tagapag-ugnay ng Serbisyo na nagtatrabaho sa mas maliit na bilang ng mga indibidwal at pamilya para mas masuportahan nila sila, na may mababang hawak na kaso

6. Gamitin ang Pagpopondo ng Gawad para sa Mga Panimulang Proyekto.

Ang Estado ng California, kabilang ang DHCS at DDS, ay dapat galugarin at unahin ang paggamit ng pagpopondo ng gawad para sa mga makabagong proyekto at panimulang proyekto. Ito ay magpapahintulot sa Estado na subukan ang mga bagong serbisyo o mga paraan upang maghatid ng mga serbisyo. Ang Estado ay dapat bumuo ng isang mapagkukunan kung saan ang mga kasosyo sa komunidad, kabilang ang magkakaibang mga organisasyon ng komunidad at mga nonprofit, ay makakahanap ng impormasyon sa pederal o iba pang mga pagkakataon sa pagpopondo o mga gawad upang mag-aplay. Ito ay maaaring isang

web site o isang regular na pahayagan. Bilang bahagi ng gawaing ito, dapat na makipagsosyo ang DDS sa mga mananaliksik, unibersidad, partikular sa Mga Sentro ng Unibersidad para sa Kahusayan sa mga Kapansanan sa Pag-unlad (University Centers for Excellence in Developmental Disabilities), upang galugarin ang mga makabagong modelo ng serbisyo at pagkakataon.

Mga Pagbabago sa Federal Funding

Nagsimula ang proseso ng MPDS noong Marso ng 2024. Noong Enero 2025, nagkaroon ng ibang Administrasyong Pederal. Ang Administrasyon na ito ay may iba't ibang priyoridad kaysa sa Administrasyon noon. Mahirap malaman kung ang anumang mga pagbabago ay makakaapekto sa mga sistema ng kapansanan sa pag-unlad ng California. Halimbawa, maaaring may mga pagbabago sa pagpopondo sa programa ng Medicaid. Maaaring may mga pagbabago din sa kung paano magagamit ang pagpopondo ng Medicaid. Ang anumang mga pagbabago o pagbawas na ginawa sa pagpopondo ng Medicaid ay mangangailangan ng mahihirap na desisyon na gagawin tungkol sa kung paano gamitin ang mga magagamit na pondo. Mahalagang handa ang Estado na gawin ang mga pagpapasyang ito, para protektahan ang mga serbisyong inaasahan ng mga taong may I/DD. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa mga bagay na maaaring gawin ng California upang matugunan ang mga ganitong uri ng mga pagbabago sa patakaran sa hinaharap.

1. **Maghanda para sa Pagbawas sa Medicaid.** Kung ang pederal na pamahalaan ay gumawa ng mga pagbawas sa programa at pagpopondo ng Medicaid, dapat sundin ng DDS ang mga prinsipyo at pamamaraang ito:
 - Panatilihin ang lahat ng aspeto ng karapatan ng Lanterman Act. Panatilihin ang mga pamantayan sa pagiging karapat-dapat kung nasaan sila. Dapat patuloy na magkaroon ng access ang bawat isa sa mga kinakailangang suporta.
 - Panatilihin ang pangako sa inklusibo, nakasentro sa tao na mga serbisyo sa komunidad. Unahin ang mga suporta na nagpapanatili sa mga tao sa kanilang sariling mga tahanan, kanilang mga komunidad, at sa kanilang mga trabaho.

- Panatilihin ang mga serbisyong nakadirekta sa kalahok at nakadirekta sa sarili.
- Panatilihin ang access sa mga serbisyo ng pahinga, kabilang ang panterapeutika na pahinga para sa mga taong may kumplikadong pangangailangan.
- Unahin ang pagsunod sa HCBS sa lahat ng mga setting upang mapakinabangan ang kalidad ng buhay at kalayaan sa pagpili, anuman ang mga klima ng pederal at estado na nakakaapekto sa buhay ng mga tao.
- Palakasin ang mga natural na suporta, kabilang ang mga organisasyong nakabatay sa komunidad, mga sentro ng mapagkukunan ng pamilya at mga sistema ng "Bilog ng Kaibigan" ("Circle of Friend").
 - Ang "Circle of Friends" ay isang diskarte sa pagsasama ng mga kabataang may kapansanan na nahihirapan sa paaralan.
- Gawing mas madali para sa mga tao na ma-access ang mga pangkalahatang serbisyo.
- Bigyan ang mga tao ng matalinong pagpipilian sa pagbabahagi ng kanilang demograpiko o legal na impormasyon sa katayuan upang maprotektahan ang sarilinan.
- Bigyang-prioridad ang Bumoto, Tao Muna, at mga pagsisikap sa pakikipag-ugnayan sa sibiko na lumilikha at nagpapataas ng mga plataporma para marinig ang mga tagapagtaguyod ng sarili at pamilya.
- Gumawa at palakasin ang mga komite ng pagpapayo na nagbibigay-prioridad sa mga tagapagtaguyod ng sarili at pamilya, upang matiyak na gumagana ang mga sistema sa abot ng kanilang makakaya gamit ang feedback ng eksperto mula sa mga taong may karanasan sa buhay at pamumuhay. Magbigay ng mga suporta para sa pakikilahok.

2. **Protektahan ang Maagang Pagsisimula.** Kung ang pagpopondo para sa programang Maagang Pagsisimula (Early Start program) ay binabawasan o inalis, dapat unahin ng California ang pagpapatuloy ng mga serbisyo at

suportang ibinibigay sa mga bata at kanilang mga pamilya sa pamamagitan ng programang ito na may pagpopondo ng estado. Dapat itong gawin ng California dahil kinikilala ng Estado ang halaga at kahalagahan ng pagbibigay ng komprehensibong mga serbisyo at suporta sa mga bata mula sa kapanganakan hanggang 3 taong gulang at sa kanilang mga pamilya sa pamamagitan ng programang Early Start na pinondohan ng pederal.

Mga Pagsusuri ng Kakulangan (Gap)

Kapag hindi ma-access ng mga tao ang mga serbisyong kailangan nila, kung minsan ay tinatawag itong "gap" sa mga serbisyo. Ang "pagsusuri ng kakulangan" ("gap analysis") ay isang paraan upang maunawaan ang mga paraan kung paano gumagana at hindi gumagana ang sistema, upang mas madaling ayusin o baguhin ito. Isa rin itong paraan upang makita kung ang mga serbisyo ay naa-access, mataas ang kalidad, at kung ang mga ito ay naihahatid nang patas sa paraang nakasentro sa tao. Ang pag-unawa sa mga bagay na ito ay makakatulong upang matiyak na ang mga tao ay maaaring magkaroon ng magandang kinalabasan ng serbisyo. Mahalaga na ang mga natuklasan mula sa pagsusuri ng kakulangan ay ginagamit upang gawing mas mahusay ang mga bagay.

Ang komite ng Pangkalahatang Plano (Master Plan) at mga workgroup ay nagtrabaho gamit ang impormasyong makukuha nila, ngunit kailangan ang pagsusuri ng kakulangan ng sistema upang suportahan ang pagbabago ng mga sistema ng serbisyo na nakakaapekto sa buhay ng mga taong may I/DD. Nakatuon ang mga rekomendasyong ito sa iba't ibang pagsusuri ng kakulangan na dapat gawin ng Estado upang maunawaan ang mga kakulangan sa mga serbisyo, at upang ayusin ang mga kakulangan na iyon. Kasunod ng anumang pagsusuri ng kakulangan, ang CalHHS at ang mga departamento nito ay dapat bumuo ng mga rekomendasyon upang matugunan ang anumang mga kakulangan.

1. Pagsusuri ng Kakulangan sa Mga Serbisyo para sa Mga Taong May I/DD.

Ang Estado ay dapat magsagawa ng pagsusuri ng kakulangan ng mga paraan ng mga taong may mga kapansanan sa pag-unlad na pinaglilingkuran sa mga sistema sa buong California sa buong buhay nila. Bilang bahagi ng pagsusuri ng kakulangan, dapat suriin ng Estado ang Lanterman Act upang:

- Ilista ang lahat ng serbisyo na dapat makuha ng mga taong I/DD
- Alamin kung sino ang nagbabayad para sa bawat serbisyo at kung aling ahensya ang namamahala dito
- Tiyaking makukuha ng mga taong may I/DD ang lahat ng mga serbisyong kailangan nila at may karapatan
- Anuman ang makita ng pagsusuri ng kakulangan, hindi dapat ilipat ng Estado ang lahat ng mga serbisyo ng mga taong may I/DD sa sistema ng pinamamahalaang pangangalaga

2. **Pagsusuri ng Kakulangan sa Serbisyo sa Kalusugan ng Pag-uugali para sa Mga Taong May I/DD.** Dapat magsagawa ang Estado ng pagsusuri ng kakulangan ng mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na magagamit ng mga indibidwal na may I/DD. Nangangahulugan ito ng pagtukoy ng mga kakulangan sa:

- Mga suporta
- Mga serbisyo
- Mga kaayusan sa tirahan

Dapat itong isama ang lahat ng serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali, kabilang ang:

- Mga serbisyo sa kalusugan ng isip na nakabatay sa paaralan
- Mga serbisyo sa kalusugan ng pag-uugali na nakabatay sa komunidad
- Mga serbisyo sa krisis at emerhensiya
- Mga serbisyo sa tirahan

Dapat ding tingnan ng pagsusuri ng kakulangan ang kasapatan ng manggagawa ng kalusugan ng pag-uugali na may partikular na pagtuon sa kasapatan ng manggagawa na sinanay upang magbigay ng mga serbisyo sa mga indibidwal na may I/DD.

3. **Pagsusuri ng Kakulangan sa Maagang Pagsisimula para sa Mga Batang May I/DD.** Ang Estado ay dapat magsagawa ng pagsusuri sa kakulangan

("gap") tungkol sa pagkakaroon ng mga serbisyo para sa mga batang edad 3-5. Dapat kabilang dito ang mga bata na nakatanggap ng mga serbisyo ng Maagang Pagsisimula. Ang pagsusuri ng kakulangan ay dapat tumingin sa:

- Pagkakaroon ng mga kasalukuyang serbisyo. Kabilang dito ang mga serbisyong makukuha mula sa:
 - Mga sentrong pangrehiyon
 - Mga distrito ng paaralan
 - Iba pang mga programang pre-school na pinondohan ng estado o pederal
 - Medi-Cal
 - Mga Serbisyo para sa mga Bata ng California (California Children Services o CCS)
- Mga listahan ng naghihintay para sa mga serbisyo
- Mga bagong serbisyo na gusto ng mga pamilya

4. Pagsusuri ng Kakulangan sa Paaralan Para sa Mga Bata at Kabataan na May I/DD.

Ang Estado ay dapat magsagawa ng pagsusuri sa kakulangan ng mga paraan na pinaglilingkuran ng sistema ng paaralan sa California ang mga taong may kapansanan sa pag-unlad. Ang pag-aaral na ito ay:

- Magpakita kung saan maganda ang takbo ng mga paaralan
- Magpakita kung saan ang mga paaralan ay hindi nagbibigay ng ganap na inklusibo, nakasentro sa tao na karanasan sa pag-aaral para sa mga mag-aaral na may I/DD
- Tingnan ang data na nauugnay sa mga suporta at resulta para sa mga mag-aaral na may I/DD. Dapat kasama dito ang:
 - Dalas ng pagtatapos
 - Uri ng diploma na nakamit

- Dalas ng paglipat sa mga trabaho o edukasyon pagkatapos ng sekondarya

Ang pag-aaral na ito ay dapat gawin nang may input mula sa mga indibidwal na may I/DD at kanilang mga pamilya mula sa magkakaibang background.

5. **Pagsusuri ng Kakulangan sa mga Serbisyo Pagkatapos ng Sekondarya para sa mga Batang Adulto na May I/DD.** Dapat magsagawa ang Estado ng pagsusuri ng kakulangan tungkol sa pagkakaroon ng mga serbisyo pagkatapos ng sekondarya at suporta na gusto ng mga tao. Ang pagsusuri ng kakulangan ay dapat tumingin sa:

- Mga serbisyo na kasalukuyang magagamit
- Mga listahan ng naghihintay para sa mga serbisyong iyon
- Mga bagong serbisyo na gustong makamit ng mga taong may I/DD ang kanilang landas pagkatapos ng sekondarya

Kasunod ng pagsusuri ng kakulangan, ang CalHHS at ang mga departamento nito ay dapat bumuo ng mga rekomendasyon upang matugunan ang anumang mga kakulangan.

6. **Pagsusuri ng Kakulangan sa Mga Serbisyo para sa Mga Matatanda na May I/DD.** Dapat magsagawa ang Estado ng pagsusuri ng kakulangan tungkol sa pagkakaroon ng mga serbisyong kailangan at piliin ng mga matatanda. Dapat kasama dito ang:

- Ang pagkakaroon ng mas naaangkop na mga opsyon sa serbisyo
- Ang pangangailangan para sa mga bagong modelo ng serbisyo
- Mga kinakailangang opsyon sa pamumuhay, kabilang ang mga kaayusan sa pamumuhay para sa mga taong may Down Syndrome o iba pang I/DD na mayroon ding dementia

Data

May mga hadlang sa pag-access sa mga serbisyo at mga kakulangan sa sistema na mahirap maunawaan. Ang isang dahilan para dito ay ang data na nakolekta ay hindi kumpleto o mataas ang kalidad. Maaaring gamitin

ang data upang maunawaan ang mga paraan kung paano tumatanggap (o hindi tumatanggap) ng mga serbisyo ang mga indibidwal. Ang pag-access sa mataas na kalidad na data ay mahalaga upang maunawaan kung ano ang nangyayari sa loob ng isang sistema at kung ano ang maaaring kailangang pahasayin.

1. **Mangolekta ng Data para Maakit ang mga Tao sa Mga Karera ng Mga Serbisyo para sa Kapansanan.** Ang Estado ay dapat magsagawa ng pag-aaral na may mga partikular na rekomendasyon para sa mga uri ng mga insentibo sa pananalapi na maaaring ibigay sa mga taong may mga karerang may kaugnayan sa kapansanan. Maaaring kabilang dito ang:

- Mga pakinabang sa buwis
- Pagpapatawad sa pautang
- Mga visa sa pagtatrabao
- Tulong sa pabahay

Dapat gamitin ng Estado ang mga resulta ng pag-aaral upang lumikha ng plano ng aksyon. Ang plano ay dapat magkaroon ng mga partikular na timeline at layunin para sa pagpapabuti ng mga pinansiyal na insentibo para sa mga taong papasok sa mga karerang may kaugnayan sa kapansanan.

2. **Mangolekta ng Data sa Pag-hire at Pagpapanatili ng Kawani ng Sentrong Pangrehiyon.** Ang Estado ay dapat magsagawa ng pag-aaral sa tungkulin ng tagapag-ugnay ng serbisyo ng sentrong pangrehiyon sa lahat ng mga sentrong pangrehiyon. Dapat itong mangolekta ng data sa:

- Bakante, ibig sabihin ay bukas na mga posisyon
- Bayad (kabilang ang mga benepisyo)
- Antas ng pagpapanatili, ibig sabihin kung gaano katagal mananatili ang mga tagapag-ugnay ng serbisyo sa kanilang mga trabaho

Ang pag-aaral na ito ay dapat magsama ng mga umiiral na data na nakolekta na upang ihambing ang mga hanay ng sahod sa mga sentrong pangrehiyon. Dapat tingnan ng pag-aaral kung paano umaayon ang mga

hanay ng sahod sa mga resulta ng pagpapanatili at pagganap para sa mga tagapag-ugnay ng serbisyo. Ang mga resulta ng pag-aaral na ito ay dapat ibahagi sa mga Lupon ng sentrong pangrehiyon at sa publiko. Ang mga resulta ay dapat gamitin upang lumikha ng mga rekomendasyon at mga kinakailangan para sa mga sentrong pangrehiyon upang suportahan ang mas mahusay na pangangalap, kabayaran, at pagpapanatili ng tagapag-ugnay ng serbisyo.

3. **Kolektahin ang Data sa Mga Laki ng Hawak na Kaso ng Tagapag-ugnay ng Serbisyo.** Ang Estado ay dapat magsagawa ng isang independiyenteng pag-aaral ng mga sukat ng hawak na kaso ng sentrong pangrehiyon at mga proporsiyon ng paglalagay ng mga tauhan. Dapat itong magsama ng mga proporsiyon para sa lahat ng espesyal na uri ng hawak na kaso. Ang pag-aaral na ito ay dapat gamitin upang i-update at gawing makabago ang mga kinakailangan para sa:

- Laki ng hawak na mga kaso
- Mga uri ng hawak na kaso
- Mga proporsiyon ng paglalagay ng mga tauhan para sa mga tungkulin tulad ng mga tagapag-ugnay ng serbisyo at tagapagtaguyod ng kliyente na itinalaga sa mga sentrong pangrehiyon

Ang mga resulta ng pag-aaral na ito ay dapat gamitin sa pag-update:

- Batas sa formula ng hawak na kaso ng tagapag-ugnay ng serbisyo
- Mga formula sa pagpopondo para sa mga sentrong pangrehiyon upang suportahan ang bagong hawak na kaso at mga antas ng paglalagay ng mga tauhan
- Mga kahihinatnan para sa hindi pagtupad sa mga kinakailangan sa hawak na kaso

4. **Mangolekta ng Data sa Kawalan ng Tirahan.** Dapat pagbutihin ng DDS ang pagkolekta ng data upang masubaybayan ang:

- Pag-iwas sa kawalan ng tirahan
- Mga pangyayaring nagdudulot ng panganib ng kawalan ng tirahan

- Kawalan ng tirahan
- Mga kinalabasan ng pabahay
- Mga banta sa pabahay
- Sino ang nakakakuha ng mga mapagkukunan ng pabahay
- Sino ang nangangailangan ng mga serbisyo sa pabahay
- Iba pang pangangailangan ng mga taong may I/DD na nauugnay sa kawalan ng tirahan

Dapat gamitin ng DDS ang data na ito upang:

- Tiyaking patas ang mga patakaran
- Pagbutihin ang pag-access sa mga programa sa pabahay
- Mga target na serbisyo

5. **Gamitin ang Data para Mas Maunawaan ang Hindi Natutugunan na Pangangailangan.** Dapat magsagawa ng pag-aaral ang DDS upang sukatin ang agwat sa pagitan ng bilang ng mga indibidwal na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon at ang bilang ng mga indibidwal na karapat-dapat para sa mga serbisyo. Ang pag-aaral na ito ay dapat mangolekta ng data ng buong estado at data ayon sa lugar na pinaghuhugutan ng sentrong pangrehiyon. Ang paunang data na ito ay susubaybayan sa paglipas ng panahon upang masukat ang pagiging epektibo ng mga sentrong pangrehiyon sa pagsasara ng puwang. Sa kasalukuyan, walang data na umiiral sa kung anong porsyento ng lahat ng karapat-dapat na indibidwal ang kinakatawan ng numerong ito. Kung walang tamang pagtatantya ng kabuuang bilang ng mga karapat-dapat na indibidwal, hindi malalaman ng Estado ang agwat sa hindi natutugunan na pangangailangan o epektibong gumawa ng estratehiya kung paano isara yung puwang.
6. **Dagdagan ang Access sa Data.** Dapat pataasin ng DDS ang access sa mataas na kalidad na data para sa mga indibidwal, publiko at mga mananaliksik. Nangangahulugan ito na ang DDS ay dapat:

- Gumawa ng pangkat ng trabaho kasama ang mga indibidwal mula sa komunidad, mga mananaliksik at iba pang mga tao na may karanasan sa data. Dapat pag-usapan ng pangkat ng trabaho kung paano dapat kolektahin at gamitin ang data upang suportahan ang pananagutan, pangangasiwa, at pananaliksik.
- Gumawa ng plano ng aksyon na naglalarawan sa mga hakbang na ito:
 - Paano dapat kolektahin, pagsamahin, at gamitin ang iba't ibang uri ng data mula sa mga tagapag-ugnay ng serbisyo, mga sentrong pangrehiyon, at kalusugan, edukasyon, at iba pang mga sistema.
 - Paano dapat i-access ng mga indibidwal, publiko, at mga mananaliksik ang data.
 - Paano mapoprotektahan at maa-access ang data ng iba't ibang uri o organisasyon kung saan naaangkop at kinakailangan.
 - Paano mapoprotektahan ang pagka-pribado. Nangangahulugan iyon na may mga paraan din na maaaring igalang ang mga kagustuhan ng indibidwal na panatilihin pribado ang kanilang data.
- Bumuo ng gabay na naglalarawan kung paano kokolektahin ang data at gagawing magagamit para sa mga indibidwal at pamilya, publiko, at para sa pananaliksik.
- Kolektahin, pamahalaan, at panatilihin ligtas ang data para sa pananaliksik at pagsusuri.

Rekomendasyon na Nangangailangan ng Karagdagang Pagsasaalang-alang

Mayroong halos 170 na rekomendasyon sa Pangkalahatang Plano (Master Plan). Ang Komite at mga pangalawang tagapangulo ay gumugol ng maraming oras sa pagtalakay sa mga rekomendasyon. Nagsumikap silang maunawaan ang iba't ibang opinyon sa lahat ng mga rekomendasyon. Nagawa nilang magkaroon ng pinagkasunduan (consensus) sa lahat ng rekomendasyon maliban sa isa. Ang ibig sabihin ng “consensus” ay sapat na mga tao ang sumang-ayon na suportahan ang isang bagay na maaari nitong

isulong. Ang kahulugan ng Komite ng consensus ay ang rekomendasyon ay suportado ng dalawang-katlo ng mga miyembro. Ang rekomendasyon na hindi napagkasunduan ng Komite ay tungkol sa pagpayag sa mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon na pumili na tumanggap ng koordinasyon ng serbisyo mula sa labas ng sentrong pangrehiyon.

Nagkaroon ng maraming talakayan tungkol sa rekomendasyong ito. Mayroong magkakaibang mga opinyon tungkol sa kung paano dapat isapinal ang rekomendasyon. Mayroong dalawang huling bersyon ng rekomendasyong ito. Ang bawat isa sa mga bersyong ito ay nakatanggap ng malapit na boto ngunit hindi umabot ng pinagkasunduan. Ito ang dalawang bersyon ng rekomendasyon:

- Dapat tingnan ng DDS ang pinakamahusay na kagawian sa mga sentrong pangrehiyon na kasalukuyang gumagamit ng koordinasyon ng serbisyo ng bendedor. Dapat ding tingnan ng DDS ang mga modelo sa ibang mga estado na nagpapahintulot sa pagpili ng koordinasyon ng serbisyo. Ang pag-aaral ay dapat magsama ng input mula sa magkakaibang pananaw sa isyung ito. Batay sa impormasyong ito, ang DDS ay dapat bumuo ng isang ulat sa mga natuklasan sa pag-aaral. Dapat ipaliwanag ng ulat ang mga kalamangan at kahinaan ng koordinasyon ng serbisyo na ibinigay sa labas ng sentrong pangrehiyon. Ang mga resulta ng pag-aaral na ito ay dapat ibahagi sa Komite ng Pangkalahatang Plano ng DDS (DDS Master Plan Committee). Ang Komite ay maaaring gumawa ng mga rekomendasyon sa DDS upang lumikha ng isang panimulang programa. Ang panimulang programa na ito ay maaaring lumikha ng opsyon para sa mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon na pumili ng tagapag-ugnay ng serbisyo sa labas ng sentrong pangrehiyon. Pinahihintulutan na ng Lanterman Act ang ilang indibidwal mula sa labas ng mga sentrong pangrehiyon na maglingkod bilang tagapag-ugnay ng serbisyo, na may pag-apruba ng sentrong pangrehiyon.
- Dapat tingnan ng DDS ang pinakamahusay na kagawian sa mga sentrong pangrehiyon na kasalukuyang gumagamit ng koordinasyon ng serbisyo ng bendedor. Batay sa impormasyong ito, ang DDS ay dapat bumuo ng isang panimulang programa upang lumikha ng isang opsyon para sa mga taong pinaglilingkuran ng sentrong pangrehiyon upang pumili ng isang tagapag-ugnay ng serbisyo mula sa labas ng sentrong pangrehiyon. Pinahihintulutan na ng Lanterman Act ang ilang indibidwal

mula sa labas ng mga sentrong pangrehiyon na maglingkod bilang tagapag-ugnay ng serbisyo, na may pag-apruba ng sentrong pangrehiyon. Batay sa mga resulta ng pagrepaso sa kasalukuyang koordinasyon ng serbisyo ng bendedor at ang panimulang programa na ito, dapat tukuyin ng DDS ang mga susunod na hakbang.

Ang mga burador na rekomendasyong ito ay dapat isaalang-alang sa patuloy na gawain para ipatupad ang MPDS ngunit hindi isinama bilang panghuling rekomendasyon.

Ano ang Susunod para sa Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Mga Serbisyong Pangkaunlaran?

Ang MPDS ay isang pangitain na hinimok ng komunidad upang mapabuti kung paano sinusupportahan ng California ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya sa hinaharap. Sa diwa ng isang California para sa Lahat, ang MPDS:

- Ay inklusibo
- Nakatingin sa harapan
- Sinasalamain ang pagkakaiba-iba ng ating Estado
- Sinasalamain ang mga kultura ng ating mga komunidad
- Ipinapaalala sa atin ang ating mga halaga, kabilang ang:
 - Serbisyo at suporta
 - Pag-unawa
 - Pagkahabag

Pinagsasama-sama ng MPDS ang mga kuwento mula sa maraming miyembro ng komunidad sa mga ibinahaging rekomendasyon para mapabuti ang mga programa at mapagkukunan na kailangan nila para umunlad at makamit ang kanilang mga layunin.

Ang MPDS ay tutulong na ipaalam ang pag-unlad tungo sa:

- Mas mahusay na mga serbisyo at suporta
- Pinahusay na koordinasyon sa mga sistema
- Ang pagkamit ng ninanais na resulta sa buhay

Ang mga pagpapahusay na ito ay nangangailangan ng patuloy na pakikipagsosyo at pakikipagtulungan ng ating buong komunidad. Gagamitin ang Pangkalahatang Plano (Master Plan) para ipaalam ang kasalukuyang trabaho, bagong trabaho, at trabaho sa hinaharap. Ang Pangkalahatang Plano (Master Plan) ay nagbibigay ng parehong nais na layunin at rekomendasyon ng komunidad kung paano makamit ang mga ito, sa maraming paksa. Narito ang ilang halimbawa ng mga pangkat ng trabaho na ipapaalam ng MPDS:

- Ang Grupong Tagapayo sa Karanasan ng Buhay (Lived Experience Advisory Group o LEAG). Ang pangkat ng trabaho na ito ay isang pinalawak at pinalitan ng pangalan na Komite ng Tagapayo sa Mamimili (Consumer Advisory Committee) Ang LEAG ay makakatulong sa:
 - Pagbuo ng mga simpleng materyal sa wika.
 - Pagkomento sa patakaran.
 - Nag-aambag sa proyektong Sistema ng Pagpapabuti ng Kanalabasan ng Buhay (Life Outcome Improvement System o LOIS).
 - Ang proyektong LOIS ay isang IT na proyekto. Ipapabago nito ang pamamahala ng kaso at mga sistema ng pera na ginagamit upang maghatid ng mga serbisyo ng mga sentrong pangrehiyon. Ang LOIS ay magbibigay ng mga taong pinaglilingkuran at ang kanilang mga pamilya na may access sa kanilang impormasyon at komunikasyon sa mga sentrong pangrehiyon.¹⁶
 - Pagsentro sa mga karanasan ng mga taong may I/DD sa aming sama-samang gawain.
- Ang pangkat ng trabaho sa Programa ng Insentibo sa Kalidad (Quality Incentive Program workgroup). Ang pangkat ng trabaho na ito ay bubuo at nagbibigay ng mga insentibo para sa pagkamit ng mga indibidwal na resulta.
- Ang Pangkat ng Trabaho ng Mga Panukala sa Pagganap ng Sentrong Pangrehiyon Regional Center (The Regional Center

¹⁶ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa LOIS \(https://www.dds.ca.gov/newsletter/a-look-ahead-at-2025/\)](https://www.dds.ca.gov/newsletter/a-look-ahead-at-2025/)

Performance Measures workgroup). Ang pangkat ng trabaho na ito ay bubuo at nagbibigay ng mga insentibo para sa mga sentrong pangrehiyon na gumagawa ng mga pagpapabuti sa mga isyu na mahalaga sa komunidad.

- Ang Grupo ng Tagapayo ng Katiyakan sa Kalidad (Quality Assurance Advisory Group). Ipapaalam ng pangkat ng trabaho na ito ang trabaho upang mapabuti ang kaalaman at karanasan ng mga taong may I/DD at mga pamilyang tumatanggap ng mga serbisyo.
- Ilang grupong tagapayo na nakikipag-ugnayan sa Dibisyon ng Serbisyo, Pag-Access, at Katarungan ng DDS (Service, Access and Equity Division of DDS).

Ang DDS ay muling magpupulong sa Komite ng MPDS dalawang beses bawat taon. Ang mga pagpupulong na ito ay magbabahagi ng mga update sa gawaing nauugnay sa mga rekomendasyon ng MPDS. Gamit ang impormasyong ibinahagi sa mga pagpupulong na ito, magsusumite ang DDS ng taunang ulat sa Lehiislatura. Ang ulat na ito ay isusumite sa Marso ng bawat taon, simula sa 2026, at magtatapos sa 2036.

Lubos na pinahahalagahan ng Administrasyon ang mga kontribusyon ng komunidad sa MPDS. Hinihikayat ng Administrasyon ang patuloy na pakikilahok sa mga ito at sa iba pang mga pagsisikap na nagpapahusay sa buhay ng mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya. Ang DDS ay patuloy na maghahanap ng input mula sa magkakaibang miyembro ng komunidad upang isama sa mga nakatutok na pag-uusap. Upang matuto nang higit pa at makasali sa mga patuloy na pagkakataon sa pakikipag-ugnayan, pumunta sa website ng DDS Events (<https://www.dds.ca.gov/dds-events/>).

Mga Sugnay (o Mga dagdag na bahagi)

Sugnay A: Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Mga Miyembro ng Komite ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran

Ang Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Komite ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran ay binubuo ng magkakaibang grupo ng mga indibidwal na hinirang ng Kalihim ng CalHHS. Ang mga miyembro ng komite ay nagdala ng iba't ibang background at karanasan upang makatulong sa pagbuo ng Pangkalahatang Plano (Master Plan).

Mga Miyembro ng Komite	
Amy Westling	Kecia Weller
Areva Martin	Kelly Kulzer-Reyes
Barry Jardini	Larry Yin
Beth Burt	Lisa Cooley
Brett Eisenberg	Marie Poulsen
Brian Zotti	Mark Klaus
Cheryl Brown	Mark Melanson
Claudia Center	Marty Omoto
Dora Contreras	Norma Ramos
Edith Arias	Oscar Mercado
Elena Tiffany	Sara Speck
Elizabeth Hassler	Sascha Bittner

Mga Miyembro ng Komite	
Eric Ramirez	Season Goodpasture
Fernando Gomez	Shella Comin-DuMong
Gloria Wong	Sylvia Yeh
Joe Perales	Tiffany Whiten
Joyce McNair	Victor Lira
Judy Mark	Will Leiner
Kavita Sreedhar	Yvette Baptiste

Para sa mga talambuhay ng mga miyembro ng pangkat ng trabaho bisitahin ang: <https://www.chhs.ca.gov/wp-content/uploads/2024/07/1-Master-Plan-Committee-Member-Bios-7-16.pdf>.

Sugnay B: Ang Pangkalahatang Plano (Master Plan) para sa Listahan ng mga Miyembro ng Pangkat ng Trabaho ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran

Mga Miyembro ng Pangkat ng Trabaho	
Aderonke Adejuyigbe	Jesse Rocha
Alessandra Aldai	Jesse Weller
Alex Mountford	Jonathan Padilla
Alison Morantz	Joyce Cabrera
Ana Seda	Kaitlynn Truong
Angel Montoya	Kathleen Barajas
Angelina Ordonez	Katie Hynes
Araceli Garcia	Kendra Wagner
Carolina Navarro Garcia	Kiara Hedglin
Cheryl Ann Whittle	Lauren Loza
Chloe Carrier	Lety Garcia
Chloe Medina	Lisa Macafee
Christine Couch	Mariana Molina Nava
Christopher Chu	Mirela Bere
Cindy Cox	Mitra Ordibehesht
Derek Hearhtower	Renu Moon
Dominique Mellion	Shannon Cogan
Dustlyne Beavers	Suad Bisogno

Mga Miyembro ng Pangkat ng Trabaho	
Erendida Gonzalez	Susan Stroebel
Gaby Abdel-Salam	Suzy Requarth
Glenis Ulloa	Teresa Anderson
Harold Ashe	Tiffany Swan
Hyun S. Park	Tina Ewing-Wilson
Isabel Torres	Tracey Mensch
Jamie Johnson	Viri Salgado
Jay Kolvoord	

Karamihan sa mga miyembro ng Komite ay nagsilbi rin bilang mga miyembro ng mga pangkat ng trabaho.

Sugnay C: Pakikipag-ugnayan sa Stakeholder at Komunidad

Sa buong prosesong ito, ginawa naming prioridad ang marinig mula sa komunidad. Ginawa namin ito sa pamamagitan ng pangangalap ng mga pampublikong komento at puna sa pamamagitan ng mga pagsisikap sa pag-abot. Sa paglipas ng walong buwan, nagdaos kami ng 47 pagpupulong sa komunidad, mga isa bawat linggo, upang matiyak na ang malawak na hanay ng mga karanasan ay kasama sa MPDS. Pinagsama-sama ng mga pagpupulong na ito ang mga tao mula sa magkakaibang pinagmulan, kabilang ang:

- Mga indibidwal mula sa mga komunidad na kulang sa representasyon
- Mga tagapagbigay ng serbisyo
- Mga eksperto sa patakaran
- Mga tagapagtaguyod ng sarili, at kanilang mga pamilya

Sa pamamagitan ng pakikinig sa napakaraming iba't ibang pananaw, hinuhubog namin ang MPDS na may matinding pagtuon sa pagiging patas at pagsasama. Ang layunin ng Pangkalahatang Plano (Master Plan) ay bumuo ng isang sistema ng mga serbisyong pangkaunlaran na patas, pare-pareho, at naa-access sa lahat ng mga taga-California na may I/DD. Tiniyak ng aming pangako sa pakikipag-ugnayan sa komunidad na ang mga karanasan ng mga pinaka-naapektuhan ng sistema ay narinig, pinahahalagahan, at isinama sa bawat hakbang ng proseso.

Para sa higit pang impormasyon at upang ma-access ang mga pakikipag-ugnayang ito, bisitahin ang: <https://www.chhs.ca.gov/home/master-plan-for-developmental-services/#>.

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
Department of Developmental Services Hispanic/Latino Focus Group (Departamento ng	Mga tagapagtaguyod na Hispaniko/Latino na nakikipagpulong ng regular sa DDS upang magbigay ng input	06/07/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
Mga Serbisyong Pangkaunlaran Hispaniko/Latino na Pangkat ng Pokus)		
California Foundation for Independent Living Centers (Pundasyon ng California para sa Mga Sentro ng Malayang Pamumuhay)	Mga direktor at matataas na pinuno ng Mga Sentro ng Malayang Pamumuhay ng California	06/13/2024
Association of Regional Center Agencies (Samahan ng Mga Ahensya ng Sentrong Pangrehiyon)	Mga Punong Ehekutibo ng Sentrong Pangrehiyon	06/20/2024
Department of Developmental Services African American Focus Group (Grupo ng Pokus ng Mga Aprikanong Amerikano ng Departamento ng Mga Serbisyong Pangkaunlaran)	Mga tagapagtaguyod na Aprikanong Amerikano na regular na nakikipagpulong sa DDS upang magbigay ng input	06/28/2024
Pinagsama-samang Kolaborasyon ng Komunidad	Hispaniko/Latino na mga pamilya at tagapagtaguyod ng sarili na nagsasalita ng Espanyol	07/11/2024
Service Access & Equity Monthly Meeting (Buwanang Pagpupulong ng Pag-Access ng Serbisyo at Katarungan)	Mga kinatawan ng DDS -Mga Resipyente ng Gawad ng Pag-Access ng Serbisyo at Katarungan	07/12/2024
Family Resource Centers Network of California (Network ng Mga Sentro	Mga direktor at matataas na pinuno ng Family Resource Centers ng California	07/17/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
ng Mapagkukunan ng California)		
Summer Institute on Neuro-Developmental Disabilities (Instituto sa Tag-init sa Kapansanan sa Pag-unlad ng Utak at Nerbiyo)	Mga pamilya, mga tagapagtaguyod ng sarili, at mga propesyonal na dumadalo sa kumperensya ng instituto ng MIND	07/19/2024
Westside Resource and Empowerment Center Parent Support Group (Grupo ng Suporta ng Magulang ng Sentro ng Mapagkukunan at Pagpapalakas ng Bahagi Kanluran)	Mga magulang na taga-Ethiopia, mga miyembro ng pamilya, at mga taong may kapansanan sa pag-unlad	08/16/2024
Disabilities Voices United Communication Access Connect (Nagkakaisang Mga Boses ng Kapansanan Pag-konekta ng Pag-access ng Komunikasyon)	Mga gumagamit ng AAC at kanilang mga pamilya	08/20/2024
El Arc de California	Mga miyembro ng komite ng El Arc na kumakatawan sa komunidad ng Latino	09/03/2024
State Alliance Team for Aging (Koponan ng Alyansa ng Estado para sa Pagtanda)	Mga kinatawan ng estado at lokal na mga entidad na naglilingkod sa mga matatanda at taong may mga kapansanan	09/04/2024
Golden Gate Regional Center Advocates (Mga Tagapagtaguyod ng	Mga tagapagbigay ng serbisyo at tagapagtaguyod na naglilingkod ng San Francisco Bay Area	09/10/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
Sentrong Pangrehiyon ng Golden Gate)		
Let Your Ideas Be Known (Ipaalam ang Iyong mga Ideya)	Ang Karapatan sa Kapansanan sa California (Disability Rights California) ay nag-host ng webinar para sa mga pamilya, mga tagapagtaguyod ng sarili, at mga aktibista	09/12/2024
PRAGNYA Coffee, Chai, and I (PRAGNYA Coffee, Chai, at Ako)	Mga pamilya at tagapagtaguyod ng sarili mula sa mga komunidad sa Timog Asya at mas malawak na lugar ng San Jose	09/21/2024
"Voices for Change" Event (Kaganapang "Mga Boses para sa Pagbabago")	Mga pamilya at indibidwal mula sa mga komunidad ng Intsik, Hapon at Vietnamese	09/21/2024
State Council on Developmental Disabilities (SCDD) (Konseho ng Estado sa Mga Kapansanan sa Pag-unlad)	Pagkakasapi ng SCDD	09/24/2024
Korean Community Collaboration (Pakikipagtulungan ng Komunidad ng Korea)	Mga Pamilya at Indibidwal na may mga kapansanan sa komunidad ng Korea	09/27/2024
California Association of Health Facilities (CAHF) (Samahan ng mga Pasilidad Pangkalusugan ng California)	Non-profit na asosasyong kalakalan na kumakatawan sa mga pasilidad na may kasanayang pang-nars (skilled nursing facility) at intermediate na Pasilidad ng	10/02/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
	Pangangalaga para sa mga taong may I/DD	
Cafecito	Hispaniko/Latino na mga pamilya at tagapagtaguyod ng sarili na nagsasalita ng Espanyol	10/03/2024
Sac6 Area Listening Party (Sac6 Area na Pagsasama-sama para Makinig)	Pagpupulong para sa mga tagapagtaguyod ng sarili mula sa anim na county sa Central Valley	10/04/2024
National Council on Severe Autism (NCSA) (Pambansang Konseho sa Malubhang Autismo)	Mga tagapagtaguyod at propesional na nagbibigay ng pagkilala, patakaran at solusyon para sa mga indibidwal, pamilya at tagapag-alaga na apektado ng autismo at mga nauugnay na karamdaman	10/07/2024
Tribal Developmental Disabilities Symposium	Mga Tribal na mga miyembro sa komunidad ng I/DD at mga Tribal na tagapagbigay ng serbisyo ng I/DD	10/10/2024
Valley Mountain Regional Center SDP LVAC (Sentrong Pangrehiyon ng Valley Mountain SDP LVAC)	Lokal na Komiteng Boluntaryo na Tagapayo sa Sentrong Pangrehiyon (SDP LVAC) sa programa ng pagpapasya sa sarili	10/17/2024
North Los Angeles County Regional Center SDP LVAC (Sentrong Pangrehiyon ng County ng Hilagang Los Angeles SDP LVAC)	Lokal na Komiteng Boluntaryo na Tagapayo sa Sentrong Pangrehiyon (SDP LVAC) sa programa ng pagpapasya sa sarili	10/17/2024
South San Francisco Families Engagement Forum (Forum sa Pakikipag-ugnayan)	Mga magulang ng mga indibidwal na may I/DD mula sa South San Francisco at nakapaligid na lugar	10/24/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
ng Mga Pamilya ng Timog San Francisco)		
El Arc de California Coalition Leaders Board (Lupon ng mga Pinuno ng Koalisyon ng El Arc de California)	Mga tagapagtaguyod ng sarili, mga miyembro ng pamilya, mga tagapagbigay ng serbisyo at miyembro ng komunidad na nakatuon sa mga karapatang sibil ng mga taong may I/DD sa komunidad ng Latino	10/29/2024
Sac6 Area Listening Party (Sac6 Area na Pagsasama-sama para Makinig)	Pagpupulong para sa mga tagapagtaguyod ng sarili mula sa anim na county sa Central Valley	11/01/2024
Service Coordinators Focus Group (Pangkat na Nakatuon ng Mga Tagapag-ugnay ng Serbisyo)	Pangkat na nakatuon para sa mga tagapag-ugnay ng serbisyo na miyembro ng SEIU mula sa sampung sentrong pangrehiyon	11/01/2024
California Foundation for Independent Living Centers CA Community Living Network (Network ng Pamumuhay sa Komunidad ng CA Pundasyon para sa Mga Sentro ng Malayang Pamumuhay ng California)	Mga propesyonal mula sa buong estado na nagbigay ng mga serbisyo ng independiyenteng pamumuhay sa ilalim ng orihinal na panimulang programa ng Suportadong Kaayusan sa Pamumuhay ng California (California Supported Living Arrangement o CSLA)	11/04/2024
Korean Community Listening Session (Pagpupulong para Makinig ng Komunidad ng Korea)	Forum para sa mga Koreanong pamilya at indibidwal na tumatanggap ng mga serbisyo ng DD	11/07/2024
CFILC Quarterly Meeting (Pangatlong Buwanang Pagpupulong ng CFILC)	Update sa Pankalahatang Plano (Master Plan) sa pamumuno ng mga Sentro ng Independiyenteng	11/07/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
	Pamumuhay ng California (California Independent Living Centers)	
Autism Society San Francisco Bay Area (Lipunan ng Autismo sa San Francisco Bay Area)	Nonprofit na organisasyon ng mga magulang, miyembro ng pamilya at mga propesyonal na mga tao sa loob ng komunidad ng autismo sa Bay Area	11/12/2024
Developmental Disabilities Councils of the (of the) East Bay Convening (Pagpupulong ng Konseho ng mga Kapansanan sa Pag- unlad ng East Bay)	Pagpupulong kasama ang mga Konseho ng Mga Kapansanan sa Pag-unlad ng mga County ng Alameda at Contra Costa	11/13/2024
North Bay Regional Center Board Meeting (Pulong ng Lupon ng Sentrong Pangrehiyon ng North Bay)	Lupon ng Mga Direktor ng Mga Serbisyo ng Kapansanan sa Pag- unlad ng North Bay	11/18/2024
Westside Family Resource and Empowerment Center (Sentro ng Mapagkukunan at Pagpapalakas ng Pamilya ng Bahagi Kanluran o Westside)	Grupo ng suporta ng mga pamilyang Aprikanong Amerikano/Itim upang matiyak ang mga taong may kapansanan sa intelektwal at pag-unlad	11/21/2024
The Lanterman Coalition (Ang Koalisyon ng Lanterman)	Mga stakeholder na nagtatrabaho upang mapanatili ang Lanterman Act para sa mga taong may kapansanan sa intelektwal at pag-unlad	11/22/2024
Congreso Familiar (Kongreso ng Pamilya)	Mga tagapagbigay ng serbisyo na naglilingkod sa mga pamilyang nagsasalita ng Espanyol na may	12/02/2024

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
	mga anak o miyembro ng pamilyang may mga kapansanan	
Associate of Regional Center Agencies - 2024 Partners in Policymaking graduates	Programa ng pagsasanay sa pamumuno para sa mga nasa hustong gulang na may mga kapansanan sa pag-unlad at mga pamilya upang maging mga pinuno ng komunidad at mga dahilan para sa pagbabago ng mga sistema	12/05/2024
University of California, Irvine (Unibersidad ng California sa Irvine) Center for Autism and Neurological Disorders (Sentro para sa Autismo at Neurological na Kaguluhan)	UC Irvine Center for Autism Latino support group	12/12/2024
Self-Advocate Listening Party- Inland Regional Center	Isang pagpupulong ng mga self-advocate mula sa Inland Regional Center upang talakayin at ibahagi ang kanilang mga karanasan	01/21/2025
Hlub Hmong Center	Hmong advocacy organization na nakatuon sa pagbabago ng patakaran at mga sistema sa mga institusyong naglilingkod sa publiko upang harapin ang mga pagkakaiba-iba ng hustisya sa lipunan	01/23/2025
National Council on Severe Autism (NCSA)	Ang organisasyon ng adbokasiya ay nakatuon sa pagtugon sa mga natatanging hamon na kinakaharap ng mga pamilya at indibidwal na may autism	01/28/2025

Tagapag-tangkilik (Host)	Komunidad	Petsa
University of California, Irvine (Unibersidad ng California sa Irvine) Center para sa Autism Health at Neurological Disorders Pagpapalakas ng Grupo ng Suporta sa Kababaihan ng Kulay	Black, African American, at Biracial na mga magulang at grupo ng suporta ng tagapag-alaga para sa mga may mga anak na may kapansanan sa neurological	01/28/2025
Interagency Coordinating Council on Early Intervention	Ang mga miyembro ay hinirang ng Gobernador. Ang konseho ay binubuo ng mga magulang ng mga batang may kapansanan, mga tagapagbigay ng serbisyo ng maagang interbensyon, mga propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan, mga kinatawan ng ahensya ng estado, at iba pang interesado sa maagang interbensyon.	02/07/2025
Unibersidad ng California, San Francisco (UCSF) Virtual Conference Mga Kapansanan sa Pag-unlad: Isang Update para sa mga Health Professional	Mga propesyonal sa pangangalagang pangkalusugan na sumusuporta sa populasyon ng kapansanan sa pag-unlad sa California	03/06/2025

Pampublikong Komento

Gumawa kami ng naa-access na proseso ng pampublikong komento upang suportahan ang pakikipag-ugnayan ng komunidad sa buong pagbuo ng MPDS. Ang bawat isa sa 12 buong pulong ng komite ay may mga panahon ng pampublikong komento sa simula at pagtatapos. Nagbigay-daan ito para sa makabuluhang pakikilahok. Ang bawat isa sa limang workgroup ay

nagpupulong din buwan-buwan, na may mga panahon ng pampublikong komento sa bawat pagpupulong upang matiyak ang kalinawan at pakikilahok sa komunidad. Ang isang talaan ng mga pampublikong komento ay makukuha dito: <https://www.chhs.ca.gov/home/mpds-committee-workgroup/#>.

Bilang karagdagan, ang mga indibidwal ay maaaring magsumite ng mga mungkahi o rekomendasyon sa pamamagitan ng email sa DSMasterPlan@chhs.ca.gov. Tiniyak ng diskarteng ito na narinig at isinasaalang-alang ang input ng lahat sa paghubog ng MPDS.

Appendix D: Proseso para sa Pagsuporta sa mga Self-Advocates

Ang Tungkulin ng Support Facilitator

Ang tungkulin ng Support Facilitator ay nilikha upang tulungan ang mga taong may I/DD na ganap na lumahok sa proseso ng Master Plan. Epektibong sinuportahan ng diskarteng ito ang mga self-advocate sa pagbabahagi ng kanilang kaalaman, karanasan, at ideya nang may kumpiyansa. Mga Facilitator:

- Pinasimpleng kumplikadong impormasyon
- Inihanda ang mga tagapagtaguyod ng sarili para sa pagpupulong
- Nadagdagang partisipasyon ng self-advocate sa paggawa ng desisyon

Sino ang mga Support Facilitator?

Para sa proseso ng Master Plan na limitado sa oras, nagkaroon ng agarang pangangailangan na magbigay ng suporta sa mga tagapagtaguyod ng sarili. Upang matugunan ang pangangailangang ito, ang mga propesyonal, at mga mag-aaral na may karanasan sa edukasyon, pagsasanay, at pagtuturo sa mga indibidwal na may I/DD ay kinuha. Ang kanilang pagka-pamilyar sa sistema ng pag-unlad ng mga kapansanan, kabilang ang mga serbisyo at suporta, ay nakatulong sa kanila na magabayan nang epektibo ang mga tagapagtaguyod ng sarili.

Ang mga Support Facilitator ay hindi gumagawa ng desisyon sa proseso ng Master Plan. Tinulungan nila ang mga tagapagtaguyod ng sarili nang hindi naiimpluwensyahan ang kanilang mga opinyon o kontribusyon. Ang kanilang tungkulin ay pasimplehin ang mga materyales, ipaliwanag ang mga paksa sa pagpupulong, at tulungan ang mga tagapagtaguyod ng sarili na matukoy kung kailan at paano ibabahagi ang kanilang mga pananaw. Ang mga facilitator ay nagbigay ng suporta bago, habang, at pagkatapos ng mga pagpupulong upang gawing mas naa-access at inclusive ang partisipasyon. Sa paglipas ng panahon, ang ilang mga tagapagtaguyod sa sarili ay nangangailangan ng mas kaunting suporta sa isa-isa habang sila ay nakakuha ng kumpiyansa at kalayaan.

Paano Nakatulong ang Mga Support Facilitator

Bago ang mga Pagpupulong

- **Mga Pre-Meetings ng Buwanang Grupo:** Nagpulong ang mga self-advocate at facilitator bago ang bawat pagpupulong ng Master Plan Committee upang talakayin ang agenda, matuto ng mga bagong kasanayan, at pag-usapan ang mga pangunahing paksa. Mga Facilitator:
 - Ipinaliwanag ang mga kumplikadong isyu sa simpleng wika
 - Tinulungan ang mga tagapagtaguyod ng sarili na maghanda
 - Nagbigay ng mga tala kasama ng kanilang mga komento na gagamitin sa pulong
- **One-on-One na Suporta:** Ang ilang self-advocate ay nakipagpulong nang paisa-isa sa mga facilitator upang suriin ang mga materyal, pasimplehin ang mga ideya, at magtanong. Inayos ng mga facilitator ang kanilang suporta batay sa mga pangangailangan ng bawat tagapagtaguyod ng sarili.

Sa panahon ng mga Pagpupulong

- **Pagtulong sa mga Talakayan:** Tiniyak ng mga facilitator na masusundan ng mga tagapagtaguyod ng sarili ang pag-uusap at mauunawaan ang mga pangunahing punto.
- **Paghihikayat sa Pakikilahok:** Hinimok nila ang mga tagapagtaguyod ng sarili na ibahagi ang kanilang mga iniisip at hinikayat silang magsalita.
- **Pagbibigay ng Real-Time na Suporta:** Nilinaw ng mga facilitator ang impormasyon para matulungan ang mga self-advocate na manatiling nakatuon.
- **Mga Kasanayan sa Pinuno ng Workgroup:** Hinikayat ng mga pinuno ng workgroup ang partisipasyon ng mga self-advocate sa pamamagitan ng pag-imbita muna ng kanilang feedback.

Pagkatapos ng mga Pagpupulong

- **Pag-aayos ng Feedback:** Tinulungan ng mga facilitator ang mga self-advocate na suriin ang mga pangunahing punto at maghanda para sa mga susunod na hakbang.
- **Pagbuo ng Kumpiyansa:** Nagbigay sila ng positibong feedback at paghihikayat upang tulungan ang mga tagapagtaguyod ng sarili na lumago sa kanilang mga tungkulin.

Bakit Mahalaga ang Suporta na Ito

- **Tumaas na Kumpiyansa:** Naging mas kumportable ang mga self-advocate na magsalita sa mga pulong.
- **Mas mahusay na pag-unawa:** Maaari silang ganap na makilahok dahil naunawaan nila ang mga paksang tinatalakay.
- **Paglago ng Pamumuno:** Nakabuo sila ng mga kasanayan sa pagtataguyod para sa kanilang sarili at sa iba.
- **Mas Matibay na Pakikipagtulungan:** Natuto sila at nagtrabaho kasama ang mga kapwa sariling-tagapagtaguyod.

Pagtinging sa Kinabukasan

Naniniwala ang mga self-advocate na ang suportang ito ay dapat magpatuloy at magagamit sa iba pang mga puwang sa pamumuno at paggawa ng desisyon, tulad ng:

- Mga Lupon ng sentrong pangrehiyon
- Consumer Advisory Committee
- Iba pang mga civic committee

Ibinahagi ng maraming tagapagtaguyod sa sarili na hindi sila ganap na makakasali sa proseso ng MPDS kung wala ang tulong na ito. Sa hinaharap, dapat tuklasin ang mga modelo ng suporta ng peer. Titiyakin nito na ang mga tagapagtaguyod ng sarili ay maaaring suportahan ang isa't isa sa hinaharap na mga pagsusumikap sa patakaran at pagpapalano.

Apendise E: Talasalitaan

- **Ableism** – Isang uri ng pagkiling na nangyayari kapag ang mga taong may kapansanan ay hindi makatarungang tratuhin dahil sila ay may kapansanan. Maaari ding mangyari ang Ableism kapag ang mga taong walang kapansanan ay pinapaboran kaysa sa mga taong may kapansanan. Halimbawa, ang pagpili ng isang kandidato sa trabaho na walang kapansanan kaysa sa isang kandidato sa trabaho na may kapansanan, kahit na ang kandidatong may kapansanan ay mas kwalipikado.
- **Applied Behavioral Analysis (ABA)** – Isang therapy na tumutulong upang maunawaan ang pag-uugali at gumawa ng mga positibong pagbabago sa pag-uugali. Matutulungan ng ABA ang mga taong may autism at iba pang I/DD na bumuo ng mga positibong kasanayan tulad ng pakikipag-usap at pag-aalaga sa kanilang sarili. Makakatulong din ang ABA na palitan ang mga negatibong pag-uugali ng mga positibong pag-uugali. Ang ABA ay isinapersonal para sa bawat indibidwal at sa kanilang mga natatanging pangangailangan.
- **Pantulong na Teknolohiya (Assistive Technology o AT)** – Ganundinang, mga aparato, o iba pang bagay na tumutulong sa mga taong may mga kapansanan. Ang AT ay maaaring kasing simple ng isang espesyal na grip ng lapis o kasing kumplikado ng isang artipisyal na binti.¹⁷
- **Augmentative and Alternative Communication (AAC)** – Lahat ng paraan ng pakikipag-usap ng isang tao bukod sa pakikipag-usap. Ang ibig sabihin ng Augmentative ay magdagdag sa pagsasalita ng isang tao. Alternatibong paraan na gagamitin sa halip na pananalita. Ang mga pamamaraan ng AAC ay maaaring magsama ng mga galaw, larawan, simbolo, elektronikong aparato, at mga pagbabago sa kapaligiran na nagpapadali para sa mga tao na makipag-usap. Ang mga tao sa lahat ng edad ay maaaring gumamit ng AAC kung mayroon silang mga hamon sa mga kasanayan sa pagsasalita o wika. Ang ilang mga tao ay gumagamit ng AAC sa buong buhay nila. Ang

¹⁷ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa AT (<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/assistive-technology>).

iba ay maaaring gumamit ng AAC sa maikling panahon lamang. Ang isang halimbawa kung kailan maaaring gamitin ang ACC ay kapag ang isang tao ay inoperahan ang kanilang panga at hindi makapagsalita habang sila ay gumaling.

- **Kalusugan ng Pag-uugali** – Isang terminong kinabibilangan ng kalusugan ng isip, mga isyu sa paggamit ng droga o alkohol, at kung paano nakakaapekto ang stress sa katawan. Ang pangangalaga sa kalusugan ng pag-uugali ay nakatuon sa pagpigil, pag-diagnose, at paggamot sa mga isyung ito.
- **Pagkiling (Pahiwatig at Istruktural) [Bias (Implicit and Structural)]** – Ang pahiwatig na pagkiling ay kapag ang isang tao ay may mga pagkiling para o laban sa isang tao o grupo nang hindi namamalayan. Ang istruktural na pagkiling (bias) ay kapag ang mga sistema ay idinisenyo upang makinabang ang isang grupo kaysa sa iba. Ang mga nakatagong pagkiling (bias) na ito ay maaaring makaapekto sa kung paano gumagawa ng mga desisyon at pagkilos ang mga tao.
- **CalABLE** – Isang investment account na idinisenyo para sa mga taong may mga kapansanan. Ang mga CalABLE na account ay ginawang posible ng pederal na Achieving a Better Life Experience (ABLE) Act. Ang isang CalABLE account ay nagbibigay-daan sa pag-iipon ng pera para sa mga kwalipikadong gastos na may kaugnayan sa kapansanan. Ang salapi sa isang CalABLE account ay hindi binibilang sa pagiging karapat-dapat para sa mga pampublikong benepisyo, kaya ang mga tao ay makakatipid ng pera nang hindi nawawala ang kanilang mga benepisyo. Ang pera sa account ay lumalaki nang hindi binubuwisan at maaaring gamitin nang walang buwis para sa mga naaprubahang gastos sa kapansanan.¹⁸
- **Career and Technical Education (CTE)** – Isang programang pang-edukasyon na lumaganap sa loob ng ilang taon. Ang programa ay nagsasangkot ng isang hanay ng mga klase na pinagsasama ang pangunahing kaalaman sa akademiko sa teknikal at kaalaman sa trabaho. Ang layunin ng programa ay upang bigyan

¹⁸ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa CalABLE \(https://calable.ca.gov/about\)](https://calable.ca.gov/about)

ang mga mag-aaral ng landas sa edukasyon pagkatapos ng high school at mga karera.¹⁹

- **Tagapag-alaga (Caregiver)** – Isang taong tumutulong sa isang taong may karamdaman, pinsala, o kapansanan sa kanilang pang-araw-araw na pangangailangan. Ang mga tagapag-alaga ay maaaring magbigay ng panandalian o pangmatagalang suporta. Ang mga tagapag-alaga ay maaaring mga miyembro ng pamilya o mga taong binabayaran upang magbigay ng suporta.
- **Dami ng Hawak na Kaso (Caseload)** – Ang bilang ng mga tao o kaso na responsibilidad ng isang manggagawa o organisasyon. Halimbawa, ang caseload ng isang tagapangasiwa ng serbisyo sa sentrong pangrehiyon ay ang bilang ng mga tao na itinalaga sa kanila na suportahan sa isang pagkakataon.
- **Lupon ng Suporta (Circle of Support)** – Pamilya, kaibigan, at iba pang mahahalagang tao na sumusuporta sa isang taong may kapansanan. Ang pagkakaroon ng suporta mula sa iba ay maaaring makatulong sa isang taong may kapansanan na maging mas matagumpay at malaya. Halimbawa, ang mga tao sa isang lupon ng suporta ay maaaring magbigay ng tulong sa paglutas ng problema o pakikilahok sa komunidad. Ang isang lupon ng suporta ay isang uri ng "natural na suporta."
- **Mamimili (Consumer)** – Isang indibidwal na may I/DD na karapat-dapat para sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Pinalitan ng terminong mamimili ang naunang terminong "kliyente." Ang terminong mamimili ay tumutukoy hindi lamang sa indibidwal, kundi sa awtorisadong kinatawan ng indibidwal. Kabilang sa mga awtorisadong kinatawan ang mga magulang, tagapag-alaga, at mga konserbador.
- **Komite ng Tagapayao sa Mamimili (Consumer Advisory Committee o CAC)** – Nilikha ng Direktor ng DDS ang CAC noong 1992 upang bigyan ang mga mamimili ng boses sa DDS. Ang CAC ay nagbibigay ng impormasyon sa DDS tungkol sa mahahalagang isyu na nakakaapekto sa mga taga-California na may I/DD at nagbibigay sa mga mamimili ng

¹⁹ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Career and Technical Education](https://www.cde.ca.gov/ci/ct/)
(<https://www.cde.ca.gov/ci/ct/>)

impormasyon tungkol sa mga bagay na ginagawa ng DDS. Ang CAC ay gumagawa ng mga desisyon mula sa impormasyong natatanggap nila mula sa komunidad tungkol sa mga isyu ng DDS at mga prioridad ng komunidad. Ang Vision ng CAC ay "My Life-My Way."²⁰ Ang bawat sentrong pangrehiyon ay mayroon ding sariling CAC na binubuo ng mga mamimili sa lugar ng salukan (catchment area) nito.

- **Tagapag-ingat (Conservatorship)** – Isang legal na termino para sa kapag ang isang hukom ay humirang ng ibang tao upang gumawa ng mga desisyon para sa isang tao na maaaring nahihirapang gumawa ng mga desisyon para sa kanilang sarili. Ang taong itinalaga ng hukom ay tinatawag na tagapag-ingat (conservator). Ang taong nagpapasya ang tagapag-ingat (conservator) ay ang konserbado (conservatee). Ang isang hukom ay maaari lamang magtalaga ng isang conservator kung ang iba, hindi gaanong mahigpit na mga opsyon ay hindi gagana.²¹ Kung kinakailangan ang mga ito, ang DDS at mga sentrong pangrehiyon ay nakatuon sa mga conservatorship na nakasentro sa tao na gumagalang sa mga karapatan at pagpili ng mga conservee.²²
- **Kontrata** – Isang legal na kasunduan sa pagitan ng mga tao o grupo na nangangailangan sa kanila na gawin (o hindi gawin) ang isang bagay.
- **Competitive Integrated Employment (CIE)** – Isang programa na tumutulong sa mga taong may I/DD na makahanap ng mga trabaho kung saan sila nagtatrabaho kasama ng mga taong walang kapansanan at kumita ng hindi bababa sa minimum na sahod. Ang DDS, DOR, at CDE ay nagtutulong upang gawing mataas na prioridad ng estado ang pagtatrabaho sa isang pinagsama-samang setting, sa isang mapagkumpitensyang sahod, para sa mga taong may I/DD. Kasama sa mga layunin ng programa ang pagtulong sa mga taong may I/DD na makuha ang suportang kailangan nila para magkaroon ng mas maraming pagkakataon at makahanap ng trabaho, lalo na kapag sila ay nasa hustong gulang na. Ang isa pang

²⁰ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Consumer Advisory Committees (<https://www.dds.ca.gov/consumers/consumer-advisory-committee/>)

²¹ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa conservatorship (<https://selfhelp.courts.ca.gov/conservatorships>)

²² Para sa higit pang impormasyon tungkol sa mga conservatorship na nakasentro sa tao (<https://www.dds.ca.gov/newsletter/a-more-person-centered-conservatorship-program/>)

layunin ay gawing mas madali para sa mga negosyo na kumuha ng mga taong may I/DD. Sa programang ito, ang mga paaralan, mga distrito ng rehabilitasyon, at mga sentrong pangrehiyon ay nagtutulungan upang epektibong suportahan ang mga taong may I/DD.²³

- **Komunidad ng Pagsasanay** – Isang pangkat ng mga tao na nagtatrabaho sa isang paksa, tulad ng equity. Ang grupo ay regular na nagpupulong upang talakayin ang paksa at matuto nang sama-sama.
- **Mga Suporta sa Komunidad** – Mga serbisyong ibinibigay ng Medi-Cal na tumutulong sa mga taong may mga pangangailangang panlipunan na nauugnay sa kalusugan.²⁴ Ang mga serbisyong ito ay nilayon upang mapabuti ang kapakanan ng mga tao at maiwasan ang mas mahal na pangangalaga. Kasama sa mga suportang ito ang:
 - Tumulong sa paghahanap at pagpapanatili ng pabahay
 - Access sa mga medikal na iniangkop na pagkain upang suportahan ang panandaliang paggaling
 - Iba't ibang mga serbisyong nakabatay sa komunidad
- **Coordinated Family Supports (CFS) Program** – Isang opsyon sa serbisyo para sa mga nasa hustong gulang (edad 18 at mas matanda) na nakatira sa kanilang tahanan ng pamilya at tumatanggap ng mga serbisyo sa sentrong pangrehiyon. Nagbibigay ang CFS ng:
 - Suporta para sa pagbuo ng mga kasanayan sa tahanan
 - Tumulong sa pag-coordinate at pagkuha ng mga serbisyo, kabilang ang "mga pangkalahatang serbisyo"
 - Tulong sa pag-access sa komunidad

²³ [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Competitive Integrated Employment](https://www.chhs.ca.gov/home/cie/) (<https://www.chhs.ca.gov/home/cie/>)

²⁴ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Mga Suporta sa Komunidad](https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/Documents/DHCS-Medi-Cal-Community-Supports-Supplemental-Fact-Sheet.pdf) (<https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/Documents/DHCS-Medi-Cal-Community-Supports-Supplemental-Fact-Sheet.pdf>)

- Isang plano ng serbisyo upang bawasan o alisin ang mga hadlang, tugunan ang mga hamon, at matugunan ang mga layunin

Ang mga serbisyo ng CFS ay indibidwal, nababaluktot, at iniangkop sa wika, kultura, at pangangailangan ng bawat tao, upang matulungan silang manatili sa kanilang tahanan ng pamilya.²⁵

- **Coordinated Career Pathway (CCP)** – Isang serbisyong tumutulong sa mga tao na lumipat mula sa mga programa ng aktibidad sa trabaho, mga trabahong mababa sa minimum na pasahod, o mataas na paaralan (sa loob ng huling dalawang taon) patungo sa CIE. Kasama sa CCP ang dalawang serbisyo:
 - Career Pathway Navigator (CPN)
 - Customized Employment Specialist (CES)

Ang mga serbisyo ng CCP ay huling 18 buwan, na may opsyong palawigin hanggang 24 na buwan.²⁶

- **Krisis** – Ang krisis ay isang panahon ng matinding kahirapan, problema, o panganib. Kadalasan ang "krisis" ay tumutukoy sa isang mataas na intensity na hamon sa kalusugan ng pag-uugali na nararanasan ng isang indibidwal. Halimbawa, kung ang isang tao ay nasa panganib na saktan ang kanilang sarili o ang ibang tao.
- **Datos** - Ang datos ay impormasyon na magagamit upang maunawaan ang mga pattern at gumawa ng mga desisyon. Maaaring kabilang sa data ang mga sukat o istatistika. Mahalagang magkaroon ng magandang data upang maunawaan kung ano ang nangyayari sa isang system at kung ano ang maaaring kailangang pahasayin.
- **Demograpiko** – Isang partikular na seksyon ng isang populasyon na may ibinahaging katangian. Halimbawa, ang edad, lahi, at kasarian ay lahat ng demograpikong katangian.

²⁵ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Coordinated Family Supports \(https://www.dds.ca.gov/services/coordinated-family-support-service/\)](https://www.dds.ca.gov/services/coordinated-family-support-service/)

²⁶ [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Coordinated Career Pathways \(https://www.dds.ca.gov/services/coordinated-career-pathways-ccp-services/\)](https://www.dds.ca.gov/services/coordinated-career-pathways-ccp-services/)

- **Departamento ng Edukasyon (Department of Education o CDE)** – Isang departamento ng pamahalaan ng estado ng California na nangangasiwa sa pampublikong edukasyon at responsable para sa edukasyon ng milyun-milyong bata. Ang CDE ay nangangasiwa:
 - Pagpopondo
 - Pagsubok
 - Pagpapabuti at pagsuporta sa mga programa ng pampublikong paaralan
 - Pagbibigay ng mga mapagkukunan sa mga paaralan, guro, at magulang²⁷
- **Departamento ng Access at Impormasyon sa Pangangalagang Pangkalusugan (Department of Health Care Access and Information o HCAI)** – Isang departamento ng pamahalaan ng estado ng California na nakatutok sa pagpapalawak ng pantay na pag-access sa kalidad, abot-kayang pangangalagang pangkalusugan para sa lahat ng mga taga-California.²⁸
- **Departamento ng Mga Serbisyo sa Pangangalagang Pangkalusugan (Department of Health Care Services o DHCS)** – Isang departamento ng pamahalaan ng estado ng California na nagbibigay ng pantay na access sa de-kalidad na pangangalagang pangkalusugan. Ang DHCS ay responsable para sa programa ng Medicaid ng estado, ang Medi-Cal.²⁹
- **Kagawaran ng Rehabilitasyon (Department of Rehabilitation o DOR)** – Isang departamento ng pamahalaan ng estado ng California na nagbibigay ng mga serbisyo sa suporta sa trabaho at adbokasiya sa mga taga-California na may mga kapansanan. Nakikipagtulungan ang DOR sa mga taong pinaglilingkuran at iba pang mga kasosyo sa

²⁷ Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Kagawaran ng Edukasyon ng California (<https://www.cde.ca.gov/>)

²⁸ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Access and Information ng Department of Health Care (<https://hcai.ca.gov/about/mission-statement/>)

²⁹ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa DHCS (<https://www.dhcs.ca.gov/Pages/AboutUs.aspx>)

komunidad upang suportahan ang trabaho, malayang pamumuhay, at pagkakapantay-pantay para sa mga taong may kapansanan.³⁰

- **Kagawaran ng Mga Serbisyong Panlipunan (Department of Social Services o DSS)** – Isang kagawaran ng pamahalaan ng estado ng California na nagbibigay ng mga serbisyo sa mababang kita at maselan na mga residente ng California.³¹ Ang CDSS ay nangangasiwa:
 - Ang CalWORKs cash aid program
 - Ang programa ng elektronikong benepisyo ng pagkain ng CalFresh
 - Mga Serbisyong Pansuporta sa Bahay
 - Ang sistema ng kapakanan ng bata
- **Komisyon sa Proteksyon ng mga May Kapansanan (Disabled Persons Protection Commission (Massachusetts) (DPCC)** – Isang independiyenteng ahensya ng estado na nag-iimbestiga at tumutugon sa pang-aabuso ng mga nasa hustong gulang na may mga kapansanan (edad 18 hanggang 59) sa Massachusetts. Nilikha noong 1987, ang DPCC ay nag-uulat sa Gobernador at Lehislatura at pinamumunuan ng isang Executive Director. Ang DPCC:³²
 - Nagpapatakbo ng 24 na oras na hotline para sa pag-uulat ng pang-aabuso, pagpapabaya, o pagkamatay
 - Iniimbestigahan ang mga kaso at pinangangasiwaan ang mga pagsisiyasat ng ibang ahensya
 - Nagbibigay ng mga serbisyong proteksiyon at pagsasanay at edukasyon
 - Tumutulong sa mga tao na makilala at mag-ulat ng pang-aabuso at pagpapabaya
 - Nagpapanatili ng Rehistro ng Pang-aabuso

³⁰ Para sa higit pang impormasyon tungkol sa DOR (<https://dor.ca.gov/Home/DepartmentOverview>)

³¹ Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa CDSS (<https://www.cdss.ca.gov/>)

³² Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Massachusetts DPCC (<https://www.mass.gov/info-details/overview-0>)

- **Maagang Pagsisimula (Early Start):** Isang programa na nagbibigay ng mga serbisyo para sa mga sanggol at paslit na may mga pagkaantala sa pag-unlad o nasa panganib na magkaroon ng kapansanan sa pag-unlad at kanilang mga pamilya. Ang mga serbisyo ng maagang pagsisimula (early start) ay ibinibigay sa isang pinagtuma, nakasentro sa pamilya na sistema.³³
- **Pagiging Karapat-dapat** – Pagtugon sa mga kinakailangang kinakailangan para makakuha ng serbisyo o programa. Halimbawa, upang makakuha ng mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon o Medi-Cal, kailangang matugunan ng isang tao ang pamantayan sa pagiging karapat-dapat.
- **End of Life Planning** – Paggawa ng plano kung ano ang mangyayari kapag may namatay. Maaaring kabilang dito ang paggawa ng mga desisyon tungkol sa mga bagay tulad ng:
 - Pangangalagang medikal sa katapusan ng buhay ng isang tao
 - Ano ang mangyayari sa mga ari-arian at pera ng isang tao sa katapusan ng kanilang buhay
 - Anong uri ng libing ang gustong gawin ng isang tao o pamilya
- **Pamamahala ng Pinahusay na Pangangalaga (Enhanced Care Management o ECM)** – Isang benepisyo ng Medi-Cal para sa mga karapat-dapat na tao na may kumplikadong mga pangangailangan sa kalusugan.³⁴ Nagbibigay ito ng:
 - Isang Namumunong Tagapamahala ng Pangangalaga (Lead Care Manager) na nag-uugnay sa lahat ng pangangalaga at serbisyong nauugnay sa kalusugan at kalusugan na nakukuha ng isang tao
- **Sentro ng Mapagkukunan ng Pamilya (Family Resource Center o FRC)** – Nakikipagtulungan ang mga center na ito sa mga lokal na organisasyon upang tulungan ang mga magulang at pamilyang may maliliit na anak na malaman ang tungkol sa mga serbisyo ng maagang interbensyon at

³³ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Maagang Pagsisimula \(https://www.dds.ca.gov/services/early-start/\)](https://www.dds.ca.gov/services/early-start/)

³⁴ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa ECM \(https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/ECM/Pages/Home.aspx\)](https://www.dhcs.ca.gov/CalAIM/ECM/Pages/Home.aspx)

kung paano gamitin ang sistema ng Maagang Pagsisimula. Ang mga FRC ay pinamamahalaan ng mga magulang na may mga anak na may espesyal na pangangailangan. Nag-aalok sila ng impormasyon at suporta sa ibang mga magulang. Ang bawat sentro ay naiiba at nakakatugon sa mga pangangailangan ng komunidad nito. Matatagpuan ang mga ito sa iba't ibang lugar tulad ng mga sentrong pangrehiyon, paaralan, pasilidad ng kalusugan, ospital, o tahanan. Ang mga serbisyo ng suporta ay makukuha sa maraming wika at iniayon sa mga kultural na pangangailangan ng bawat pamilya.³⁵

- **Federal na Antas ng Kahirapan (Federal Poverty Level o FPL)** – Isang threshold na itinakda ng pederal na pamahalaan upang sukatin ang antas ng kahirapan ng isang indibidwal o sambahayan. Ang kahirapan ay nangangahulugan ng kawalan ng sapat na pera upang bayaran ang mga pangunahing pangangailangan. Ang FPL ay nagbibigay ng pagsukat na ginagamit upang matukoy kung ang isang tao ay maaaring maging karapat-dapat para sa ilang partikular na programa at benepisyo.
- **Serbisyo sa Pamamahala ng Pinansyal (Financial Management Service o FMS)** – Ang mga kalahok sa Self-Determination Program ay dapat gumamit ng FMS para pangasiwaan ang lahat ng pagbabayad para sa kanilang mga serbisyo. Ang FMS:
 - Nagbabayad ng mga bill
 - Nagbibigay ng buwanang mga pahayag sa paggasta
 - Pinangangasiwaan ang mga isyu sa buwis at legal na pagsunod para sa mga kawani

Ang FMS ay independyente ngunit dapat na kinontrata ng isang sentrong pangrehiyon. May tatlong uri ng mga provider ng FMS:

- Nagbabayad ng Bill
- Nag-iisang Taga-Empleyo
- Kapwa Taga-Empleyo

³⁵ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Family Resource Centers \(https://www.dds.ca.gov/services/early-start/family-resource-center/](https://www.dds.ca.gov/services/early-start/family-resource-center/)

- **Pangwakas na Panuntunan sa Mga Serbisyonang Nakabatay sa Bahay at Komunidad (Home and Community Based Services (HCBS))** – Ang “Home and Community Based Services (HCBS) Final Rule” ay isang pederal na tuntunin na nagpoprotekta sa kalayaan ng mga taong may kapansanan na tumatanggap ng mga serbisyo ng Medicaid sa:
 - Mamuhay nang nakapag-iisa hangga't maaari sa komunidad, at huwag ihiwalay sa mga institusyon
 - Gumawa ng kanilang sariling mga pagpipilian tungkol sa kanilang pangangalaga at mga serbisyo
 - Magkaroon ng parehong mga karapatan tulad ng sinuman kapag nag-access ng mga serbisyo ng suporta
 - Magkaroon ng pagkapribado at kontrol sa kanilang buhay³⁶
- **Indibidwal na Plano ng Programa (IPP)** – Isang dokumento sa pagpapalano na inihanda sa karaniwang format ayon sa mga tiyak na tagubilin. Ang isang IPP ay binuo sa pamamagitan ng pagtukoy sa mga natatanging pangangailangan ng isang tao. Tinutukoy ng IPP ang mga layunin, serbisyo, at suporta na ikoordina ng sentrong pangrehiyon para sa isang taong pinaglilingkuran.
- **Programang Insentibo (Incentive Program)** – Isang programa na naghihikayat sa mga organisasyon na gumawa ng isang bagay sa pamamagitan ng pagbibigay sa kanila ng reward o iba pang benepisyo kapag ginawa nila ito.
- **Indibidwal na Programa sa Edukasyon (Individualized Education Program o IEP)** – Isang espesyal na plano sa edukasyon na nagpapaliwanag ng suportang pang-edukasyon na matatanggap ng isang estudyanteng may mga kapansanan mula sa kanilang paaralan. Ang Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) ay ang pambansang batas sa espesyal na edukasyon. Ang isang mahalagang bahagi ng IDEA ay ang konsepto na ang bawat batang may kapansanan ay may legal na karapatan sa isang libre at naaangkop na pampublikong edukasyon (FAPE). Ipinapaliwanag ng IEP ng mag-aaral kung ano ang kailangang gawin ng kanilang

³⁶ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa HCBS \(https://www.dds.ca.gov/initiatives/hcbs/\)](https://www.dds.ca.gov/initiatives/hcbs/)

paaralan para makatanggap sila ng FAPE. Ang IDEA ay nangangailangan ng ilang partikular na impormasyon na isama sa isang IEP. Kinakailangan din ng IDEA na ang mga magulang o tagapag-alaga ng isang mag-aaral ay kasangkot sa proseso ng IEP.³⁷

- **Mga Serbisyong Pansuporta sa Tahanan (In Home Supportive Services o IHSS)** – Isang programa na nagbibigay ng tulong sa tahanan ng isang tao sa mga karapat-dapat na tao. Halimbawa, ang mga taong may kapansanan. Ang IHSS ay nagbibigay ng suporta na kailangan ng mga tao upang mamuhay nang ligtas sa kanilang sariling mga tahanan sa halip na lumipat sa isang pasilidad ng pangangalaga.³⁸
 - **Proseso ng Pagkuha at Pagtatasa** – Ang proseso na ginagamit ng DDS at mga sentrong pangrehiyon upang matukoy kung ang isang tao ay karapat-dapat para sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon.
 - **Intelektwal at/o Kapansanan sa Pag-unlad (Intellectual at/o Developmental Disability o I/DD)** – Isang panghabambuhay na kondisyon na:
 - Magsisimula bago ang edad na 18
 - Tumatagal sa buong buhay ng isang tao
 - Nakakaapekto sa pang-araw-araw na aktibidad, tulad ng paglalakad, pagsasalita, pag-aalaga sa iyong sarili, o pagtatrabaho
- Kasama sa mga halimbawa ng I/DD ang mga kundisyon tulad ng:
- Cerebral palsy
 - Autism
 - Down Syndrome
 - Epilepsy

³⁷ [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa mga IEP \(https://www.ed.gov/sites/ed/files/parents/needs/speced/iepguide/iepguide.pdf\)](https://www.ed.gov/sites/ed/files/parents/needs/speced/iepguide/iepguide.pdf)

³⁸ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa IHSS \(https://www.cdss.ca.gov/in-home-supportive-services\)](https://www.cdss.ca.gov/in-home-supportive-services)

- **Pagpapasya sa Institusyon** – Isang proseso na nagsusuri sa pagiging karapat-dapat ng isang bata para sa Medi-Cal na para bang sila ay nakatira sa isang institusyon at hindi sa kanilang tahanan ng pamilya. Ito ay nagpapahintulot sa mga bata na pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon na maging kwalipikado para sa Medi-Cal, kahit na ang kita ng kanilang pamilya ay masyadong mataas para matugunan nila ang mga pamantayan sa pagiging karapat-dapat sa ilalim ng karaniwang mga pangyayari.³⁹
- **Mga Institusyon** – Mga lugar kung saan nakatira ang mga taong may I/DD o iba pang kundisyon kung saan sila ay nakahiwalay sa komunidad. Kapag ang mga tao ay naninirahan sa mga institusyon, madalas silang may **limitadong kalayaan at kontrol** sa kanilang buhay.
- **Batas na Lanterman (Lanterman Act)** – Isang batas ng California na nagsasabing ang mga taong may I/DD at kanilang mga pamilya ay may karapatang makakuha ng mga serbisyo at suporta na kailangan nila. Ang Lanterman Act ay ipinasa noong 1969. Tinitiyak ng batas na ang mga taong may I/DD ay makakatanggap ng mga personalized na serbisyo batay sa kanilang mga pangangailangan at mga pagpipilian. Kinikilala ng batas na ang mga taong may I/DD ay maaaring mangailangan ng mga suporta upang mamuhay nang buo, independyente, at produktibong buhay.⁴⁰
- **Medi-Cal** – programang Medicaid ng California. Ito ay isang programa ng pampublikong segurong pangkalusugan na nagbibigay ng mga kinakailangang serbisyo sa pangangalagang pangkalusugan para sa mga taong may mababang kita. Ang Medi-Cal ay sama-samang pinondohan ng estado at pederal na pamahalaan.⁴¹
- **Pagpapaubaya sa Medicaid (Medicaid Waiver)** – Ang Medicaid waiver ay mga programang nagbibigay ng mga karagdagang serbisyo sa mga partikular na grupo ng mga tao. Sa California ang mga ito ay tinatawag na Medi-Cal waiver. Kasama sa mga halimbawa ng waiver ang Home and Community Based Services

³⁹ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa institusyonal na pag-iisip](https://www.dds.ca.gov/wp-content/uploads/2019/02/HCBS_WaiverDDEng_20190212.pdf)
(https://www.dds.ca.gov/wp-content/uploads/2019/02/HCBS_WaiverDDEng_20190212.pdf)

⁴⁰ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Lanterman Act](https://www.dds.ca.gov/transparency/laws-regulations/lanterman-act-and-related-laws/)
(<https://www.dds.ca.gov/transparency/laws-regulations/lanterman-act-and-related-laws/>)

⁴¹ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa Medi-Cal](https://www.dhcs.ca.gov/services/medic-cal/Pages/default.aspx)
(<https://www.dhcs.ca.gov/services/medic-cal/Pages/default.aspx>)

(HCBS), Home and Community-Based Alternatives (HCBA), at iba pang waiver.⁴²

- **Nabigador (Navigator)** – Isang taong tumutulong sa mga tao at pamilya na maunawaan ang system at ma-access ang mga serbisyong kailangan nila.
- **Iba't ibang paraan ng pag-iisip o pagproseso ng impormasyon (Neurodiversity)** – Ang ideya na gumagana ang utak ng mga tao sa iba't ibang paraan at dapat kilalanin at igalang ang mga pagkakaibang ito. Ang termino ay kadalasang ginagamit upang ilarawan ang mga kondisyon tulad ng autism spectrum disorder (ASD), attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), at mga kapansanan sa pag-aaral.
- **Tanggapan ng Tagapagtaguyod ng Mga Karapatan ng mga Kliyente (Office of Clients' Rights Advocacy o OCRA)** – Isang bahagi ng Disability Rights California (DRC) na nagbibigay ng libreng tulong sa mga taong tumatanggap ng mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Ang Clients' Rights Advocates (CRAs) ay nagtatrabaho sa bawat isa sa 21 regional centers upang protektahan ang mga karapatan ng mga taong pinaglilingkuran. Kasama sa mga serbisyo ng OCRA ang legal na impormasyon, payo, at representasyon. Sinusuportahan ng OCRA ang mga taong pinaglilingkuran sa mga sentrong pangrehiyon mula noong 1999.⁴³
- **Pagpaplanong Nakasentro sa Tao** – Isang proseso na sumusuporta sa isang indibidwal na magtakda ng mga layunin para sa kanilang kinabukasan at magpasya kung ano ang kailangan nila para makamit ang mga layuning iyon. Ang proseso ay dapat na hinihimok ng indibidwal at sumasalamin sa kung ano ang mahalaga sa at para sa taong iyon. Ang pagpaplanong nakasentro sa tao ay maaaring magsama ng ibang tao, gaya ng pamilya o mga kaibigan, kung pipiliin ng indibidwal na isama sila sa proseso. Ang pagpaplanong nakasentro

⁴² [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa mga waiver ng Medicaid \(https://www.dhcs.ca.gov/services/Pages/Medi-CalWaivers.aspx?utm_source=Resources&utm_medium=SideBar&utm_campaign=Waivers\)](https://www.dhcs.ca.gov/services/Pages/Medi-CalWaivers.aspx?utm_source=Resources&utm_medium=SideBar&utm_campaign=Waivers)

⁴³ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa OCRA \(https://www.disabilityrightsca.org/what-we-do/programs/office-of-clients-rights-advocacy-ocra\)](https://www.disabilityrightsca.org/what-we-do/programs/office-of-clients-rights-advocacy-ocra)

sa tao ay dapat gamitin upang ipaalam sa IPP ng isang tao ang kanilang sentrong pangrehiyon.

- **Piloto o Paunang Proyekto (Pilot Project)** – Isang maliit na pagsubok ng isang bagong programa o serbisyo bago ito ganap na ilunsad. Makakatulong ang isang pilot project upang matukoy kung ano ang gumagana at kung ano ang nangangailangan ng pagpapabuti.
- **Pagbili ng Serbisyo (Purchase of Service o POS)** – Nagagawa ang pagbili ng serbisyo kapag binayaran ng sentrong pangrehiyon ang isang vendor para magbigay ng serbisyo sa taong pinaglilingkuran. Maaaring gamitin ang data ng POS upang maunawaan kung aling mga grupo ng mga taong pinaglilingkuran ang nakakakuha ng mga serbisyo at suporta.
- **Sentrong Pangrehiyon (Regional Center)** – Isang pribado, non-profit na ahensya na nasa ilalim ng kontrata sa DDS para ikoordina ang mga serbisyo at suporta para sa mga taong may I/DD. Tinutulungan ng mga rehiyonal na sentro ang mga indibidwal at pamilya na ma-access ang mga serbisyong sumusuporta sa kalayaan at kalidad ng buhay. Ang bawat sentrong pangrehiyon ay nagsisilbi sa isang partikular na lugar sa California. Ang mga tungkulin at responsibilidad ng sentrong pangrehiyon ay tinukoy sa Mga Seksyon 4620-4696 ng Kodigo sa Kapakanan at mga Institusyon ng California.⁴⁴
- **Tagapag-ugnay ng Serbisyo (Service Coordinator)** – Ang taong responsable sa pamamahala at pagsubaybay sa IPP ng isang indibidwal. Ang tagapag-ugnay ng serbisyo ay nagtatrabaho para sa isang sentrong pangrehiyon, o isang ahensyang nakipagkontrata sa isang sentrong pangrehiyon upang magbigay ng mga serbisyo ng koordinasyon ng serbisyo.
- **Pag-access sa Serbiyso at mga Gawad sa Pagkamakatarungan (Service Access & Equity Grants)** – Isang programa na nilikha upang bawasan ang mga pagkakaiba at pataasin ang equity sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon. Ang programang ito ay nagbibigay ng \$11 milyon bawat taon sa mga sentrong pangrehiyon at mga organisasyong nakabatay sa komunidad upang ipatupad

⁴⁴ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa mga sentrong pangrehiyon \(https://www.dds.ca.gov/rc/\)](https://www.dds.ca.gov/rc/)

ang mga estratehiya upang mabawasan ang mga pagkakaiba at pataasin ang katarungan sa mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon.⁴⁵

- **Programa sa Sariling pagpapasaya (Self-Determination Program o SDP)** – Isang programa sa sentrong pangrehiyon na nagbibigay sa mga taong pinaglilingkuran at sa kanilang mga pamilya ng higit na kalayaan at nagpapahintulot sa kanila na pumili ng mga serbisyo at suporta na makakatulong sa kanila na makamit ang kanilang mga layunin sa IPP. Ang SDP ay nilikha noong 2013 at sa una ay limitado sa 2,500 indibidwal sa panahon ng tatlong taong pagsubok. Simula Hulyo 1, 2021, ito ay magagamit sa lahat ng karapat-dapat na indibidwal na tumatanggap ng mga serbisyo ng sentrong pangrehiyon.⁴⁶
- **Sistematiko, Terapyutiko, Pagtatasa, mga Mapagkukunan at Paggamot (Systemic, Therapeutic, Assessment, Resources and Treatment o START)** – Isang programa na nagbibigay ng suporta sa krisis sa mga taong pinaglilingkuran ng mga sentrong pangrehiyon. Ang mga START team ay nagbibigay ng person-centered, trauma-informed na mga serbisyo at suporta sa krisis para sa mga taong may I/DD na higit sa anim na taong gulang. Ang mga START team ay nagbibigay ng mga serbisyo 24 na oras sa isang araw sa mga taong may I/DD na nakatira sa kanilang tahanan ng pamilya o sa isang out-of-home na setting.
- **Lakas ng Manggagawa (Workforce)** – Lahat ng mga taong available na magtrabaho sa isang partikular na larangan ng trabaho. Sa Master Plan ang pinag-uusapang workforce ay ang mga taong nagtatrabaho sa mga trabahong nagbibigay ng suporta sa mga taong may I/DD.

⁴⁵ [Para sa karagdagang impormasyon tungkol sa Service Access & Equity Grant Program \(https://www.dds.ca.gov/rc/disparities/disparity-funds-program/\)](https://www.dds.ca.gov/rc/disparities/disparity-funds-program/)

⁴⁶ [Para sa higit pang impormasyon tungkol sa SDP \(https://www.dds.ca.gov/initiatives/sdp/\)](https://www.dds.ca.gov/initiatives/sdp/)

Mga Pasasalamat

Nais naming pasalamatan ang lahat na ginawang posible ang MPDS. Maraming iba't ibang tao ang nagbigay ng kanilang oras at nagbahagi ng kanilang mga karanasan upang tumulong sa paglikha ng planong ito upang mapabuti ang sistema ng California para sa mga kapansanan sa pag-unlad. Ang mga taong gumawa ng Master Plan na isang katotohanan ay kinabibilangan ng:

- Hindi mabilang na mga pinuno na may I/DD
- Mga miyembro ng pamilya ng mga taong may I/DD
- Mga miyembro ng komunidad
- Mga miyembro ng manggagawa sa mga Serbisyo sa Kapansanan
- Mga mananaliksik at tagapagturo
- Iba pang mga

stakeholder Espesyal na

pasasalamat sa:

- Ang Komite at mga miyembro ng workgroup na walang pagod na nagtrabaho upang bumuo ng mga rekomendasyon sa plano
- Mga miyembro ng publiko na lumahok at nagbigay ng mga komento sa buong proseso ng Pangkalahatang Plano (Master Plan)
- Ang mga organisasyong pangkomunidad na tumulong sa amin na mag-host ng higit sa 45 mga sesyon ng pakikipag-ugnayan sa komunidad na may magkakaibang mga komunidad sa buong estado
- Ang mga manunulat, tagapagsalin, at interpreter na tiniyak na ang aming gawain ay nasa simpleng wika at magagamit sa maraming wika

- Ang mga Support Facilitator na nakipagtulungan sa mga self-advocate para matiyak na mayroon sila ng kailangan nila para lumahok sa proseso ng Master Plan
- Ang mga kawani at consultant sa DDS, DOR, at CalHHS na nagsumikap sa likod ng mga eksena upang suportahan ang proseso ng Pangkalahatang Plano (Master Plan)

